

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İKİNCİL GÜÇLERİN BÜYÜK GÜÇLERE YÖNELİK
STRATEJİLERİ: TÜRKİYE VE İRAN'IN RUSYA'YA
YÖNELİK STRATEJİLERİNİN ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

Mustafa ATALAY

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emin GÜRSES

ŞUBAT – 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKİNCİL GÜÇLERİN BÜYÜK GÜÇLERE YÖNELİK
STRATEJİLERİ: TÜRKİYE VE İRAN'IN RUSYA'YA
YÖNELİK STRATEJİLERİNİN ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

Mustafa ATALAY

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez ~~14.02/2017~~ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
PROF. EMİN GÜRSER	KABUL	EMİN GÜRSER
Doç. Dr. A. Peyman Çınar	kabul edilmiştir	
Doç. Dr. Nigün Kaya Siper	kabul	
Doç. Dr. Murat Yeziltaş	kabul	
Prof. Dr. Ebubekir Şahin	kabul	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa ATALAY

14.02.2017

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, her türlü desteği veren sayın hocam Prof. Dr. Emin Gürses'e değerli katkıları için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Diğer taraftan Doç. Dr. Murat Yeşiltaş ve Prof. Dr. Ebubekir Sofuoğlu süreç boyunca ufuk açıcı tespitleri ve önemli girdileri ile her anlamda destek sağlamıştır. Kendilerine sonsuz şükranlarımı sunarım. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezin yazımı esnasında büyük bir sabırla bana destek olan eşim ve çocuklarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

Mustafa ATALAY

14.02.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Hegemonik İstikrar ve Güç Geçişi Teorilerindeki Hiyerarşi Kavramı	5
1.2. Hiyerarşik Sıralamalardaki Kavram Karmaşası	7
1.3. İkincil Güçlerin Davranış Stratejileri	9
1.4. Araştırma Sorusu.....	14
1.5. Alternatif Değişken: Kimliksel Kültür Kavramı.....	15
1.6. Ara Değişkenler: İş Birliği ve Rekabet Alanları	19
1.7. Model Önerisi	21
1.8. Modelin Test Aşamaları	23
1.9. Modelin Test Edilmesi: Ülke ve Kriz Seçimi	25
BÖLÜM 2: RUSYA’NIN MÜDAHİL OLDUĞU KRİZLER	27
2.1. Gürcistan Krizi	27
2.2. Ukrayna Krizi.....	30
2.2.1. Rusya’nın Kırım’ı İlhakı.....	34
2.2.2. Ukrayna’nın Doğusundaki Çatışmalar.....	36
2.3. Suriye Krizi	37
BÖLÜM 3: TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDAKİ KİMLİKSEL KÜLTÜR:	
REKABET VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI	46
3.1. Türk-Rus Tarihsel İlişkileri.....	46
3.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Kıbrıs Sorunu.....	56
3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem	61
3.2. Kafkasya.....	68

3.3. Orta Asya	76
3.4. Terörizm.....	80
3.5. Ortadoğu.....	83
3.6. Karadeniz	87
3.7. Ekonomik İlişkiler.....	93
3.8. Enerji	98
3.9. Türkiye ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültürün Açıklanması	103

BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN KRİZLER ESNASINDAKİ RUSYA’YA YÖNELİK

POLİTİKASI..... 108

4.1. Gürcistan Krizi	108
4.2. Ukrayna Krizi.....	112
4.3. Suriye Krizi	120
4.4. Sonuç: Türkiye’nin Krizler Esnasında Rusya’ya Yönelik Stratejisi.....	130
4.5. Modelin İşlevselliğinin Değerlendirilmesi.....	134

BÖLÜM 5: İRAN İLE RUSYA ARASINDAKİ KİMLİKSEL KÜLTÜR:

REKABET VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI 135

5.1. İran-Rusya Tarihsel İlişkileri	135
5.2. Komünizm.....	144
5.3. Kafkasya–Orta Asya	145
5.4. İran’ın Nükleer Programı	150
5.5. Ekonomik İlişkiler.....	153
5.6. Hazar Sorunu.....	155
5.7. Ortadoğu.....	157
5.8. İran ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültürün Açıklanması	159

BÖLÜM 6: İRAN’IN KRİZLER ESNASINDAKİ RUSYA’YA YÖNELİK

POLİTİKASI..... 166

6.1. Gürcistan Krizi	166
6.2. Ukrayna Krizi.....	169
6.3. Suriye Krizi	171

6.4. İnan'ın Krizlerde Rusya'ya Yönelik Stratejilerinin Açıklanması.....	176
6.5. Modelin İşlevselliğinin Değerlendirilmesi.....	177
SONUÇ	179
KAYNAKÇA.....	187
ÖZGEÇMİŞ	202

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AWACS	: Hava Erken Uyarı ve Kontrol (Airborne Early Warning Control System)
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Gücü (Black Sea Force)
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BTC	: Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İş birliği
KUH	: Karadeniz Uyum Harekâtı
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
UAEK	: Uluslararası Atom Enerji Kurumu
UDİK	: Üst Düzey İş birliği Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Rekabet ve İşbirliği Alanları Kategorileştirme Tablosu.....	23
Tablo 2: Strateji Belirleme Tablosu	24
Tablo 3: Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı.....	97

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Strateji Modellemesi	15
Şekil 2 : Kimliksel Kültürün Stratejilere Etkisi	19
Şekil 3 : İkincil Devletlerin Strateji Modellemesi	21
Şekil 4 : Kimliksel Kültür Analiz Diyagramı	24
Şekil 5 : Model Uygulama Diyagramı	25
Şekil 6 : 2015 Yılı İhracatında İlk 10 Ülke	95
Şekil 7 : Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (bin \$).....	96
Şekil 8 : Türkiye Üzerindeki Enerji Yolları	99
Şekil 9 : Türkiye'nin 2015 Yılı Enerji İthalatı	101
Şekil 10: Türkiye ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültür	107
Şekil 11: Türkiye'nin Krizler Esnasında Rusya'ya Yönelik Stratejisi	134
Şekil 12: İran ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültür	164
Şekil 13: İran'ın Krizler Esnasında Rusya'ya Yönelik Stratejisi	178

Tezin Başlığı: İkincil Güçlerin Büyük Güçlere Karşı Stratejileri: Türkiye ve İran'ın Rusya'ya Yönelik Stratejilerinin Analizi

Tezin Yazarı: Mustafa Atalay

Danışman: Prof. Dr. Emin Gürses

Kabul Tarihi: 14 Şubat 2017

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 202 (tez)

Anabilimdalı: Uluslararası İlişkiler

Bilimdalı:

Hegemonik İstikrar Teorisi ve benzeri teoriler, uluslararası sistemdeki güç ilişkilerini hiyerarşi kavramı üzerinden açıklamıştır. Bu kapsamda hiyerarşi piramidinin en tepesindeki ülke ile diğer ülkeler arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceğine dair argümanlar sunulmuş, ancak sıralamanın alt tarafındaki ülkelerin birbirleri ile ilişkileri yeterince kuramsallaştırılmamıştır. Bu tezde söz konusu kuramsal boşluğun doldurulmasına yönelik olarak “*ikincil güçlerin kendinden askeri, ekonomik ve coğrafi olarak daha büyük ve kendisine kara ya da deniz sınırı olan ülkelere yönelik krizler esnasındaki stratejilerini nasıl belirlediği*” sorunsallaştırılmıştır. Bu bağlamda stratejiyi belirleyen en önemli unsurun, iş birliği ve rekabet alanları ile şekillenen kimliksel kültür olabileceği önerilmiştir. Bu öneri ise, uluslararası ilişkiler literatüründe anlatılan dengeleme, tabi olma gibi stratejiler kullanılarak bir modele dönüştürülmüştür. Müteakiben, söz konusu strateji modeli, araştırma sorusunun çerçevesine uygun olarak seçilen ülkelerin ilişkileri değerlendirilerek test edilmiştir.

Tezde ampirik alan, Türkiye ve İran'ın Rusya ile ilişkileri ve bu iki ülkenin Gürcistan Krizi, Suriye Krizi, Ukrayna Krizi esnasındaki Rusya'ya yönelik politikalarıdır. İki ülke ilişkilerinin kimliksel kültürü ile kriz esnasındaki ikincil gücün stratejileri arasındaki bağlantıya yönelik elde edilen bulgular ile tezin ana argümanı olan strateji modelinin işlevselliği açıklanmıştır.

Nihai olarak; Türkiye-Rusya ve İran-Rusya ilişkileri üzerinde yapılan araştırma neticesinde, ikincil güçlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara ya da deniz sınırı olan ülkelere yönelik krizler esnasındaki stratejilerinin, ikincil güç ile büyük güç arasındaki tarihsel süreçte oluşan kimliksel kültürün etkisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç ise, önerilen strateji modelinin işlevselliğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, İran, Hiyerarşi, Gürcistan Krizi, Ukrayna Krizi, Suriye Krizi, Strateji Modeli

Title of the Thesis: Secondary Powers' Strategies Towards Great Powers: Analysis of Turkey and Iran's Strategies Towards Russia

Author: Mustafa Atalay

Supervisor: Professor Emin Gürses

Date: 14 February 2017

Nu. of pages: viii (pre. text) +
202 (main body)

Department: International Relations   **Subfield:**

Hegemonic Stability Theory and similar theories explain power relations in international system by using the hierarchy concept. In this context, the arguments on how to develop the relations between countries on the top of the hierarchy and others were presented while lower countries relations have not been theorized adequately. In this dissertation, in order to fill the above-mentioned gap, "*how secondary powers determine their strategies during the crisis towards countries that are militarily, economically, geographically greater and that have land order or sea border*" was problematized. In this regard, it was argued that the most important concept to formulate a strategy is the identity culture that is shaped cooperativeness and competition areas. This argument was transformed into a model by using the strategies that are explained in international relations literature such as balancing, bandwagoning. Afterwards, aforementioned strategy model was tested by evaluating the relations of the countries that are selected in accordance with the frame of the research question.

Empirical areas in this dissertation are Turkey and Iran's relations with Russia and these two countries' strategies towards Russia during Georgian Crisis, Syrian Crisis, and Ukrainian Crisis. The functionality of strategy model which is main argument of the dissertation is explained with the findings obtained from the relation of identity culture of two countries and secondary powers' strategy during the crisis.

In the end, as a result of the reseach on Turkey-Russia and Iran-Russia relations, It was came to the conclusion that secondary powers's strategies during the crisis towards countries that are economically, militarily, geographically greater and that have land border or sea border, is influenced by the identity culture that are formed during the historical process of the secondary power and great power. This conclusion demonstrated the functionality of the proposed strategy model.

Keywords: Turkey, Russia, Iran, Hierarchy, Georgian Crisis, Ukrainian Crisis, Syrian Crisis, Strategy Model.

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi

Uluslararası sistemdeki güç ilişkilerine dair yapılan çalışmalarda, sistemin anarşik mi yoksa hiyerarşik mi olduğu sıklıkla tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda sisteme hiyerarşinin hâkim olduğunu iddia edenler, hiyerarşi piramidinin en tepesine hegemonik güç kavramını koymakta, alt basamaklara doğru ise büyük, orta, küçük gibi güç tanımlamaları yapmaktadırlar. Ancak bu tanımlamalar, güç kavramının sınırlarını net olarak çizmediği gibi, farklı teorisyenler tarafından yapılan tanımlamalar arasında da büyük karmaşıklıklar bulunmaktadır. Diğer taraftan, piramidin en üstündeki güç ile alttaki güçler arasındaki ilişkinin nasıl gelişeceğine dair güçlü argümanlar üretilmesine karşın, aynı argümanlar hiyerarşi piramidinin her bir basamağındaki ülkelerin birbirlerine yönelik stratejilerinin nasıl gelişeceği sorusuna yeterli cevap vermemektedir. Netice olarak; ülkelerin birbirlerine yönelik stratejilerinin gerek kavramsal anlamda gerek zamansal açıdan gerekse bu stratejilere etki eden faktörler bakımından bütüncül bir şekilde kuramsallaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu tezde temel olarak, *“ikincil güçlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kendileri ile kara veya deniz sınırı olan güçlere yönelik krizler esnasındaki stratejilerini nasıl belirlediği”* sorunsallaştırılmıştır. İkincil güç kavramı hiyerarşinin tepesindeki güç haricindekileri ifade etmektedir. Bu kavramın kullanılma nedeni ise, büyük, orta, küçük güçler gibi tabirlerin yeterli açıklayıcı güce sahip olmaması ve sınırlarının net olarak çizilememesinden kaynaklanmıştır. Diğer taraftan araştırma sorusu, ampirik alanı teşkil edilecek ülkelerin seçimindeki sınırlamaları da net olarak çizmiştir.

Bu tezde, söz konusu araştırma sorusuna cevap verecek bir strateji modeli geliştirilmiştir. Model, ikincil güçlerin kendinden daha büyük güçlere karşı benimsedikleri ve literatürde çeşitli şekillerde tanımlanan davranış stratejilerini içermekte ve temel olarak ikincil güçlerin stratejisini belirleyecek ana unsurun kimliksel kültür olduğunu iddia etmektedir. Kimliksel kültür kavramının iki ülke

arasındaki iş birliği ve rekabet alanları ile şekillenmekte olduğu ve krizler esnasında ikincil gücün stratejisini doğrudan etkilediği savunulmaktadır.

Söz konusu model, ikincil güçler olarak tanımlanan İran ve Türkiye ile bu iki ülkeden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük, aynı zamanda iki ülke ile de deniz sınırına sahip Rusya arasındaki ilişkiler ve 2008 yılında başlayan Gürcistan, 2014 yılında başlayan Ukrayna ve 2011 yılında başlayan Suriye krizlerindeki süreçler analiz edilerek test edilmiştir. Bu süreçte ülke ilişkilerine dair nitel ve kısmen nicel veri toplanarak iş birliği ve rekabet alanları tanımlanmış ve bu alanların kimliksel kültürü nasıl şekillendirdiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan, ikincil güç olarak seçilen ülkelerin krizler esnasında söylem ve politikaları analiz edilerek, modelin içinde ifade edilen stratejilerin hangisinin benimsendiği ortaya konulmuştur. Nihai olarak ise, ikincil güç ile büyük güç arasındaki kimliksel kültür ile ikincil gücün büyük güce yönelik kriz esnasında stratejisi arasındaki ilişki analiz edilerek strateji modelinin işlevselliği gözlemlenmiştir.

Tezin birinci bölümünde öncelikle Soğuk Savaş sonrasındaki sistem tartışmaları bağlamında “Hegemonik İstikrar” ve benzeri teorilerin öne sürdüğü hiyerarşi kavramı üzerinde durulmuş ve hiyerarşi basamaklardaki güç kalıpları arasındaki farklara ve anlam karmaşalarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Müteakiben, ikincil güçlerin olası davranış stratejileri bağlamında literatürdeki tabi olma (bandwagoning), dengeleme (balancing) ve benzeri stratejilerin nasıl ele alındığı açıklanmıştır. Kuramsal çerçeve bölümünün devam eden kısımlarında, stratejilerin belirlenmesine yönelik olası değişkenler açıklanmış ve kimliksel kültür kavramının çerçevesi çizilmiştir. Nihai kısmında ise, tanıtılmış kavramlar kullanılarak, ikincil güçlerin stratejilerini nasıl belirlediklerini açıklamaya aday bir strateji modeli geliştirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde, kuramsal çerçeve ve model tanıtıldıktan sonra diğer bölümlerde söz konusu model test edilmiştir. Bu kapsamda; tezin ikinci bölümü Türkiye ve İran’ın Rusya’ya yönelik stratejilerini gözlemleyeceğimiz Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerine ilişkin değerlendirmeleri, üçüncü bölüm Türkiye ile Rusya arasındaki kimliksel kültürün tespit edilmesine yönelik iki ülke ilişkilerinin başlangıcından itibaren oluşan iş birliği ve rekabet alanlarını, dördüncü bölüm ise Türkiye’nin üç krizdeki Rusya’ya yönelik politikasını içermektedir. Üçüncü ve

dördüncü bölümün sonuç kısımlarında ise, tespit edilen kimliksel kültür ile Türkiye'nin krizlerdeki stratejisi değerlendirilerek model test edilmiştir.

Tezin beşinci ve altıncı bölümü İran-Rusya ilişkilerine yönelik yazılmış ve geliştirilen model üçüncü ve dördüncü bölümdeki Türkiye örneğinde olduğu gibi, İran-Rusya ilişkilerine de uygulanmıştır. Sonuç bölümünde ise, Türkiye-Rusya ve İran-Rusya ilişkileri üzerinde test edilen ve tüm ikincil güçlere karşı uygulanabilecek modelin işlevselliği tartışılmış ve elde edilen bulgular ile modelin üstünlükleri değerlendirilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı teorisyenler tarafından öne sürülen çeşitli hiyerarşik sıralamalarda büyük, orta ya da küçük güçler olarak kategorize edilen devletlerin genelinin birbirlerine karşı olası politikalarının öngörülebileceği kuramsal bir modele ulaşmaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Araştırmada hiyerarşiyi kuramsallaştıran Hegemonik İstikrar Teorisi ve benzeri teorilerin kuramsal boşlukları doldurularak, devletlerin benimseyebileceği davranış stratejilerine daha yerleşik anlamlar kazandırılacaktır, iki ülke ilişkileri ve gelişim paternleri daha doğru bir şekilde analiz edilebilecektir. Aynı zamanda araştırma sonucunda ortaya konulacak model ile, belirli kriterler bağlamında seçilen ülkelerin krizler esnasında kendinden daha büyük ülkelere karşı nasıl bir strateji izleyebileceği tahmin edilebilecek ve model farklı ülkeler üzerinde yapılacak çeşitli araştırmalara temel teşkil edebilecektir. Diğer taraftan modelin test edilmesi kapsamında seçilen örneklemin İran ve Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri olması, söz konusu ülkelerin birbirlerine yönelik gelecekteki olası krizlerde benimseyeceği stratejilerin öngörülmesini ve bu stratejilerin sağlıklı bir zeminde tartışılmasını sağlayacaktır.

4. Araştırmanın Kapsamı (Sınırlılıkları)

Araştırma ikincil güç olarak Türkiye ve İran ile, bu iki ülkeden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük güç olan Rusya arasındaki tarihsel ilişkileri, Türkiye ve İran'ın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerindeki Rusya'ya yönelik politikalarını

kapsamaktadır. Araştırma süresince ikili ilişkilerde tespit edilen temel konular ve seçilen krizler tüm boyutlarıyla ve derinlemesine olarak analiz edilmemiştir. Sadece konuların rekabet ya da iş birliği alanı olarak kimliksel kültürü nasıl etkilediğine, krizlerde ise Türkiye ve İran'ın Rusya'ya yönelik nasıl bir strateji izlediğine bakılmıştır.

5. Araştırma Yöntemi

Araştırmada içerik ve söylem analizi yöntemleri kullanılmıştır. Resmi olarak yayımlanan dokümanlar ve istatistiki veriler, devlet yetkililerinin söylemleri yanında kitap, makale, bildiri gibi bilimsel yayınlar ile internet ortamında yayımlanan haber, yazı ve söyleşiler üzerinden elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur.

BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma sorusuna temel teşkil edecek literatürdeki kuramsal boşluklar değerlendirilecek ve bu bağlamda tezin kuramsal çerçevesi çizilerek araştırma sorusuna cevaplar üretmeye aday bir model önerilecektir. Modelin oluşturulma sürecinde öncelikle hiyerarşi kavramını kuramsallaştıran Hegemonik İstikrar ve Güç Geçişi teorilerinin temel argümanları anlatılmıştır. Söz konusu argümanlar çerçevesinde devletlerin nasıl bir hiyerarşik güç sıralamasına tabi tutulduğuna ve hiyerarşik kategorilerin nasıl tanımlandığına dair örnekler sunulmuştur. Bu bağlamda hiyerarşik sıralamaya ilişkin ortaya çıkan sorunlara işaret edilmiştir. İkinci aşamada hiyerarşik sıralamaya tabi tutulan ülkelerin birbirlerine karşı izleyebilecekleri olası stratejiler üzerinde durulmuş ve söz konusu stratejilerin belirlenme sürecini içeren bir araştırma sorusu yöneltmiştir. Bu bölümün nihai kısmında araştırma sorusunun cevaplanmasına yönelik olarak, stratejilerin belirlenmesine etki edebilecek unsurlar içeren bir model önerilmiştir.

1.1. Hegemonik İstikrar ve Güç Geçişi Teorilerindeki Hiyerarşi Kavramı

Yeni Gerçekçilik Teorisi (Neorealism) “güçler dengesi” argümanı bağlamında Soğuk Savaş dönemindeki istikrarı iki kutuplu sistemin varlığı ile açıklamaktadır. Ancak bu yaklaşımın Soğuk Savaş sonrasında tek bir süper gücün var olduğu sistemik durumu açıklamakta yetersiz kaldığı, bu bağlamda istikrarın nasıl sağlanacağı sorusuna cevap verilemediği iddia edilmektedir. Buna mukabil Hegemonik İstikrar Teorisi ve benzeri teoriler, hiyerarşi kavramını ön plana çıkararak, tepede hegemon bir gücün olduğu tek kutuplu sistemin istikrarlı olacağını ifade etmektedirler. Bu yaklaşımın temelinde ise, diğer güçlerin hegemon gücü dengeleme cesareti gösteremeyecekleri argümanı yatmaktadır.¹

Hegemonik İstikrar Teorisi, Charles Kindleberger tarafından geliştirilmiş ve temel olarak uluslararası sistemin en tepesindeki hegemon gücün istikrar sağlayıcı rolü olduğunu öne sürmektedir. Kindleberger’e göre hegemonun düzenleyici rolü ile

---

¹ Hasan Basri Yalçın, “Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt.10, No.1 (Nisan 2015), s.216-217.

ekonomik ve siyasal sistemin istikrar arasında doğrudan bir ilişki vardır.² Hegemonik İstikrar teorisyenleri tarafından güçlüden zayıfa doğru yapılan sıralamanın önemi vurgulanmakta ve sistem içerisindeki rasyonel ve kendi çıkarlarına odaklanmış devletlerin, çıkarları doğrultusunda yollar izlediği, bu yolların ise güçleri nispetinde konumlanan devletlerin davranış stratejileri olarak tezahür ettiği ifade edilmektedir.³

Hegemonik İstikrar Teorisine benzer argümanlar sıralayan Organski'nin Güç Geçişi Teorisi,⁴ "hiyerarşik uluslararası sistem yapısı" modeli üzerinden, büyük güce meydan okuyan güçlerin ortaya çıkmasının büyük savaşlara sebep olduğunu ileri sürmekte ve anarşik uluslararası sistem yaklaşımı ile güçler arasında oluşacak dengenin istikrar unsuru olduğuna dair önermelere⁵ karşı çıkmaktadır.

Bu kapsamda Güç Geçişi ya da Hegemonik İstikrar gibi teoriler, devletlerin güç dağılımına göre şekillendirdiği hiyerarşiyi kavramsallaştırmakta ve çeşitli hiyerarşik sıralama modelleri önermektedir. Kugler ve Tamen'in çizdiği hiyerarşi modelinde en tepede başat güç (Dominant Power) vardır. Modelde, "başat" kavramının hegemonik bir kavram olmaktan ziyade uluslararası alanda en güçlü ülkeyi ifade ettiği ve bu ülkenin pozisyonunu benzer tercihlere sahip ülkeleri bir arada tutup, yöneterek devam ettirdiği belirtilmektedir. Başat güç aynı zamanda statükoyu oluşturan ve devam etmesini savunan bir karaktere sahiptir.

Aynı modelde büyük güçler hiyerarşik basamakta ikinci sırada yer almaktadır. Mevcut güçleri itibarıyla uluslararası sistemde çok önemli bir yere sahip oldukları iddia edilmektedir. Bütün büyük güçler, başat gücün kuralları oluşturmaya ve sistemi yönetmesine yönelik bir kabullenme içerisinde. Ancak büyük güçler arasında başat gücün rejimine tam entegre olmayan ülkeler de mevcuttur. Büyük güçlerin altında ise, orta güçler bulunmaktadır. Bu güçler belirli seviyede kaynaklara sahiptir ve uluslararası

---

² Çınar Özen, "Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica'daki Büyük Dönüşüm", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt.2, Sayı.8 (Kış 2005-2006), s.7.

³ Yalçın, "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme", s.220.

⁴ Güç Geçişi Teorisi, ülkeler arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik kabiliyetlerin eşit dağılımının savaş olasılığını artırdığını ülkeler arasındaki güç dengesizliklerinin barışın devamlılığını sağladığını ifade etmektedir. J. F. Organski ve Jacek Kugler. **The War Ledger**, Chicago: University of Chicago Press, 1980. s.19.

* Bkz. Kenneth N Waltz. "**Theory of International Politics, War and State**. London: Addison Wesley, 1979.

sistemden geri çevrilemeyen talepleri olabilir, ancak küresel sistemin kontrol edilmesine yönelik başat güce meydan okuma kabiliyetlerinden yoksundurlar. Hiyerarşi piramidinin en altında ise küçük güçler yer almaktadır. Bu ülkelerin kaynakları ve güçleri sınırlıdır. Küresel sistemdeki başat güce yönelik hiçbir zaman doğrudan bir tehdit oluşturmazlar.⁶

Literatürdeki diğer hiyerarşik sıralama biçimlerine bakıldığında; Wight'ın *Power Politics* kitabındaki devletleri bölgesel büyük güçler ile orta güçler olarak iki kategoriye ayıran argümanda, bölgesel büyük güçlerin çıkarları belirli bölgeler ile sınırlanırken, orta güçlerin büyük güçler karşısında savaş kazanma ümidi olmayan ülkeler olduğu ifade edilmiştir.⁷ Buzan ve Waeber tarafından geliştirilen Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinde ise, ülkeler süper güçler, büyük güçler ve bölgesel güçler olarak ayrılmakta, bu durumu ise küresel ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin şekillendirdiği belirtilmektedir.⁸

Genel anlamda mevcut literatürde güçler arasındaki hiyerarşik yapılanmalar tarif edilirken, her basamaktaki ülke grubunun diğerlerinden farkının kavramsal düzeyde ele alındığı ve bu bağlamda çeşitli nitel faktörlerin sıralandığı görülmektedir. Ancak, ülkeler arasında oluşan hiyerarşik sıralamada büyük devlet, orta ya da küçük devletlerin özellikleri tartışılırken birbirinden farklı ekonomik, askeri veya coğrafi güç unsurları göz önüne alındığında, çeşitli kavram karmaşalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, güçler arasında yapılacak kategorileştirmenin nerede başlayıp, nerede bittiği ve kategoriler arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı önemli bir tartışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Hiyerarşik Sıralamalardaki Kavram Karmaşası

Ülkelerin birtakım kriterler temel alınarak çeşitli hiyerarşik sıralamalara tabi tutulması ve ülkelerin büyük, orta ve küçük güçler olarak kategorize edilmesi, kavramsal bir

---

⁶ Jacek Kugler ve Tammen Ronald, "Regional Challenges: China's Rise to Power", Jim Rolfe (Ed.) **The Asia-Pacific: A Region in Transition** içinde (33-53), **Honolulu:** Asia-Pacific Center for Security Studies Press. 2004, s.35-37.

⁷ Martin Wight, *Power Politics*, Hedley Bull ve Carsten Holbraad (Ed.), 2. Baskı. Londra: Penguin, 1986. s.63

⁸ Barry Buzan ve Ole Waeber, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge: Cambridge University Basımı. 2003. s.34-37

karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Bu karmaşa ise, hem büyük güç ile orta güç arasında kavramsal özelliklerin keskin bir çizgi ayrılamaması, hem de büyük ve orta kelimeleri üzerinde yoğunlaşacak epistemolojik tartışmalar ile alakalı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede çeşitli hiyerarşik sıralamalarda kullanılan orta güçler kavramı ve söz konusu kavrama ilişkin değerlendirmeler bu duruma örnek teşkil edebilir. Çeşitli çalışmalarda, orta güçler kavramı ile ilgili birbirinden farklı birçok tanıma ulaşılmıştır. Örneğin, Carsten Holbraad'a göre, orta güçler, güce dayalı hiyerarşik sıralamada sistemin başat aktörlerinden daha güçsüz, ancak küçük devletlerden daha güçlü devletlerdir.⁹ Kugler ve Tamen, orta güçleri, gözarda edilemeyecek derecede önemli talepleri olabilen ancak, küresel hiyerarşiyi kontrol eden büyük güçlere meydana okuma kabiliyetleri olmayan devletler olarak tanımlar.¹⁰ Wood'a göre, orta güçler, uluslararası iş birliği sisteminde problemlerin çözümüne yönelik çok daha büyük rollere sahip ülkelerdir.¹¹

Yukarıda anlatılan tanımlamalardaki farklılıklar bir ülkenin orta ya da farklı boyutta bir ülke olup olmadığına karar vermenin güçlüğüne ortaya koymaktadır. Bu anlamda hiyerarşiyeye ilişkin açıklamalarda hiyerarşik basamakları belirleyici ve sınırlandırıcı faktörlerin net olarak ortaya konulamamasına dair kuramsal bir boşluktan bahsedilebilir. Nitekim güç kavramının ölçülmesine ilişkin kuşkular bu anlamda sıklıkla ifade edilen bir konudur.¹² Diğer taraftan, hiyerarşik sıralamaya dair anlam karmaşaları aynı zamanda iki ülke arasındaki ilişkilerin veya birbirlerine karşı olası stratejilerinin nasıl olabileceğinin analiz edilmesinde çeşitli sınırlılıklar oluşturmaktadır. Bu anlamda, üzerinde araştırma yapılacak ülkeleri hiyerarşik sıralamada bir basamağa oturtmak suretiyle başlanacak analizlerin etkili sonuçlar üretmeyeceği iddia edilebilir. Nitekim, hiyerarşik kategoriler yerine ikincil güçler ve kendinden daha büyük güçler olarak

---

⁹ Carsten Holbraad, "The Role of Middle Powers", **Cooperation and Conflict**, Vol. 6, Nu.1 (March 1971) s.78

¹⁰ Kugler ve Tamen, s.36.

¹¹ Bernard Wood, **Middle Powers in the International System: A Preliminary Assessment of Potential**, Ottawa: The North-South Institute, 1987, s.2.

¹² Hasan Basri Yalçın, "The Concept of Middle Power and the Recent Turkish Foreign Policy Activism", **Afro Eurasian Studies**, Vol.1, Nu.1 (Spring 2012), s.199-201.

yapılacak genel bir sınıflandırma ile ülkeleri değerlendirmek ve bu iki kategoriye giren ülkeleri çeşitli ölçülebilir kavramlar üzerinden belirlemek alternatif bir yöntem olabilecektir. Bu şekilde yapılacak kategorileştirme aynı zamanda ülkelerin birbirlerine karşı davranış stratejilerinin tespitini de kolaylaştıracaktır.

1.3. İkincil Güçlerin Davranış Stratejileri

Uluslararası İlişkiler literatüründe ikincil devletlerin kendinden daha güçlü devletlere karşı belirleyebilecekleri çeşitli davranış stratejileri ifade edilmekte, ancak bu stratejilerin hangi faktör ya da değişkenler bağlamında tercih edebileceği net olarak ortaya konulamamaktadır. Olası davranış stratejileri arasında dengeleme (balancing) ve tabi olma (bandwagoning) iki temel strateji olarak anlatılmakta, dengeleme genel anlamda tehdit edici güce karşı olarak askeri hazırlık ve askeri silahlanma süreci veya karşı ittifaklar tesis etme olarak tanımlanırken, tabi olma ise tarafsızlık ya da tehdit kaynağı ile askeri ittifak ekonomik ve diplomatik iş birliği tesis etmek suretiyle o güçten istifade etme yöntemi olarak ifade edilmektedir. Dengeleme ve tabi olma çizilecek bir spektrumda kutupları temsil etmekte ve bu iki strateji arasında ise farklı stratejilerin olabileceği belirtilmektedir.¹³

Dengeleme stratejisi daha çok Kenneth Waltz tarafından geliştirilen Güç Dengesi Teorisi bağlamında kavramsallaştırılmakta ve belirli bir güç karşısında diğer güç(ler) ile beraber olma durumu olarak ifade edilmektedir¹⁴. Stephen Walt ise devletleri dengelemeye iten etmenlerin başında tehdit algısı olduğunu ifade etmektedir. Walt'a göre, devletler önemli bir dış tehdit algıarlarsa dengeleme yapma ya da tabi olma eğilimi göstermektedir. Dengeleme ya da tabi olma stratejilerinin temel belirleyici unsurları arasında, güç birikmesi (aggregate power), yakınlık, saldırganlık kapasitesi, güçlü aktörün saldırgan niyetleri gibi hususların olduğu ifade edilmektedir.¹⁵

---

¹³ David C Kang, "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's response to China", **Journal of East Asian Studies**, Vol.9, No.1, (January 2009) s.8.

¹⁴ Waltz, s.118.

¹⁵ Randall Schweller "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." **International Security** Vol.19, No.1 (Summer, 1994), s.75.

Dengeleme stratejisi, yumuşak ve sert dengeleme olarak iki alt stratejiye ayrılmaktadır. Sert dengeleme, askeri silahlanmada ve savunma harcamalarında artış yapmayı, aynı zamanda karşı tarafı düşman olarak gören bir askeri ittifakın içinde yer almayı ifade etmektedir.¹⁶ Yumuşak dengeleme ise, yükselme ya da tehdit etme potansiyeline sahip ülkenin karşısında yer alma ve sınırlı bir güvenlik anlayışı ile ittifak geliştirme durumu olarak açıklanır. Sınırlı silahlanma, ad-hoc işbirlikçi tatbikatlar, bölgesel ve uluslararası alanda iş birliği yumuşak dengelemenin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Güvenliğe ilişkin riskler arttıkça politikalar sert dengelemeye doğru kaymaktadır.¹⁷

Tabi olma terimi ilk olarak Waltz tarafından *Theory of International Politics* adlı kitabında uluslararası ittifak davranışı olarak kullanılmıştır. Waltz devletlerin harici bir tehdit ile karşılaşmaları durumunda, dengeleme yapacağını, yani tehdit kaynağı karşısında başka bir ittifak grubu ile beraber hareket edeceğini ya da tehdidin kaynağına tabi olacağını belirtmektedir.¹⁸ Stephen Walt ise, tabi olma stratejisini eşit olmayan bir değişim olarak görür ve hassasiyetleri olan ikincil güçlerin başat güce karşı asimetrik tavizler verme eğilimine girmesi ve kendilerine verilecek ikincil rolleri kabullenmesi olarak tanımlar. Aynı zamanda baskıyı kabul etmede ve daha önemlisi başat aktörün yasal olmayan eylemlerine karşı tolerans göstermede istekli olma halidir.¹⁹ Tabi olma stratejisini, en genel anlamıyla bir ülkenin birtakım kazanımlar elde etmek üzere, üstün bir devlete yakınlaşması olarak tanımlamak mümkündür.²⁰

Tabi olma stratejisinin salt tabi olma (Pure Bandwagoning) ve sınırlı tabi olma (Limited Bandwagoning) olarak ikiye ayrılabilirliği ifade edilmektedir. Salt tabi olma, siyasi ve askeri formda olabilirken, sınırlı tabi olma, belirli konular üzerinde bir siyasi koordinasyon ve gönüllü bir saygıyı içeren siyasi ortaklık olarak ifade edilmektedir. Salt

---

¹⁶ Kang, "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's Response to China", s.6.

¹⁷ Paul T.V. "The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance," Paul James J. Wirtz, and Michel Fortmann, (Ed.) **Balance of Power: Theory and Practice in the Twentieth Century** içinde, Stanford Calif: Stanford University Press, 2004, s.3.

¹⁸ Waltz, s.126.

¹⁹ Stephen M Walt, "Alliance Formation in Southwest Asia: Balancing and Bandwagoning in Cold War Competition", Robert Jervis and Jack Snyder (Ed.), **Dominoes And Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in The Eurasian Rimland** içinde, Oxford: Oxford University Press, 1991, s.4.

²⁰ Kang, "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's Response to China", s.4.

tabi olma sıfır toplamlı bir senaryoyu, yani bir devletin yanında yer alırken, aynı zamanda diğer bir devletten uzaklaşmayı ifade eder. Sınırlı tabi olma stratejisinde ise, sıfır toplamlı bir durumun söz konusu olmadığı ve diğer grup ile ilişkilerin devam ettirildiği anlatılır. Diğer taraftan salt tabi olma stratejisinde gücün üstünlüğünü koşulsuz kabul edilirken, sınırlı tabi olma stratejisinde ülke kendi otonomisi kaybetmekten ve aşırı bağımlı olmaktan sakınmaktadır.²¹

Dengeleme ya da tabi olma stratejileri yanında devletlerin hiyerarşik sıralamada, kendinden daha güçlü devletlere karşı davranış stratejilerini belirlerken geniş bir strateji seçeneklerinin olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, dengeleme ve tabi olma stratejilerinin devletlerin benimseyebileceği olası stratejiler arasında ki ucu temsil ettiği, bu iki uç arasında angajman (engagement), idare etme (accommodate)*,²² gizlenme (hiding), temkin (hedging)**²³ gibi farklı stratejiler de benimsenebileceği öne sürülmüştür. Örneğin, temkin (hedge) ve idare etme (accommodate), “dengeleme” ve “tabi olma” stratejileri arasında yer alan iki davranış stratejisidir. Dengeleme yapmayan fakat hala kuşkulu olan devletler, temkin stratejini tercih edebilirken, az korkan ancak tabi olmak istemeyen ülkelerin “idare etme” stratejisini tercih edebilecekleri belirtilmektedir.²⁴

İdare etme stratejisi ile ülkeler iş birliğine açıktır ve istikrar sağlamayı amaç edinmiştir. Temel çıkarlar korunurken gereksiz savunmacı olmama hali söz konusudur. Mevcut bölgesel sisteme yönelik bilinçli eylemler, bölgedeki diğer büyük devletlerle çatışmasızlık yaklaşımları ve komşuların barışçıl yükselişine karşı güven duyma, sınır problemlerini çözüme barışçıl ve istikrarlı bir ortam sağlama, ekonomik sahada karşılıklı yarar sağlayıcı eylemlere yönelme idare etme stratejisinin önemli

---

²¹ Cheng-Chwee Kuik, ‘Smaller States' Alignment Choices: A Comparative Study Of Malaysia and Singapore's Hedging Behavior in The Face of A Rising China’, (**Doktora tezi**, Johns Hopkins University, 2010), s.136-140.

* “Accommodate” kavramına gerek çalışma sürecinde incelenen farklı kaynaklardaki ifade edilme tarzları gerekse sözlüksel çalışmalardaki açıklamalar dikkate alınarak “idare etme” anlamı verilmiştir. Ancak buradaki idare etme “yönetme” anlamından ziyade belirli şartlar altında barındırma, göz yumma, katlanma gibi anlamlar içermektedir.

** “Hedge” kavramına gerek çalışma sürecinde incelenen farklı kaynaklardaki ifade edilme tarzları gerekse sözlüksel çalışmalardaki açıklamalar dikkate alınarak “Temkin” anlamı verilmiştir.

²⁴ David C Kang, **China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia**, New York: Columbia University Press, 2007. s.53.

unsurlarıdır.²⁵ Ross, ikincil devletlerin savaş veya barış konularında güçlü devletler ile uzlaşma ararken en güçlü devlet ile arasındaki ilişkiyi derinleştirmeme tercihini “idare etme” strateji olarak adlandırmaktadır.²⁶

İdare etme stratejisi, temkin stratejisine göre tabi olmaya daha yakın bir strateji olarak ifade edilmektedir. Ross’a göre, ekonomik bağımlılıklar yanında karşı tarafın askeri tehdit kaynağı olması, idare etme stratejisinin önemli unsurlarıdır. Ekonomik karşılıklı bağımlılıklar, idare etme politikalarının yönlendiricisidir ve etkileri güvenlik alanında da hissedilir. Bu kapsamda; mevcut küresel kapitalizm ve ekonomik karşılıklı bağımlılıkların oluşması ve bölgesel düzenin kurumsallaşması, sıfır toplamı tercihleri basitleştirdiği ve karşılıklı idare etme politikalarını zorunlu hale getirdiği ifade edilmektedir.

Ross Avusturalya’nın ÇHC’ye karşı idare etme stratejisi uyguladığını ve bu stratejinin güvenlikle bağlantılı nedenlerden ziyade, ekonomi ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Ross’a göre; ÇHC ile Avusturalya arasında ekonomik karşılıklı bağımlılığın güvenlik konular üzerinde etkisi yoktur ve ÇHC’nin askeri gücü Avusturalya için başlıca bir mülahaza değildir. ÇHC’nin Avusturalya’dan almakta olduğu hammaddenin Avusturalya ekonomisi için önemi ve diğer ticari ilişkiler bu çerçevede ele alınmaktadır. Nitekim, artan ekonomik karşılıklı bağımlılıkların çatışma mantığının önüne geçtiği ve güç rekabetini sınırlandırdığı, aynı şekilde uluslararası iş birliğinin geleneksel güvenlik söylemlerindeki dost düşman kavramlarını belirsizleştirdiği belirtilmektedir.²⁷ Genel olarak idare etme stratejisinin temel belirleyici unsurları arasında; büyük gücün askeri gücü, tehdit ve istikrarı belirleyen kimlik/çıkar gibi değişkenler, kimliğin güvenlik değerlendirmesindeki rolü ve ekonomik fırsatlar gibi hususlar ifade edilmektedir.²⁸

---

²⁵ Lam Peng Er and Narayanan Ganesan, “China and East Asia: Mutual Accommodation”. Lam Peng Er, Narayanan Ganesan and Colin Dürkop (Ed.) **East Asia’s Relations with a Rising China**, Konrad Adenauer Stiftung, 2010. s.16

²⁶ He Baogang, “Politics of Accommodation of the Rise of China: The Case of Australia” **Journal of contemporary China**, Vol.21, No.73 (January 2012), s. 55

²⁷ Age, s.60-62.

²⁸ Age, s.58.

Temkin stratejisi*²⁹ korku ve güvensizliğin arttığı bir ortamda riski dağıtma hali olarak dengelemeye yakın bir stratejidir. Bu çerçevede dengeleme ve tabi olma arasındaki seçim risk faktörlerine bağlıdır. Eğer yakın ve açık bir tehdit varsa dengeleme, eğer büyük güç bir yardım kaynağı ise tabi olma, ancak riskler ve belirsizlikler çok ise, temkin stratejisi çok olası bir stratejidir. Temkin stratejisinde askeri ve askeri olmayan politikalar yanında çok taraflı kurumlara güvenin varlığı söz konusudur. Kriz anlarında dengelemeyi gerektirecek yakın bir tehdit söz konusu değilse, katı ideolojik bir hat içine girilmez.³⁰

Diğer taraftan temkin stratejisi, yüksek risk ve belirsizlik ortamında, riskleri en aza indirmeye yönelik olarak çoklu seçenekler takip edilmesi ve uzun dönem çıkarların garanti altına alınması olarak da tarif edilmektedir. Bu anlamda stratejinin üç temel ön şartının olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; ani bir tehdidin, ideolojik bir kamplaşmanın, büyük güçler arasında bir tarafı tutmayı zorunlu kılacak bir ortamın yokluğu olarak sıralanmaktadır.³¹

Bütün davranış stratejileri genel olarak değerlendirildiğinde; sert dengeleme ile salt tabi olma stratejileri düşmanca ve dostane ilişkilerinin geldiği en uç seviyedir ve katı askeri önlemler ile askeri ittifaklar içerebilmektedir. Yumuşak dengelemelerde ise askeri iş birliği faaliyetleri ön plana çıkarken, katı bir ideolojik tarafgirlikten bahsedilemez. Diğer taraftan, yumuşak dengelemede az dahi olsa iş birliği alanlarına etkisi görülürken, sınırlı tabi olmada rekabete ilişkin konuların sınırlı etkisi devam etmektedir. Ekonomik öncelikleri ön plana çıkaran idare etme stratejisi ile güvenlik önceliklerini ön plana

---

* Temkin terimi ile ifade edilen “hedge” kavramı finans piyasalarında kullanılan bir kavramdır ve olası kayıpları telafi etmeye yönelik bir yatırım pozisyonu olarak ifade edilir. Aynı zamanda bütün yumurtaların aynı sepette taşınmaması anlamına gelir. Hedge kavramı kişi ya da tüzel kişilerce kontrol edilen varlıklara yönelik muhalif fiyat hareketlerinden kaynaklanan riskleri azaltılmasını ifade eden bir kavramdır. Uluslararası literatürüne ilk olarak 2006 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisinde ifade edilen “seeks to encourage China to make the right strategic choices for its people, while we hedge against other possibilities” kavramı ile girmiştir. Temkin stratejisi devletlerarası bir davranış strateji olarak çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Bkz. Antonio Fiori & Andrea Passeri, “Hedging in Search of a New Age of Non-alignment: Myanmar between China and the USA”, **The Pasific Review**, Vol. 28. No.5. (February 2015), ss. 679 –702.

³⁰ Baogang, s.56

³¹ Cheng-Chwee Kuik, ‘The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore’s Response to a Rising China’, **Contemporary Southeast Asia**, Vol.30, No.2, (2008), s.165.

çıkarıcı temkin stratejisi ise kıyaslanabilir ölçüde iş birliği ve rekabet alanlarının olduğu ortamda benimsenmektedir.

1.4. Araştırma Sorusu

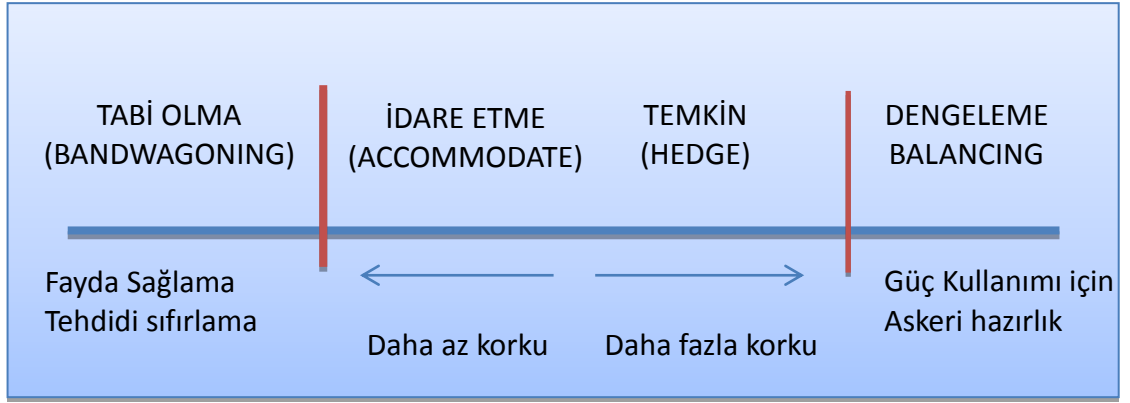
Şu ana kadar yapılan teorik tartışmalar ve tanımlamalar neticesinde hiyerarşik sıralama kapsamında yapılan kategorileştirmelerin, çeşitli kavramsal sorunlara sebep olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda, hiyerarşik sıralamada ülkelerin birbirlerine karşı stratejilerinin hangi temel parametreler arasında şekillenebileceğinin önemli bir sorunsal alan olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda tezde *“ikincil güçlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kendisi ile kara ya da deniz sınırı olan güçlere yönelik stratejilerini nasıl belirlediği”* sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırma sorusunda, literatürde ifade edilen orta güçler, büyük güçler gibi kategorik ayırmadan ziyade, ikincil güç ve kendinden belirli faktörler bağlamında daha büyük güçler ifadesi kullanılarak, hiyerarşik sıralamadaki anlam karmaşasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, böyle bir araştırma sorusuna üretilecek ampirik dayanağa sahip cevaplar ile aynı zamanda literatürdeki öne sürülen stratejilere doğru ve uygun anlamlar yüklenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, kuramsal cevaplar üretecek ülke araştırmalarında, ülkeleri seçerken kapsamın net olarak belirlenmesi önem arz etmiş ve araştırma sorusu askeri, ekonomik ve coğrafi gibi nicel faktörler içerecek şekilde sorulmuştur.

Araştırma sorusuna verilecek cevaplara yönelik yapılan literatür taramasında Şekil 1’de gösterilen strateji modeline ulaşılmıştır. Söz konusu model temel olarak devlet stratejilerinin tabi olma ve dengeleme ile bu ikisi arasında yer alan idare etme ve temkin stratejileri olduğunu ve bu stratejilerin düşmana karşı duyulan korku seviyesine göre belirlendiğini önermektedir.³²

---

³² Kang, “China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia” s.53.

Şekil 1: Strateji Modellemesi

Ancak, korkunun temel değişken olarak kabul edildiği söz konusu modelin yeterli açıklayıcı güce sahip olmadığı değerlendirilmiş ve bu tezin yönü devletlerin stratejileri şekillendirecek niteliğe sahip başka değişkenlere yöneltilmiştir. Bu durumun temel sebebi ise korku kavramını kuramsal temele oturtmada yaşanacak olası zorluklardır.

1.5. Alternatif Değişken: Kimliksel Kültür Kavramı

Bu tezde Şekil 1'deki modelde bağımsız değişken olarak öne sürülen korkuya, alternatif teşkil edebilecek bağımsız değişkenlerden biri olarak, kimliksel kültür kavramı önerilmektedir. Nitekim bu kavram, hiyerarşik sistemdeki iki ülkenin birbirlerine karşı materyal faktörler üzerinden oluşan kimliksel algılarını ifade etmekte ve korku kavramına göre daha açıklayıcı bir zemine oturmaya aday konumdadır. Kimliksel kültürü iki ülke arasındaki ilişkinin kimliği olarak da ifade etmek mümkündür. Kavram, Alexander Wendt'in İnşacılık Teorisi ile ortaya koyduğu "sosyal olarak oluşan kimliklerin iki ülke ilişkilerindeki tehdit algılamalarının belirleyicisi bir unsurudur" argümanı üzerinden geliştirilmiştir. Wendt'e göre; insanların nesnelere, nesnelere onlar için sahip olduğu anlama göre davranır, insanlar arasında olduğu gibi ülkeler arasında da doğrudan bir tehdit algılaması durumunda, karşı ülkeyi düşman olarak görme ya da herhangi bir tehdit algılamaması durumunda, dost olarak görme eğilimi söz konusudur.³³

Bu bakış açısı çerçevesinde kimliksel kültür kavramı ile dost ya da düşman eğilimleri genelleştirici bir kalıba dönüştürülerek, ABD'nin İngiliz füzelerini neden Kuzey Kore

³³ Alexander Wendt, Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, Vol.46, No.2, (Spring 1992) s.396-397.

füzelerinden daha az tehdit edici bulunduğunu açıklamak mümkündür. Sonuçta füzeler iki tarafı da eşit oranda tahrip etme imkânına sahiptir ancak, inançların, beklentilerin, yorumların da var olan tehdide karşı ülkenin pozisyonu değiştirebilmektedir.³⁴ Benzer şekilde, aktörler arasında kimliksel kültür olarak tanımlanabilecek herhangi bir ilişkisel durumun, oluşturulan fikirlere ve çıkarılara bağlı olduğu ve bu durumun ABD için İngilizlerin yüzlerce nükleer silaha sahip olması, ortak anlayışların bir sonucu olarak Kuzey Kore'nin bir nükleer silahı kadar neden tehlike arz etmeyeceğini açıklayabilecektir. Bu bağlamda şiddeti ya da iş birliğini yapılandıran ortak fikirler aracılığı ile devletlerin etkileşime girdiği ve kendi rollerinin koşullarını oluşturduğu ifade edilebilir.³⁵ Nitekim bu durum materyal unsurlar üzerinden oluşan yapısal faktörlerin iki taraf arasındaki kimliksel kültürü inşa ettiği bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir.

Kimliksel kültür kavramı ile Wendt'in "Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi" adlı kitabında anarşik yapının düşman, rakip ve dost olmak üzere üç farklı kültüre dair açıklamaları arasında bir bağ kurmak mümkündür. Nitekim bu üç farklı anarşik kültür kimin sisteme hâkim olduğuna bağlı olarak, iki ülke ilişkilerindeki kimliksel algılamalara dair kapsayıcı bir tanımlama sunmaktadır. Wendt'e göre, her anarşik yapının merkezinde bir özne bulunur ve bu özne, Hobbescu kültürlerde düşman, Lockecu kültürlerde rakip, Kantçı kültürlerde ise dosttur. Her biri, şiddet kullanımına ilişkin benliğin ötekine karşı farklı duruşunu temsil eder. Bu çerçevede; düşman duruşu, karşı tarafa *şiddette sınır tanımayan ülkeler*, rakip duruş, *öldürmekten kaçınma ancak şiddet kullanma ihtimali olan ülkeler*, dost duruş ise, *anlaşmazlıkların çözümü için şiddet kullanmayan ve güvenlik tehdidine karşı bir ekip olarak çalışan müttefikler olarak* açıklanmaktadır.³⁶

Hobbesçu anarşi kültüründe düşman kavramı rakip ve dost kavramlarından farklı olarak benliğin duruşu ve ötekinin temsilinde şiddet kullanımını yöneten bir kavram olarak

---

³⁴ Ian Hurd, 'Constructivism', Christian Reus-Smit and Duncan Snidal (Ed.). **The Oxford Handbook of International Relations** içinde, Oxford University Press, 2008. s.299.

³⁵ Alexander Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, (Çev.) Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer İhlamur Öner, İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s. 216.

³⁶ Wendt, **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**, ss.318-319.

ifade edilebilir. Uluslararası ilişkilerde düşman imgeleri çoğunlukla şiddete meyilli hasım olarak tanımlanır. Düşmanlar arasında kimliksel anlamda şiddeti sınırlayan iç temkin olmadığı ifade edilir. Dolayısıyla rakipler, birbirlerine var olma hakkı tanımaları itibariyle düşmandan ayrılırlar. Düşman olarak görme, karşı tarafın düşmanca niyetlerini doğrulaması ve kendi gücüne dayalı siyasete zorlaması gibi eylemler ile somut hale gelir.³⁷

Lockecu kültür ile Hobbescu kültür arasında çeşitli benzerliklerden söz edilse de, mantıksal bir ayrım vardır. Düşmanlığın yerine rekabetin olduğu Lockecu kültürde şiddetle ilgili temsiller mevcuttur, fakat bunlar daha az tehditkardır. Rakipler birbirinin egemenlik haklarını ve yaşama özgürlüklerini tanırlar. Rakiplere, yaşamaya yetecek bir mülk sahibi olma hakkı tanınmasının yanı sıra, herhangi bir mülk konusunda oluşacak ihtilafın güç kullanma ile sonuçlanması ihtimal dâhilindedir. Hobbescu kültür, devletlerin gerçek niyetlerinin hiçbir zaman bilinmeyeceği varsayımı üzerinden devletleri düşman olarak göstermekten başka çare olmadığı ileri sürer, ancak Lockecu kültür devletlerin birbirinin egemenliğini tanıdığı fikrinden yola çıkarak, birbirlerinin fikriyatını bilmeseler dahi güvenilir çıkarımlar yapılabileceğini varsayar.

Rakipler her koşulda düşmanlardan farklı olarak, birbirlerinin egemenliğine karşı statükocu davranmak zorundadır. Düşmanlar, yüksek riskten kaçınmak, kısa vadeli bir anlayış ve güç temelinde davranmak zorunda iken, rakipler arasında daha esnek bir durum söz konusudur. Ancak güç rakipler için her anlamda önemlidir. Çünkü, rakiplerin anlaşmazlıkları çözmek için güç kullanılabileceği bilinir, ancak onların gücü düşmanların gücü gibi algılanmaz.³⁸

Lockecu kültürün oluşturduğu ortam, devletlerin kolektif ve sosyal kimlikleri ile ilgilidir. Bu kültür içindeki mevcut etkileşimlerde devlet kendi çıkarlarını gözetmek zorundadır.³⁹ Devletler, birbirlerinin egemenliğini tanımalarına rağmen, olası düşmanlık eylemleri ilişkiyi rekabet ortamında tutar ve kendi davranışsal eğilimlerinde temkinli olmayı gerekli kılar. Dıştan bir tehdit algılandığında ise iş birliği yapmayı statükocu

---

³⁷ Age, ss.321-328.

³⁸ Age, s.344-349.

³⁹ Age, s.360.

çıkarları gereği kabullenirler. Bu özellik gerektiğinde ötekine karşı yardım sistemi olarak da ifade edilebilir.⁴⁰

Dost kavramının işlediği Kantçı kültür uluslararası literatürde yeterince kuramsallaştırılmamış, ancak düşman imgeleri karşısına bir alternatif olarak sunulmuştur. Bu kültürde, düşman ve rakip kavramlarından farklı olarak, savaştan ziyade barış kavramı ve dost anlayışı üzerinde durulur. Dostluk kültüründe tarafların birbirini ile savaşmaması, yani anlaşmazlıkların savaş tehdidi olmaksızın çözülmesi ve üçüncü taraf ile tarafların birinin güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda ortak olarak savaşılması fikirleri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada müttefik ile dostluk kavramları arasındaki fark önem arz etmektedir. Müttefik ile dostların temel davranışlarında birtakım benzerlikler olabilir. Bununla birlikte müttefiklerin ilişkilerinin süresiz olarak devam etmesi beklenmez ve belki de ittifak ilişkileri geçici, rekabete ya da düşmanlığa dayalı bir düzen içinde karşılıklı çıkarlara dayalı olarak gelişmiştir. Müttefikler nihayetinde savaşın bir alternatif olarak ortaya çıkabileceği durumları da göz önüne bulundurur. Dostlarda ise ilişkilerin bozulma olasılığı olsa bile dostluğun nihai olarak sürmesine yönelik bir beklenti vardır.⁴¹

Genel anlamda iki ülke arasında dost, rakip ve düşman olarak üç farklı kimliksel kültürü korkuyu bağımsız değişken olarak kabul eden modelde alternatif bir değişken olarak uygulamak mümkündür. Şekil 1’de ifade edilen modelin kimliksel kültürü ihtiva ettiği üç farklı duruma ilişkin yapılan açıklamalar çerçevesinde değerlendirdiğimizde Şekil 2’de görülen etkiyi öne sürmek mümkündür.

---

⁴⁰ Age, s.363-364.

⁴¹ Age, s.367.

Şekil 2: Kimliksel Kültürün Stratejilere Etkisi

Kimliksel kültürün ülkelerin kendinden daha büyük ülkelere karşı stratejilerini nasıl belirleyeceğini gösteren Şekil 2'yi değerlendirdiğimizde; İkincil güçlerin kendinden daha güçlü bir devlete karşı;

- Tabi olma stratejilerini, o devleti dost olarak algılaması durumunda,
- Temkin ya da idare etme stratejilerini, o devleti rakip olarak algılaması durumunda,
- Dengeleme stratejilerini ise, o devleti düşman olarak algılaması durumunda benimseyecektir.

Ancak, kimliksel kültürün ülke stratejileri üzerindeki etkisinin net olarak anlaşılması bir takım ara değişkenlerin tespitini zorunlu kılmaktadır. Bu sayede dost rakip ve düşman kültürleri arasında geçişin nasıl sağlandığı daha net hale gelecektir. Bu noktada tezde iki ülke arasında tarihsel süreç içinde oluşan iş birliği ve rekabet alanlarının ülkeler arasındaki kimliksel kültürü inşa ettiği iddia edilmektedir.

1.6. Ara Değişkenler: İş Birliği ve Rekabet Alanları

İş birliği ve rekabet alanları iki ülke arasında tarihsel süreç içinde yapısal bir faktör olarak oluşmuş ve aynı zamanda konjonktürel nitelik arz eden alanlardır. Ülkelerin ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları bu alanları doğrudan etkilemektedir. Ülkeler arasındaki ortak çıkar alanları iş birliğini tetiklerken, karşıt çıkar alanları ise rekabet alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ekonomik faaliyetler iki ülke arasında ortaya çıkan iş birliği alanlarının temel belirleyici unsurlarıdır. Bunun temel nedeni ise zaman içinde oluşmuş bağımlılıklar faktörüdür.

Ross'a göre büyük güçler, ekonomik büyüme, istihdam ve siyasi istikrar sağlayan pazar olanakları ile kendinden daha güçsüz devletleri kendilerine bağımlı hale getirebildiğini ifade etmektedir. Ekonomik bağımlılık faktörü devletleri ticaretlerinde olası bir kesintiye karşı hassas hale getirebilmektedir. Diğer taraftan yabancı yatırıma olan bağımlılık, büyük devletlerin ikincil devletlerin politikaları üzerinde baskı kurmasına neden olabilmektedir. Bu kapsamda, ikincil güçlerin büyük güçlere yönelik davranışları onların mevcut siyasi, ekonomik coğrafi özelliklerine göre şekillenen bağımlılık seviyelerinden etkilenmektedir.⁴²

Hirschman ise devletler arasındaki ticaretin ve ticari bağımlılıkların artmasının, ülkelerin dış politikalarına etkilerinin olacağını, bir ülke ile ne kadar çok ticaret yapılırsa, ticari ilişkilerde olası kesintinin o kadar maliyetli hale geleceğini, dolayısıyla dış politika alanındaki anlaşmazlıkların ticari çıkarlar üzerinde etkili olacağını savunmuştur.⁴³ Devletlerin ticari ilişkilere atfettiği değer, siyasi pazarlık güçleri ile doğru orantılıdır. Nitekim, devletlerin iki ülke arasındaki ticari ilişkiye bağımlı oldukları ölçüde siyasi tavizler verme eğilimi taşıdıkları ifade edilmektedir. Hirschman'a göre, Doğu Avrupa ülkeleri, Almanya'ya ekonomik bağımlılıklarının bir sonucu olarak bu ülkenin dış politika taleplerini kabul etme eğilimine girmiştir.⁴⁴

Rekabet alanları ise karşıt çıkarlar üzerinden ortaya çıkmakta ve tehdit algısı barındırmaktadır. Rekabete dair konular karşılıklı güvensizliği artıran bir unsur olarak ülke davranışlarına birbirlerine karşı teyakkuz olma hali olarak yansımaktadır. Tarihsel süreç içinde en sert şekli silahlı çatışmalar veya askeri müdahaleler olarak ortaya çıkan rekabete dair unsurlar, coğrafi şartlar, dini ve dilsel faktörler ya da ekonomik ve ticari unsurlara bağlı olarak gelişebilmektedir. Örneğin, diplomatik yollardan coğrafi olarak bir bölgenin kontrolünü elde etmeye çalışma, belirli bir coğrafyada yaşayan halklar

---

⁴² Robert Ross, "Balance of Power Politics and the Rise of China: Accommodation and Balancing in East Asia". **Security Studies**. Vol.15, No.3, (July–September 2006) ss.365.

⁴³ Albert O. Hirschman, *National Power and the Structure of Foreign Trade*, Berkeley: University of California Press, 1980, s.16

⁴⁴ Sarah Kreps, and Gustavo A. Flores-Macias "The Foreign Policy Consequences of Trade: China's Commercial Relations with Africa and Latin America, 1992—2006" **Journal of Politics**, Vol.75, No.2, (April 2013), s.358.

üzerinde kontrol sağlama, ticari pazarlar elde etme mücadelesi ile aynı hedeflerin askeri müdahaleler ile elde edilmesi rekabet alanlarının farklı seviyeleri olarak ifade edilebilir.

Rekabet alanları ülkeler arasında ortak çıkar alanları üzerinde sağlanan iş birliği ile oluşan dost kimliksel kültürünü düşmanlığa kaydırabileceği ifade edilebilir. Bu durum tarihsel bir sürecin devamı olabildiği gibi, aynı zamanda geleceğe yönelik ülke hedeflerinin bir yansıması da olabilmektedir. Bir bölgeye yönelik ya da belirli bir alana ilişkin ortaya çıkan rekabet siyasi baskıya dönüşebilmekte ve bu özelliği itibarıyla çıkar ve bağımlılıkların bir sonucu olarak oluşan iş birliği alanları ile aynı işlevi görebilmektedir.

1.7. Model Önerisi

Bu tezde temel olarak ikincil devletlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara veya deniz sınırı olan devletlere karşı stratejilerinin ortaya çıkarılmasına yönelik Şekil 3’de görülen Strateji Modellemesi önerilmektedir. Modelde ikincil devletin stratejisini belirleyen ana değişkenin iki ülke arasındaki kimliksel kültür olduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda dost, düşman ve rakip olarak ortaya çıkan kimliksel kültürü şekillendiren unsurlar ise rekabet ve iş birliği alanlarının seviyesidir. Rekabet alanları ve tehdit algılamaları kimliksel kültürü düşman yönlü etkilemekte, iş birliği alanları ve bağımlılıklar ise kültürü dost yönünde etkilemektedir.

Şekil 3: İkincil Devletlerin Strateji Modellemesi

Modele göre, ikincil devletlerin strateji seçenekleri büyük güç ile oluşan kimliksel kültüre bağlı olarak tabi olma veya dengeleme iki ucu arasında ortaya çıkacaktır. *İkincil devletler kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara veya deniz sınırı olan devletlere karşı tabi olma stratejisini o ülke ile dost bir kültüre sahip olması durumunda, dengeleme stratejisi o ülke ile düşman bir kültüre sahip olması durumunda, bu iki uç strateji arasında yer alan orta stratejileri ise o ülke ile rakip kültüre sahip olması durumunda benimseyecektir.*

Olası bir kriz esnasında ikincil devletlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara veya deniz sınırı olan devletlere karşı stratejisi tarihsel akış içerisindeki kimliksel kültürün geldiği konum ile doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkacaktır. Kriz anında yapısal faktörler (iş birliği ve rekabet alanları) ile şekillenen kimliksel kültür ikincil devletlerin hangi strateji seçeneklerine sahip olabileceğini ortaya çıkaracaktır.

Eğer tarihsel süreç içinde ortaya çıkan kimliksel kültür dost spektrumu içinde ise, kriz anında salt tabi olma ya da sınırlı tabi olma ikincil devletin benimseyebileceği iki stratejidir. Ülkenin salt tabi stratejisi benimsediğinin emareleri büyük gücü askeri ekonomik ve siyasi olarak tam destek vermesi ve her türlü ittifak tesisine açık durmasıdır. Ülkenin sınırlı tabi olma stratejisi benimsemesi büyük güç ile arasındaki az sayıdaki rekabet alanının sınırlı etkisinde ortaya çıkacaktır. Bu durumda kriz esnasında askeri, ekonomik ve siyasi destek sağlanmakla birlikte, bu destek bir ittifaktan ziyade dönemsel bir iş birliği olarak zuhur edecektir.

Eğer kriz esnasında mevcut kimliksel kültür rakip spektrumda ise, ikincil gücün stratejisi temkin ya da idare etme stratejileri arasında değişecektir. Bu durumda, temkin stratejisinde büyük güce yönelik bir tehdit algısı söz konusu olmakta ve bu durum söylemlere net şekilde yansıtılmaktadır. Ancak var olan iş birliği alanları ikincil devletin stratejisini dengeleme yönünde sınırlandırıcı bir faktördür. İdare etme stratejisi ise ekonomik çıkarları önceliklendiren bir strateji olarak ortaya çıkacak, tehdit algısının ikinci plana atıldığı iş birliği alanlarının ise ön planda tutulduğu bir politikayı temsil edecektir. Ancak, var olan rekabet alanları ikincil devletin stratejisini salt tabi olma yönünde kısıtlayıcı bir faktördür.

Kriz esnasında mevcut kimliksel kültür eğer düşman spektrumunda ise ikincil devletler büyük güç karşısında alternatif başka güçler ile dengeleme sürecine girecektir. Sert dengeleme olması durumunda, büyük gücün kriz esnasındaki politikasına mutlak bir itiraz ve bu kapsamda karşıt güç ya da güçler grubu ile siyasi, askeri ve ekonomik bir ittifak söz konusu olacaktır. İkincil gücün büyük güç ile iş birliği alanları olması dengelemeyi, yumuşak dengelemeye iten bir unsur olabilecektir. Özellikle mevcut iş birliği alanları ikincil devletin büyük güce karşı itirazındaki tonu değiştirmese de sert dengelemede olası karşı ittifakların yerini yumuşak dengeleme ile kısa vadeli iş birliği anlaşmalarına bırakacaktır.

1.8. Modelin Test Aşamaları

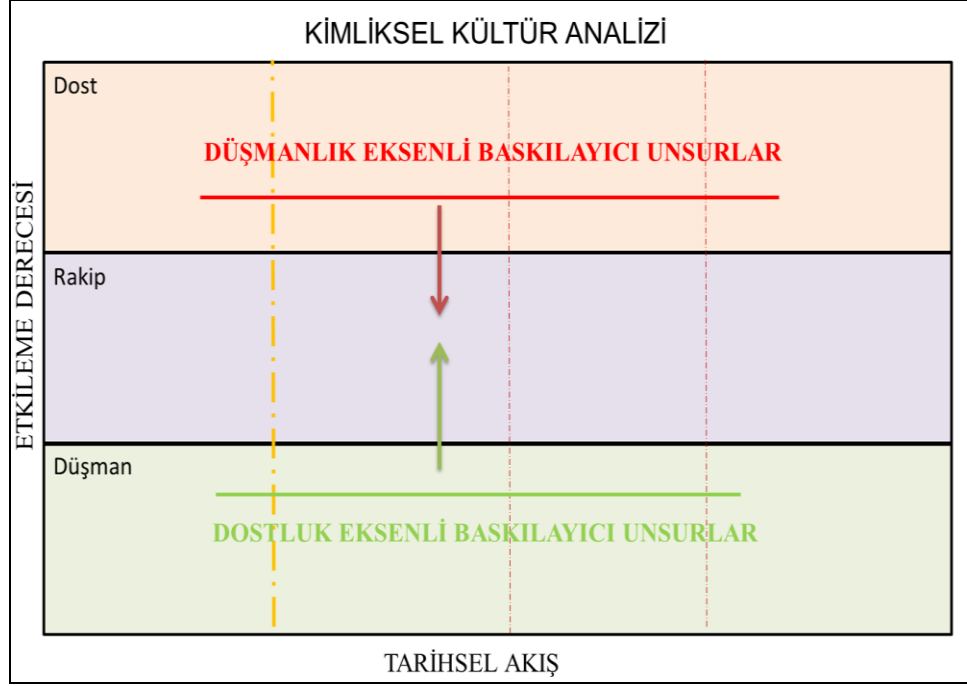
Aşama-1: Modelin test edilmesine yönelik olarak öncelikle ikincil güç pozisyonunda bir devlet ile o ülkeden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara veya deniz sınırı olan büyük devlet büyük güç olarak belirlenir. Diğer taraftan ikincil güçlerin büyük güçlere yönelik davranışlarının analiz edilmesine yönelik büyük gücün müdahil olduğu kriz alanları seçilir.

Aşam-2: Seçilen iki devlet arasında geçmişten günümüze kadar olan ilişkiler incelenerek iş birliği ve rekabet alanları üzerinden kimliksel kültür analizi yapılır. Bu kapsamda iş birliği ve rekabet alanları Tablo 1’de görülen kategoriler ve etkileme derecesi kullanılarak değerlendirmeye tabi tutulur.

Tablo 1
Rekabet ve İş birliği Alanları Kategorileştirme Tablosu

	Kategoriler	Etkileme Derecesi
Rekabet Alanları	Savaşa Sebep Olan Alanlar	2
	Yüksek Yoğunluklu Rekabet Alanları	1-2
	Düşük Yoğunluklu Rekabet Alanları	1
İş birliği Alanları	Uzun Vadeli İş birliği Alanları	2
	Dönemsel İş birliği Alanları	1-2
	Düşük Yoğunluklu İş birliği Alanları	1

Müteakiben, tespit edilen iş birliği ve rekabet alanlarının dönemsel durumu da göz önüne alınarak etkileme dereceleri verilir. Kimliksel kültürü hangi yönde ve ne derece hareket ettiği yorumlanarak, ikincil güç ile büyük güç arasındaki kimliksel kültürün tarihsel sürecin neresinde, nasıl ortaya çıktığı Şekil 4’de diyagramda gösterilir.

Şekil 4: Kimliksel Kültür Analiz Diyagramı

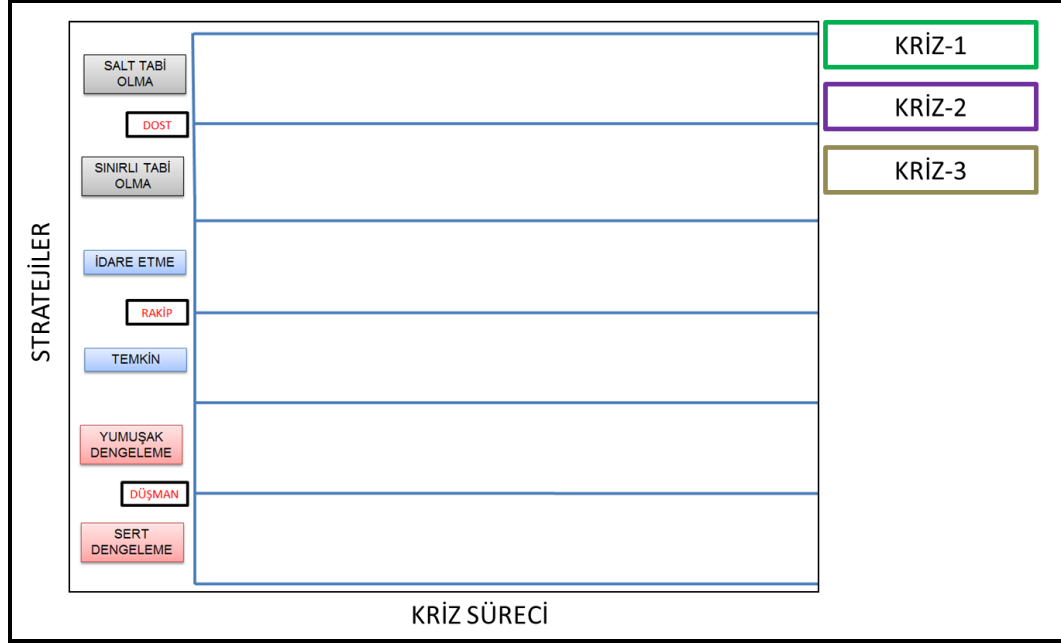
Aşama-3: Üçüncü aşamada ise kimliksel kültür analizinden bağımsız olarak büyük gücün müdahil olduğu krizde ikincil gücün büyük güce yönelik stratejileri Tablo 2'deki değerlendirme soruları bağlamında incelenir ve ikincil gücün kriz süresince hangi stratejiyi belirlediği ortaya çıkarılır.

Tablo 2

Strateji Belirleme Tablosu

STRATEJİLER	DEĞERLENDİRME SORULARI
Salt Tabi Olma Stratejisi	İkincil güç askeri, siyasi ve ekonomik olarak büyük gücü destekliyor mu? Kriz esnasında büyük güç ile uzun vadeli bir ittifaka açık mı?
Sınırlı Tabi Olma Stratejisi	Kriz esnasında ikincil güç çeşitli çekincelerine rağmen büyük gücü siyasi askeri ve ekonomik olarak destekliyor mu ve dönemsel olarak askeri iş birliğine açık mı?
İdare Etme Stratejisi	İkincil güç eleştirel bir söylemden kaçınarak iş birliği alanlarını gözetken bir politika izliyor mu?
Temkin Stratejisi	İkincil güç eleştirel bir söylem ile güvenlik risklerini ve tehdit algılamasını ortaya çıkaran politika izliyor mu?
Yumuşak Dengeleme Stratejisi	İkincil Güç iş birliği alanlarının korunmasına yönelik çekinceler yanında büyük güce karşı siyasi, askeri ve ekonomik olarak karşı çıkıyor ve karşı güç grubu ile askeri bir iş birliğine hazır bir tutum takınıyor mu?
Sert Dengeleme Stratejisi	İkincil güç askeri, siyasi ve ekonomik olarak büyük gücü karşı çıkıyor ve kriz esnasında karşı güç grubu ile uzun vadeli bir ittifaka açık mı?

Aşam-4: Sonuç olarak yapısal faktörler oluşturduğu kimliksel kültür ile ikincil gücün kriz esnasında politikaları üzerinde belirlenmiş davranış stratejisi arasındaki uyum Şekil 5’de görülen diyagrama uygulanarak modelin işlevselliği test edilir.

Şekil 5: Model Uygulama Diyagramı

1.9. Modelin Test Edilmesi: Ülke ve Kriz Seçimi

Bu tezde yukarıda anlatılan modelin işlevselliğinin test edilmesi kapsamında ikincil güç olarak Türkiye ve İran’ın, büyük güç olarak ise Türkiye ve İran’dan ekonomik, askeri ve coğrafi olarak büyük ve bu ülkeler ile deniz sınırı olan Rusya seçilmiştir. Diğer taraftan büyük gücün müdahil olduğu ve ikincil güçlerin bir davranış stratejisi belirlemek durumunda kaldığı krizler ise 2008 Gürcistan Krizi, 2014 Ukrayna Krizi ve 2011 başlayan Suriye Krizi’dir.

Bu kapsamda Rusya 1.267.754 Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH), 46.6 milyar dolar tutarındaki savunma harcaması ve 17.075.389 km² yüzölçümü ile 735.716 GSMH’sı ile, 18.1 milyar dolar değerindeki savunma harcaması ve 783.562 km² yüzölçümü olan Türkiye’den ve 412.304 GSMH’sı, 6.3 milyar dolar değerindeki savunma harcaması ve

1.648.195 km² yüzölçümü olan İran'dan daha büyük bir ülkedir. Türkiye ile Rusya arasında Karadeniz, Rusya ile İran arasında Hazar ortak deniz sınırı mevcuttur. *⁴⁵

Diğer taraftan, Rusya'nın Gürcistan'a, Ukrayna'ya ve Suriye'ye askeri olarak müdahale etmesi, ikincil güçler olarak Türkiye ve İran'ı Rusya'ya yönelik bir davranış stratejisi belirleme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Özellikle söz konusu krizlerin Türkiye ve İran'ın yakın coğrafyasında ortaya çıkması diğer ülkelere göre, bu iki ülkenin Rusya karşısındaki konumunu daha önemli hale getirmiştir. Krizlerin gelişim süreci Bölüm-2'de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

---

* <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>, www.globalfirepower.com/countries-comparison.asp ve <https://www.wikipedia.org/> internet adreslerinden faydalanılmıştır.

BÖLÜM 2: RUSYA’NIN MÜDAHİL OLDUĞU KRİZLER

Bu bölümde Rusya’nın müdahil olduğu ve Türkiye ile İran’ın ise coğrafi yakınlıkları itibariyle bir strateji belirlemek durumunda kaldığı Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizleri 2017 yılının başına kadar olan gelişmeler bağlamında incelenmiştir. Özellikle krizlerin ortaya çıkış nedenleri, krizlere müdahil olan aktörler, çatışmaların sonlandırılmasına ve çözüm süreçlerine yönelik faaliyetler genel hatları ile anlatılmıştır.

2.1. Gürcistan Krizi

Gürcistan krizi hem Gürcistan’ın etnik ve dini farklılıklara sahip üç bölgesi olan Abhazya, Adjara ve Güney Osetya’daki ayrılıkçı eğilimlerin güçlenmesi, hem de 2003 yılında gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında başlayan Gürcistan’ın Batı’ya yaklaşma politikaları sonucunda ortaya çıkmıştır.⁴⁶ 1995 yılında iktidara gelen Eduard Şevardnadze*⁴⁷ tarafından Gürcistan’ın Abhazya ve Güney Osetya bölgelerine yönelik oluşturulan ve Rus çıkarlarına uygun statüko, 2003 yılına kadar devam etmiştir. Gürcistan bu süreçte Abhazya’nın fiilen bağımsızlık kazanmasına ilişkin adımlar atarken, Güney Osetya’ya ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında kurulan ve Rus, Gürcü ve Osetyalı askerlerden oluşan bir barış gücünün konuşlanmasına destek vermiştir.⁴⁸

2003 yılında Gürcistan’daki Rus yanlısı hükümete karşı gerçekleşen Gül Devrimi ile iktidarı ele geçiren Mihail Saakaşvili, Şevardnadze iktidarının aksine devletin üniter yapısını tesis etmeye yönelik güçlü bir irade ortaya koymuştur. Saakaşvili iktidarı tarafından Güney Osetya ve Abhazya’nın yeniden Gürcistan merkezi otoritesinin kontrolüne alınması hedeflenmiş, bu hedefe yönelik politikalar ise, Gürcistan hakkında batıcılığın ve milliyetçiliğin artmasına sebep olmuştur. Rusya ise, 2000’li yıllardan itibaren Kafkasya’daki siyasi ağırlığını artırmaya çalışarak, ABD ve AB’nin Doğu

---

⁴⁶ Homan A. Sadri ve Nathan L. Burns “The Georgia Crisis: Anew Cold War On The Horizon?” **Caucasian Review of International Affairs**, Vol.4, No.2, (Spring 2010), s.135-36.

* Eduard Şevardnadze 1995-2003 yılları arasında Gürcistan Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür.

⁴⁸ Alper Yağcı, “Gürcistan-Rusya İlişkilerinde Gerginlik” 2013, Boğaziçi Üniversitesi-Tüsiad Dış Politika Forumu, <http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/GurcistanRusyaGerginlik.pdf> (15 Nisan 2015)

Avrupa ve Balkanların Batı'ya yaklaşmasına yönelik politikalarına cevap verme arayışına girmiştir.⁴⁹

Gürcistan Krizi'nin ortaya çıkış sürecinde; 2004 yılında kabul edilerek NATO'ya sunulan "Bireysel Ortaklık Eylem Planı", Gürcistan'ın Batı'ya yakınlaşma çabalarının önemli bir adımını temsil etmektedir.⁵⁰ Müteakiben, Saakaşvili iktidarının Batı yanlısı dış politikaları yanında iç politikada da Güney Osetya'ya yönelik baskıcı politikalara yöneldiği ve özellikle sınır kontrollerini genişleterek kaçakçılıkla mücadele görüntüsü altında, ayrılıkçı bölgelere polis, asker ve istihbarat personeli gönderdiği görülmektedir.⁵¹

Saakaşvili iktidarı tarafından 2005 yılında açıklanan ve Güney Osetya'ya kısmi otonomi verilmesini içeren barış planında; silahsızlanma, ekonominin iyileştirilmesi ve siyasi çözümün sağlanması, ayrılıkçı bölgelere yönelik siyasi çözümün üç aşaması olarak öngörülmüştür. Ancak söz konusu plan, Güney Osetya'nın sözde Başkanı Eduard Kokoiti tarafından, Güney Osetyalıların Rus olduğu gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. 2006 yılında Güney Osetya'da düzenlenen referandumda ise, halkın yüzde 95'nin bağımsızlık yönünde oy kullandığı ilan edilmiş ancak gerek Gürcistan gerekse AGİT ve ABD tarafından söz konusu referandum tanınmamıştır. Sonrasında ise Güney Osetya'da etnik Gürcüler tarafından düzenlenen alternatif referandumda, Dmitry Sanakoyev Güney Osetya valisi olarak seçilerek Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün desteklendiği teyit edilmiştir.⁵²

2007 yılında ise Saakaşvili, Güney Osetya'ya yönelik ikinci barış planını açıklamış ve bölgede geçici yönetim bölgeleri kurulması yönünde bir teklifte bulunmuştur. Müteakiben, iktidar tarafından Güney Osetya sorununu ele alacak bir komisyon

---

⁴⁹ Ahmet Öztürk, "Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt.4, Sayı.7, (Ocak 2009) s.7-8.

⁵⁰ Yağcı, s.2.

⁵¹ Jim Nichol "Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for U.S. Interests," **CRS Report for Congress**, Washington, Congressional Research Service, 2008, s.3.

⁵² Nichol, s.4-5.

oluşturulmuştur.⁵³ Saakaşvili'nin bu dönemdeki gerek Batı yanlısı politikaları gerekse ayrılıkçı bölgelerdeki sorunların çözülmesine yönelik aktif çabası, Rusya tarafından yakından takip edilmiştir. Nitekim, bu dönemde kimliği belirsiz bir helikopterin Gürcistan hava sahasına girerek çeşitli bölgelere atışlar yaptığı, benzer şekilde Ağustos ayında bir savaş uçağının Gürcistan hava sahasını ihlal ettiği Gürcistan tarafından uluslararası kamuoyuna taşınmıştır. Söz konusu faaliyetler Rusya'nın Gürcistan üzerinde baskı kurma çabası olarak yorumlansa da AGİT tarafından konunun araştırılmasına yönelik gönderilen heyetin açıklamasında; faaliyetlerin kaynağı olarak doğrudan Rusya işaret edilmemiştir.⁵⁴

2008 yılı ise Saakaşvili'nin ayrılıkçı bölgelere yönelik siyasi çözüm çabalarını askeri boyuta taşıdığı bir yıl olmuştur. Gürcistan hava ve kara birlikleri Ağustos ayında ülkenin üniter devlet yapısını sağlama hedefi doğrultusunda harekete geçmiş ve Güney Osetya'nın Şinvali bölgesine geniş kapsamlı bir taarruz gerçekleştirmiştir. Rusya ise Gürcistan'ın söz konusu harekâtına kısa sürede cevap vermiş ve bölgeye halkın can ve mal güvenliğinin sağlanmasını gerekçe göstererek, Rus Barış Gücü askeri konuşlandırılmıştır. Diğer taraftan, Rus Silahlı Kuvvetleri tarafından Gürcistan'ın Marneuli Havaalanı bombalanmış ve Rusya Deniz Kuvvetleri unsurları ile Gürcistan'ın kıyı bölgeleri abluka altına alınmıştır.⁵⁵

Gürcistan güçleri ile Rusya ve Güney Osetya güçleri arasında 16 Ağustos 2008 tarihine kadar süren çatışmalara, sonradan Abhazya bölgesinden ayrılıkçı güçler de katılmıştır. Bu süreçte Gürcistan'ın önemli bölgeleri Rusya'nın kara, hava ve deniz güçlerinin gerçekleştirdiği ağır bombardımana maruz kalmıştır.⁵⁶ Müteakiben, Batı'dan askeri yardım talepleri büyük ölçüde cevapsız kalan Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'daki silahlı güçlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.⁵⁷

---

⁵³ Age, s.3.

⁵⁴ Sadri ve Burns, s.14.

⁵⁵ Giray Saynur Bozkurt, "Gürcistan'daki Etnik Çatmalar Karşısında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu", **Karadeniz Araştırmalar**, Sayı.19, (Güz 2008), s.16.

⁵⁶ Öztürk, s.15.

⁵⁷ Ömer Kurtbağ, "EU's Response to The Georgia Crisis: An Active Peace Broker or a Confused and Divided Actor?", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Cilt.3, Sayı.6, (2008) s.59.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kriz süresince ateşkesin sağlanması yönünde çalışmalar yürütmüş ve özellikle 7'ler Grubu (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Kanada ve Japonya) olarak ifade edilen ülkeler tarafından, Rusya'ya ateşkes sağlaması yönünde baskı yapılmıştır. Devam eden süreçte, Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev tarafından Fransa'nın altı maddelik ateşkes teklifi kabul edilmiş ve Rus güçlerinin pozisyonlarında kalmak suretiyle ateşkes sağlayacağı deklare edilmiştir.⁵⁸ Rusya 26 Ağustos 2008 tarihi itibarıyla Gürcistan'daki askeri gücünün büyük bir bölümünü çekmiş ve Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıdığını ilan ederek, bu bölgelerde asker bulundurmaya başlamıştır.⁵⁹

Sonuç olarak Rusya, Gürcistan'a yaptığı askeri müdahalesi ile, Güney Osetya'nın tamamıyla Rus kontrolüne geçmesi, Abhazya'daki Rus konumunun güçlendirilmesi ve Gürcülerin Silahlı Kuvvetlerinin etkisizleştirilmesi gibi üç temel hedefine başarıyla ulaşmıştır.⁶⁰ Buna mukabil ABD, Gürcistan'a insani yardım maksatlı savaş gemisi göndererek Gürcistan'a olan desteğini teyit etmiştir.

2.2. Ukrayna Krizi

Ukrayna Krizi, 2010 yılından itibaren ülkede başlayan iç siyasi çalkantıların ve Ukrayna-Rusya ilişkilerinde yaşanan istikrarsızlıkların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Ukrayna Krizi'ni, Soğuk Savaş sonrası Rusya için jeopolitik önemi her geçen gün daha da artan Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşmasının bir komplikasyonu olarak görmek de mümkündür.

Ukrayna coğrafyası tarihsel olarak Avrupalı güçler tarafından daimî geçiş güzergâhı olarak kullanıldığı gibi, aynı zamanda üs bölgesi ve stratejik derinliğe sahip tampon bir bölge olarak da işlev görmüştür. Nitekim Ukrayna toprakları Doğu-Batı ekseninde, Asya ile Avrupa kara bağlantısının merkezi, Kuzey-Güney olarak ise; Baltık ile Karadeniz arasındaki su yollarının geçtiği bölge olarak, büyük güçler tarafından tarih

---

⁵⁸ Sadri ve Burns, s.14.

⁵⁹ Öztürk, s.8-9.

⁶⁰ Bozkurt, s.16.

boyunca çatışma alanı olarak görülmüştür.⁶¹ Ukrayna ulusal kimliği ise, Sovyetler Birliği döneminde Ruslar ile yaşanan bütünleşmenin bir sonucu olarak, ancak bağımsızlık sonrasında olgunlaşmaya başlamıştır. Nitekim, Ukrayna nüfusunun büyük çoğunluğu Slav'dır, dilsel ve kültürel olarak da Ruslara yakındır.⁶²

Soğuk Savaşın sona ermesinden itibaren Ukrayna'nın Rusya ile siyasi ilişkilerinin nasıl olması gerektiği, Ukrayna iç siyasetinin önemli bir tartışma konusu olagelmıştır. Bu noktada iki temel görüş karşımıza çıkmaktadır. Birinci görüş; Ukrayna Rusya'dan tamamıyla bağımsız olmalıdır ki, bu görüşe göre; Ukrayna için Avrupa-Atlantik güvenlik yapıları daha önemlidir ve bu bağlamda serbest piyasa ekonomisi ve demokratikleşme ile Batı'ya yaklaşılmalıdır. Diğer görüşe göre; Rusya ile sıkı bağlar devam ettirilmeli ve Avrupa'ya karşı ihtiyatlı bir tavır sergilenmelidir. Sonuçta bahse konu iki görüş de 1991-2014 yıllarında arasında farklı dönemlerde, Ukrayna siyasetine hâkim olmuş ve iki farklı yaklaşımın taraftarları arasında çetin mücadeleler yaşanmıştır.⁶³

Ukrayna'nın Rusya için önemi daha çok Kırım'ın Rus donanmasına ev sahipliği yapması, Karadeniz'in Avrupa'ya enerji naklindeki kilit konumu ve Ukrayna'nın Rus Ortodoks inancının doğum yeri olması gibi askeri, ekonomik, dini ve kültürel sebeplerden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, Ukrayna'da Rus etnik kökenine sahip ve Rusça konuşan önemli sayıda insan yaşamaması, Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği önemi artıran nedenler arasındadır.⁶⁴

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik temel hedeflerinden biri, Batı'nın bu ülke üzerindeki etkisinin kırılmasıdır. Bu kapsamda, Ukrayna'nın AB ile ortaklık anlaşması imzalaması, eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile Avrasya Birliği adında bir oluşum kurmayı planlayan

---

⁶¹ Oktay Bingöl, "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülerini", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı.41, (Bahar 2014) s.22-23

⁶² Bingöl, s.18.

⁶³ Age, s.18-19

⁶⁴ Anthony Ramicone, "The Ukrainian Crisis. A Disputed Past and Present", Harvard University, **The Institute of Politics**. http://iop.harvard.edu/sites/default/files_new/research-policy-papers/NatsecUkraine2014.pdf (12 Ağustos 2015)

ve bu şekilde Rus ekonomisini geliştirmeyi hedefleyen Rusya için büyük bir tehdit niteliğindedir.⁶⁵

Ukrayna Krizi'ne kadar olan süreçte Ukrayna ile Rusya arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilere bakıldığında; Ukrayna'nın ihracat gelirlerinin yüzde 25'inin Rusya kaynaklı olduğu görülmektedir. Rusya'dan yaptığı ithalat ise, toplam ithalatı içindeki oranı yüzde 27'dir. Ukrayna'ya gelen dış yatırımlarda ise Rusya AB'nin çok gerisindedir. 2012 yılı rakamlarına göre; dış yatırımların yüzde 80'i AB'den gelirken, sadece yüzde 7'sinin Rus kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.⁶⁶

Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrasındaki siyasi sürece genel olarak bakıldığında; 1994 yılında yapılan Ukrayna seçimlerini kazanan Leonid Kuçma, propaganda sürecinde Rusya'ya yakın bir görüntü çizmiştir. Sonrasında ise AB üyeliğini hedefe koyduğu ve bu politikasının ise uluslararası kamuoyu ve özellikle Ruslar tarafından şaşkınlıkla karşılandığı görülmektedir.

2005 yılına kadar süren Kuçma iktidarının hem Batı'ya yakınlaşmak istemeyen hem de tamamıyla Rusya'nın kontrolüne girmekten kaçınan bir görüntü çizdiği ve bu politikasının ise Ukrayna'daki problemlerin gün yüzüne çıkmasına engel olduğu ifade edilebilir. Nitekim giderek otoriterleşen Kuçma İktidarı, 2002 yılından itibaren bir dizi suçlamayla karşılaşarak 2005 yılında görevi bırakmak zorunda kalmıştır. Bu olayı, aynı zamanda Ukrayna'da Turuncu Devrim olarak adlandırılan sürecin başlangıcı olarak kabul etmek de mümkündür. Sonrasında ise, iktidarı devralan Yuşçenko yönetimi 2010 yılında kadar bir dizi siyasi kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Yuşçenko'dan yönetimi devralan Yanukoviç ise, 2013 yılına kadar süren iktidarında, ülkede devam eden huzursuzluklara çözümler üretmekten aciz kalmıştır.⁶⁷

Ukrayna Krizi'nin arkasındaki nedenlerin 2010 yılından itibaren ortaya çıkmaya başladığını söylemek mümkündür. 2010 yılında iktidara gelen Yanukoviç, Rusya ile

---

⁶⁵ Ramicone, s.11.

⁶⁶ Bingöl, s.24.

⁶⁷ Age, s.19.

artan ölçekte iş birliğine yönelmiş⁶⁸ ve Batı yanlısı halkın gittikçe daha fazla tepkisini almaya başlamıştır. 2013 yılında AB ile o güne kadar görüşmeleri devam eden ekonomik ortaklık anlaşmasını imzalamayı reddetmiş, bu karar Batı yanlıları için bardağı taşıran son damla olmuş ve ülke çapında geniş ölçekli protestolar başlatılmıştır.⁶⁹ Yanukoviç ise, geniş halk kitlelerine karşı aşırı şiddet kullansa da, protestoların 2014 yılına kadar devam etmesini önleyememiştir.⁷⁰ Nihai olarak, ülke çapında devam eden geniş protesto gösterileri, 2014 Şubat ayında Rusya'nın desteklediği Yanukoviç hükümetinin devrilmesine sebep olmuştur.⁷¹ Akabinde, muhalefet liderleri ile uzlaşma sağlayan Yanukoviç yurt dışına kaçmış, Yanukoviç'i görevden alan Ukrayna Parlamentosu ise, 5 Mayıs 2014 tarihinde seçime gidilmesi yönünde bir karar alarak, Olexander Turchynov'u geçici başkan olarak atamıştır.

Göreve başlayan geçici yönetim, ABD ve İngiltere'den Rusya'nın bölgeye yönelik saldırgan politikalarından vazgeçmesi için yardım istemiş ve Ukrayna'nın doğusunda baş gösteren Rus ve Rus yanlısı saldırgan güçlerin geri püskürtülmesi amacıyla 60.000 kişilik bir muhafız ordusunun kurulması yönünde karar almıştır.⁷² Devam eden süreçte icra edilen Başkanlık seçimlerinde Batı yanlısı zengin bir işadamı olan Petro Poroshenko Devlet Başkanı seçilmiş ve yine aynı yıl Ekim ayında yapılan milletvekili seçimlerinde Petro Poroshenko'nun başını çektiği partinin milletvekilleri Parlamentoda üstünlüğü ele geçirerek Arseniy Yatsenyuk'u Başbakan olarak atamıştır.⁷³

Ülke çapında Batı yanlısı geniş protesto gösterileri ile başlayan süreç, görevdeki hükümetin devrilmesi ve AB yanlısı yeni bir yönetim kurulması ile ters yönlü olarak evrilmeye başlamıştır. Nitekim bu defa Rus yanlıları tarafından Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'da AB yanlısı hükümete yönelik geniş protesto gösterileri yapılmaya

---

⁶⁸ Age, s.28.

⁶⁹ John Mearsheimer, 'Why the Ukraine Crisis is the West's Fault. The Liberal Delusions that Provoked Putin', **Foreign Affairs**, (September/October 2014), s.4.

⁷⁰ Bingöl, s.17.

⁷¹ Morelli Vincent L. "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy", **CRS Report for Congress**, Washington: Congressional Research Service, 2016, s.1.

⁷² Ramicone, s.5

⁷³ Vincent, s.3.

başlanmış, devam eden süreçte ise, Rusya duruma müdahale edebileceği sinyali vermiştir.⁷⁴

Rusya'nın krize müdahalesinin en temel nedeni, Yanukoviç'in devrilmesi sonrasında Ukrayna'nın AB etki alanına daha fazla girmeye başlayacağına dair olan endişesidir. Nitekim, Rusya eşzamanlı olarak Kırım'da hak iddia etmeye başlamış ve AB yanlısı eğilimlere karşılık olarak, Ukrayna'nın doğusunda Rus yanlısı eğilimleri destekleme kararı almıştır. Buna mukabil, ABD ve AB tarafından Ukrayna'ya verilen siyasi desteğin yanında, Rusya'ya yönelik bir dizi yaptırım kararları alınmış, özellikle enerji, savunma sanayi ve finans sektörünü gibi alanlarda uygulanan yaptırımlar ile Kırım'ın ilhaka tepkisel bir tutum takınılmasıyla Rusya'nın ayrılıkçılara olan desteği azaltılmaya çalışılmıştır.⁷⁵

2.2.1. Rusya'nın Kırım'ı İlhakı

Kırım, Rusya'nın Karadeniz'e yönelik askeri hedefleri ve jeo-stratejik çıkarları bağlamında büyük önem atfettiği bir bölgedir. Nitekim Rusya, bu durumun bir sonucu olarak, Ukrayna'da gelişen kaotik ortamdan istifade ile Kırım'ın ilhaki ile sonuçlanacak süreci başlatmıştır. Bu süreçte, Rusya'nın bölgedeki silahlı kuvvetleri Kırım'ın öz savunma güçleri maskesi altında, Sivastopol hava alanını, Devlet televizyonu binasını ve Kırım Yönetiminin meclis ve bakanlar kurulu binalarını işgal etmiştir.⁷⁶

Kısa süre sonra ise, Kırım Özerk Cumhuriyet Meclisi tarafından Kırım'ın Rusya'ya katılması yönünde karar alınmış ve bu kararın referandum ile halkın oylamasına sunulması kararlaştırılmıştır. 18 Mart 2014 tarihinde icra edilen referandumda ise, Kırım nüfusun yüzde 60'ını oluşturan etnik Rus nüfusunun oyları ile Rusya lehine olacak bir karar çıkmış ve ilerleyen süreçte Ukrayna'nın ve uluslararası toplumun çok çeşitli yaptırımlar uygulamasına sebep olacak söz konusu ilhak kararı onaylanmıştır.

---

⁷⁴ Bingöl, s.17.

⁷⁵ Hrant Kostanyan ve Stefan Meister, "Ukraine, Russia and the EU. Breaking the Deadlock in the Minsk Process", No.423,. Brussel, Centre for European Policy Studies, 2016.

⁷⁶ Orhan Gafarlı, "Kırım Krizi ve Türkiye" Bilgesam, İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014.

Rusya ise bu sayede yarımada'daki askeri varlığının yasal zeminini elde etmiştir.⁷⁷ Düzenlenen referandum, başta Ukrayna olmak üzere uluslararası çevreler tarafından yasadışı ve gayri-meşru olarak ilan edilmiş ve bu durumun gerekçesi olarak düşük katılım, ilhakin kamuoyunca yeterince tartışılmamış olması, uluslararası bir gözlem heyetinin eksikliği ve referandum esnasında halkın güvenliğinin sağlanması bahanesi altında yaklaşık 40 bin asker tarafından halkın korkutulması gibi nedenler gösterilmiştir.⁷⁸

Kırım'ın Rusya tarafından kısa sürede ilhak edilmesi, ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Rusya'nın bu süreçteki faaliyetlerini koordineli olarak gerçekleştirmesi ilhak planının daha önceden yapıldığı yorumlarına sebep olmuştur. Özellikle ilhakin iki hafta gibi kısa bir sürede sonuçlanması, herhangi bir insan kaybına sebep olmaması ve bölgenin askeri olarak kontrol altına alınmasının çok iyi kamufle edilmesi gibi hususlar Rusya'nın Kırım'ın ilhakını çok önceden planladığı kuşkusunu artırmıştır.⁷⁹

Rusya Kırım'ı ilhak ederek Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi Karadeniz'deki güçlü pozisyonunu tekrar tesis etmiştir. Bu durum aynı zamanda bölge ülkelerinin istikrar ve güvenliğinin tehdit altına girebileceği yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur.⁸⁰ Diğer taraftan, Kırım'ın ilhakı Karadeniz'deki güç dengesini Rusya lehine değiştirerek Rusya'ya, bölgeye büyük ölçekli askeri konuşlanma imkânı sağlamıştır.⁸¹

Kırım nüfusunun yaklaşık yüzde 12'sini oluşturan Tatarlar, ilhaka şiddetle karşı çıkmıştır. Bu süreçte Kırım Tatar liderlerinden Mustafa Cemil Kırımoglu, referandumu boykot çağrısında bulunmuştur.⁸² Müteakiben, Kırım Tatar Ulusal Meclisi tarafından

---

⁷⁷ Stephen Larrabee ve Wilson Peter, Gordon John, **The Ukrainian Crisis and European Security: Implications for the United States and US Army**, Santa Monica, RAND Corporation, 2015, s.67.

⁷⁸ Filiz Tutku Aydın, "Crimean Tatars and Russian Annexation of Crimea", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.13, No.3, (Fall 2014) s.86.

⁷⁹ Larrabee ve Diğerleri, s.67.

⁸⁰ Van Metre Lauren, Gienger Viola ve Kuehnast Kathleen "The Ukraine-Russia Conflict: Signals and Scenarios for the Broader Region" **Special Report 366**, Washington, United States Institute of Peace, 2015, s.1.

⁸¹ Larrabee ve diğerleri, s.1-5.

⁸² Gafarlı.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakı kınanmış ve referandumun boykot edilmesi kararı alınmıştır. Bu karar Rusya'nın Kırım Tatarları üzerinde baskı kurmasına sebep olmuştur. Özellikle ilhak sonrası Rus istihbarat yetkilileri tarafından Kırım Tatar Meclisine düzenlenen baskınlar kamuoyuna sıkça yansımıştır. Müteakiben ise Kırım Tatar Meclisi, Kırım Tatarlarını artık temsil etmediği gerekçesiyle kapatılmış, Tatarlar ise zorla Rus vatandaşlığına geçmeye zorlanmış, Rus pasaportu olmayanlar ise sınır dışı edilmeye başlanmıştır.⁸³

2.2.2. Ukrayna'nın Doğusundaki Çatışmalar

Kırım'ın ilhak süreci ile eşzamanlı olarak Ukrayna'nın doğusunda Rus yanlısı ayrılıkçı unsurlar ile Ukrayna güçleri arasında çatışmalar çıkmış ve bölge fiili bir çatışma bölgesine dönüşmüştür. Rusya tarafından “kendi inisiyatifleri ile mücadele eden güçler” olarak lanse edilen silahlı ayrılıkçı gruplar, Ukrayna'nın doğusunda bir hâkimiyet alanı oluşturmaya çalışmıştır. Özellikle Donetsk ve Luhansk bölgelerinde çeşitli eylemler yapan ayrılıkçılar, sahada sağlayacakları hâkimiyet ile Ukrayna siyasetinde meşru bir zemin elde etmeyi hedeflemişlerdir. Nitekim ayrılıkçılar tarafından, 2014 Mayıs ayında Ukrayna doğusunda Luhansk ve Donetsk bölgelerinde düzenlenen referandum ile sözde Luhansk ve Donetsk Halk Cumhuriyetlerinin kurulduğu ilan edilmiştir.⁸⁴

Ukrayna'nın doğusundaki çatışmaların durdurulmasına yönelik ilk diplomatik çaba Nisan 2014'de Rusya, AB, ABD ve Ukrayna yetkilileri arasında başlatılmış, ancak görüşmeler çözüm üretmekte başarısız olmuştur.⁸⁵ Müteakiben AGİT koordinesinde Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te, Rusya, Ukrayna ve AGİT yetkililerinin oluşturduğu üçlü temas grubu toplantılara başlamıştır. Söz konusu toplantılarda taraflar arasındaki yoğun müzakereler sonuç vermiş ve 2014 Eylül ayında Rusya, Ukrayna ve Ukrayna'nın doğusundaki silahlı grup temsilcileri arasında Minsk Ateşkes Anlaşması

---

⁸³ Aydın, s. 87.

⁸⁴ Age, s.87-88.

⁸⁵ Kostanyan ve Meister, s.1

imzalanmıştır.⁸⁶ Ancak, söz konusu anlaşma tam anlamıyla hiç uygulanamamış ve 2015 yılında Ukrayna'nın doğusundaki Debaltseve bölgesinde yaşanan yoğun çatışma ile tamamıyla çökmüştür. Müteakiben, gerilimin tırmanmasının engellenmesi maksadıyla Normandiya Formatı adı verilen Ukrayna, Rusya, Almanya ve Fransa'dan oluşan temas grubu tekrar müzakerelere başlamıştır. 2015 Şubat ayında ise Minsk-II adı verilen önlemler paketi üzerinde anlaşmaya varılmıştır.⁸⁷ Halen yürürlükte olan paket üçlü temas grubunun mutlak görüşmelerine rağmen etkin bir şekilde uygulanamamakta ve Ukrayna'nın Doğusundaki çatışma ortamı 2017 yılı başı itibariyle devam etmektedir.

2.3. Suriye Krizi

Suriye Krizi; Arap Baharı olarak isimlendirilen ve Tunus'ta başlayıp, Mısır, Cezayir, Fas, Libya, Ürdün, Bahreyn ve Yemen gibi ülkelerde hızla yayılan halk ayaklanmalarının en sonucusu ve en uzun süreli olanıdır.⁸⁸ Suriye'deki ayaklanmaların ana hedefi; iktidarı 1970 yılında darbe ile ele geçirerek günümüze kadar devam ettiren ve Alevi azınlıklar ile sıkı bir bağa sahip Esad ailesidir. Mevcut durum itibariyle, Suriye'deki yaklaşık 20 milyon nüfusun etnik olarak yüzde 90'nını Araplar, mezhepsel olarak ise yüzde 75'ini Sünniler, kalan kısımları Şii, Nusayri ve Museviler oluşturmaktadır.⁸⁹

Esad rejimi Afrika ve Ortadoğu coğrafyasındaki halk ayaklanmalarının ortaya çıkmaya başladığı dönemde, Suriye'de de benzer bir durum olmayacağını iddia etmiş, statükoyu devam ettirme noktasında kararlı bir tutum sergilemiştir. Dolayısıyla yakın coğrafyasındaki değişim taleplerinin Suriye'de ortaya çıkmasına ve rejimi zorlamasına ihtimal verilmemiştir. Ancak, rejimin kalesi durumunda olan Dera'da 17 Mart 2012 tarihinden itibaren başlayan protestolar tüm hesapları bozmuştur. Protestoların görünen sebebinin rejimin muhalif resim yaptıkları gerekçesiyle 15 ilkokul öğrencisinin

---

⁸⁶ *Ateşkes Anlaşması Ne İçeriyor? İşte Minsk'te İmzalanan Protokolün Tüm Maddeler*, <http://www.turkrus.com/66463-ateskes-anlasmasi-ne-iceriyor-iste-minsk%E2%80%99te-imzalanan-protokolun-tum-maddeleri-xh.aspx>, (01 Ocak 2015)

⁸⁷ Kostanyan ve Meister, s.2.

⁸⁸ Taşkın Deniz, "Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya Ve Türkiye'nin Tutumu, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı.27 (Ocak 2013), s.315.

⁸⁹ Deniz, s.316-318.

tutuklanması gibi görünse de altında yatan temel nedenin halktaki değişim talebi olduğu sonradan anlaşılmıştır. Nitekim bu süreçte, protesto gösterileri sonuç vermiş ve tutuklu çocuklar serbest bırakılmıştır.⁹⁰ Müteakiben protestoların kuraklık, yolsuzluk, işsizlik gibi farklı nedenlerden dolayı Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus'a sığıradığı görülmektedir. Esad rejimine göre protestolar dış güçlerin ya da aşırı kökten dincilerin bir komplosudur ve rejim tarafından olaylarda halkın sadakati ölçülecektir.⁹¹

Devam eden süreçte Esad rejimi tarafından protestolar tüm çabalara rağmen kontrol altına alınamamış ve giderek daha da şiddetlenmeye başlamıştır. Bizatihi Esad tarafından yapılan ve protesto gösterilerinde tutuklananların serbest bırakılacağı ve meşru taleplerin değerlendirileceği yönünde açıklamalar halkı teskin etmeye yetmemiş ve büyüyen protesto gösterileri karşısında rejimin aldığı sert önlemler, Suriye'yi iç savaşa sürüklemiştir.⁹²

Bu süreçte daha önceden Esad rejimi ordusunda görevli askerler rejimin protestolara yönelik aldığı sert önlemlere tepki göstermiş ve ordudan ayrılarak Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ismiyle ilk muhalif hareketi başlatmışlardır. Fakat, devam eden süreçte muhalefet saflarına birbirleri ile doğrudan bağlantılı olmayan birçok grubun katılması, ÖSO'yu homojen ve kontrol edilebilen bir yapıdan uzaklaştırarak faaliyet alanını daraltmıştır. Diğer taraftan, etkin komuta yapısı ideolojik homojenliği ile ön plana çıkan İslami Cephe ve Nusra Cephesi gibi örgütlerin faaliyet göstermeye başladığı da görülmüştür.⁹³

Suriye'deki iç savaş ortamı, bölgedeki radikal gruplara yeni bir yaşam alanı sunmuştur. Bu süreçte, Irak'ta El Kaide bağlantılı bir örgüt olarak ortaya çıkan IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) önce Irak'ın Musul kentinde, müteakiben Suriye'yi de kapsayacak

---

⁹⁰ V.P. Haran, "Roots of The Syrian Crisis" **IPCS Special Report:181**, India: Institute of Peace and Conflict Studies, 2016, s.11.

⁹¹ Yağmur Şen, "Suriye'de Arap Baharı," **Yasama Dergisi**, Sayı. 23, (Ekim 2013) s.59-60.

⁹² Nurettin Altundeg er ve Ertuğrul Yılmaz, "İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.21, Sayı.1, s.290.

⁹³ Ufuk Ulutaş, Kılıç Buğra Kanat ve Can Acun, **Sınırları Aşan Kriz Suriye**, İstanbul, Turkuaz Yayıncılık, 2015, s.24.

şekilde bir devlet ilan etmiş ve saflarına binlerce kişiyi katmak suretiyle güçlenerek Suriye’de büyük bir alanı kontrol etmeye başlamıştır.⁹⁴

2012 yılından itibaren Esad rejimi ile muhalif gruplar arasında devam eden iç savaş, İŞİD’in ortaya çıkışı ve 2014 yılından itibaren ise rejim muhalifleri ile savaşmaya başlaması ile daha kaotik bir hale gelmiştir. Mevcut durum itibariyle Suriye’de ideolojileri ve hedefleri birbirinden farklı olan birçok grubun, Suriye’nin kilit bölgelerini kontrol etmeye yönelik büyük bir mücadele içinde olduğu görülmektedir.

Genel olarak; Arap Baharı ile başlayan süreç Suriye’de ayaklanmaların yaşandığı diğer ülkelere göre farklılık arz etmiş ve uzun sürmüştür. Bu durumun altında yatan temel nedenler ise; Rusya ve ÇHC’nin BMGK’nin daimî üyeleri olarak, Suriye’ye yönelik alınan kararları veto etmesi, Suriye yönetiminin İran, Hizbullah ve Hamas tarafından desteklenmesi, Rusya’nın Suriye’de konuşlu askeri varlığı ve bu varlığını artırmak istemesi, ülkedeki muhalefetin yeterince organize olamaması, ABD ve AB ülkelerinin Libya benzeri bir askeri müdahaleye sıcak bakmaması olarak sıralanabilir.⁹⁵

Rusya’nın Suriye’ye verdiği önem gerek tarihsel bir sürecin devamı gerekse Rusya’nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’e yönelik siyasi ve askeri amaçları ile alakalıdır. Suriye, Soğuk Savaş döneminde benimsediği politikalar ile, ABD’nin Sovyetler Birliği’ne karşı uyguladığı çevreleme politikalarını engelleyici bir işlev görmüştür. 1956 yılındaki Süveyş Bunalımı sonrasındaki süreç, Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’da prestijinin artmaya başladığı yıllardır ve bu süreçte ABD’nin rahatsız olmasına rağmen Suriye’ye önemli yardımlar yapmaya başlamıştır. Müteakiben Suriye’nin Türkiye öncülüğünde ve Sovyetler Birliği tehlikesine karşı kurulan Bağdat Paketi’ne üye olmayı reddetmesi Suriye’yi Sovyetler Birliği’ne daha da yakınlaştırmıştır.⁹⁶

Hafız Esad’ın 1970 yılında iktidara gelmesi Sovyetler Birliği-Suriye ilişkilerinin olumlu seyrini engellemediği gibi, daha da gelişmesini sağlamıştır. Bu durumun temel nedenleri

---

⁹⁴ Orhan Oytun, “Suriye İç Savaşı ve Ortadoğu’da Güvenlik”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt.6, Sayı.63, (Temmuz-Ağustos 2014), s.36.

⁹⁵ Deniz, s.320.

⁹⁶ Bilal Karabulut, “Karadeniz’den Ortadoğu’ya Uzanan Bir Dış Politikası, Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri” **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı.15, (Güz 2007), s.71-72.

arasında; Suriye'nin ekonomik modeli ve askeri yapılanmasında Sovyet modelinin örnek alınması, Esad yönetimine özellikle iç muhalefet konusunda istihbarat desteği sağlanması, iki ülkenin de yönetimlerinin ideolojik olarak örtüşmesi gibi hususlar yer almaktadır.⁹⁷ Bu dönemde Sovyetler Birliği, Suriye'nin silahlandırılması faaliyetlerine hız vermiş ve gelişmiş silahlar verme karşılığında, Tartus limanının kullanım hakkını elde etmiştir. Sonrasında ise, bu limanı Rus donanması için lojistik destek ve teknik bakım üssü haline getirmiştir.⁹⁸

1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı ile Sovyetler Birliği-Suriye ilişkileri daha stratejik hale gelmiştir. Bu süreçte Sovyetler Birliği bir yandan İsrail'in dengeli bir güce sahip olması gerektiğini ifade ederken, diğer taraftan Ortadoğu ülkeleri ile daha yakın münasebetler tesis etmeye çalışmıştır. Suriye'nin bu dönemde Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler tesis etmesinin en temel gerekçesi ise, İsrail tehdidi olduğunu söylemek mümkündür. 1980 yılında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile iki ülke arasında ilişkiler daha üst seviyeye çıkmıştır. Bu anlaşmada Siyonizmin ırkçılık olarak nitelendirilmesi, Sovyetler Birliği'nin Suriye ile İsrail arasında denge kurma çabasının bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Müteakiben, Suriye ile Lübnan arasında yaşanan sorunlar, Irak'ın bölgedeki ağırlığının artması ve İsrail'in askeri gücündeki önemli artış, Suriye'yi Sovyetler Birliği ile ilişkilerini daha fazla geliştirmeye mecbur etmiştir.⁹⁹

Soğuk Savaş sonrası Rusya-Suriye ilişkileri genel olarak değerlendirildiğinde; 1960 yılından itibaren sürekli güçlenen münasebetin, bu dönemde yavaşlama eğilimine girdiği görülmektedir. Bu durumun temel nedeni, Suriye'nin daha özgür politikalara yönelmiş olması ve Körfez savaşında ABD'nin yanında yer alarak Irak'a saldırıyı tercih etmesi olarak ifade edilebilir. Nitekim Suriye'nin bu politikaları İsrail'in ABD tarafından bölgede güçlendirildiği bir sırada, Rusya'nın Suriye'ye yardım yapmayı reddetmesi ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁰ 2000 yılında Rusya'da Putin'in iktidara gelmesi ile paralel olarak Rus ekonomisinin güçlenmeye başlaması, iki ülke ilişkilerinin tekrar

---

⁹⁷ Karabulut, s.72-73

⁹⁸ Jiri Valenta ve Leni Friedman, "Why Putin Wants Syria" **Middle East Quarterly**, (Spring 2016), s.1.

⁹⁹ Karabulut, s.75.

¹⁰⁰ Age, s.75-76.

canlanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Suriye, Rusya'nın Ortadoğu'daki tek askeri üssüne ev sahipliği yapan müttefiki ve Rus silah sanayisinin önemli bir müşterisi*¹⁰¹ konumundadır.

Suriye krizinin başlamasıyla birlikte, Rus yetkilileri tarafından, Libya Krizi'ndeki gibi tekrar pasif kalınmaması görüşü sıklıkla ifade edilmiştir.¹⁰² Bu kapsamda Rusya BMGK'deki Suriye aleyhindeki birçok kararı çeşitli gerekçeler öne sürerek veto etmiştir. Örneğin; 2011 ve 2012 yıllarında gerek muhaliflere yönelik baskıları nedeniyle rejime uygulanacak yaptırım tasarıları konusunda, gerekse 2013 yılında rejimin kimyasal silah kullanması üzerine Suriye'ye askeri müdahaleyi öngören tasarısında, olumsuz tavır takınmıştır. Müteakiben, Rusya Esad rejiminin kimyasal silahları imha etmesine yönelik uluslararası arenada aktif bir rol almış ve rejimin kimyasal silahları imha etmesini öngören anlaşmayı kabul etmesini sağlamıştır.¹⁰³

Rusya'nın ÇHC ile birlikte, BMGK'da Suriye'ye yönelik alınacak kararlarda çok güçlü bir karşı duruş sergilemesi, Rus yetkililerce uluslararası kamuoyuna "bir ülkenin kendi kaderini kendisinin tayin etmesi" gerektiği yönündeki anlayışı gerekçe gösterilerek açıklanmıştır. Rusya'ya göre yeterli kanıt olmaksızın Suriye'ye yönelik alınacak bir güç kullanım kararı, bir ülkenin ulusal egemenliğe ve içişlerine karışmazlık prensiplerine aykırı bir tutumdur.¹⁰⁴

Rusya bir taraftan Suriye'ye yönelik desteğini devam ettirirken, diğer taraftan Suriye'deki muhalif kesimler ile rejim arasında arabuluculuk çabalarını sürdürmüştür. Bu süreçteki faaliyetleri incelendiğinde; 2011 yılı Ekim ayında Suriye muhalefeti temsilcisi Kadri Cemil üzerinden, 2012 yılında ise Ulusal Konsey Başkanı Abdulbasit Seyda üzerinden, 2014 yılında ise Suriye Ulusal Koalisyonu (SUK) Başkanı Ahmet Al-Carba üzerinden arabuluculuk çabası içinde olduğu gözlemlenmiştir. 2015 yılında ise,

---

*¹⁰¹ 2005-2011 arasında yaklaşık 25 Milyar Dolarlık silah satış gerçekleşmiştir.

¹⁰² Deniz, s.321.

¹⁰³ Elnur İsmayilov, "Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Ortadoğu'da Değişen Güç Dengeleri" **Bilgesam Analiz/Rusya No:1255**, İstanbul. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015, s.1-2

¹⁰⁴ Fazzur Rahman Siddiqui, "Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer", **ICWA Issue Brief**, İndian Council of World Affairs, 2016, s.15.

Esad ve muhalif güçlerin temsilcileriyle Moskova'da üçlü görüşmeler gerçekleştirilerek krizden çıkış yolları aranmıştır. Ancak Rusya, daha çok kendi politikalarını muhalif gruplara kabul ettirmeyi amaçladığı gerekçesiyle, görüşme yaptığı gruplar tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁰⁵

Rusya, Eylül 2015'ten itibaren ve Esad rejiminin askeri gücünün önemli zafiyetler gösterdiği bir sırada, krize askeri olarak müdahale etme kararı almıştır. Söz konusu karar bölgedeki dinamikleri derinden etkilediği gibi, Rusya'ya bölgede kalıcı askeri varlık göstermesini sağlayacak hamleler yapmasının da önünü açmıştır. Rus yetkililer, müdahalenin meşruiyetini uluslararası hukuk kurallarına atfen çeşitli argümanlar ile açıklamaya çalışmıştır. Putin'e göre Rusya, modern uluslararası hukukun temel prensiplerine uygun olarak, meşru bir hükümete, onu rızası ve isteği ile askeri yardım sağlamıştır.¹⁰⁶

Rusya'nın ani müdahale kararının arkasında rejimin Şam, Hama, Humus ve Lazkiye gibi şehirlerde kontrolünün zayıflaması ya da riskli hale gelmesi gibi nedenler de gösterilmektedir. Rusya'ya göre, Suriye topraklarının büyük bir bölümüne teröristlerin hâkim olması yerine, Suriye rejiminin ülke yönetimine devam etmesi tercih edilebilir bir durumdur. Nitekim devam eden süreçte verdiği hava desteği ile Halep, Humus, Hama ve Şam'da Esad güçleri için güvenli bölgeler oluşmasını sağlamıştır.¹⁰⁷

Rus müdahalesinin askeri parametreleri genel olarak değerlendirildiğinde; harekât başladığı andan itibaren, özellikle Tartus limanına askeri nakliye gemileri ile önemli oranda askeri malzeme getirilmiştir. Suriye'nin Himeymim askeri üssüne konuşlandırılan hava unsurları ile başlatılan operasyonlarda, sadece IŞİD unsurları değil Ahrar El Şam, El Nursa, İslami Cihad gibi farklı muhalif gruplar da hedef alınmıştır.¹⁰⁸ Rusya'nın en yoğun saldırıları Halep'e yönelik gerçekleşmiş, özellikle, yapılan hava

---

¹⁰⁵ İsmayilov, s.3-4.

¹⁰⁶ Hasan Selim Özertem, "Russia's Shifting Strategy in Syria: Implications for Turkish Foreign Policy" **Case Analysis**, İstanbul Arab Center for Research and Policy Studies, 2015, s.5-6.

¹⁰⁷ Özertem, s.7-8.

¹⁰⁸ Ekaterina Stepanova, "Russia's Policy on Syria after the Start of Military Engagement" **PONARS Eurasia Policy Memo No. 421**, Moskova. Institute of World Economy and International Relations, 2016, s.2.

saldırılarında 1700 sivilin öldüğü iddia edilmiş, Rusya ise, söz konusu iddiaları reddetmiştir. Rusya'nın Eylül 2015-Mart 2016 tarihleri arasında gerçekleştirdiği hava saldırılarında toplam 4408 kişinin öldürüldüğü kamuoyuna yansımıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından Mart 2016'da orduya Suriye'deki askeri varlığın büyük bir kısmının çekilmesi yönünde bir emir verilmiştir.¹⁰⁹ Ancak devam eden süreçte mevcut konulu askeri unsurları ile operasyonlara devam etmiştir.

Rusya'nın askeri operasyonlarda Suriye'deki ılımlı muhalif unsurları da hedef alıyor olması Batı'yı, IŞİD ile Esad rejimi arasında bir seçim yapmaya zorlama stratejisi olarak ifade edilmektedir. Özellikle Rus savaş uçaklarının Hama, Humus, İdlip ve Tartus gibi bölgelerdeki muhalif unsurları da hedef alan yoğun saldırılar düzenlediği bilinmektedir.¹¹⁰

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesinin sebepleri sıkça tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda dönemseller olarak birçok nedenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunların başında Suriye rejiminin ayakta tutulması, Batı ile diyalogun artırılması gibi gerekçeler ifade edilebilir.¹¹¹ Ancak müdahalenin asıl gerekçesinin bölgesel ve küresel anlamda etkinliğini artırmak olduğunu söylemek de mümkündür.¹¹²

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahale gerçekleştirdiği dönemin genel şartlarına bakıldığında; İran ile P5+1 (ABD, ÇHC, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya) ülkeleri arasındaki nükleer müzakereler sonuçlanmış ve dünya kamuoyunda Ukrayna ve Suriye Krizleri daha görünür hale gelmiştir. Rusya ise, bu süreçte Batı devletleri ile Ukrayna krizi bağlamında devam eden pazarlık masasına Suriye Krizini de katmaya çalışmıştır. Bu anlamda Rusya'nın iki temel mesaj verdiği öne sürülebilir. Bunlar; çok kutuplu dünyada Rusya'nın büyük devlet statüsüne sahip olduğu ve Suriye'de Rusya olmadan bir çözümün gerçekleşmeyeceği olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan ise, Rusya Suriye'ye müdahale ederek, Ukrayna kapsamında Batı ile yürüttüğü pazarlıklarda yeni bir

---

¹⁰⁹ Guadian, "Russians Military actions in Syria Timeline" 14 Mart 2016.

¹¹⁰ Siddiqui, s.19.

¹¹¹ Age, s.19-20

¹¹² Özertem, s.7-8.

kart açmıştır. Benzer şekilde nükleer anlaşma sonrasında İran ile ortak olarak, Esad rejimini savunabilme imkânı bulmuş ve Esad'ın Rusya'ya güvenmesi sağlanmıştır.¹¹³

Bunun yanı sıra, Rusya'nın Suriye'ye yönelik stratejik duruşu ve askeri müdahalesinin Ortadoğu jeopolitiği, silah satışı ya da Tartus Limanı gibi özel çıkarlarının ötesinde dünya düzeni ile ilgili mesajlar da içerdiğini söylemek mümkündür. Rusya'nın bu anlamda askeri gücün, nerede ve nasıl kullanılacağına, buna kimin karar vereceğine ya da hangi şartlara ve kurallara bağlı olacağına ilişkin bir gövde gösterisi yaptığı ifade edilebilir.¹¹⁴

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinde askeri gücünü ve teknolojisini gösterme eğilimi de açıkça gözlemlenmektedir. Özellikle Gürcistan savaşında Rus ordusunun zayıf performans sergilemesi üzerine başlatılan kapsamlı modernizasyon programının sonuçları Suriye üzerinden tüm dünyaya gösterilmiştir. Aynı zamanda askeri müdahale, Rus sistemlerini test etme ve uluslararası kamuoyuna tanıtma imkânı sağlamıştır. Rusya bu şekilde uluslararası kamuoyuna kendisine yönelik ortaya çıkabilecek tehditlere karşı son 20 yılda kendini çok iyi hazırladığı mesajını vermiştir.¹¹⁵

Rusya'nın askeri müdahalesi sonrasında Suriye rejim güçleri önemli başarılar kazanmaya başlamıştır. Diğer taraftan, Rusya'nın hava faaliyetleri ve uçaklarının hava sahası ihlalleri, bölge ülkeleri ile birtakım sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Özellikle Rusya, hava faaliyetleri konusunda İsrail ile net koordinasyon kurarken Türkiye ile bu konuda koordine tesis edilememiş ve devam eden süreçte koordine eksikliğinin komplikasyonları ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim bu süreçte Türkiye, Rusya'yı Türkmenlere yönelik hava saldırısı düzenlediği için sıklıkla eleştiriye tabi tutmuştur. 24 Kasım 2015 tarihinde ise Türk hava unsurları Rusya'ya ait bir uçağı hava sahası ihlali yaptığı gerekçesi ile düşürmüş ve bu olay Türkiye ile Rusya arasında krize neden olmuştur.

---

¹¹³ Age, s.8-9

¹¹⁴ Sertif Demir ve Carmen Rijnoveanu, "The Impact of The Syria Crisis On the Global and Regional Political Dynamics" **Journal of Turkish World Studies**, Cilt.XIII/1, (Yaz 2013), s.68-69

¹¹⁵ Özertem, s.9-10

Devam eden süreçte Rusya, Suriye'ye askeri desteğini sürdürürken, uçak düşürme krizi ile bozulan Türk-Rus ilişkileri, Türkiye'nin çeşitli diplomatik girişimleri ile ancak altı ay sonra düzelmeye başlamıştır. Sonuçta, Türkiye tarafından uçak düşürme hadisesi ile ilgili olarak özür dilenmiştir. 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de yaşanan başarısız darbe girişimi ve bu darbenin ABD kaynaklı olabileceği kuşkuları ise iki ülke ilişkilerindeki normalleşme sürecini hızlandırmış ve Suriye krizi bağlamında süreç, iki ülke arasında ortak bir zemine kaymaya başlamıştır.

2015-2016 yıllarında sahadaki gelişmelerin geneline bakıldığında; farklı bölgelerde çeşitli grupların çatışmalara devam ettiği görülmektedir. Özellikle Halep, Rakka, gibi bölgeler yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Diğer taraftan IŞİD ile mücadele eden Kürt kökenli PYD/YPG terör grupları Suriye'nin kuzeyinde önemli bir bölgeyi kontrol etmeye başlamış ve bu durum her geçen gün artan bir şekilde Türkiye'nin tehdit algısını artırmıştır. Bu dönemde ABD tarafından PYD/YPG'ye IŞİD ile mücadelesine destek mahiyetinde yardım yapılması Türkiye'nin sert tepkisine neden olmuştur. Nitekim gerek PYD/YPG'ye gerekse IŞİD'e yönelik artan tehdit algısı Türkiye'nin Suriye'ye Fırat Kalkanı adında bir kara harekâtı düzenlemesine neden olmuş, Türk askerleri ÖSO unsurlarına destek vererek IŞİD elindeki Cerablus, Dabık gibi bölgelerin geri alınmasını sağlamıştır.

Aralık 2016'de Suriye rejim güçlerinin Rus yardımı ile Halep'i IŞİD'in elinden geri alması Rusya'nın askeri müdahalesinin en somut sonucu olmuştur. Devam eden süreçte, Türkiye ile Rusya arasında yaşanan normalleşme sürecinin de etkisiyle Türkiye, Rusya ve İran arasında Suriye krizine çözüm bulunmasına yönelik çeşitli toplantılar yapılmaya başlanmıştır.

Genel olarak Suriye'de olası bir rejim değişikliği Rusya'nın kırmızı çizgisidir ve askeri müdahale ile kısa vadede böyle bir ihtimal engellenmiştir. Bunu yaparken ise son yıllarda yaşanan tecrübeler örnek gösterilmiş, ABD'nin Irak'ta, Afganistan ve Libya'daki rejim değişikliği çabalarının amacına ulaşmadığına, Suriye'de de benzer bir durumun olabileceğine işaret edilmiştir.¹¹⁶ Suriye'de çeşitli gruplar arasında çatışmalar devam etmekte ve krize müdahil olan ülkeler arasından krizin sonlandırılması ve IŞİD'in bitirilmesi konusunda çeşitli platformlarda görüşmeler sürmektedir.

---

¹¹⁶ Siddiqui, s.14

BÖLÜM 3: TÜRKİYE İLE RUSYA ARASINDAKİ KİMLİKSEL KÜLTÜR: REKABET VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI

Bu bölümde Türkiye ile Rusya arasındaki kimliksel kültürün tarihsel olarak nasıl inşa edildiği incelenmiştir. Bu kapsamda Türkler ve Ruslar arasındaki ilişkiler başladığı tarihten itibaren genel hatları ile ortaya konulmuştur. İlk olarak tarihsel süreç analiz edilerek ilişkilerin genel seyri anlatılmış, müteakiben ise tarihsel süreçte ortaya çıkan rekabet ve iş birliği alanları üzerine odaklanılarak bu alanların kimliksel kültür üzerinde etkileri değerlendirilmiştir. Bu bölümün nihai kısmında ise, Türk-Rus ilişkilerini şekillendiren konular araştırma metodu çerçevesinde, kimliksel kültür analiz diyagramı üzerine işlenerek iki ülke ilişkilerinin gelişim paternine ilişkin birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

3.1. Türk-Rus Tarihsel İlişkileri

Türk-Rus ilişkileri 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti Çarlık Rusyası*¹¹⁷Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu gibi farklı isimlerle kurulan devletler bünyesinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkler ile Ruslar arasındaki ilişkiler ilk olarak 1492 yılında ticari faaliyetlerde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik görüşmeler ile başlasa da resmi olarak İstanbul'a Rus bir büyükelçinin atandığı 1497 yılı, ilişkilerin miladı olarak kabul edilebilir.¹¹⁸ Bu tarihe kadar olan süreçte ise, Rusya daha kuruluş aşamasında bir devlet konumundadır. Özellikle Moskova Büyük Kenzi ünvanını taşıyan III. İvan'ın Osmanlı Devleti ile ticareti geliştirmeye çalıştığı, hatta bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti ile yakın ilişkileri nedeniyle Kırım Hanı Mengli Giray'dan dahi yardım istediği bilinmektedir.¹¹⁹

İki devlet arasında Kanunî Sultan Süleyman döneminin (1520-1566) sonuna kadar artan ticari ilişkiler paralelinde gelişen dostane ilişkiler söz konusu olsa da Türklerin Ruslara

---

*¹¹⁷ Bu çalışmada Çarlık Rusya ifadesi yerine Sovyetler Birliği'nin kuruluş sürecine kadar olan süreçteki Rus devleti için Rusya ifadesi kullanılmıştır.

¹¹⁸ Fatih Başbuğ, "Türk-Rus İlişkilerinin Tarihi Süreçte Avrasya'daki Sosyal ve Kültürel Yansımaları", **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, s.327

¹¹⁹ Ali Kemal Meram, **Türk-Rus İlişkileri**, İstanbul Kitap Yayınları, 1969, s.16-28

bakış açısı siyasi bir tehdit oluşturdukları kanaati hâsıl olduğu andan itibaren farklı bir nitelik arz etmeye başlamıştır.¹²⁰ Rusya 16. yüzyılın başından itibaren elde ettiği topraklar sayesinde kara gücü haline gelmiş ve sonrasında sıcak denizlere inme siyasetine yönelmiştir. Bu çerçevede, 1552 yılında Kazan'ı, 1556 yılında Astrahan Hanlıklarını, 1679 yılında ise Ukrayna'yı ele geçirmiş ve güneye inme hedefi doğrultusunda İsveç Gölü, Baltık Denizi ve Karadeniz'e doğru yönelmiştir.¹²¹

Türklerin Ruslara yönelik ilk harekâtı, artan tehdit algısının bir sonucu olarak, Osmanlı Veziri Sokullu Mehmet Paşa tarafından 1568 yılında başlatılmış ve Rusların kontrolündeki Kazan ile Astrahan ele geçirilmeye ve Ruslar Volga havzasından çıkarılmaya çalışılmıştır. Ejderhan seferi olarak bilinen ve 1570'e kadar devam eden savaşlarda Rusların katı direnişi sonucunda, Türkler geri adım atmak zorunda kalmış ve kuşatmayı kaldırmıştır.¹²² Osmanlı Devleti'nin sefer esnasında Kırım Tatarlarına yönelik savaşma buyruğu Tatarlar tarafından yerine getirilmemiş ve bu durum savaşın gidişatını olumsuz etkilemiştir.¹²³

Türkler ile yayılmacı bir anlayış benimseyen Ruslar arasında 17. yüzyılın sonundan itibaren kanlı savaşlar baş göstermiştir. Osmanlı Devleti tarafından Rusların yayılmacı hedeflerine ilk olarak 1677-1678 Çihrin Seferleri ile karşılık verilmiştir. Bu savaşlar ile Rusya tarafından işgal edilen ve Ukrayna'nın bir parçası olan Çihrin tekrar Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Devam eden süreçteki 1695-1696 Azak Seferi Rus Çarı I. Petro'nun (1682-1721) sıcak denizlere inme hedefi doğrultusunda büyük önem atfettiği Azak Kalesinin alınmasına yöneliktir. Ruslar Karadeniz'in kilit noktası olarak sayılan Azak Kalesini, kara ordusunu kullanarak kuşatmış ve ele geçirmiştir.¹²⁴

---

¹²⁰ Halil İncalcık, **Osmanlı-Rus ilişkileri: 1492-1700**, 5. Basım, Ankara, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi, 2003, s.28.

¹²¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995. s.66-67.

¹²² İncalcık, s.30.

¹²³ Meram, s.54-55.

¹²⁴ Nükhet Eltut, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçlar", **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38)**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, s.120-121.

17. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Osmanlı Devleti kutsal ittifak üyeleri ile imzaladığı 1699 Karlofça Anlaşması sonrası Ruslarla da İstanbul Barış Anlaşmasını imzalamış ve Azak Denizini Ruslara bırakmak zorunda kalarak İstanbul'da Daimi Rus Elçiliği açılmasını kabul etmiştir.¹²⁵ İstanbul Barış Anlaşması, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı elde ettiği önemli bir zafer anlaşması niteliğindedir.¹²⁶ Nitekim Ruslar söz konusu anlaşma ile sıcak denizlere inme ve Türkler ile yakın diplomatik ilişkiler tesis etme hedefine ulaşmıştır.¹²⁷

İstanbul Antlaşması'ndan yaklaşık on yıl sonra Rusya ve İsveç arasında bir savaş çıkmış, İsveç Kralı Osmanlı topraklarına sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak Ruslar tarafından şiddetle karşı çıkılan bu durum, Ruslar ile Türkleri de karşı karşıya getirmiştir. Müteakiben 1710 yılında, Rus Çarı I. Petro'nun Osmanlı sınırına asker konuşlandırması Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Baltacı Mehmet Paşa idaresindeki Osmanlı ordusu ile Rus ordusu arasında Prut bölgesindeki savaşta I. Petro yenilmiş ve barış istemek zorunda kalmıştır. Taraflar 21 Temmuz 1711 tarihinde Prut Anlaşmasını imzalamıştır.¹²⁸ Rusya 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını fırsat bilerek karşı hamlelerini artırmış ve Karadeniz'in kuzeyini ele geçirme, Kafkaslara ve Balkanlara inme politikalarına hız vermiştir.¹²⁹

1735-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı Rusların kuzey Karadeniz'e açılmak amacıyla başlattığı ve Batılı devletlerin Rusya'yı, Osmanlı Devleti karşısında yalnız bıraktığı bir savaş olarak tarih kayıtlarına geçmiştir.¹³⁰ Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ilave olarak Rusya'nın müttefiki olan Avusturya ile de savaşmak zorunda kaldığı savaşta Kırım'daki Azak ve Kılburun kalelerini işgal etmiş, devamında ordusunun

---

¹²⁵ Uçarol, s.67.

¹²⁶ Eltut, s.121.

¹²⁷ Uçarol, s.68.

¹²⁸ Serhat Kuzucu, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri" **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt.35, Sayı 59, (2016), s.65.

¹²⁹ Uçarol, s.68.

¹³⁰ Süheyla Demir ve Evren Balta, "Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı" **Bilgi**, Sayı:76, (Kış 2016), s.13.

sağladığı büyük bir başarı sonucunda 1739 yılında Avusturyalılar ile Belgrad Antlaşmasını Ruslar ile Niş Barış Antlaşmasını imzalamıştır. Bu antlaşma ile Azak Kalesinin yıkılarak Ruslara bırakılmasına, Rusların işgal ettikleri yerleri terk etmesine, Karadeniz'de savaş ve ticaret gemisi bulundurmamasına, Rus Çarı'nın protokolde Avusturya İmparatorluğuna ve Fransa kralına eşit sayılmasına karar verilmiştir.¹³¹

Ancak yapılan Anlaşma Rusların yayılcı emellerini daha da güçlendirmiş, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı için uygun zeminin oluşmasını sağlamıştır.¹³² Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir aşamaya geçilmesini sağlayan 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya'nın açık bir galibiyet ile kazandığı ve bu anlamda Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen bir savaştır. Bu savaş ile Osmanlı Devleti Ruslar karşısında ağır bir mağlubiyete uğramıştır.¹³³

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Rusya, İstanbul'da sürekli elçi bulundurma, Karadeniz'de serbestçe ticaret yapabilme ve boğazlardan Akdeniz'e serbestçe ulaşabilme hakkına sahip olmuştur. Aynı zamanda, Ruslar; Moldovya, Gürcistan ve Eflak'ı işgal ederek Osmanlı topraklarındaki Ortodoksların koruyucusu olmaya yönelik bir zemin elde etmiştir.¹³⁴ Küçük Kaynarca Anlaşması toprak kayıpları açısından büyük bir başarısızlık olmasa da hukuki, ticari ve diplomatik açıdan hezimet niteliğindedir. Aynı zamanda 1699 Karlofça Anlaşması'ndan sonra maddeleri en ağır anlaşma olarak tarihe geçmiştir.¹³⁵

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'deki hâkimiyetini yitiren ve Rusya'nın yüklü savaş tazminatı taleplerini kabul eden Osmanlı Devleti, Rusya'nın büyüyen bir güç

---

¹³¹ *Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları (1736-1739)*, <http://www.tarihin.com/osmanli-devletinin-yaptigi-savaslar/osmanli-rus-ve-avusturya-savaslari-1736-1739.html> (15Ağustos 2016)

¹³² Metin Hülâgü "Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Türk- Rus İlişkilerindeki Yeri 1441- 1783" **Uluslararası Türkoloji Sempozyumu**, Simferepol, Kırım/Ukrayna, TİKA, (31 Mayıs–4 Haziran 2004). s.14.

¹³³ Fatih Bozkurt ve H. Ahmet Arslantürk, "İlginç Bir Kadı Sicili: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ne Dair Kayıtlar" **International Journal of History**, Cilt.4, Sayı.1, (2012), s.75.

¹³⁴ İsmail Demir, "Tarihsel Perspektif Işığında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkiler" **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt.21, Sayı.2, (2014) s.182.

¹³⁵ Hülâgü, s.14.

olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalmış, bu tarihten itibaren yayılcı politikaları ile Osmanlı Devleti'nin varlığını tehdit eden önemli bir güç haline gelmiştir.¹³⁶

1787-1791 Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti'nin büyük önem attığı Kırım'ı tekrar geri almaya yönelik başlattığı bir savaştır. Savaşın ortaya çıkış nedenlerini 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasına kadar götürmek mümkündür. Nitekim, bu anlaşma sonrasında Rusya, Kafkaslara ve Balkanlara yönelik ilgisini daha da artırmıştır. Diğer taraftan, Doğu Avrupa konusunda rakibi konumunda olan Avusturya ile ittifak tesis ederek Osmanlı Devleti'ne karşı sert bir tutum takınmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı nispeten ılımlı bir tavır takındığı bu dönemde; Rus konsolosunun İskenderiye'de Kölemen Beylerini Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtması Sadrazam Koca Mustafa Paşa tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve Rusya'ya çeşitli konuları kapsayan bir ultiimatoy yayınlanmıştır. Rusya tarafından söz konusu ultiimatoyun reddedilmesi sonrasında ise Osmanlı Devleti 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etmiş, Rusya ile ittifak halinde olan Avusturya da bu savaşa katılmıştır. Genel olarak; Rus baskısına ve isteklerine boyun eğmemek ve Kırım'ı yeniden ele geçirmek üzere başlatılan savaş dört yıl sürmüş ve Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.¹³⁷

Müteakiben iki devlet arasında imzalanan Yaş Anlaşması ile Osmanlı Devleti, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasına rıza göstermek zorunda kalmıştır.¹³⁸ Sonuç olarak, 1787-1791 Osmanlı Rus Savaşı, Rus tehlikesini daha belirgin hale getirmiş ve daha güneye inen Ruslar Osmanlı Devleti için yeni sorunlar çıkaracak stratejik bir konum elde etmiştir.¹³⁹

Rusya'nın Fransız tehdidi nedeniyle Osmanlı Devleti'ne yakınlaşma politikası 1798 yılında iki devlet arasında imzalanan dostluk ve savunma anlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma ile iki devlet tarafından toprak bütünlüklerinin korunması karşılıklı olarak taahhüt edilmiş, 1805 yılında ise söz konusu anlaşma yeniden imzalanarak bir defa daha Rusların, İstanbul ve Çanakkale boğazları konusunda diğer devletlere karşı üstünlük ve geçiş hakkı teyit edilmiştir.

---

¹³⁶ Bozkurt ve Aslantürk, s.75.

¹³⁷ Uçarol, s.75-83.

¹³⁸ Eltut, s.122.

¹³⁹ Uçarol, s.83.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki 1798 ve 1805 tarihlerinde yapılan anlaşmalar Rusya'yı güneye inme siyasetinden vazgeçirmemiştir. Tam aksine, Rusya bu dönemde sağlanan dostluk ve barış ortamından istifade ile Balkanlarda ve Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Hristiyan topluluklar üzerinde daha rahat propaganda faaliyetleri yürütmüştür.¹⁴⁰ Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, dönemin Osmanlı Padişahı III. Selim Rus yanlısı oldukları gerekçesiyle Eflak ve Boğdan beylerini görevden almış, 1798 ve 1805 anlaşmalarını dayanak göstererek ise Boğazları Rus gemilerine kapatmıştır. Müteakiben Rus Çarı'nın diplomatik çabaları sayesinde Osmanlı Devleti Eflak ve Boğdan beylerini görevine iade etse de bu durum Rusya'yı 1806 yılında güneye inme hedefi doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmekten vazgeçirmemiştir. 1806-1812 savaşları iki devlet arasında imzalanan Bükreş Anlaşması ile sona ermiştir. Osmanlı Devleti altı yıl süren savaştan çok az toprak kaybıyla çıkmış olsa da söz konusu savaş Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında etkinliğinin artmasına neden olmuştur.¹⁴¹

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, İran karşısında elde ettiği galibiyetle Kafkaslara yerleşen Rusya'nın Avrupa Devletlerinin de kendi yanında olduğu düşüncesi ile başlattığı ve önceki savaşlarda olduğu gibi güneye inme emellerinin açık yansıması olan bir savaştır. Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı böyle bir savaşa girme düşüncesine sahip olmamasına rağmen Rus isteklerini kabul etmek yerine savaşmayı göze almıştır. Rusya tarafından başlatılan söz konusu savaş, Rusların Edirne'yi almasına kadar devam etmiş ve Osmanlı Devleti Edirne'nin düşmesi sonrasında Rusya'ya barış teklif etmek zorunda kalmıştır. 1829 yılında yapılan Edirne Anlaşması ile, Rusya işgal ettiği yerlerin birçoğunu Osmanlı Devleti'ne geri vermekle beraber, Tuna nehrinin ağzındaki adalar ile Karadeniz'in batısını ve doğusunu ele geçirmek suretiyle güneye inme emellerini bir miktar daha gerçekleştirmiştir.¹⁴² Söz konusu anlaşma aynı zamanda Ruslara, Tuna nehrinin ve Kafkasya'nın Karadeniz kıyısını kontrol etme imkânı sağlamış, Yunanistan ve Sırbistan'a ise özerklik statüsü kazandırmıştır.¹⁴³

---

¹⁴⁰ Age, s.111.

¹⁴¹ Age, s.118-120.

¹⁴² Uçarol, s.118-120.

¹⁴³ İsmail Demir, s.182.

1833 yılında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Hünkâr İskeleyi Anlaşması, dönemin Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından Rus Çarı I. Nikola'nın Kavalılı Mehmet Ali Paşa isyanını kontrol etme üzere gönderdiği ve İstanbul'a yerleşen Rus ordusunun baskısı ile imzalanan bir anlaşmadır. Karşılıklı askeri iş birliğini öngören anlaşma ile Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazının Ruslardan başka diğer yabancı devletlere kapatılmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁴

1853-1855 Kırım Harbi, Rus Çarı I. Nikola'nın (1825-1855) Ortodoksların hamiliğine yönelik taleplerinin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi sonucu çıkmıştır. Bir dizi muharebeyi içeren savaşlar sonrasında Rusya savaşı devam ettiremeyeceğini anlayarak geri çekilmiştir.¹⁴⁵ Çar I. Nikola'nın kendisini Ortodoks Kilisesinin lideri olarak görmesi ve Küçük Kaynarca Anlaşmasının kendisine Osmanlı sınırlarında yaşayan tüm Ortodokslara hamilik görevi verdiğine inanması, Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarının temel belirleyicisi olmuştur. Nitekim bu dönemde Osmanlı Devleti, Rusya'nın gerek Ortodokslara yönelik politikaları gerekse yayılmacı yaklaşımları nedeniyle İngiltere ve Fransa'ya yaklaşmıştır.¹⁴⁶

1853-1855 Kırım Harbi, İngiltere ve Fransa'nın çıkarları gereği Osmanlı Devleti'nin yanında yer almayı kabul etmeleri sonrasında, 1856 Paris Barış Anlaşması yapılarak sonuçlandırılmıştır. Söz konusu anlaşma, Rusya'nın Avrupa Devletleri arasındaki güçler dengesini bozma çabasını akamete uğrattığı gibi, Karadeniz'de tarafsızlığın sağlanması, Boğazların yabancı savaş gemilerine kapalılığı ilkesinin sürdürülmesi ve Eflak, Boğdan ve Sırbistan'daki yönetimlerin anlaşmaya taraf ülkelerin ortak garantisine alınması gibi sonuçlar doğurması açısından, Rusya'nın gerek Balkan politikalarını gerekse güneye inme emellerini etkilemiştir.¹⁴⁷

93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni sadece Balkanlar'da değil, Asya'da da rakip olarak gördüğünün ortaya

---

¹⁴⁴ Eltut, s.123.

¹⁴⁵ Age, s.124.

¹⁴⁶ Uçarol, s.228.

¹⁴⁷ Ali İhsan Gencer, "Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması", 2015, <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (12 Aralık 2015)

çıkıldığı, özellikle Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz, İstanbul Boğazı ve Balkanlar çizgisinde planlarını gerçekleştirmek ve bu çizgiden daha güney bölgelere inebilmek için başlattığı en büyük savaştır.¹⁴⁸ Savaşın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan gelişmelerden biri Rusya'nın Hristiyan ve Slav halklarını korumak maksadıyla Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma teşebbüsleridir. Nitekim Yunanistan, Rusya'nın savaş ilan etmesinden hemen sonra, Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tutum sergilemeye başlamış, Romanya, Sırbistan ve Karadağ Prenslükleri ise benzer şekilde isyan ederek Rusya'yı desteklemiştir.¹⁴⁹ 1877-78 Savaşı'nı, Rusların Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya finansal olarak bağımlı olduğu bir dönemde, diz çöktürme çabası olarak görmek mümkündür.¹⁵⁰

Rusya'nın savaş kararı alması ile birlikte Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve Avusturya gibi ülkeler de tarafsızlıklarını ilan etmiş ve tek başlarına herhangi bir harekât içine girmeyeceklerinin işaretini vermişlerdir. Sadece İngiltere, Rusya'nın kendi çıkarlarını doğrudan tehdit etmesi durumunda devreye girebileceğini açıklamıştır. Söz konusu savaş 1877 yılında Rusların saldırılarıyla başlamış ve çatışmalar daha çok Balkanlarda ve Doğu Anadolu'da gerçekleşmiştir. Rusya'nın daha çok kara ağırlıklı orduları karşısında etki gösteremeyen Osmanlı ordusu, Rus ordularının doğudan Erzurum'a batıdan ise İstanbul önlerine gelmelerini önleyememiş ve nihai olarak Rusya'ya mütareke önermek zorunda kalmıştır. 1878 yılında yapılan Edirne Mütarekesine göre, Osmanlı kuvvetlerinin Terkos-Küçükçekmece hattına çekilmesi ve bu hattın beş kilometre ötesine Rus Kuvvetlerinin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Müteakiben ise, iki ülke arasında Ayastefanos'da başlayan barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti, Rusya'nın tazminat olarak isteği altı savaş gemisi haricinde diğer istediği bütün şartları kabul ederek Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamıştır.¹⁵¹

Rusya, Ayastefanos Anlaşması ile Balkanlar'a ve Doğu Avrupa'ya yerleşmiş, Osmanlı Devleti ise Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını tanımak zorunda

---

¹⁴⁸ Uçarol, s.339.

¹⁴⁹ Eltut, s.119.

¹⁵⁰ İsmail Demir, s.183

¹⁵¹ Uçarol, s.398-404.

kalmıştır. Anlaşma aynı zamanda Bulgaristan Prensiğinin kurulması, Bosna Hersek üzerindeki egemenlik haklarının Rusya ve Avusturya'ya devredilmesi ve Rusya'nın Ermeniler üzerinde söz hakkına sahip olması gibi sonuçlar doğurmuştur.¹⁵²

1912-1913 Balkan Savaşları, Türkler ile Ruslar arasında doğrudan bir savaşı temsil etmese de Rusların; Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya devletlerine verdiği açık destek ile iki ülke arasındaki siyasi mücadelenin ayrı bir örneğidir. Nitekim savaşların devamında ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rusya'nın sonunu getirmiştir.¹⁵³

Türk-Rus ilişkilerindeki Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan sürece, bölgesel ve kimliksel güç elde etme mücadelesi hâkim olmuştur. Osmanlı Devleti'nin hem coğrafi avantajları hem de Slav halkları üzerinde hâkimiyeti Rusya tarafından önemli bir tehdit olarak görülmüş ve yüzyıllarca bu avantaj belirli ölçüde aşındırılarak önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu süreç aynı zamanda, Türk ve Rus ilişkilerinin geleneksel olarak çatışma ile anılması gibi tarihi bir algılamayı da beraberinde getirmiştir. Sonuçta iki devletin dört yüzyılda yaşadığı savaşlar kanlı ve şiddet içeren bir geçmişi inşa etmesi¹⁵⁴, tarih kitaplarının en yüzeysel anlatımlarında bile zihinlere düşmanlık algısını yerleştirmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'nın bölgesel mücadeleyi aşarak dönemin tüm küresel aktörlerini içine alan bir nitelik arz etmesi, Türk-Rus ilişkilerinde kısa süreli bir anlaşma ve uzlaşmayı sağlamış olsa da¹⁵⁵ ilişkiler, tam anlamıyla dostluğa doğru hiç evrilmemiştir. Çünkü Ruslar ve Türkler iki farklı medeniyeti (Slav-Ortodoks, Türk-Müslüman) temsil eden halklardır ve Doğu Avrupa ve Kafkaslarda kesintisiz ve şiddetli mücadelelerin tarafları konumundadır. Bu durumun bir sonucu olarak, Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan iyi ilişkiler dönemi ancak yeni bir dünya savaşına kadar

---

¹⁵² Age, s.406.

¹⁵³ İsmail Demir, s.184.

¹⁵⁴ Suat Kiniklioğlu, and Valeriy Morkva, "An Anatomy of Turkish-Russian Relations", **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol.7, No.4, (December 2007), s.534

¹⁵⁵ İsmail Demir, s.184.

sürebilmiştir. Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte, iki ülke ilişkileri ideolojik seviyede düşmanlık öğeleri içermeye başlamıştır.¹⁵⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkler ile Ruslar arasında imzalan ilk anlaşma olan 1921 Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması hem iki devletin birbirini daha yakından tanınmasına vesile olmuş, hem de Türkiye'ye Osmanlı Devleti'nden devraldığı Rusya'ya olan mali yükümlülüklerinin iptal edilmesini sağlayarak nispeten iki ülke arasında çatışmasız bir dönemi başlatmıştır.¹⁵⁷ Bu dönem, aynı zamanda iki büyük devletin yıkıldığı ve içinden yeni ülkelerin doğduğu bir süreçtir ve Avrupa güçlerine karşı ortak düşman temelinde İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönemde ikili ilişkilere tesir etmiştir.¹⁵⁸

Bu süreçte Çarlık Rusyası yerini Vladimir Lenin önderliğindeki Bolşevikler tarafından kurulan Sovyetler Birliği almıştır. Birinci Dünya Savaşı'na (1914-18) ittifak devletlerinin yanında giren Osmanlı Devleti yerini ise işgalci kuvvetlere karşı yapılan Kurtuluş Savaşı (1919-22) sonrasında Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti almıştır. Bolşevikler tarafından Türkiye'ye bağımsızlık mücadeleleri kapsamında önemli miktarda malzeme desteği sağlanmıştır. Ancak Türkiye'de söz konusu Bolşevik desteğine rağmen Bolşeviklerin ideolojisi olan komünizmin yayılması bizatihi devlet politikası gereği engellenmiştir.¹⁵⁹ 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşması ile 1927 yılında imzalanan Ticaret Antlaşması iki ülke ilişkilerinin dengeli bir zemine oturmasını sağlamıştır.¹⁶⁰ Bu süreç İkinci Dünya Savaşının şartları oluşuncaya kadar devam etmiştir.

---

¹⁵⁶ Duygu Bazoglu Sezer, "Turkish-Russian Relations: The Challenges of Reconciling Geopolitical Competition with Economic Partnership", **Turkish Studies**, Vol.1, No.1 (spring 2000) s.61

¹⁵⁷ İsmail Demir, s.185.

¹⁵⁸ Kiniklioğlu ve Morkva, s.533-534.

¹⁵⁹ Toni Alaranta, "Turkey's New Russian Policy Towards A Strategic Alliance" **FIIA Briefing Paper**, Finland, The Finnish Institute of International Affairs, 2015 s.3.

¹⁶⁰ İsmail Demir, s.185.

1939 yılından başlayarak 1945 yılına kadar süren ve dönemin büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, ABD, ÇHC ve Fransa ile Almanya, İtalya ve Japonya'nın katıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Sovyetler Birliği ile Batı ülkeleri arasında bir tercih yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye bu süreçte Sovyetler Birliği'nin tarafsızlık ve saldırmazlık anlaşmasını dikkate almayıp, sonrasında Sovyet yöneticilerinin toprak talebinde (Kars, Ardahan) bulunmasının da etkisiyle, Batı'ya yakınlaşmayı tercih etmiştir.¹⁶¹ Bu durum aynı zamanda iki tarafın ortak geçmişe ilişkin algılamalarının yeniden zihinlere hâkim olma sürecinin başlangıcını temsil etmiştir. Çünkü Türk-Rus ilişkilerinde 1921-1940 yıllarına hâkim olan nispeten barışçıl dönem 1945'lerden 1970'lere kadar NATO çatısı altında bir anda tam tersi yönde ve mutlak bir tehdit algısını içeren bir ilişki modeline evrilmiştir. Nitekim Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında verdiği nota ile Sovyetler Birliği'nin Kars ve Ardahan'ı istemesi, Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi ve Boğazlara Sovyet üslerinin kurulması yönündeki talepleri tarihsel algılamaya işaret etmektedir.¹⁶² Bu bağlamda Sovyetler Birliği tarafından Türkiye'ye yeni bir anlaşma yapma teklifinde bulunmuş ve söz konusu tüm talepler Türkiye tarafından reddedildiği için 1925 Türk-Sovyet Barış ve Saldırmazlık Anlaşması'nın yerini alabilecek yeni bir anlaşmanın önü kapanmıştır.¹⁶³

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik bu hamleleri ABD'nin Truman Doktrini ile karşılık bulmuş ve Türkiye bu süreçte, Sovyet Komünizmine karşı Batı desteğini arkasına almıştır. 1952 yılına gelindiğinde, NATO üyeliği ile beraber Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki yeri daha sağlam hale gelmiştir.¹⁶⁴

3.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Kıbrıs Sorunu

Türkiye, Soğuk Savaş döneminde, Batı'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik tehdit algılamasını hem tasdik eden hem de mücadelenin ön cephesini temsil eden ülke konumunda olmuştur. Ancak, bu dönemde yaşanan birtakım gelişmeler, Sovyet

---

¹⁶¹ Kiniklioğlu ve Morkva, s.534.

¹⁶² İsmail Demir, s.185.

¹⁶³ Eren Tellal, **SSCB Türkiye İlişkileri (1953-1964)**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000, s.24-25.

¹⁶⁴ İsmail Demir, s.186.

düşmanlığı temelindeki Soğuk Savaş şartlarında, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yaklaşmasına sebep olmuştur. Özellikle Kıbrıs sorunu ile ilgili gelişmeler Türkiye'nin hem NATO hem de Sovyetler Birliği ilişkilerinde yeni sonuçlar üretmiştir.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin çatışmadan normalleşmeye ve sonrasında iş birliğine kayan bir süreç izlediği söylenebilir. Küba Bunalımı sonrası ABD'nin Türkiye'de konuşlu Jüpiter füzelerini Türkiye'ye danışmadan kaldırmaya karar vermesi, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerini sorgulamasına sebep olurken, bu durum aynı zamanda Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin yumuşamasına da katkı sağlamıştır. Diğer bir gelişme ise, NATO'nun 1960 yılında askeri stratejisini "toptan karşılık" yerine "esnek karşılık stratejisine" dönüştürmesidir. Bu gelişme üyelere Sovyetler Birliği'ne karşı harekât serbestisi kazandırarak Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir.¹⁶⁵

Diğer taraftan, krom sorunu Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerine olumlu yönde katkı sağlayan diğer bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. 1963 yılında Sovyetler Birliği'nin krom fiyatlarında indirim gitmesi, ABD'nin kromu Türkiye yerine Sovyetler Birliği'nden almayı tercih etmesine sebep olmuştur. Bu durumdan ekonomik olarak olumsuz etkilenen Türkiye, ABD ve NATO üyelerine yönelik ekonomi politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmıştır.¹⁶⁶

Sovyetler Birliği Stalin'in ölümü sonrasında, Türkiye'ye yönelik politikalarında bir değişim süreci başlatmıştır. Yeni lider Kruşçev, "Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi korkutarak NATO'nun kucağına itmekte olduğu" söylemi üzerinden Türkiye'ye yönelik Rus politikalarında revizyona gidileceğinin işaretini vermiştir. Bu dönemde, Sovyet yöneticileri tarafından İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak taleplerinin ve Türk boğazlarında üs kurma isteklerinin yanlışlığına dair açıklamalar yapılmıştır.¹⁶⁷ Diğer bir gelişme ise, 1970'li yıllarda Sovyetler Birliği'ne karşı başlatılan ve yumuşama

---

¹⁶⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, 21. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, , 2001 s.772.

¹⁶⁶ Oran, s.772-773.

¹⁶⁷ Ahat Andican, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya**, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Egmony Yayınları, 2009, s.494.

(detant) adı verilen silahsızlanma görüşmelerini içeren süreçtir. Bu süreç ile birlikte, Sovyetler Birliği ile diğer kapitalist devletler arasındaki ticari ilişkilerde düzelmeler gözlemlenmiş, Türkiye de benzer şekilde bu süreçten olumlu yönde etkilenmiştir.¹⁶⁸

Soğuk Savaş döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini en çok etkileyen konulardan biri şüphesiz Kıbrıs sorunudur. ABD'nin gerek 1964 yılında "Johnson Mektubu" ile Türkiye'nin olası Kıbrıs müdahalesini engellemesi, gerekse 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi sonrasında uyguladığı silah ambargosu, Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne yaklaştırmıştır. Bu süreçte; 1958 yılında Londra ve Zürih anlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. 1960 yılında ise ilk diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi sonrasında Kıbrıslı Rumların Sovyet Birliği'ne Yunanistan benzeri mezhepsel bir yakınlıkla hareket etmeye başladığı görülmektedir.

Kıbrıs'ta Rumların Türkler üzerinde baskı kurmaya çalışmasına ve 1963 yılında baş gösteren siyasi sorunlara, Türkiye ada üzerinde askeri uçurular gerçekleştirerek cevap vermiştir. Sovyetler Birliği ise, bu duruma Türkiye'ye nota vererek tepki göstermiştir. Bu dönemde, Rus basınında Kıbrıs adasındaki sorunların Zürih ve Londra Anlaşmalarının bir sonucu olduğu ve bu anlaşmaların NATO'nun manipülasyonu ile imzalandığı propagandası yapılmıştır.¹⁶⁹

Müteakiben, 1964 yılında ABD tarafından gönderilen ve Türkiye'ye ultimatoma niteliği taşıyan Johnson Mektubu, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununa bakış açısında birtakım değişikliklere neden olmuştur. Kıbrıs sorunu kapsamında, Türkiye'nin doğrudan Batı ittifakı ile karşı karşıya gelmesi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ortak bir uzlaşma zemini yakalamasını sağlamıştır. Sovyetler Birliği bu dönemde Kıbrıs'ın bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve adadaki farklı kesimlerin yasal haklarına olan desteğini açıklamış, Türkiye'nin Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği askerî harekâta olumlu yaklaşmıştır. 1967 yılında ise, Amerikan yanlısı Albaylar cuntasının Yunanistan'da yönetimi ele

---

¹⁶⁸ Oran, s.772-773.

¹⁶⁹ Özgün Erler Bayır, "Cyprus Issue in Turkish- Russian Relations", *International Journal of Turcologia*, Vol.9, No.17, (Spring 2014), s.92.

geçirmesi ile birlikte, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasına yönelik ortaya çıkan fikirler, Sovyetler Birliği tarafından eleştirilmiştir.¹⁷⁰

Kruşçev'in selefi Brejnev, iktidara gelmesi sonrasında Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirilmesine büyük önem atfetmiş, Kıbrıs sorununu ikinci planda tutmuştur. Bu dönemde, Türk Dışişleri Bakanı Feridun Erkin Moskova'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ziyaret sırasında imzalanan ortak bildiriye; Kıbrıs'ta iki toplumun yasal haklarına ve adanın bağımsızlığına saygı duyulmasına yönelik çağrılar yer almıştır. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununa ilişkin politika değişikliğinin yansımaları dönemin Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko'nun iki toplumun varlığına ilişkin açıklamaları ile devam etmiştir. Aynı dönemde Sovyetler Birliği BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs'a yönelik yabancı müdahalesine karşı çıkan karar tasarısında çekimser oy kullanmıştır.

1970 yılına kadar gelinen süreçte, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ekonomik ilişkilerde de önemli atılımlar gerçekleşmiştir. 1966 yılındaki Sovyet Başbakanı Alexia Kosygin'in Ankara ziyareti, ekonomik ilişkilerin gelişmesine vesile olmuş ve Türkiye'nin Sovyet Bloku ülkeler ile yaptığı ticaret oranı 1964 yılında yüzde 7 seviyesinden 1967 yılında yüzde 13'e yükselmiştir. Aynı yıl dönemin Türk Başbakanı Süleyman Demirel'in Moskova'ya yaptığı ziyarette; Türkiye'de alüminyum ve çelik fabrikaları ile petrol rafinerisi kurulması yönünde çeşitli kararlar alınmıştır.¹⁷¹

1970'den sonra Kıbrıs sorunu Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini etkilemeye devam etmiştir. 1974 yılında Makarios'a yapılan Sampson darbe girişimi, Yunanistan'daki askeri rejimin Enosis'i*¹⁷²gerçekleştirmeye çalıştığı konusunda Sovyet liderlerini ikna etmiştir. Sovyet yetkililerin bu dönemde yaptığı açıklamalarda; Yunan askerleri açıkça suçlanmış ve Kıbrıs adasındaki iktidarın meşruluğuna gönderme yapılmıştır.

---

¹⁷⁰ Bayır, s.94.

¹⁷¹ John Sakkas ve Zhukova Nataliya "The Soviet Union, Turkey and the Cyprus Problem, 1967-1974", **Eastern Europe and the Mediterranean Relations and Alternating Viewpoints 1967-1989** içinde, Paris, Les cahiers Irice publishing, 2013, s.128-129.

*¹⁷² Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması fikirlerine verilen isimdir.

Müteakiben Türkiye tarafından adadaki Türk toplumuna yapılan saldırıların artması sonucu Türk Silahlı Kuvvetleri adaya müdahale kararı alınmıştır. Bu karar karşısında Sovyetler Birliği muğlak bir politika izlerken ne Türkiye'nin müdahalesini ne de Kıbrıs'taki mevcut rejimi destekliyor görünmüştür.¹⁷³ Ancak, Sovyetler Birliği yetkilileri Türkiye'nin Kıbrıs'ta sınırlı bir müdahale strateji ile hareket etmesini ve amacının ise sadece Kıbrıs'taki Sampson iktidarını devirerek Sovyet yanlısı Makarios'un tekrar iktidara gelmesini sağlamak olması gerektiğini çeşitli seviyelerde dile getirmişlerdir.¹⁷⁴

Genel anlamda, Soğuk Savaş sürecinde NATO üyesi Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında sınırlı ilişkiler daha çok Kıbrıs sorunu bağlamında görünürlük arz etmiş ve Türkiye'nin 1960'lı yıllardan itibaren özellikle Kıbrıs bağlamında maruz kaldığı baskılar ve ABD'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında uyguladığı askeri ve ekonomik ambargolar Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde imzalanan 1972 İlkeler Deklarasyonu ve 1978 İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği İlkeleri Siyasal Deklarasyonu ile iki ülke arasında ilişkileri iş birliği seviyesine yönelmiştir.¹⁷⁵

Diğer taraftan, Soğuk Savaş döneminde Kıbrıs konusuna ilişkin Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki yakınlaşmalar, iki ülke arasında çeşitli iş birliği alanlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 1975 yılında Rus sermayesi ile İskenderun Demir-Çelik Fabrikasının kurulması, 1978 yılında imzalanan dostluk, iyi komşuluk ve iş birliğine yönelik Siyasal Belge, 1984'de imzalanan doğalgaz anlaşması, 1989'da ise Sınır ve Kıyı Ticareti Anlaşması bu dönemdeki Türk-Sovyet ilişkilerinin kilometre taşları niteliğindedir.¹⁷⁶

---

¹⁷³ Sakkas ve Nataliya, s.129.

¹⁷⁴ Bayır, s.94.

¹⁷⁵ İsmail Demir, s.186.

¹⁷⁶ Muzaffer Ercan Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri", **Bahkesir Üniversitesi, Bandırma İİBF Akademik Fener Dergisi**, Sayı. 13, (2010), s.28.

3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Soğuk Savaş sonrası Türk-Rus ilişkileri hem geçmişin tarihsel kodlarını taşıyan hem de yeni ortaya çıkan siyasi ve ekonomik yapıların etkisi altında gelişen bir ilişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde küreselleşmenin getirdiği çeşitli ekonomik ve toplumsal yapı değişiklikleri ile artan ekonomik iş birliği alanlarına ilave olarak, kimliksel yakınlığa dair çeşitli rekabet alanları da görünür hale gelmiştir. Sadece ekonomik anlamda bakıldığında, Türkiye-Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin seviyesi kısa sürede yüksek seviyeli iş birliği konseyi kurabilme seviyesine kadar çıkarılmıştır¹⁷⁷ Ancak Türkiye'nin NATO üyeliği, Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik politikaları ise aynen devam etmiştir.

Rus siyaset bilimci Igor Torbakon tarafından siyasi ikicilik (political dualism) olarak tanımlanan Soğuk Savaş sonrası Türkiye-Rusya ilişkilerinde, pek çok iş birliği ve rekabet alanları oluşmuştur.¹⁷⁸ İlder Turan, bu döneme ilişkin olarak; iki ülke arasındaki hem rekabete hem de iş birliğine dikkat çekmekte ve ilişkilerde artan bir ivmenin daha çok ideolojik kutuplaşmanın geçmişte kaldığına dair oluşan farkındalıktan kaynaklandığını öne sürmektedir. Turan'a göre, Avrupa ülkeleri arasında bile Rusya ile barışçıl ilişkiler kurmak isteyen birçok grup ortaya çıkmış, Türkiye ise, Rusya'da ekonomik anlamda önemli fırsatları yakalaması yanında bu ülke ile güvenlik, kültür ve eğitim gibi alanlarda çok farklı ilişkilere yönelmiştir.¹⁷⁹

Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında (1991-1993) Rus dış politikası, Atlantikçi, yani ABD ile ilişkilere önem veren grubun yönetimindedir. Bu durum ise, söz konusu yıllarda Türk-Rus ilişkilerine olumlu yansımıştır.¹⁸⁰ Fakat bazı yazarlara göre; 1990'ların ilk yılları Türk-Rus ilişkilerinde sanal uzlaşma dönemidir ve sanallık iki ülke arasındaki

---

¹⁷⁷ Alaranta, s.3.

¹⁷⁸ Indrani Talukdar, Relationship between Turkey and Russia: 'Political Dualism', **ICWA Issue Brief**, Indian Council of World Affairs, 2014. s.1.

¹⁷⁹ Habibe Özdal ve Hasan Selim Özertem ve Diğerleri "Türkiye-Rusya İlişkileri Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine" **USAK Rapor No: XIII/6**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013, s.22.

¹⁸⁰ Gökhan Özkan, "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya Ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları", **Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, No.1, (2010), s.121.

tarihsel rekabetin doğal bir sonucudur. Bu bakış açısı aynı zamanda iki ülke yetkililerinin kamuoyu önünde devletler düzeyindeki düşmanlıkların yok olduğuna dair açıklamalarına bir göndermedir. Ancak sonrasında iki ülke hükümetleri tarafından kışkırtıcı bir dil yerine iletişim kanallarını artırıcı ve olası krizleri engelleyici bir tavır sergilendiği görülmektedir.¹⁸¹ Nitekim 1992 yılında iki ülke arasında ilişkileri temel prensiplere bağlayan bir anlaşma imzalanmıştır. Siyasi bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğü, içişlerine karışmazlık, eşit haklar ve karşılıklı çıkarlar ve problemlerin çözümüne yönelik güç kullanılması ya da güç ile tehdit etmekten uzak kalınması gibi konularda mutabakat sağlanmıştır.¹⁸²

Diğer taraftan Türkiye'nin konumu, Rus dış politikası açısından çeşitli handikaplar barındırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye'de daha belirgin hale gelen Türkçülük duyguları ve Türk hükümetlerinin Rusya'daki Türk azınlıklarına yönelik söylemleri, Rusya tarafından tedirginlikle karşılanmıştır.¹⁸³ Bu anlamda Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Kafkaslarda ve Orta Asya'da oluşan güç boşluğu, büyük güçler ile bölgesel güçler arasında rekabete zemin hazırlarken, Türkiye, söz konusu bölgelere yönelik siyasi bir arayış içine girmiştir. Nitekim eşzamanlı olarak Rusya'nın bölgede nüfuz sağlama çabası ile İran ve ÇHC gibi ülkelerin etkinliklerini artırma girişimleri görülmektedir. Bu anlamda Batı tarafından desteklenen ve bölge ülkeleri açısından model ülke olarak görülen Türkiye, Rusya açısından da önemli bir rakip haline gelmiştir.¹⁸⁴

Soğuk Savaşın ilk yıllarında Türk-Rus ilişkileri, Rusya'nın karşılıklı bağımlılığa dayalı ekonomik ilişkileri geliştirme arayışı ile harici güçleri Sovyet bölgesi dışında tutma stratejisi arasına sıkıştığı görülmektedir. Nitekim Rusya'nın Sovyet nüfuz alanını koruma stratejisi, Türkiye'nin Avrasya ile olan özel bağımlı kullanarak buradaki bağımsızlığını kazanan ülkelerin uluslararası topluma entegre olmalarına katkı sağlama hedefi ile çakışmıştır. Türkiye'nin bu bağlamdaki Orta Asya ve Kafkaslara yönelik

---

¹⁸¹ Sezer, s.62.

¹⁸² Talukdar, s.2.

¹⁸³ Alaranta, s.3-4.

¹⁸⁴ Özkan, s.121-122.

politikaları, Rusya'nın Sovyet alanındaki nüfuzunu azaltıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁵

Rusya'nın bağımsızlığını kazanan devletleri arka bahçesi olarak görme eğilimi ve bu bağlamda 1993 yılında yayımlanan "Yakın Çevre Doktrini", Türkiye-Rusya ilişkilerinin şiddete evrileme potansiyelini ortaya çıkarmıştır. Nitekim Rusya bölgeye yönelik zihinsel arka planını net olarak ortaya koymuş ve yayımladığı askeri strateji belgesinde nükleer gücünü müttefiki olsa bile nükleer olmayan bir güç tarafından tehdit edildiğinde kullanmaktan çekinmeyeceğini beyan ederek Türkiye'ye, Orta Asya ve Kafkaslar ile yakınlaşma politikaları bağlamında gözdağı vermiştir.¹⁸⁶

Türkiye ile Rusya arasındaki gerek Karadeniz'e gerekse Kafkaslara ilişkin rekabet, şüphesiz yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Bu bölgeler iki toplum arasında tarihsel savaş bölgeleridir. Kafkasya'nın etki altına alınması bir rekabet konusu olarak her iki ülke için de önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin İkinci Çeçen Savaşı'na kadar Çeçenistan'ın bağımsızlığını desteklemesi, Gürcistan ve Azerbaycan ile ilişkilerin geliştirmekte aktif davranması ve Kafkas politikasının merkezine bu ülkelerin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini konsolide etme çabasını koyması aslında Rusya'ya yönelik kimliksel bir algının sonucudur.¹⁸⁷ Rusya ise; 1993 yılında geliştirdiği Yakın Çevre Doktrini ile nüfuz alanı sağlayamaya yönelik hedeflerini net olarak ortaya koymuş, aynı zamanda Kafkaslardaki ve Orta Asya'daki askeri varlığını haklı çıkarmaya çalışmıştır.¹⁸⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemin genel kodlarını okurken, iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkileyebilecek belirgin ortak özelliklerden bahsedilebilir. Bu bağlamda siyasi kültürlerindeki benzerlikler, her iki tarafın da devlete merkezi bir rol vererek devlet geleneğinin önemini vurgulanması, her iki ülkede de sivil toplumun yeterince güçlü

---

¹⁸⁵ Sezer, s.63.

¹⁸⁶ Özkan, s.122.

¹⁸⁷ Kiniklioğlu ve Morkva, s.542.

¹⁸⁸ Şener Aktürk, "Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)" **Turkish Studies**, Vol.7, No.3, (September 2006), s 343.

olmaması¹⁸⁹ dikkat çekici unsurlardır. Ancak, her iki ülkede de Rusya ve Türkiye yanlısı gruplar olmasına rağmen bunların marjinal seviyede kalmış olması, ilişkilerin gelişmesini isteyen hiçbir etkili siyasi grubun ortaya çıkmaması dikkat çekici unsurlardır. Buna rağmen, her iki ülkede de Rusya ve Türkiye karşıtı gruplar her daim var olmuştur. Türkiye'deki milliyetçi ideoloji ise Türkçülük prensibi altında Rus karşıtlığını dillendirse de Türkiye'deki Milliyetçi Hareket Partisi'nin iktidar ortağı olduğu 1999-2002 dönemi, Rusya ile Türkiye arasında en yoğun ilişkilerin tesis edildiği dönem olması itibariyle dikkat çekicidir.¹⁹⁰

2002 yılından sonra Türk dış politikasının genel hatlarının belirlenmesinde Ahmet Davutoğlu*¹⁹¹ perspektifi ön plana çıkmaktadır. Davutoğlu perspektifine göre; Türkiye yakın bölgeye yönelik Rusya ile ortak kaygılar taşımaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin komşularla sıfır sorun perspektifi ile kendi hinterlandını kullanmaya yönelik komşuluk ilişkilerini düzeltmesi gerekmektedir. Davutoğlu'nun bu perspektifi Türkiye'nin geleneksel Batı eğilimli politikalarından bir sapmayı temsil etmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Soğuk Savaş kaygılarına son vererek Rusya ile ilişkilerini geliştirme ve derinleştirme yolunu tercih etmesi, Rusya'nın Türkiye ile Avrasya Bölgesine yönelik daha etkili iş birliği geliştirme isteği ile karşılık bulmuştur.¹⁹²

Türk-Rus ilişkilerinin 2000'li yıllardan itibaren güçlü iş birliğine doğru evrildiğini söylemek mümkündür. Bu dönemde Türk dış politikası, ekonomik ilişkilerin artırılmasına yönelik komşularla sıfır sorun politikası üzerine inşa edilirken, Rusya ile ilişkilerde önemli bir ivme kazanmıştır. Üst düzey karar vericiler arasında karşılıklı yoğun ziyaretler ile vizelerin kaldırılması ve nükleer alanda iş birliğine kadar varan faaliyetler bu sürecin somut adımları olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000 yılında Rusya Başbakanı Mikhail Kasyanov'un Türkiye ziyaretindeki "Türkiye ve Rusya'nın rakip olmadığı ve bu prensip ile ilişkilerin geliştirileceğine, iki ülke arasındaki iş birliğinin

---

¹⁸⁹ Kiniklioğlu ve Morkva, s. 542.

¹⁹⁰ Aktürk, *Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)*, s.356.

*¹⁹¹ Ahmet Davutoğlu, Türk siyasetçi, uluslararası ilişkiler uzmanı, akademisyen ve büyükelçi, eski Dışişleri Bakanı, eski Başbakan Vekili, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2. Genel Başkanı ve Türkiye Başbakanı. 2014-2016 yılları arasında AK Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlık görevini sürdürmüştür. ([www. /tr.wikipedia.org](http://www.tr.wikipedia.org))

¹⁹² Kiniklioğlu ve Morkva, s.536.

stratejik ortaklık seviyesine çıkma potansiyelini taşıdığına dair ifadeleri”¹⁹³ Rusya’nın 2000 yılı sonrasındaki genel Türkiye perspektifini ortaya çıkarmıştır.

Diğer taraftan, Rusya’nın Türkiye’ye yönelik değişen stratejisi 2000 yılında iktidara gelen Vladimir Putin’in Rus dış politikasına getirdiği dinamizmin bir sonucudur. Putin, ülkesinin çıkarlarına ters olmamak kaydıyla bölgesel ve uluslararası aktörlerle iş birliğine açık bir tavır sergilemiştir. Türkiye ise, aynı dönemde bölge ülkeleri ile sorunlarını en aza indirmeye önem veren, dinamik ve çok boyutlu bir dış politika vizyonuna sahiptir.¹⁹⁴ Davutoğlu Ria-Novosti haber ajansına verdiği mülakatta; Türkiye ve Rusya’nın bölgesel ve uluslararası konulara ilişkin samimi ve açık bir diyalog sürecine girdiğini, geçmişin ön yargılarının ortadan kaldırılarak karşılıklı güvenin tesis edildiğini, Rusya ile iş birliğinin çok boyutlu dış politikanın en önemli unsuru olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁵

Türkiye’nin Rusya ile her alanda güvene dayalı bir ilişki modelinin tesis edilmesine dair iradesi ile Putin’in Türkiye’nin geleneksel ve önemli bir partner oluşuna ilişkin görüşleri bir paralellik arz etmiştir. Bu dönemde tarafların ilişkileri stratejik ortaklık seviyesine çıkarma arzusu, Türkiye’nin 2001-2003 yıllarında görev yapmış Milli Güvenlik Sekreteri Tuncer Kılınç’ın Rusya ile ittifak kurulması gerektiğine dair açıklamaları ile aynı dönemlere rastlamış ve Türkiye’deki ortak bir anlayışı temsil etmiştir.¹⁹⁶ Nitekim Kılınç, 2002 yılında Türkiye’nin Batı’ya karşı Rusya ve İran ile iş birliği yapması gerektiğini açıkça ifade etmiştir.¹⁹⁷ Müteakiben 2004 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün Moskova ziyaretinde Başbakan seviyesinde ağırlanması, Putin’in ise kısa süre sonra gerçekleşen Türkiye ziyareti iki ülkenin 500 yüzyıllık ilişkilerinde tarihi gelişmeler olarak ifade edilmiştir.¹⁹⁸ 32 yıl aradan sonra ilk

---

¹⁹³ Fatih Özbay, The Relations between Turkey and Russia in the 2000s, **Perceptions: Journal of International Affairs**, Vol.XVI, No.3, (Autumn 2011), s.76.

¹⁹⁴ Bülent Aras, “Türkiye ve Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık”, **SETA Analiz**, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2009, s.6.

¹⁹⁵ Cumhuriyet, “Davutoğlu Rus Basınında” 04 Ağustos 2010.

¹⁹⁶ Aktürk, *Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992–2002)*, s.337.

¹⁹⁷ Kiniklioğlu ve Morkva, s.536.

¹⁹⁸ Özbay, s.76.

defa yapılan bu ziyarette, “Dostluğun Derinleştirilmesi ve Çok Boyutlu Ortaklık Deklarasyonu” imzalanmıştır.¹⁹⁹

Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Rusya ziyareti esnasında bir Rus haber ajansına verdiği mülakatta; Rusya ile Türkiye’nin 500 yıllık ilişkilerinden bahsederek, iki ülkenin birbirlerini yeniden keşfettiğini ve terörle mücadelede iş birliği içinde olmak istediklerini dile getirmiştir. Aynı zamanda, Türkiye ve Rusya’nın Kafkasya ve Orta Asya’ya yönelik iş birliğinin bu bölgelerin istikrarı açısından büyük önem arz ettiğini ifade etmiştir.²⁰⁰

2005 yılında dönemin Başbakanı Erdoğan ile Putin toplam dört kez bir araya gelmiştir. 2006 yılında, Türkiye’nin “Rusya İslam Dünyası Stratejik Vizyon Grubu” kurulmasına öncülük etmesi, yine aynı yıllarda Türkiye’nin Rusya’nın Dünya Ticaret Örgütü’ne üyeliğini desteklemesi ve İslam Konferansı Örgütü’nde Rusya’ya gözlemci statüsü verilmesine yönelik desteği Türkiye’nin Rusya ile ilişkilerini geliştirme çabası olarak görmek mümkündür. Benzer şekilde Putin’in 2007 yılında ABD’yi eleştirdiği Münih Güvenlik Konferansı’ndaki konuşması, Türk Genelkurmay Başkanlığı internet sitesinde aynen yayımlanması²⁰¹, 2002 yılındaki Kılıç’ın Rusya’ya yönelik ortak tehdit algılaması bağlamındaki açıklamalarının devamı niteliğindedir.

Abdullah Gül’ün 2009 yılında Cumhurbaşkanı olarak gerçekleştirdiği Rusya ziyaretinde, Tataristan’ın başkenti Kazan’ı ziyaret etmesi, iki ülke arasında gelişen güven ilişkisinin bir göstergesi olarak görmek mümkündür.²⁰² Diğer taraftan ilk defa Mikhail Kasyanov’un 2000 yılında Türkiye’yi ziyaretinde gündeme getirdiği stratejik ortaklık fikri, 2010’lu yıllarda imzalanan çeşitli anlaşmalar ile somut hale getirilmiştir.²⁰³

---

¹⁹⁹ İsmail Demir, s.188.

²⁰⁰ Mohamad Arafat ve Luqman O. Mahmood Alnuaimy, “The Turkish-Russian Relations in the Era of AKP”, **İİBF Dergisi**, Cilt.XIII, Sayı.II. (2011) s.111.

²⁰¹ Kiniklioğlu ve Morkva, s.536-537.

²⁰² Özbay, s.77.

²⁰³ Age, s.78.

2010 yılında Erdoğan ile Putin arasında Rusya’da gerçekleşen toplantıda Dağlık-Karabağ sorununun ele alınması, 2011 yılında Erdoğan’ın Rusya ziyareti kapsamındaki görüşmelerde karşılıklı vizelerin kaldırılarak her iki ülkenin de vize gelirlerinden feragat etmesi ve 2012 yılındaki liderler arasındaki görüşmede Gazze, Suriye sorunu ile Arap Baharı konularının ele alınması²⁰⁴ hem ele alınan konular hem de alınan kararlar itibariyle bölgesel iş birliğinde önemli mesafeler alındığını göstermektedir.

Karşılıklı ilişkilerin kültürel alanda gelişmesi kapsamında; 2007 yılının Türkiye’de Rus yılı, 2008 yılının ise Rusya’da Türk yılı ilan edilmesi, 2010 yılında Medvedev’in ziyareti esnasında “Rusya-Türkiye Sosyal Forumu”nun kurulması ve 2011 yılında ise Rusya’nın Özel Kültür Temsilcisi Mikhail Svidkoi’nin Türkiye ile kültürel ilişkilerin daha da geliştirilmesi yönünde aldıkları kararı beyan etmesi dikkat çekicidir.

Kıbrıs sorunu Türkiye-Rusya ilişkilerini etkilemeye Soğuk Savaş sonrasında da devam etmiştir. Rusya halen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile herhangi bir ilişki tesis etmemiştir. Ancak Güney Kıbrıs Rum Kesimi (GKRY) ile güçlü ilişkiler kurmakta ve Ada’yı Rus sermayesinin offshore bölgesi olarak kabul etmektedir. Rusya 2004 yılında Kıbrıs referandumu sürecinde Annan Planını²⁰⁵ tarafları baskı altında bırakmamayı gerekçe göstererek desteklememiştir. Referandum sonrasında ise, Kıbrıslı Türklere yönelik ambargonun kaldırılması yönündeki BM çağrısını engellemiştir.²⁰⁶ Bu engelleme Batı’ya karşı Türkiye’nin diplomatik zaferinin engellenmesi ile eşdeğer görülürken, Rusya, Türkiye’ye yönelik pozisyonu ile Balkan Ortodoks halklarına yönelik geleneksel politikası arasında bir ikilem yaşamıştır.²⁰⁷

Türk-Rus ilişkilerinde 2016 yılına kadar olan süreç daha çok Ukrayna ve Suriye krizlerinin etkisinde gelişmiştir. Türkiye Ukrayna Krizi ve özellikle Kırım’ın ilhakına Batı ülkelerinin gösterdiği boyutta bir tepki göstermemiş, diğer taraftan Suriye Krizi ile

---

²⁰⁴ İsmail Demir, s.189.

²⁰⁵ 2004 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik hazırlanarak referandumuna sunulan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmeyen plandır.

²⁰⁶ Özbay, s. 85-86.

²⁰⁷ Kiniklioğlu ve Morkva, s.547.

ilgili olarak Türkiye'nin Esad rejiminin gitmesi yönündeki politikası Rusya tarafından kabul görmemiştir.

Suriye Krizi kapsamında hava harekâtı icra eden Rus Hava Kuvvetleri uçaklarının Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Türk uçakları tarafından düşürülmesi, yakın dönem Türk-Rus ilişkilerindeki en önemli krizin yaşanmasına sebep olmuştur. Rusya uçak düşürme olayına sert tepki göstermiş ve kısa sürede ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Diğer taraftan, Türkiye'nin IŞİD terör örgütüne destek verdiği yönünde uluslararası alanda propaganda sürecini başlatmıştır. Ancak Türkiye'nin düşürülen uçakla ilgili Rusya'ya özür mektubu göndermesi 2016 yılının Haziran ayından itibaren iki ülke ilişkilerinin yumuşamasına neden olmuştur. Devam eden süreçte Türkiye'deki başarısız darbe girişimi sonrasında Rusya'nın Türkiye'ye destek vermesi ve kısa süre sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya ziyareti iki ülke ilişkilerinin normal seyrine girmesini sağlamıştır. İki ülke arasında özellikle Suriye'ye yönelik olarak fikir ayrılıklarının devam ettiği ve ortak bir zemin elde etme arayışının devam ettiği bilinmektedir. * ²⁰⁸Müteakip bölümlerde iki ülke arasındaki rekabet ve iş birliği konusal düzeyde ele alınacaktır.

3.2. Kafkasya

Kafkasya zengin enerji kaynakları ve istikrarsızlıkları ile tanınan bir coğrafya olarak, Türkiye'nin büyük önem atfettiği bölge konumundadır. Coğrafi olarak Rusya sınırları içerisinde kalan kısım Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan'ı içine alan kısım ise Güney Kafkasya olarak ifade edilmektedir. Bölgenin geneli Karadeniz'den Hazar'a uzanan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.²⁰⁹

1921 yılında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması, Türkiye'nin Kafkasya'daki Türklere yönelik politika geliştirmesini sınırlamıştır.²¹⁰ Soğuk Savaş döneminde ise, Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşıtı Batı paktı içinde yer alması, aynı şekilde Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik bir adım atmasını

---

* 2012-2016 yıllarında Türkiye-Rusya ilişkilerinin seyri Ukrayna ve Suriye krizlere Türkiye'nin tepkisinin anlatıldığı bölümde ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

²⁰⁹ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara: USAK Yayınları, 2009, s.1-3.

²¹⁰ Özkan, s.120.

engellemiştir. Ancak, söz konusu ara dönemler, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkacak olan Türkiye'nin Kafkaslara yönelik kimliksel tabanlı yakınlık algısını tamamıyla yok etmemiştir.²¹¹

Tarihsel olarak Kafkasya bölgesi Türk-Rus ilişkilerinde bir rekabet alanı olagelmıştır. Rusya'nın geleneksel olarak ekonomik ve güvenlik bölgesi olarak gördüğü Güney Kafkasya, 1991 yılında bağımsızlığını elde etmiş ve bu durum Rus elitlerinde güvenlik boşluğu sendromu oluşmasına sebep olmuştur. Bazı Rus yazarlara göre, bölge Rusya'nın ileri savunma bölgesidir ve Kuzey Kafkaslardaki askeri bölgenin güvenliğini doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Türkiye ise Avrasya'nın güney hattında bulunan bölgeleri ile derin kültürel, etnik, dilsel ve ekonomik bağlara sahiptir.²¹²

Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın Kafkasya politikasını şekillendiren çok çeşitli unsurlar olmakla birlikte, temelde Batı'nın bölgeye yönelik politikalarına bir tepkisellik barındırmaktadır. Rusya, Sovyetler Birliği'nden devraldığı bölgesel ve küresel pozisyonunu kaybetmemek adına Avrasya'da ekonomik bir alan oluşturmak istemektedir. Nitekim Rusya'nın NATO, GUAM, AGİT gibi Batı'nın destekleyici olduğu bölgesel ittifaklara alternatif arayışlar içine girmesi bu durumun bir sonucudur. Bu anlamda Kafkaslar, Rusya ile Batı arasında sıfır toplamlı bir rekabet alanıdır.²¹³

Rusya'nın Kafkasya'yı etki sahası olarak görmesine mukabil, Kafkasya'da bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin bu duruma ayak diremeleri bölgedeki istikrarsızlıkları artırıcı bir faktör olmuştur. Özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'ın Rusya'nın etki sahasına girmeyi tercih etmemesi, bu ülkelerde Rus destekli ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Rusya bölgede söz sahibi olmak ve enerji hatlarının güvenliğini sağlamak adına bu ülkelerin iç politikalarına müdahale etmiştir.

Azerbaycan bölgenin, petrol ve doğalgaz rezervleri itibariyle dikkat çekici bir ülkesi olduğu gibi, Ermenistan ile yaşadığı Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle potansiyel

---

²¹¹ Aras, s.8.

²¹² Sezer, s.68-69.

²¹³ Fiona Hill ve Ömer Taspınar, "Russia and Turkey in the Caucasus: Moving Together to Preserve the Status Quo?" **Russie.Nei.Visions**, France: French Institute of International Relations, 2006, s.13-14.

istikrarsızlık kaynağı konumundadır. Diğer taraftan, Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında Ermenistan ile yaptığı savaşta topraklarının yüzde 20'sini kaybetmiş ve yaklaşık bir milyondan fazla Azeri vatandaşı ülkeden göç etmek zorunda kalmıştır. 1994 yılından itibaren petrol gelirleri sayesinde ve 2006 yılında hayata geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ile ekonomisi önemli oranda canlanmıştır.²¹⁴

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, ülkedeki petrolün uluslararası pazarlara ulaştırılmasına yönelik bölge ülkeleri arasında rekabet ortamı oluşmuştur. Rusya'nın amacı Azerbaycan petrolünün kuzey hattı denilen bir petrol boru hattı ile Novorossiysk Limanına ulaştırılması, müteakiben tankerlerle boğazlardan geçirilmesinin sağlanmasıdır. Nitekim, Sovyetler Birliği zamanında inşasına başlanmış boru hattının Rusya'yı alternatif enerji yollarına göre daha avantajlı hale getireceği düşünülmüştür.²¹⁵

Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik politikasına bakıldığında; Azerbaycan'ın Türkiye'nin kimliksel algılamasında özel bir yere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle "İki devlet bir millet vurgusu" Türk siyasetçilerinin sıklıkla kullandığı bir tabirdir. Azerbaycan Türklerinin büyük bölümünün Türkiye Türkleri gibi Oğuz boyundan olması, tarihsel olarak aynı topraklarda yaşamının getirdiği geleneksel birliktelik Türkiye'nin diğer Türk devletlerine göre Azerbaycan ile daha yakın diyalog tesis etmesini sağlamıştır.²¹⁶

Azerbaycan'ın bağımsızlık sonrası Devlet Başkanı olan Elçibey'in Türkiye ve Türkçülük yanlısı biri olması, Atatürk'e hayranlığını sıklıkla ifade etmesi dikkat çekicidir. Buna mukabil, İran rejimine karşı eleştirel bir söyleme sahip olmuştur. Bu dönemde Türkiye Azerbaycan'a önemli miktarda askeri yardım göndermiştir. Ermenistan'ın Azerbaycan'a müdahalesine ise sert tepki göstermiş ve bu yaklaşımı Rusya ile gerginlik yaşamasına sebep olmuştur.²¹⁷

---

²¹⁴ Kasım, s.11.

²¹⁵ Age, s.26.

²¹⁶ Esmâ Özdaşlı, "Sınırsız-Kardeşlikten Stratejik Ortaklığa Türkiye Azerbaycan İlişkilerinde Son Durum", Ankara, 21.YY. Türkiye Enstitüsü, 2016, s.1.

²¹⁷ Aktürk, Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002), s.345.

Soğuk Savaş sonrası Ermenistan'ın Rus desteği ile Azerbaycan'ı işgal etmesine Türkiye hazırlıksız yakalanmıştır. Rusya ise Türkiye'nin söz konusu krize olası müdahalesinin nükleer misilleme ile karşılık göreceğini ilan etmiştir. Bu açıklamaları dönemin Rus siyasetçilerinin bilinçaltındaki Türkiye algılarının bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik politikalarında 1993 yılında gerçekleşen askeri darbe sonrasında geçici bir soğukluk dönemi yaşansa da o dönemden sonra ekonomik ve siyasi ilişkilerde artan bir ivme gözlemlenmektedir.²¹⁸

Rusya'nın Azerbaycan'a karşı, bağımsızlık sonrasında iş birliğinden ziyade çatışmacı bir tavır sergilediği söylenebilir. Azerbaycan ise bu süreçte daha çok Batı ve Türkiye eksenli politikalara yönelmiştir. Her ne kadar Azerbaycan'ın ilk devlet başkanı olan Ayaz Muttalibov, Azerbaycan'ın Rusya temelli dış politikasını değiştirmemiş olsa da 1992 yılında Millî-Demokratik güçlerinin iktidara gelmesi, Azerbaycan'ın yönünün Batı'ya çevrilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Rusya ile ilişkiler ise eşit statülü ve iyi komşuluk kavramları üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. 1993 yılında Millî-Demokratik Güçlerinin ve Elçibey'in iktidardan devrilmesi sonrasında, Azerbaycan'ın yönü tekrar Rusya'ya yönelmiş ve Ermenistan ile sorunlarını çözmek adına Rusya'nın egemenliği altında bulunan BDT'ye üye olmuştur.²¹⁹

Türkiye Azerbaycan ilişkileri “çok boyutlu ve stratejik ortaklık” olarak tanımlanmaktadır. İki ülke arasındaki devlet yetkililerinin sembolik anlamda diğer ülkeyi görevi devralmaları hitamında öncelikle ziyaret etmesi, iki ülke arasındaki kimliksel yakınlığın bir emaresi olarak gözlemlenmektedir. İki ülke ilişkilerinin daha güçlü hale getirilmesi çalışmaları kapsamında 2010 yılında cumhurbaşkanları düzeyinde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kurulmuş ve Konsey 2016 yılına kadar toplam beş toplantı gerçekleştirmiştir.²²⁰

Kafkasya Bölgesinde Türkiye-Rusya ilişkilerini etkileme potansiyeline sahip ikinci ülke Ermenistan'dır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Ermenistan politikası 1915

---

²¹⁸ Sezer, s.70.

²¹⁹ Musa Gasimov “Rusya'nın Azerbaycan Politikası”, *Avrasya Dosyası*, , Cilt.7, Sayı.4, (2001-2002) s.255.

²²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye–Azerbaycan Siyasi İlişkileri”, 2016, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (10 Ocak 2016)

sözde soykırım iddialarına reaksiyoner öğeler içeren bir tarzda şekillenmiştir.²²¹ Türkiye bağımsızlığı sonrasında Ermenistan'ı ilk tanıyan ülkelerden birisidir, ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin geneline daima gerginlik hâkim olmuştur.²²²

Ermenistan bir taraftan Rusya ile yakın iş birliği içinde olmak suretiyle önemli kazanımlar elde etmekte, diğer taraftan Türkiye karşıtlığı üzerinden Yunanistan ve Suriye gibi ülkeler ile ilişkilerini geliştirmekte, aynı zamanda ABD ve Avrupa ülkeleri ile yakın ilişkiler kurabilmektedir.²²³

Türkiye, 1993 yılındaki Ermenistan-Azerbaycan savaşında, hava ve kara sınırını Ermenistan'a kapatarak açık bir şekilde Azerbaycan'ı desteklemiştir. 2002 yılı sonrasında ise Ermenistan'a yönelik BTC Boru Hattı ile Ermenistan'ın daha izole hale gelmesi ve Ermenistan'a yönelik yeni girişimler sağlayacak politikalar üretilmesi gibi dış politika hedefleri açıklamıştır. 2007 yılında ise Ermenistan'a yönelik yumuşama politikası ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu değişimde Ermeni kökenli bir gazeteci olan Hrant Dink'in öldürülmesine karşı Türk halkının sert tepkisinin etkili olduğu ifade edilebilir. 2009 yılına gelindiğinde iki ülke yetkililerinin karşılıklı ziyaretleri neticesinde, diplomatik ilişkilerin tekrar tesisine yönelik protokol imzalanmış, ancak kısa süre sonra söz konusu uzlaşma havası yerini tekrar gerginliğe bırakmıştır.²²⁴

Türkiye'yi önemli bir güvenlik tehdidi olarak gören Ermenistan, Rusya için ise güvenlik garantisi sağlanacak kadar yakın gören bir ülke konumundadır. Azerbaycan-Ermenistan sorununda Rusya çoğunlukla arabuluculuk misyonu üstlenmiş, Türkiye ise Kafkasya'daki kronik problemlerin çözümünde Rusya'nın yanında yer almıştır.²²⁵ Ancak Rusya, Türkiye ile Ermenistan arasında 2009 yılında yaşanan ilişkilerin normalleşme sürecine destek vermediği gibi, genelde Türkiye'ye karşı Ermenistan'ın

---

²²¹ Fiona Hill ve Ömer Taspınar, "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?" *Survival*, Vol.48, No.1 (Spring 2006), s.17-19.

²²² Richard Giragosian, "Changing Armenia-Turkish Relations", Tiflis, Friedrich Ebert Stiftung, 2009, s.2.

²²³ Haluk Selvi, "Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü", 2006, Sakarya Üniversitesi, Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf>. (10 Ocak 2015)

²²⁴ Yelena Osipova ve Fevzi Bilgin, "Revisiting The Armenian-Turkish Reconciliation" *Rethink Paper 08*, Washington: Rethink Institute, 2013, s.7-8.

²²⁵ Aras, s.10

yanında yer alarak, 1995 ve 2005 yıllarında sözde Ermeni soykırımını tanıyıcı iki yasayı meclisinden geçirmiştir.²²⁶

Türk yetkililer tarafından Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sorunların aşılmasına yönelik olarak; Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve egemenliği korunması kaydıyla, barışçıl yollarla çözüm bulunmasına yönelik çaba sarf edilmekte ve özellikle AGİT Minsk Grubu'nun bir üyesi olarak, barış girişimlerinin sürdürüldüğü sıklıkla ifade edilmektedir. Nitekim, Türkiye Nisan 2016'da Azerbaycan-Ermenistan sınırının belirli kesimlerinde yaşanan şiddetli çatışmalar ve can kayıpları karşısında endişesini dile getirmiştir.²²⁷

Kafkasya'nın diğer bir sorunlu ülkesi olan Gürcistan, bağımsızlık ilanı sonrasında Türkiye'ye yaklaşma politikası izlemiştir. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarında yüksek seviyeli askeri ve siyasi toplantılar, Süleyman Demirel ile Edward Shevardnadze arasındaki yakınlık diyalog, Gürcistan'ın Türkiye'yi Rusya'nın alternatifi bir ticari ortak olarak görmesine sebep olmuştur. Türkiye Gürcistan'a 1998 yılında 5.5 milyon dolarlık askeri modernizasyon yardımı ile 1999 yılında 1.7 ve 3.7 milyon dolarlık ilave yardımlar yapmıştır.²²⁸

Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde 2000'li yıllardan sonra ekonomik ilişkilerde artan bir ivme gözlemlenmektedir. Bu dönemde Gürcistan'da çoğunluğu inşaat sektöründe olmak üzere 100'den fazla şirketin faaliyet gösterdiği bilinmektedir.²²⁹ İki ülke arasında 2002 yılındaki toplam ticaret hacmi 108 milyon dolar iken, bu rakam 2008 yılında 1.1 milyar Dolara ulaşmıştır. Gürcistan'ın 2000'li yıllardan itibaren benimsediği Batı yanlısı politikalar, Türkiye-Gürcistan arasındaki savunmaya yönelik iş birliğini artırmıştır.²³⁰

---

²²⁶ Özbay, s.85.

²²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye –Azerbaycan Siyasi İlişkileri",

²²⁸ Kasım, s.12.

²²⁹ Sinan İkinci ve Peter Schwarz, "2008 Gürcistan Çatışması Türkiye'yi İkilemde Bıraktı", World Socialist Web Site 2008, <https://www.wsws.org/tr/2008/sep2008/geor-s16.shtml> (15 Haziran 2016)

²³⁰ SETA, Türkiye Gürcistan İlişkileri, 2009, <http://www.setav.org/en/turkiye-gurcistan-iliskileri-calistayi/>, (12 Aralık 2014)

Özellikle askeri ilişkilerin gelişmesi kapsamında Türkiye Gürcistan'a askeri yardım sağlamış ve Gürcü subaylara çeşitli eğitimler vermiştir.²³¹

İki ülke ilişkilerinde enerji boru hatları önemli bir yere sahiptir. Her iki ülkeye de toprakları üzerinden geçen boru hatları siyasi ve ekonomik güç sağlamakta ve bu ülkelerin stratejik önemini artırmaktadır. Özellikle BTC petrol boru hattı, Şahdeniz Gaz Boru Hattı, Bakü Tiflis Kars Demiryolu Hattı gibi projeler iki ülke ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.²³²

Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik tarihsel algılamalarında Ahıska Türkleri önemli bir yere sahiptir. Sovyet döneminde Gürcistan'ın Ahıska bölgesinden sınır güvenliğini tehdit ettikleri gerekçesiyle göç ettirilen Ahıska Türkleri dünyanın değişik bölgelerine yayılmış ve ana vatanlarına dönme mücadelesi vermektedir.²³³ Gürcistan ise Sovyetler Birliği dönemindeki politikalarını aynı şekilde devam ettirerek Ahıska Türklerinin ana vatanlarına dönmelerine sorunlar çıkarmaktadır.²³⁴ Türkiye ise konuya etnik temelli yaklaşmakta ve hassasiyet göstermektedir.

Diğer bir sorun alanı Abhazyalılarla ilgilidir. Türkiye'de Gürcistan'dan daha fazla Abhazyalı yaşamaktadır. Türkiye'nin Abhazya bölgesi ile güçlü ticari ilişkiler kurması, Gürcistan Hükümetleri tarafından çekince ile yaklaşılacak bir konudur. Gürcistan Türkiye'nin bu bölge ile gelişen ilişkilerinin daha çok Türkiye ile Rusya arasında Abhazya konusunda oluşan bir uzlaşmanın sonucu olabileceğinden şüphelenmiştir. Rusya İkinci Çeçen savaşında Gürcistan ile gerginlikler yaşamış, özellikle Çeçenlerin Gürcistan toprakları üzerinden Rusya'yı tehdit etmesi karşısında yeterli önlem alınmadığını iddia etmiştir. Devam eden süreçte Gürcistan iç sorunları nedeniyle Rusya tarafından başarısız devlet olarak anılacak ve uluslararası kamuoyuna o şekilde yansıtılacaktır.²³⁵

---

²³¹ İkinci ve Schwarz.

²³² Bozkurt, s.2-3

²³³ Burhan Ekinci, "Ahıska Türklerinin 70 Yıllık Sürgünü", Aljazeera, 14 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ahıska-türklerinin-70-yıllık-sürgünü> (10 Ocak 2015)

²³⁴ Selvi, s.1-12.

²³⁵ Hill ve Taspınar, "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?", s.17-19.

Gürcistan'ın NATO'ya üyelik eğilimi, Güney Kafkaslardaki güvenlik algılamasının en önemli göstergesidir. Nitekim Gürcistan NATO ile Barış için Ortaklık Projesi anlaşmasını imzalamıştır.²³⁶ 2004 yılındaki Gül Devrimi ile birlikte iktidara gelen Saakaşvili ile Gürcistan'ın yönünü Batı'ya çevirmiş ve NATO'ya üyeliği yanında askeri, ekonomik ve güvenlik alanında Uluslararası Birliklere üye olmaya yönelik çaba göstermeye başlamıştır. Bu süreçte Gürcistan'ın NATO'ya yaklaşması Rusya için büyük bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum Rusya tarafından açıkça ifade edilmiştir. 2008 yılında ise Rusya tarafından Gürcistan'ın Güney Osetya'daki ayrılıkçılara müdahalesine asker tepki verilmiş, sonrasında ise Rusya desteği ile Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri bağımsızlıklarını ilan etmiştir.²³⁷ Türkiye, Rusya'nın askeri müdahalesine sınırlı tepki gösterse de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü önemseydiğini ifade etmekte ve NATO'ya üye olmasını desteklemektedir.

Genel olarak, Kafkasya bölgesi, enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaşmasında stratejik konumu ve Orta Asya'ya açılan bir kapı mahiyetinde²³⁸ olması gibi nedenlerin bir sonucu olarak, Türkiye ve Rusya tarafından güvenlik ve ekonomik çıkarları bağlamında büyük önem atfedilen bölgedir. İki ülke arasında Dağlık Karabağ sorunu çıkarların keskin bir şekilde farklılaştığı bir sorun alanıdır. Diğer taraftan, Türkiye'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yönelik desteğine rağmen Rusya ile bu konuda karşı karşıya gelmekten sakındığını ifade etmek mümkündür. Bu anlamda Türkiye'nin ülkede yaşayan Abhazya diasporasının etkisi altında olduğu ifade edilebilir. Benzer şekilde Türkiye ile Rusya arasında özellikle Suriye konusunda yaşanan gerginlikler Kafkasya'da iki bloğun ortaya çıkmasına neden olmuş, Türkiye bu süreçte Azerbaycan ve Gürcistan ile siyasi ve ekonomik iş birliğini artırırken, Rusya'nın ise Ermenistan ile askeri iş birliğini artırdığı gözlemlenmektedir.²³⁹

---

²³⁶ Sezer, s.71.

²³⁷ Kasım, s.12.

²³⁸ Age, s.12-13.

²³⁹ Sergey Markedonov, "Russia-Turkey Relations And Security Issues in The Caucasus", **Valdai Papers**, 20 Nisan 2016.

3.3. Orta Asya

Orta Asya bölgesi Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın bağımsızlıklarını kazanması sonrasında, Türkiye ve Rusya arasında çıkarların çatıştığı bir alana dönüşmüştür. Rusya, Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunu tekrar elde etmeye ve güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın bölgeye yönelik temel amacının bölge ülkelerini kendi güdümünde hareket etmelerini sağlayacak bir güvenlik sistemi oluşturmak ve bu şekilde jeo-ekonomik rekabetin parçası olmak olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁰

Orta Asya Rusya için doğal kaynakları, ucuz işgücü ve ulaşım güzergâhları gibi imkânları bakımından fırsat kaynağı uyuşturucu ve insan kaçakçılığı ile radikal İslamcı grupların faaliyetleri itibariyle de tehdit kaynağı olan bir bölgedir. Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları güvenlik, ekonomik iş birliği, nüfus ve dil alanları bağlamında şekillenmektedir. Nitekim, Rusya bölgedeki Rus soydaşların korunması ve Rus dilinin yaygınlaştırılmasını devlet politikası olarak uygulamaktadır.

Rusya'nın Orta Asya politikaları genel olarak incelendiğinde; 1993 yılında Yakın Çevre Doktrini adında formüle ettiği politikasının aynı dönemde BDT'nin oluşumu ile hayata geçtiği görülmektedir. Ancak Rusya'nın bu politikasının, ABD ve Batı ülkelerinin gerek yerel pazardaki faaliyetleri gerekse Rus nüfuzunun kırılmasına yönelik girişimleri sayesinde başarısız olduğu ifade edilmektedir. Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte kendisini Avrasya gücü olarak ifade etmeye başlayan Rusya, yayımlanan dış politika strateji belgelerinde Orta Asya'ya özel bir önem atfetmiştir.²⁴¹

Rusya'nın bölgeye yönelik temel amaçlarından biri Sovyetler Birliği döneminde ÇHC tehdidine karşı kurulmuş askeri üslerin idamesini sağlamaktır. Nitekim Rusya, bölgedeki kendine borcu olan ülkelerin borçlarını silmek suretiyle o ülkelerdeki stratejik tesislerinin hisselerini satın almıştır. Aynı zamanda Rusya bölge ülkelerine silah ve mühimmat desteği sağlamak suretiyle NATO standardına geçmelerini önlemeye

---

²⁴⁰ Türkan Budak, "Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye," İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2013, s.1.

²⁴¹ Ainur Nogayeva, **Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları**. Ankara: USAK Yayınlar, 2011, s.130-140.

çalışmaktadır.²⁴² Diğer taraftan Rusya temelleri ilk kez 1992 yılında atılan ve mevcut durum itibariyle üyelerinin Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan'ın oluşturduğu Kolektif Güvenlik ve İşbirliği Örgütü adında örgüt ile bölge ülkelerine güvenlik garantisi sağlamaktadır. Aynı zamanda söz konusu örgüt vasıtasıyla bölge ülkelerinin güvenlik politikalarını kontrol etmektedir.²⁴³

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik askeri çıkarları yanında ekonomik çıkarları da oldukça fazladır. Bu kapsamda enerji konusu ön plana çıkmaktadır. Rusya'nın 2003 yılında yayımladığı enerji stratejisi ile enerji konusunda Orta Asya'ya verdiği önemi net olarak ortaya koymuştur. Bu kapsamda Orta Asya bölgelerinde ortak enerji altyapılarının kurulması, uluslararası enerji nakil sistemlerinin geliştirilmesi, milli enerji şirketlerin bölgeye yönelik projelerde desteklenmesi ön plana çıkan hususlardır.²⁴⁴

Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, Rusların çok çeşitli çıkarlar alanları olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, Orta Asya'daki ve özellikle Kazakistan'daki Rus etkisinin devam ettirilmesi Rus askeri hedefleri ve politikaları açısından büyük öneme sahiptir. Benzer şekilde Orta Asya küresel ekonomik faaliyetlerde önemli bir yere sahiptir ve Ruslar ekonomik potansiyelin artırılması ve ekonomik çıkarlarının korunması doğrultusunda bölgeye büyük önem atfetmektedir. Diğer taraftan Orta Asya güvenlik risklerinin azaltılması anlamında da önemsenmektedir, bu anlamda bölge, köktenci hareketlerin Rusya'yı etki altına almadan durdurabilecek son nokta olarak görülmektedir.²⁴⁵

Türkiye'nin Soğuk Savaş süresince Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri Sovyetler Birliği bünyesinde gerçekleşmiştir. 1967 yılında Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin'in gerçekleştirdiği ziyarete karşılık olarak, aynı yıl dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in Sovyetler Birliği ziyaretinde Özbekistan'a gitmesi ve burada yerli komünist

---

²⁴² Age, s.134-135.

²⁴³ Age, s.142.

²⁴⁴ Age, s.148

²⁴⁵ Mehmet Seyfettin Erol, "Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu Ve Federasyonu Ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt.XII, Sayı.1. (Yaz 2012), s.4-5.

liderler ile görüşmesi Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin bölgeye ilgisini gösteren önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁶

Türkiye ise mevcut tarihsel ve kültürel bağlarını kullanarak Orta Asya'daki bağımsızlığını kazanan beş Türk Cumhuriyeti ile Batı ülkeleri arasında köprü rolü üstlenmeyi ve bu sayede bölgesel gücünü artırmayı hedeflemektedir.²⁴⁷ Nitekim Sovyetler Birliği'nin hukuken varlığının sona ermesi ile Türk Dünyası adında bir bölge ortaya çıkmış ve bu durum Türk dış politikası için çok çeşitli açılımlar ve fırsatlar sunmuştur. 1993 yılına kadar Türkiye'nin bölge ülkeleri ile 140'dan fazla anlaşma imzalaması bu durumun açık sonucudur.²⁴⁸

Türkiye, Sovyet Birliği'nin dağılması ile birlikte Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıyan ilk ülke olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bağımsızlık sonrasında Türk Devletler Birliği kurulabileceğine dair söylemleri Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının genel hattını çizmiştir. Nitekim aynı dönemde Türkiye'de yapılan ve Orta Asya ülkelerinin katıldığı zirvede Türkçe konuşan bölgesel ekonomik bir birlik kurulması konusu ele alınmış ancak bu konuda bir adım atılmasına yönelik yeterli bir irade oluşmamıştır. 1993 yılında Türkiye'nin himayesinde Orta Asya Türk Devletleri ve Rusya'nın Türkçe konuşan cumhuriyetlerinin katılımıyla Türk Halkı Kongresi düzenlenmiştir.²⁴⁹

Türkiye'nin Orta Asya'ya bakış açısına göre, bölge Avro-Atlantik bölgesinin istikrarı ve güvenliği anlamında stratejik öneme sahiptir. Bölge özellikle sahip olduğu enerji kaynaklarının küresel enerji güvenliğinin sağlanmasında hayati öneme haiz olduğu gibi enerji ticaretinde de koridor işlevi görmektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının merkezinde; genel olarak pazar ekonomisine geçilmesi ve demokrasinin güçlendirilmesi gibi kavramlar yatmakta bunun yanında ise bölgeye ilişkin ortak tarihi, dilsel ve kültürel bağlarını kullanılarak güçlü siyasi ve ekonomik ilişkiler tesis edilmesi

---

²⁴⁶ Andican, s.495.

²⁴⁷ Özkan, s.113.

²⁴⁸ Fatih Yalçınkaya "Türkiye ve Orta Asya Devletleri Arasında Siyasi ve Diplomatik İlişkiler ve Hükümetlerüstü Kuruluşlar" **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt.1, Sayı.1, Haziran 2013), s.25

²⁴⁹ Aktürk, *Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)*, s.341.

hususları ifade edilmektedir. Nitekim Kırgızistan ve Kazakistan ile kurulan yüksek seviyeli Stratejik İşbirliği Konseyi ve Tacikistan ile kurulan İşbirliği Konseyini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Türkiye'nin Orta Asya ile olan ekonomik ilişkileri son 20 yılda önemli mesafeler kaydetmiştir. Özellikle ticaret, ulaştırma ve haberleşme konularında önemli başarılar elde edilmiştir. 2010 yılında bölge ülkeleri ile olan ticaret hacmi 6.5 milyar dolara ulaşmış, Türk şirketlerinin bölgeye yaptığı yatırımlar ise 4.7 milyar doları bulmuştur. Diğer taraftan, Türkiye Orta Asya ülkelerine kredi imkânı sağlamış ve nakdi yardım yapmıştır. Son dönemde ise sağlanan yardımların yaklaşık bir milyar doları bulunduğu belirtilmektedir.²⁵⁰

Orta Asya bölgesinin Türkiye ile Rusya arasında önemli bir rekabet alanı olduğunu iddia etmek mümkündür. Rus siyaset bilimci Nikola Nartov, Türkiye'nin Orta Asya politikalarının Ruslar tarafından her zaman tehdit olarak algılandığı, bu durumun ise Türklerin Pantürkizm emellerinin bir sonucu olduğunu ifade eder. Nartov'a göre; Türk-Rus ilişkileri tarihsel sürecin etkisi altındadır, özellikle Osmanlı döneminden kalma düşmanlıkların etkisi iki ülke halkları tarafından hala hissedilmektedir. Ancak günümüz itibariyle Türkiye'nin Orta Asya'ya Pantürkizm yaklaşımı ile bakmasının yanlış olduğunu anlayarak vazgeçtiğini, bu politika değişikliğinin altında yatan nedenlerin ise Türkiye'nin iç sorunları, bölgede bir Türk birliği fikrine Rusya ve ÇHC tarafından karşı çıkılacağı inancı ve Türkiye'nin böyle bir birliği destekleyecek alt yapısının olmaması gibi hususlar ile alakalı olduğu ifade edilmektedir.²⁵¹

Türkiye'nin bölgedeki faaliyetleri Rusya tarafından iki husus göz önünde bulundurularak yakından takip edilmektedir. Bunlardan biri Türkiye'nin bölge devletlerini etkileyebilme gücü, diğeri ise, bölge devletlerinin Türkiye'nin siyasetine bakış açıları ve destekleme potansiyelidir. Ancak Orta Asya ülkelerini belirli bir kategoriye tabi tutan Rus analizcilere göre; Kazakistan, Rusya ile stratejik ittifakını bozmak istemeyen ve orta vade de Rusya etkisinde kalacak bir ülke, Kırgızistan ve

---

²⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Turkey's Relations with central Asian Republics, 2016, http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa (10 Ocak 2015)

²⁵¹ Erol, s.7-8.

Türkmenistan, dış politika amaçları için Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyan ülkeler, Özbekistan ise hem Rusya'dan hem de Türkiye'den bağımsız dış politika izleyen ancak Rusya ve ABD'nin çıkarlarını zedelemekten de kaçınan ülke konumundadır.²⁵²

Genel anlamda Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarının Soğuk Savaş'ın bitişi ile hızlı bir ivme kazandığı, ancak müteakip dönemde Türk dış politikası bağlamında önceliğini yitirdiği ifade edilebilir. Buna rağmen Orta Asya'nın zengin enerji kaynakları ve dünya ticaretinde önemi ile Türkiye ve Rusya'nın bölge ile tarihi kültürel ve dilsel bağları dikkate alındığında, müteakip dönemde Türk-Rus ilişkilerinde iş birliğinden ziyade rekabet alanı olarak kalmaya devam edeceği değerlendirilebilir.

3.4. Terörizm

Soğuk Savaş sonrasında gerek Rusya'daki Çeçen sorunu gerekse Türkiye'deki PKK sorunu Türk-Rus ilişkilerini etkileyecek bir mahiyet arz etmiştir. Bu kapsamda Türkiye, 1990'lı yıllarda Çeçen savaşçılara aktif destek sağlamış ve sınırlarındaki Çeçen destekçilerine karşı sert önlemler almaktan kaçınmıştır. Rusya ise, benzer şekilde PKK'nın sınırları içindeki faaliyetlerine göz yummuştur.²⁵³ Bu dönemde Rusya'nın PKK'ya verdiği desteğin arkasından doğrudan Rusya'nın alt meclisi DUMA'nın olduğu iddia edilmektedir.²⁵⁴ Rusya'nın böyle bir desteği devlet politikası olarak belirlemesinde, Türkiye'nin özellikle 1994 yılında Çeçen savaşındaki duruşunun ve Çeçen liderlerinin Türkiye'de üst seviye bir protokol ile ağırlanması etkili olduğu iddia edilmektedir.²⁵⁵

1996 ve 1997 yıllarında dönemin Türk Dışişleri Bakanı Tansu Çiller'in Moskova ziyaretlerinde Çeçenistan savaşı da görüşülen konular arasında yer almıştır. Çiller'in bu ziyaret esnasında Rus mevkidaşı Viktor Chernomyrdin ile olan görüşmesinde; Türkiye ve Rusya'nın birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygılı iki ülke oldukları vurgulansa da Ruslar tarafından Türkiye, Çeçenistan'a silah satmakla itham edilmiş, Türkiye ise

---

²⁵² Age, s.8-9.

²⁵³ Hill ve Taspinar, "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?" s.11.

²⁵⁴ Sezer, s.67-68.

²⁵⁵ Gencer Özcan, "Turkey's Changing Neighbourhood Policy" *The Turkish Yearbook*, Cilt.XXXV, (2004) s.11-13

benzer şekilde Rusları Kıbrıslı Rumlara silah satışı yapmakla suçlamıştır. Başbakan Çiller'in 1997 yılındaki Moskova ziyaretinde ise; taraflar terörizm konusunda çok net görüş ayrılıkları olmadığı izlenimi vermeye çalışmıştır.²⁵⁶

1999 yılına gelindiğinde, Türkiye'de ortaya çıkan radikal dinci gruplar ve PKK'nın bağımsız Kürdistan kurmaya yönelik artan faaliyetleri, Türklerin Çeçen sorununa olan bakış açısını değiştirmiş ve mevcut sempatiyi soğutmuştur.²⁵⁷ Rusya'nın 1999 yılında İkinci Çeçen savaşını başlatması ile aynı dönemde, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Rusya ziyareti gerçekleştirmiş ve bu ziyaret Türkiye'deki muhalif partiler tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Ecevit ise konunun Rusya'nın iç problemi olduğunu ve Türkiye'nin Rusya'nın toprak bütünlüğüne saygı duyduğunu ifade etmiştir. Ecevit'in ziyareti esnasında Mavi Akım projesinin teknik ayrıntıları, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve uluslararası terörizme karşı ortak mücadele edilmesi ön plana çıkan konular olmuştur. Ecevit bu anlamda Çeçenistan'a destek anlamında daha kararlı bir duruş sergileyen bir önceki Başbakan Tansu Çiller'den farklı bir duruş sergilemiştir.²⁵⁸

Ecevit Hükümetinin bu süreçte Rusya ile ilişkilerde radikal bir dönüşümü gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Özellikle artan ekonomi ve enerji konularındaki iş birliği faaliyetleri Türkiye'nin Çeçen sorununa daha farklı yaklaşmasına neden olmuştur. Nitekim 2000 yılında çıkarılan kararnameler ile Kafkas-Çeçen Dayanışma Grubunun Türkiye'deki faaliyetleri engellenmiş, bu karar ise Rusya tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.²⁵⁹

2000'li yıllardan itibaren Türkiye ve Rusya'nın terörizm konusunda ortak bir anlayışa sahip olduğu gözlemlenmektedir. Putin, bu dönemde yaptığı bir açıklamada; uluslararası terörizmi kınadığı, Rusya'nın Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerini nereden gelirse gelsin asla desteklemediğini ve bundan sonra da asla desteklemeyeceğini ifade etmiştir.²⁶⁰ Ecevit ise, Rusya'ya yaptığı bir ziyarette, Türkiye'nin Rusya'nın iç işlerine

---

²⁵⁶ Arafat ve Alnuaimy, s.106.

²⁵⁷ Hill ve Taspınar, Turkey and Russia: Axis of the Excluded?" s.11.

²⁵⁸ Sezer, s.68.

²⁵⁹ Gencer, s.11-13.

²⁶⁰ Sezer, s.68.

karışmak istemediğini, sorunun barışçıl olarak çözüleceğine inandıklarını deklare etmiştir. Ancak bu dönemde Türkiye'nin Rusya'ya PKK'yı terör örgütleri listesine alması konusunda baskısı sonuçsuz kalmış, Rusya tarafından ancak kendi sınırları içinde faaliyet gösteren ya da Rusya ile irtibatı olan terör örgütlerinin terör listesine alınabileceği ifade edilmiştir.²⁶¹ Bu durum iki ülke arasındaki terörizme yönelik ortak anlayışa gölge düşürmüştür.

Genel anlamda Türkiye ve Rusya'nın etnik ayrımcılığı, dini köktenciliği bastırma ve kontrol altına alma arzusu terör konusundaki ortak anlayışın bir yansımasıdır. Türkiye'nin Çeçen teröristleri sınır dışı edeceğini açıklaması ve Rusya'nın PKK'nın ofislerini kapatması bu durumun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶²

ABD'deki 9/11 Eylül olayları sonrasında Avrasya coğrafyasına yönelik müdahaleleri ve bu bağlamda değişen bölgesel düzen, Türkiye ve Rusya arasındaki teröre karşı uzlaşma zeminini pekiştirmiştir. İki ülke arasında Avrasya bölgesinde ihtilafların barışçıl, adil ve kalıcı bir şekilde çözümüne yönelik eylem planında mutabakat sağlanmıştır.²⁶³ 2009 yılına gelindiğinde ise dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Rusya ziyaretinde gündeme getirdiği iki ülkenin terörle mücadelede iş birliği içinde olması fikri, 2005 yılında Putin'in Türkiye ziyaretinde somut hale gelmiş ve Rusya ile terörle mücadele konusunda koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması konusunda mutabakat sağlanmıştır.²⁶⁴ Suriye Krizinin ortaya çıkışına kadar olan dönemde, terörizm konusunda Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı anlayıştan bahsetmek mümkündür.

Suriye Krizi ile birlikte iki ülke arasında ortaya çıkan siyasi farklılıklar ve 2015 yılında Türkiye'nin Rus uçağının hava ihlali yaptığı gerekçesiyle düşürmesi sonrasında, terörizm konusu iki ülke arasında tekrar sorun alanı haline gelmiştir. Bu süreçte PKK'nın Rusya'dan ağır silahlar satın aldığı ve özellikle Rusların PKK militanları ile yakın ilişkiler kurduğu ifade edilmiş, aynı zamanda IŞİD ile mücadele eden PYD/YPG

---

²⁶¹ Özbay, s.84.

²⁶² Aktürk, "Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)", s.345.

²⁶³ Aras, s.7.

²⁶⁴ Arafat ve Alnuaimy, s.112.

unsurlarına silah sağlandığı iddia edilmiştir.²⁶⁵ Diğer taraftan, 2016 yılında PYD/YPG'nin ofis açmasına izin veren Rusya, Türkiye tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir.²⁶⁶

2016 Temmuz ayından itibaren Türk-Rus ilişkilerinin normalleşme sürecine girmesi ve müteakiben iki ülkenin BM'nin terör örgütleri listesinde yer alan örgütlere yönelik ortak mücadele kararı, terörizm konusunu konjonktürel olarak iki ülke arasında sorun alanı olmaktan çıkarmıştır.²⁶⁷ Ancak, konunun iki ülkenin de yumuşak karnı olmaya devam ettiğini ve tarafların konuyu birbirlerine karşı bir koz olarak kullanma potansiyeline sahip olduklarını ifade etmek gerekir.

3.5. Ortadoğu

Ortadoğu'ya ilişkin sorunların Türkiye-Rusya ilişkilerini özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl etkilediği, önemli bir tartışma konusudur. Ortadoğu Rusya tarafından Batı ülkelerinin tek taraflı eylemlerine meydan okuyarak büyük devlet statüsünü tekrar kazanabileceği bir çatışma alan olarak görülürken, Türkiye için daha özerk ve bağımsız bir dış politika izlenerek bölgesel gücün sağlamlaştırabileceği bir coğrafi alan olarak algılanmaktadır. Nitekim bu perspektifler iki ülkenin de 2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesine benzer ve muhalif yaklaşımlar sergilemesine neden olmuştur.²⁶⁸

Rusya'nın Ortadoğu politikalarına genel olarak bakıldığında; bölgenin Rusya için gerek Akdeniz'le bağlantısı gerekse Kuzey Afrika'ya yakınlığı sebebiyle özel bir anlam ifade ettiği bilinmektedir. Rusya, bölgedeki çatışmaların üreteceği radikalizm sonucunda ortaya çıkacak teröristlerin, yeterince güvenli olmayan eski Sovyet bölgeleri sınırlarından Rusya'ya tehdit oluşturabileceği endişesini taşımaktadır.²⁶⁹

---

²⁶⁵ Dorian Jones, "Turkey: Is Russia Ready to Play the Kurdish Card?", Euraisanet, (21 Aralık 2015), <http://www.eurasianet.org/node/76621> (10 Ocak 2016)

²⁶⁶ Zvi Magen ve Gallia lindenstrauss, "The Russian-Turkish Reset", **E-Notes**, Philadelphia Foreign Policy Research Institute, 2016.

²⁶⁷ Parstoday, 2016, "Türkiye ve Rusya Terörizmle Mücadelede İş Birliği Yapacak", 1 Temmuz 2016.

²⁶⁸ Kiniklioğlu ve Morkva, s.548.

²⁶⁹ Irina Zvyagelskaya, "Russia in a Changing Middle East" **RIAC Meeting Briefing Document**, Moskova, Russian International Affairs Council, 2015, s.1.

Diğer taraftan Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik ilgisinin tarihsel bir arka planının da olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle Rusya, Arap ülkeleri ve Doğu Akdeniz'e jeopolitik, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı büyük değer atfetmektedir. Bu anlamda Rusya'nın gerek Çar Petro döneminde başlayan geleneksel sıcak denizlere inme hedefinin hala devam etmesi, gerekse bölgede yaşayan Ortodoks Hristiyanları ve Kudüs'teki kutsal mekânlarına verilen önem Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları arkasındaki itici gücü oluşturmaktadır. Nitekim Ruslar tarihsel olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Mısır ve Suriye'ye yaptığı askeri ve ekonomik yardımlar ile bölgeye kalıcı olarak müdahil olmaya başlamıştır. Özellikle Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminde bölge ülkeleri ile askeri ve ekonomik olarak çok yönlü ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.²⁷⁰

Genel anlamda Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik çeşitli hedeflerinden bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi Rusya'nın özellikle ABD ve NATO'nun bölgeye müdahalesinin frenlemesidir. Çünkü Rusya'ya göre; Irak ve Libya'da olduğu gibi, bölge ülkelerindeki diktatör yöneticilerin dışarıdan bir güç ile devrilmesi, kaosa, göç dalgasına ve cihatçı grupların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. İkincisi ise Rusya'nın kendisini uluslararası aktörlerden biri olduğunu ispat edebileceği bir alan olarak görmesidir. Nitekim İran'ın nükleer programına yönelik tartışmalarda arabulucu rolü üstlenmesini ya da Suriye'ye müdahalesini bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Üçüncü amacı ise, Batı tarafından kendisine çeşitli nedenlerle uygulanan yaptırımların ve siyasi izolasyonların ekonomik etkilerini, Ortadoğu ülkeleri ile kuracağı ilişkiler ve yaratacağı yeni pazarlar üzerinden aşmaktır.²⁷¹

Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına genel olarak bakıldığında Türkiye'nin Cumhuriyet döneminden itibaren bölgedeki milli menfaatlerini akılcı bir şekilde takip ettiğini ve bölgede istikrarın sağlanmasına yönelik politikalar izlendiğini söylemek mümkündür.²⁷² Bu çerçevede 1950 yılına kadar Ortadoğu sorunlarına güvenlik gerekçeleri ile uzak

---

²⁷⁰ Samet Yüce, "Rusya'nın Suriye'deki Varlığının Nedenleri" *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı.11, (Ocak 2016), s.271.

²⁷¹ Zvyagelskaya, s.2

²⁷² İlter Türkmen, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014, s.1.

durma eğilimi göstermiş, 2000 yılına kadar söz konusu eğilim devam etmiştir. 2000’li yıllardan itibaren ise güvenlik kaygılarının ağırlığını azaltan Türkiye, bölgede etkinlik arayışına girmiştir. Açık diplomasiyi içeren bu politikası ile siyasi ve ekonomik kazanç sağlamaya yönelmiş ve bölgenin istikrar ve güvenliğine katkı sağlamaya çalışmıştır.²⁷³

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ve Rusya’nın Ortadoğu’ya ilişkin politikalarının, daha çok Batı karşıtlığı içerdiği görülmektedir. Nitekim Ortadoğu’nun problem alanlarına yönelik takınılan tutumlar arasında benzerlikler vardır ve bu durum Türk-Rus ilişkilerine Suriye Krizine kadar olan süreçte olumlu yansımıştır. Soğuk Savaş sonrasında İran ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bu ülkeye daha ılımlı perspektiften bakılması hem Türkiye hem de Rusya’nın ortak kanaati olmuştur. Her iki ülkenin de İran ile güçlü ticari ilişkileri mevcuttur. Bu anlamda Türkiye’nin İran gazını kullanması, Rusya’nın ise İran’a teknoloji satıyor olması önem arz etmektedir. Rusya ayrıca İran’ı Ortadoğu’daki stratejik ortağı olarak görürken, İran, Rusya’yı Çeçenistan ve radikal İslamcı gruplar ile savaşı konusunda sürekli desteklemiştir. Türkiye ise genel anlamda İran’ı bölgede istikrar sağlayıcı bir güç olarak görmüş ve ABD’nin İran’a yönelik aldığı olumsuz pozisyonlara zaman zaman mesafeli bir duruş sergilemiştir.²⁷⁴

Türkiye ve Rusya Irak’a konusunda ve özellikle ABD’nin Irak’a müdahalesinde benzer tutumlar sergilemiştir. Rusya ABD’nin Irak’a müdahalesine bölgede faaliyet gösteren Rus şirketlerinin ticari faaliyetlerine zarar vereceği endişesi nedeniyle karşı çıkarken, Türkiye Irak Savaşının olası Kürt devletinin kurulmasına yol açabileceği ve savaşın bölgede istikrarsızlıkları artıracığı endişeleri nedeniyle karşı çıkmıştır.²⁷⁵ Türkiye’nin doğu bölgelerinin Irak ile olan ticarete oldukça bağımlı olması nedeniyle Irak’a uygulanan ambargolar Türkiye’nin ticari kaybına neden olmuştur.²⁷⁶

ABD’nin Irak politikaları karşısında Türkiye’nin tavrı Rusya’nın Türkiye’ye olan bakış açısını da etkilemiştir. Rusya’ya göre; Türkiye, 2003 yılında ABD askerinin Türk

---

²⁷³ Mehmet Şahin, “Türkiye’nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim” **Akademik Orta Doğu Dergisi**, Cilt.4, Sayı.2, (2010) s.17.

²⁷⁴ Hill ve Taşpınar, “Russia and Turkey in the Caucasus: Moving Together to Preserve the Status Quo?” s.7.

²⁷⁵ Kiniklioğlu ve Morkva, s.542

²⁷⁶ Hill ve Taşpınar, “Russia and Turkey in the Caucasus: Moving Together to Preserve the Status Quo?” s.7-8.

topraklarını kullanmasına izin veren tezkereyi reddederek, ABD'nin bölgedeki Truva atı olmadığını ispatlamış ve Ortadoğu'da ortaklık kurulabilecek bir ülke olduğunu göstermiştir. Ortadoğu'nun Rusya ile Türkiye arasında 2000'li yıllarda itibaren bir uzlaşma alanı olmasının görünürdeki nedeni enerji, ticaret ve turizm gibi konular olsa da aslında söz konusu iş birliğinin arkasındaki temel motivasyon Batı'ya yönelik kuşkulardır.²⁷⁷

Aslında ABD'nin Irak müdahalesine Türkiye ve Rusya'nın ortak muhalefet etmesi bir tesadüf ya da konjonktürel bir durum değildir. Özellikle Körfez Savaşı sona erdiği andan itibaren iki ülkenin de Irak'a uygulanan ambargoların kalkması gerektiğini sürekli ifade ettikleri görülmektedir. Nitekim, Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresini reddetmesi ve Rusya'nın BMGK kararını veto etmesi iki ülkenin Ortadoğu'daki jeopolitik hedeflerini işaret etmektedir.²⁷⁸

Rusya'nın Putin iktidarı ile birlikte Ortadoğu'daki Sovyet nüfuz alanını tekrar kazanmaya yönelik çabası Arap Baharının ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Rusya'ya göre Arap Baharı, Batı'nın Rusya'nın bölgede etkisini kırmak üzere planlandığı olaylardır ve yakın coğrafyasındaki ülkelerde ortaya çıkan renkli devrimler ile benzerlik arz etmektedir. Sonuçta; Arap Baharının sadece Ortadoğu'da değil aynı zamanda küresel düzeyde yansımaları olmuş ve Rusya'nın Batı ülkeleri ile ayrışma noktaları daha belirgin hale gelmiştir. Suriye ve Libya konusunda Batı ülkelerinden farklı düşünen Rusya, aynı zamanda Arap Baharı ile iktidarı ele geçiren kesimlerle ilişkilerinde kendine yeni bir vizyon çizmek durumunda kalmıştır.²⁷⁹

Türkiye ve Rusya'nın Ortadoğu politikalarında 2010 yılına kadar görülen benzerlikler Suriye Krizi başlamasıyla yerini keskin farklılıklara bırakmıştır. Türkiye, Suriye rejiminin Arap Baharı sürecinin devamı niteliğinde ortaya çıkan protesto gösterilerine sert müdahalesine tepki göstermiş ve müteakiben artan güvenlik sorunları, göç dalgası,

---

²⁷⁷ Age, s.4.

²⁷⁸ Şener Aktürk, "A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations-2002-2012", **Report**, İstanbul: Caspian Strategy Institute, 2013, s.12.

²⁷⁹ Alexey Malashenko, "Russia and the Arab Spring" **Carnegie Moscow Center Report**, Moscow: Carnegie Moscow Center, 2013. s.10-16

Suriye’de rejiminin mezhepsel bir nitelik arz etmesi ve demokratik olmaması gibi nedenler öne sürerek rejimin devrilmesi yönünde siyasi bir tavır takınmıştır. Rusya ise Suriye ile tarihsel bağları ve güçlü askeri ilişkilerinin bir sonucu olarak rejime sahip çıkmış ve krizin başındaki siyasi desteğini müteakip dönemde askeri desteğe dönüştürmüştür. Bu politika farklılıkları ise, Türkiye ile Rusya arasında yaşanan en sert rekabetin göstergesi olmuştur.

Sonuç olarak; Rusya, Ortadoğu ülkelerindeki çatışmaların iç içe geçmiş sorunlardan kaynaklandığını ve bölgede uluslararası destekli diplomatik bir yöntem tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bölgedeki devlet dışı aktörle ile diyalog kanalları açık tutulmasının, insani girişimlere destek verilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Ancak Rusya’nın; bölgeye yönelik oluşturulması teklif edilen barış güçlerine katılmamayı tercih ettiği, Batı devletleri ile Ortadoğu sorunları konusunda karşı karşıya gelmemeye çalıştığı, bölgedeki silah ve nükleer teknoloji satışı ile ekonomik iş birliğinin faaliyetlerinin geliştirilmesine özen gösterdiği bilinmektedir.²⁸⁰

Türkiye ise 2002 yılından itibaren Ortadoğu ülkeleri ile iş birliğini artırmaya yönelik bir politika izlemektedir. Ancak bu politikaları Arap Baharı ile yaşanan gelişmelerden ziyadesiyle etkilenmiştir. Türkiye, Mısır ve Tunus’ta özgürlük talebi bulunan halkın yanında bir görüntü çizerken, Libya’da isyancı gruplara destek vermiş, Suriye’de ise o güne kadar çok olumlu çizgide sürdürülen ilişkilerden vazgeçerek Esad rejiminin yıkılmasına yönelik muhaliflere güçlü bir destek vermeye başlamıştır.²⁸¹ Genel anlamda Türkiye, Rusya arasında Batı karşıtlığını içeren çeşitli ortak politikalar olmasına karşılık, Suriye konusu iki ülke arasında en önemli ayrışma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

3.6. Karadeniz

Karadeniz bölgesi tarihsel olarak birçok farklı etnik grup, millet ve medeniyetin buluşma ve etkileşime girme noktasıdır. Bölgede yaşayan halk arasındaki etnik ve dini çeşitliliğin bölgenin çatışma alanı olmasının temel nedeni olduğu ifade edilmektedir.

---

²⁸⁰ ORSAM, “Rusya-Ortadoğu İlişkileri”, 2009

<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=29&s=orsam%7Cturkish>, (15 Ağustos 2015), s.11-15.

²⁸¹ Kemal İnat "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2012", **Ortadoğu Yılığ**, Cilt.8, (Aralık 2013) s.11.

Karadeniz'in Rus etki alanının uzantısı olması, Avrupa ve Akdeniz'in ön cephesini temsil etmesi, bölgenin hegemonik mücadele alanına dönüşmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 15. yüzyıldan itibaren Karadeniz'de kurduğu hâkimiyet, müteakiben Rusya tarafından başlatılan çeşitli savaşlar ile kademe kademe aşındırılmıştır. Nihai olarak 1936 yılında imzalanan Montrö sözleşmesi ile günümüzde de geçerliliğini koruyan statüye kavuşmuştur. Mevcut durum itibariyle Türkiye'nin boğazlardaki kontrolü güvence altındadır. Soğuk Savaş sürecinde Karadeniz, Montrö sözleşmesi ile kurulan hassas dengelere rağmen NATO ile Varşova Paktı arasında bir rekabet alanı olmuştur. Soğuk Savaş döneminin siyasi ve askeri anlamda gergin atmosferi bölgedeki siyasi ekonomik ve kültürel etkileşim imkânlarının gelişmesini engellemiştir.²⁸²

Karadeniz, Soğuk Savaş döneminde gerek Rusya gerekse Türkiye için düşman çemberine en yakın bölgedir ve bu durum bölgenin ekonomik değerini gölgede bırakmıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte bölge ülkelerinin artan siyasi ve ekonomik ilişkileri nedeniyle Karadeniz'in bir anda cazibe merkezi haline geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim günümüz itibariyle dünyada taşınan 120 milyon ton kargonun yaklaşık yüzde 13'ü Karadeniz'de taşınmakta ve bu anlamda Karadeniz, Orta Asya ve Kafkaslar aracılığı ile Uzakdoğu ile Kuzey Doğu Avrupa arasında koridor işlevi görmektedir.²⁸³

Diğer taraftan Karadeniz kıyıdaş ya da kıyıdaş olmayan ülkeler için güvenlik anlamında hayati öneme haizdir. Özellikle Rusya, Karadeniz'de güvenliğin sağlanmasına ekonomik çıkarları gereği büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda Rusya, bir yandan ABD'nin Karadeniz ülkeleri üzerinden kendisini tehdit edebileceği kaygısını taşımakta, diğer yandan ise bölgedeki ticaretin kontrol edilmesi ile Hazar petroleri, Kafkasya ve Orta Asya'daki enerji kaynaklarının pazarlara ulaştırılması bağlamında bölge ülkeleri üzerinde etki alanı oluşturmayı çalışmaktadır.²⁸⁴

---

²⁸² Özgür Özdamar, "The Black Sea Region in the New Turkish Foreign Policy," **Black Sea Discussion Paper Series 2011/2**, İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2011, s.8.

²⁸³ Alexander Vasiliev, "The Black Sea Region in Turkish Foreign Policy Strategy: Russia and Turkey on the Black Sea", **Report No. 2010/2**, Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2010, s. 6

²⁸⁴ Chatham House, "The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests" 2009, <http://www.titulescu.eu/wp->

Soğuk Savaş sonrası Karadeniz bağlamındaki Türk-Rus ilişkilerinin daha çok deniz güvenliğine yönelik geliştiği görülmektedir. Bu durumun temel nedenleri ise, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında, 1997 yılına kadar yaşanan Ukrayna/Sivastopol Limanına konuşlu donanmanın Ukrayna ile Rusya arasında nasıl paylaşılacağına dair anlaşmazlıklar ile Rusya'nın ekonomik sıkıntılar yüzünden Karadeniz'deki donanmasını kısa sürede modernize edememesi gösterilmekte ve Rusya'nın güvenlik nedeniyle Türkiye'ye yaklaştığı ifade edilmektedir. Diğer taraftan Türkiye bu süreçte deniz gücü olarak Karadeniz'e kıyıdaş diğer ülkelere göre üstünlüğü elinde bulundurmuştur.

Türkiye ile Rusya arasındaki Karadeniz üzerinden sağlanan iş birliğinin en somut örneği, bölge ülkeleri deniz kuvvetleri unsurlarının iştiraki ile kurulan Karadeniz Gücüdür. (BLACKSEAFOR) Türkiye “bölgesel sahiplik” olarak ifade edilen Karadeniz'deki güvenliğinin kıyıdaş ülkeler tarafından sağlanması prensibini benimsemiş ve bu anlamda Karadeniz gücü oluşturma fikrini desteklemiştir. Söz konusu güvenlik girişimi diğer kıyıdaş ülkeler tarafından da kabul görmüş ve temel görevleri “arama kurtarma ve Karadeniz'in deniz mayınlarından temizlenmesi olarak belirlenen deniz gücü faaliyetlerine başlamıştır.²⁸⁵

BLACKSEAFOR, askeri niteliği itibariyle 500 yıllık Türk-Rus ilişkilerinde bir ilki temsil etmektedir.²⁸⁶ 2002 yılında başlayan söz konusu iş birliği faaliyeti, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin katılımıyla ilk olarak arama ve kurtarma görevleri icra etmeye başlamıştır.²⁸⁷ Devam eden süreçte Türkiye'nin Karadeniz'deki bölgesel güvenliğin artırılması yönündeki çabaların önemli bir aracı olmuş ve insani yardım harekâtları, mayınların tespiti, felaketzedelere yardım yapılması, terörle mücadele, yasadışı göç ve çevre kirliliği ile mücadeleye yönelik görevler icra etmiştir.

Müteakip dönemde Rusya ile Türkiye'nin deniz kuvvetleri alanındaki iş birliği genişlemiş ve 2004 yılından itibaren Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH) adında ve

---

<content/uploads/2009/01/Russia-and-Eurasia-Programme-Seminar-Summary.pdf> (10 Ocak 2016) s.4-5.

²⁸⁵ F. Oktay Tanrısever, “Turkey and Russia in the Black Sea Region: Dynamics of Cooperation and Conflict”, **Black Sea Discussion Paper Series No.1**, İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2012, s.14-15

²⁸⁶ Aktürk, “Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002)”, s.345.

²⁸⁷ Gencer, s.12.

uluslararası terörizm, organize suçlar, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlerle mücadeleye yönelik yeni bir girişim başlatılmıştır. Bu süreçte özellikle Mavi Akım doğalgaz boru hattına yönelik terör saldırılarının önlenmesine yönelik ortak harekâtlar icra edilmiştir. Türkiye KUH’u NATO’nun Akdeniz ve Karadeniz’de icra ettiği görevlerin tamamlayıcısı olarak nitelendirmiştir.²⁸⁸

2015 yılına kadar belirli ölçekte devam eden ortak askeri iş birliği faaliyetleri iki ülke arasında Suriye Krizi bağlamında yaşanan uçak düşürme krizi ile kesilmiştir. Krizin hemen sonrasında Rusya Savunma Bakanlığı Sözcüsü İgor Konaşenkov tarafından, kazaların önlenmesi için açılan sıcak hat da dâhil olmak üzere, Türk Silahlı Kuvvetleri ile tüm iş birliği kanallarının askıya alındığı açıklanmıştır.²⁸⁹ Bu bağlamda KUH ve BLACKSEAFOR faaliyetlerine ara verilmiştir.

Genel anlamda; Türkiye’nin Karadeniz’e yönelik yaklaşımı, bölgedeki siyasi/askeri ya da ekonomik tüm iş birliği faaliyetlerinin ancak Türkiye ve Rusya’nın etkin katılımı ile başarılı olabileceği yönündedir. Özellikle Türkiye tarafından “bölgesel sahiplik” olarak açıklanan politikaya göre; Karadeniz’in güvenliğini yine bölge ülkelerinin sağlaması gerektiği ve bu bağlamda; Karadeniz’e yönelik Rusya ile daha yakın iş birliği geliştirilmesinin önem arz ettiği ifade edilmektedir. Bu politika aynı zamanda Türkiye Rusya arasındaki Montrö Sözleşmesi’ne ve Karadeniz’in statüsüne yönelik ortak anlayışı temsil etmektedir. Diğer taraftan NATO platformlarında yapılan Karadeniz’in güvenliğine yönelik tartışmalarda, Türkiye tarafından “NATO’nun Karadeniz’de terörle mücadele kapsamında varlık göstermesinin gereksiz olduğu, BLACKSEAFOR ve KUH çatısı altında yürütülen faaliyetlerin yeterli olduğu savunulmaktadır. Buna mukabil ABD ise Karadeniz’de bir güvenlik boşluğundan bahsetmekte ve bölgede NATO’nun varlık göstermesinin tehditlerin bertaraf edilmesi için hayati önemde olduğunu savunmaktadır.²⁹⁰

Türkiye NATO’nun Karadeniz’de sürekli varlık göstermesine karşı çıkmakta bunun Rusya’yı agresifleştirebileceğine inanmaktadır. Türkiye’nin genel perspektifi, Rusya’nın

---

²⁸⁸ Vasiliev, s.6

²⁸⁹ Birgün, “Rusya: Türkiye ile Tüm Askeri İlişkileri Askıya Aldık”, 26 Kasım 2015.

²⁹⁰ Özbay, s.85.

her türlü bölgesel girişime dâhil edilmesi gerektiği yönündedir. Bu anlamda Rusya'nın bölgede hırçınlaşmasının bölgedeki istikrara zarar vereceği, oysaki bölgede acil önlem alınması gerekli büyük bir tehdidin olmadığı belirtilmektedir. 2005 yılında dönemin Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün Rusya'nın coğrafi özellikleri, enerji kaynakları ve insan kapasitesi göz önüne alındığında, tekrar küresel bir oyuncu olabileceğine dair ifadeleri²⁹¹ Rusya'ya güvenlik anlamında verilen önemi göstermektedir.

Sonuç olarak; Türkiye'nin 1990'lı yılların sonundan itibaren Karadeniz'de Rusya'ya yakın politikalar izlemesinin, Rusya ile yakın ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirme arzusundan kaynaklandığı iddia edilebilir. Diğer taraftan NATO'nun bölgede varlık göstermesine karşı durmasının, üyesi olmasına rağmen NATO'ya karşı elinde bir koz bulundurma çabasının bir sonucu olarak ifade edilebilir.

Soğuk Savaş sonrasında kıyıdaş ve kıyıdaş olmayan ülkelerin Karadeniz'e yönelik güvenlik politikaları kadar Karadeniz'in ekonomik potansiyelinin öne çıkarılmasına yönelik hususlar da sıkça tartışılmıştır. Bu bağlamda Karadeniz, ticari anlamda artan önemi nedeniyle Türk dış politikasının önemli konularından biri haline gelmiş ve bölgedeki ulaştırma kapasitesinin artırılması ve altyapıların geliştirilmesi önem kazanmıştır.

Bölge ülkeleri tarafından 1992 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)²⁹² adında bir örgüt kurulmak suretiyle Karadeniz ülkeleri arasında ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkilerin çeşitlendirilmesi ve böylelikle Karadeniz havzasının bir barış, istikrar ve refah bölgesi olması hedeflenmiştir.²⁹³, Söz konusu Örgütün aynı zamanda Karadeniz'de yönelik kirlilik, organize suçlar, terörizm gibi alanlarda çalışmalar yapması öngörülmüştür. KEİ, kuruluşu sonrasında, KEİ İş Konseyi, Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi ve Parlamenterler Asamblesi gibi çeşitli alt dallara ayrılarak faaliyetlerine başlamıştır.

---

²⁹¹ Kiniklioğlu ve Morkva, s.543.

²⁹² Üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan'ndır.

²⁹³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", 2016 http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa. (10 Ocak 2016)

Türkiye 1992 yılından itibaren KEİ'ye aktif katılım sağlayan ülkeler arasındadır ve genel kanaati, KEİ ile Karadeniz'in ekonomik potansiyelinden faydalanılabileceği yönündedir. Bu kapsamda Karadeniz kıyılarına kurulacak lojistik terminallerin ticaretin artırılmasına katkı sağlayacağı sıklıkla vurgulanmıştır.²⁹⁴

KEİ'nin diğer amacı ise Karadeniz'de Avrupa Kömür ve Çelik Birliği benzeri petrol ve doğal gaz üzerinden bölgesel bir bütünleşme öngörmesidir. Ancak bu hedefin tam olarak hayata geçirildiği söylenemez. KEİ'nin Yunanistan'ın üye olması sonrasında etkinliğini kaybettiği, Rusya'nın örgüte gerekli ilgiyi göstermediği sıklıkla ifade edilen tespitler arasındadır. Özellikle 2002 yılında İstanbul'daki zirveye devlet başkanı seviyesinde bir katılım sağlanmasına karşın Rusya'nın sadece bir bakan yardımcısı ile iştirak etmesi dikkat çekicidir.

Ancak KEİ'nin AB'ye tam üye olmak isteyen ülkelere demokratik ve sivil toplumun gelişimi konusunda önemli destekler sağladığı ifade edilmektedir.²⁹⁵ Nitekim Türkiye tarafından KEİ ile AB arasında kurumsal bir ilişki tesis edilmesi desteklenmiş ve AB Komisyonu 2007 yılından itibaren KEİ nezdinde gözlemcilik statüsüne sahip olmuştur. 2008 yılındaki Ukrayna'nın Dönem Başkanlığı sırasında ise KEİ ve AB Dışişleri Bakanlarının katılımıyla toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda alınan kararlar ile Geniş Karadeniz Bölgesi ülkeleri arasında ulaştırma, enerji, örgütlü suçla mücadele ve ticaret gibi alanlarda proje bazında iş birliği yapılmasının önü açılmıştır.

2012 Temmuz ayından itibaren dönem Başkanlığı Türkiye tarafından devralınmıştır. Müteakiben, 26 Haziran 2012 tarihinde KEİ 20. Kuruluş Yıldönümü Devlet/Hükümet Başkanları Zirvesi İstanbul'da düzenlenmiştir. Zirvede küresel ve bölgesel ekonomik gelişmeler ışığında KEİ'ye yeni bir vizyon kazandırılması, etkinliğinin ve görünürlüğünün artırılması hususları görüşülmüştür. Bu kapsamda ticaret, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, turizm ve eğitim alanlarında 2020 vizyonunu ortaya koyan belge kabul edilmiştir. *²⁹⁶

---

²⁹⁴ Vasiliev, s.6.

²⁹⁵ Aktürk, "Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)", s.350.

*²⁹⁶ Bkz. <http://bsec.mfa.gov.tr/bilgi.tr.mfa>

3.7. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ve Rusya Dünya Ticaret Örgütü'nün iki ortağı olarak dünya ekonomisine entegre olmuş, Avrasya bölgesinin iki önemli ekonomik aktörüdür.²⁹⁷ Karşılıklı ticaret yakın coğrafyalar olması sebebiyle iki ülke arasındaki en temel çıkar alanlarından biridir. Nitekim Türkiye, ABD ile Rusya arasındaki konumu belirlerken “ABD’yi çok yakın müttefik olarak, Rusya’yı ise çok önemli ticari ortak olarak tanımlamaktadır.”²⁹⁸

Türkiye son yıllarda Rus firmaları için cazip yatırım imkânları sunmaktadır. Türk yatırımcıların ise, Rusya piyasasına artan bir ilgisinden bahsedilebilir. Özellikle birçok şirketin Rus inşaat sektörüne artan bir ilgisini olduğu görülmektedir. Ayrıca Türk firmaları dayanıklı ev aletleri ile kimya, tekstil ve içecek alanlarında Rusya’da varlık göstermektedir. Bankacılık sektöründe ise, toplam yedi Türk Bankası Rusya’da faaliyet göstermektedir. İki ülkenin ekonomik yapıları kıyaslandığında bir tamamlayıcılıktan bahsedilebilir. 2009 yılında icra edilen üst düzey toplantılarda ortaya konulan 100 milyar dolarlık ticaret hedefinin büyük ölçüde sektörel çeşitliliğin sağlanması ile gerçekleştirilebileceğinin altı çizilmiştir.²⁹⁹ Rus iş adamlarının Türkiye’deki özelleştirme sürecini yakından takip etmeleri, özellikle telekomünikasyon ve enerji projeleri ile ilgilenmeleri dikkat çekicidir.³⁰⁰

Türkiye ile Rusya arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik kurumsal mekanizmalar Sovyetler Birliği döneminde kurulan Karma Ekonomik Konsey’e kadar uzanmaktadır. 1975 yılında kurulan Konsey ekonomik iş birliğini artırmaya yöneliktir. 1989’a kadar olan sürede komisyon 12 kez bir araya gelmiştir. 1991 yılında Rusya ile benzer bir anlaşma imzalanarak komisyon faaliyetlerine devam etmiştir. Özel şirketlerin ve çeşitli ticari çevrelerin faaliyetlerine katkı sağlamak komisyonun temel görevleri arasındadır. 2000 yılından sonra konsey toplantılarında bir artış gözlemlenmektedir. Toplantılar bünyesinde yeni mekanizmaların kurulması yönünde bir karar alınmış ve bu

---

²⁹⁷ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s.35.

²⁹⁸ Bülent Aliriza, “Turkey and the Crisis in the Caucasus” **Commentary**, Washington: Center for Strategic and International Studies, 2008, s.1.

²⁹⁹ Özdal Özertem ve Diğerleri, s.41.

³⁰⁰ Aras, s.9.

kapsamda Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK) kurulmuştur. ÜDİK'in ilk toplantısında Mersin Akkuyu Nükleer Santrali ile vize serbestisi anlaşmaları dâhil olmak üzere toplam 16 belge imzalanmıştır. ÜDİK üçlü bir mekanizmaya sahiptir. KEİ'e ilave olarak Ortak Stratejik Planlama Grubu ve Toplumsal Forum UDİK altında diğer mekanizmalardır.³⁰¹

Ekonomik ilişkiler 2000'li yıllara kadar yaşanan krizlerin etkisiyle tarafların arzu ettiği ölçüde gelişmemiştir. Türk ekonomisinin 1994, 1999 ve 2001 yıllarında derin krizler ile karşı karşıya kalması, Rus ekonomisinin ise, 1980'li yıllarda düşen petrol fiyatlarından olumsuz yönde etkilenmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sancılı bir ekonomik sürece girmesi iki ülke ekonomik ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyir izlemesine neden olmuştur.³⁰²

2000'li yıllardan itibaren iki ülke arasındaki ticaret hacminde artan bir ivmenin olduğu gözlemlenmektedir. 2005 yılında 15.2 milyar dolar olan ticaret hacmi 2014 yılına geldiğinde 31.2 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye bu tarihte Rusya'ya 5.9 milyar dolarlık bir ihracat yaparken Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat rakamı 25.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 2014 yılında Türkiye aleyhine 19.3 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı söz konusudur.³⁰³ Bu süreçte 2008 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 38 milyar dolara ulaşmış iken, 2009 yılında küresel ekonomik krizin etkisiyle 22.6 milyar dolara gerilemiş ve ancak 2012 yılında 2008'deki seviyelerine tekrar gelebilmiştir.³⁰⁴

2008 yılında Rus gümrüğünde Türk kamyonlarının sıkı bir aramadan geçirilmesi ve Türkiye'nin ABD'nin Gürcistan'a yardım götürmesine izin vermesinin bir cezası olarak yorumlanmıştır. Ancak Rus makamlarınca yapılan açıklamalarda; karşılaşılan sorunların Türkiye'nin siyasi alandaki yaklaşımları ile doğrudan ilgili olmadığını altı

---

³⁰¹ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s.48.

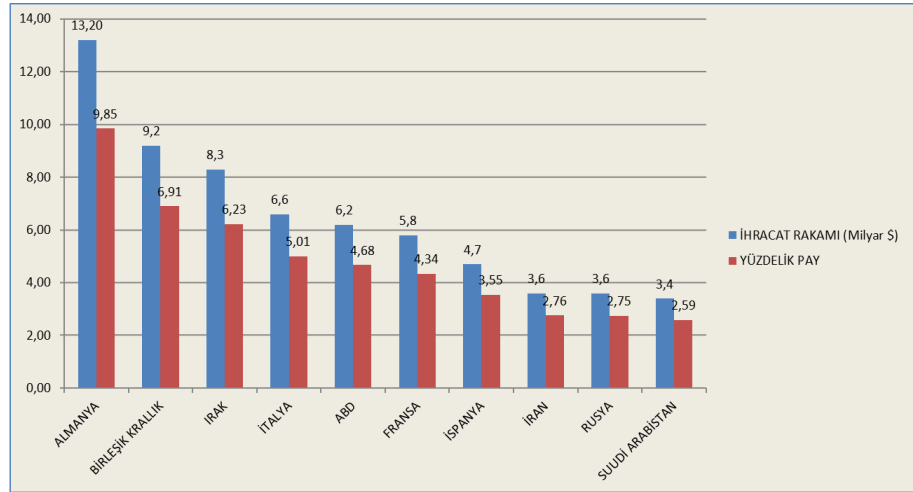
³⁰² Age, s.19.

³⁰³ İsmail Demir, s.189-191.

³⁰⁴ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s.36.

çizilmiştir.³⁰⁵ 2009 yılında ise karşılıklı ticari engellerin artması temel sorun olmaya devam etmiş ve basitleştirilmiş ticaret rejimi ile bu engellerin giderilmesine yönelik çeşitli formüller benimsenerek ve ticarete standardizasyon getirilmiştir.³⁰⁶

Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmine genel olarak bakıldığında, Şekil 6'da görüldüğü üzere Rusya, Türkiye'nin ihracat sıralamasında 2015 yılında 9. sırada yer almıştır.

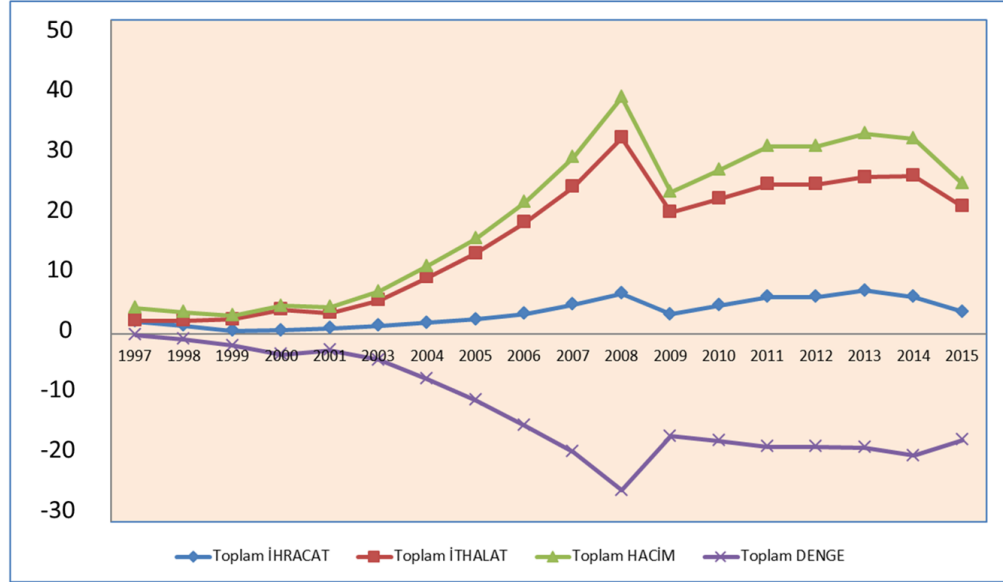

Şekil 6: 2015 Yılı İhracatında İlk 10 Ülke (Bin\$) Kaynak*

³⁰⁵ Aras, s.10

³⁰⁶ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s.40-41.

Rusya ile Türkiye arasındaki yıllara sâri ithalat ve ihracat oranları Şekil 7’de görülmektedir.

Şekil 7: Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (Milyar \$) Kaynak: TÜİK

Bu kapsamda Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren Rusya'ya karşı ticaret açığı verdiği görülmektedir. Bu durumun nedeni ise enerji ticareti olduğu ifade edilmektedir. Rusya 2011 yılında Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler kategorisine yükselmiştir. Tablo 4'de görüldüğü üzere 2009 yılında yaşanan ihracat ve ithalat rakamlarındaki gerileme, 2010 yılından itibaren düzelme emaresi göstermiş, Türkiye'nin Rusya'ya olan ihracatı yüzde 45 oranında artmıştır. 2014 yılına kadar devam eden ihracat ithalat rakamlarındaki genel artış, Rus ekonomisinde yaşanan daralma ve Rus para birimi Rublenin değer kaybetmesi nedeniyle düşme eğilim göstermiş ve bu eğilim nispeten 2015 yılında da devam etmiştir.³⁰⁷ Bu yıldan itibaren Rusya, Türkiye'nin bir numaralı petrol ve doğal gaz ihracatçısı konumuna yükselmiştir. Bu durum Türkiye'yi Almanya'dan sonra Rusya'nın en önemli doğal gaz pazarı haline getirmiştir.³⁰⁸

³⁰⁷ Eyüp Zengin, "Türkiye ve Rusya Federasyonu Ticari İlişkileri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt.IV, No.1. (2015), s.82.

³⁰⁸ Asli Aydıntaşbas, "With Friends Like These: Turkey, Russia, and the End of an Unlikely Alliance", *ECFR/178*, Berlin: European Council on Foreign Relations, 2016, s.4.

Tablo 3
Türkiye'ye gelen Turist Sayısı

YIL	TURİST SAYISI (Milyon)
2008	2,2
2009	2
2010	2,4
2011	2,4
2012	2.65
2013	3.05
2014	3.5
2015	2.8

Kaynak: www.ecfr.eu

Rusya'da 2008 yılından itibaren Türkiye'ye gelen turist sayısı Tablo 3 sunulmuştur. Türkiye 2000'li yıllardan beri sürekli artan şekilde Rus turist ağırlamaktadır. Özellikle Akdeniz sahilleri Rus turistler için en popüler tatil alanlarının başında gelmektedir. 2014 yılı itibariyle gelen toplam Rus sayısı Tablo 3'de görüldüğü üzere 3.5 milyona çıkmak suretiyle Alman turistlerden sonra ikinci sırada yer almıştır.³⁰⁹

2014 yılındaki Ukrayna Krizi ile 2015 yılında iki ülke arasında uçak düşürme krizi sonrasında ekonomik ilişkiler değerlendirildiğinde; Türkiye, Ukrayna krizinde ABD ve AB gibi Rusya'ya yönelik bir yaptırım uygulamayı tercih etmemiştir. BM Genel Kurulu'nda Kırım'ın Rusya'ya katılmasına karşı oy kullanmasına rağmen Rusya'nın Kırım'daki varlığını artırmasına yönelik yüksek tonda bir eleştiri yöneltmemiştir. Aynı şekilde Türkiye ile tarihi etnik ve kültürel bağları olan Tatarların durumuna yönelik yaptığı eleştiriler sınırlı kalmıştır.³¹⁰ Türkiye'nin bu yaklaşımının sonucunda bu dönemdeki iki ülke ticari ilişkileri normal seyrini korumuştur.

Türkiye'nin 2015 yılı Kasım ayında Türkiye-Suriye sınırında Rus savaş uçağını düşürmesi iki ülke arasındaki ticari ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya tarafından Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar sonucu Türkiye'nin Rusya'ya olan ihracatı düşmüş ve Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı azalmıştır. Diğer taraftan Rusya'nın

---

³⁰⁹ Age, s.4.

³¹⁰ Alaranta, s.6

Türkiye'ye yönelik aldığı yaptırım kararları ithalat ve turizmle sınırlı kalmış, enerji ticaretinde ise bir değişikliğe sebep olmamıştır.

3.8. Enerji

Enerji konusunu Türk-Rus ilişkilerinde hem rekabet hem de iş birliği alanı olarak görmek mümkündür. Bu durum sadece Türkiye'nin Rusya'ya olan doğalgaz ve petrol bağımlılığı ile ilgili değil, aynı zamanda Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumunun Rus enerji kaynaklarının üçüncü taraflara iletilmesindeki önemi ile de alakalıdır.³¹¹

Türkiye'nin Rusya'ya doğal gaz bağımlılığı vardır ve bu kapsamda güvenilir, ucuz enerji kaynağı arayışı ile kaynak çeşitlendirme politikaları Türkiye'nin her zaman gündemindeki bir konudur. Türkiye her daim enerji güvenliğini sağlamaya yönelik yerli enerji kaynağı arayışı içinde olmuştur. Aynı zamanda enerji üreticisi ülkeler ile tüketici ülkeler arasında, stratejik pozisyonunu kullanarak arz güvenliğini artırıcı bir pozisyon almaya çalışmaktadır. Türk-Rus ilişkilerinde enerji konusuna dair rekabet, 1990'lı yıllardan sonra ortaya çıkan jeopolitik rekabet ile alakalıdır. Çünkü Türkiye, Batı kampı içinde yer alan bir ülke olarak, Soğuk Savaşın sona ermesiyle bağımsızlığını kazanan ülkeler ile yakın enerji ilişkileri geliştirmekte, Rusya ise Türkiye'nin kendi etkisini sınırlama çabasını enerji üzerinde yaşanan küresel rekabet ile ilişkilendirmektedir.³¹²

Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Doğu-Batı arasında enerji koridoru olma hedefi, enerji üzerinde yaşanan rekabetin sonucudur. Türkiye'nin dil, din, etnik açıdan yakın gördüğü ülkeler üzerinden enerji koridoru olma hedefi, 2007 yılında Türkiye ile Azerbaycan arasında inşa edilen BTC petrol boru hattı ile somut bir sonuca ulaşmıştır.³¹³ Buna mukabil Rusya'nın Kazak petrolünü Karadeniz'e ulaştıracak Tengiz-Novorossiysk boru hattını tamamlaması Türkiye'ye karşı bir hamle niteliğindedir. Fakat

---

³¹¹ Serhan Ünal, "Potential Effects of An Energy Transition on Turkish-Russian Relations" **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt.9, Sayı.36, (2013), s.76.

³¹² Şaban Kardeş, "Turkey-Russia Energy Relations: The Limits of Forging Cooperation through Economic Interdependence", **International Journal**, Vol. 67(1), (Winter-2011-2012), s.81-82.

³¹³ Age, s.90-100

bu durum İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçen petrol tankerlerinin sayıca artıracığı için dolaylı olarak yine Türkiye'nin önemini artırmıştır.

Türkiye enerji ticaretine yönelik olarak Montrö Sözleşmesi'ndeki serbest geçiş özgürlüğü rejimini titizlikle uygulamaktadır. Yakın zamana kadar boğazlardan geçen gemiler 150 metre ile sınırlı iken artan petrol tüketimi nedeniyle 250-300 metre uzunluğundaki gemiler geçmeye başlamıştır. 1994 yılında Türkiye'nin yaptığı bir düzenleme ile 200 metrenin üzerindeki gemilerin gündüz ve kılavuz eşliğinde geçiş yapması aynı anda ikinci bir gemiye izin verilmemesi rejimi uygulanmaya başlamıştır. Rusya bu durumu protesto etmiş ve uygulamanın Montrö Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu iddia etmiştir.³¹⁴

Rusya ile Türkiye arasındaki petrolde yaşanan rekabet doğal gazda da kendini göstermiştir. Rusya'nın Hazar Denizi'nde doğal gaz rezervlerine yönelik botu hattı inşa etme çabaları karşısında, Türkiye tarafından Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı projesi hayata geçirilmiş ve Azeri gazının Türk pazarına girmesi ve müteakiben Türkiye Yunanistan boru hattı ile (Interconnector Turkey-Greece) Avrupa'ya aktarılması sağlamıştır.³¹⁵ Türkiye üzerinden geçen enerji yolları aşağıdaki Şekil 8'de görülmektedir.

Şekil 8: Türkiye Üzerindeki Enerji Yolları (Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr>)

³¹⁴ Kasım, s.27.

³¹⁵ Kardaş, s.84-86

Enerji güvenliği konusu Türkiye ile Batılı ülkelerin Orta Asya ve Kafkasya Bölgesinde çıkarlarının örtüştüğü bir konudur. Özellikle NATO’da 2006 yılında Rusya’nın Ukrayna üzerinden Avrupa’ya giden gazı kesmesi ABD ve Avrupa ülkeleri tarafından kaygıyla karşılanmıştır. Bu bağlamda enerji güvenliği 2009 yılında Strasbourg-Kehl Zirvesi Deklarasyonunun öncelikli konularından biri haline gelmiştir.³¹⁶ Diğer taraftan, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki artan enerji ilişkileri Rusya’nın enerji çıkarları açısından sorun alanlarından biri olarak görülmüştür. Rusya’nın en temel kaygılarından biri Trans-Hazar boru hattı ile Türkmenistan’dan gelen önemli miktarda gazın Türkiye üzerinden Avrupa piyasasına ulaştırılmasına yönelik projelerdir.³¹⁷

Türkiye, AB’nin çoğu üye ülkesinin Rusya’ya olan gaz bağımlılığını azaltma hedefi doğrultusundaki Güney Gaz Koridoru programında yer alan Nabucco projesini 2009 yılında kabul ettiğini deklare etmiştir. Rusya ise eş zamanlı olarak Güney Akım projesini Nabucco projesine rakip olarak sunmuştur. Fakat Türkiye’nin tavrı Rusya’nın projesini tamamen dışlayıcı bir nitelik arz etmemiş ve Ruslara Karadeniz’de bahse konu proje için sismik araştırma yapmasına izin vermiştir. Türkiye’ye göre iki proje birbirinin tamamlayıcısı projelerdir. Bu anlamda Türkiye, Batı ile enerji konusunda iş birliği yaparken, Rusya’dan tamamıyla vazgeçmesinin mümkün olmadığını net olarak göstermiştir.

Türkiye ile Rusya arasında enerji konusunda yaşanan rekabet mutlak anlamda Türkiye’nin ABD odaklı bir enerji politikası izlediği anlamına gelmemektedir. Nitekim Türkiye ABD’nin itirazlarına rağmen 1997 yılında Rusya ile doğal gaz boru hattı anlaşması imzalamıştır. 2005 yılında tam olarak faal hale gelen Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı ile Rusya’dan önemli miktarda doğal gaz ithal etmeye başlayan Türkiye, başta ABD ülkeleri olmak üzere birçok Batı ülkesi tarafından eleştirilmiştir.³¹⁸

Türkiye ile Rusya arasında enerji konusunda gelişen iş birliği de en az yaşanan rekabet kadar ön plana çıkan bir konudur. Tarihsel olarak bakıldığında; 1984 yılında

---

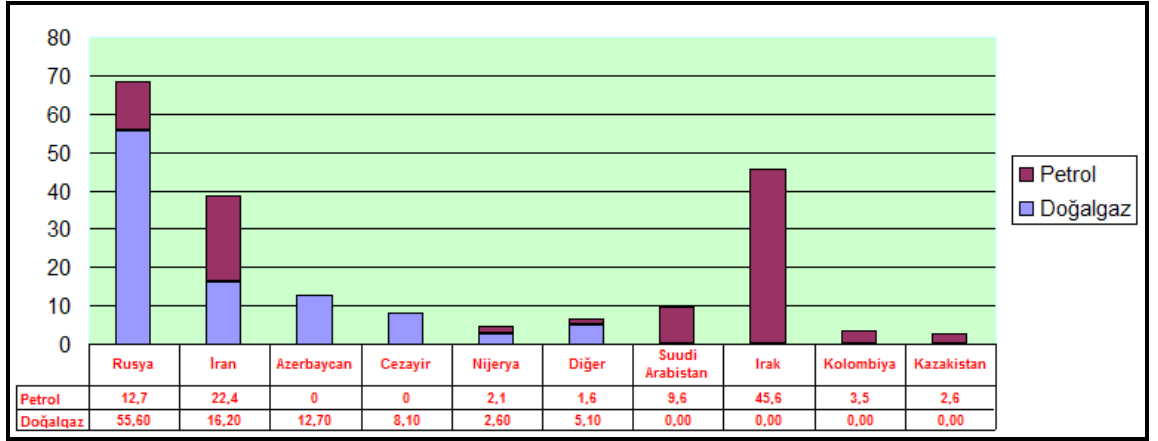
³¹⁶ Özkan, s.124.

³¹⁷ Pavel Baev, “Russia and Turkey Find A Common Cause In Confronting The Specter of Revolution”, **Turkish Policy Quarterly**, Vol.12, No.4, (Winter 2014), s.47.

³¹⁸ Kardaş, s.84-85.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden gaz alım anlaşması bir milattır.³¹⁹ Rusya söz konusu anlaşma ile 25 yıl boyunca gaz sağlaması karşılığında Türkiye'den pamuk, tahıl, et ve sanayi ürünleri almayı kabul etmiştir.³²⁰ Müteakiben 1997 yılında Rusya Başbakan Viktor Chernomyrdin'in Türkiye ziyareti gerek Soğuk Savaş sonrasında başbakan seviyesindeki ilk ziyaret olması gerekse Türkiye-Rusya arasında gaz akımı sağlayacak Mavi Akım Projesi'nin ilk adımını temsil etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.³²¹

Şekil 9: Türkiye'nin 2015 Yılı Enerji İthalatı (Kaynak: BOTAŞ ve EPDK)

Türkiye büyüyen ekonomisi paralelinde enerji ihtiyaçlarında da bir artış ile karşı karşıyadır. 2015 yılı itibariyle enerji ithalatı Şekil 9'da sunulmuştur. Türkiye 2002 yılından itibaren elektrik ve doğalgazda ÇHC'den sonra en fazla talep artışına sahip ülke konumundadır. Rusya Türkiye'nin artan enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında kilit konumda bir ülkedir. Özellikle doğal gazı ihtiyacının yüzde 99'unu ithal eden Türkiye ile en büyük doğal gaz ihracatçılarından olan Rusya arasında yüksek miktarda doğal gaz ticareti yapılmaktadır. Türkiye 2015 yılı itibariyle doğal gazın yüzde 55,6'sını Rusya'dan ithal etmektedir.³²² Bu anlamda Türkiye'nin Rusya'ya olan büyük orandaki doğalgaz bağımlılığından bahsetmek mümkündür.

³¹⁹ Kiniklioğlu ve Morkva, s.539.

³²⁰ İsmail Demir, s.187.

³²¹ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s. 37.

³²² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (10 Ocak 2016)

2000 yılından sonra Türkiye-Rusya ilişkilerinde enerji alanında artan bir iş birliği vardır. 2004 yılında iki ülke arasındaki doğal gaz boru hatları ve nükleer enerji tesislerinin inşasına yönelik çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. Bahse konu anlaşmalar ile aynı zamanda Kafkaslarda daha yakın güvenlik iş birliği sağlanmasına yönelik adımlar atılmıştır.³²³ 2009 yılında ise Türkiye ve Rusya arasında enerji konusunda diyalogun daha da derinleştirilmesi konusunda bir mutabakat söz konusudur. Özellikle Türkiye’de inşa edilecek Nükleer Enerji Santrali ihalesinin Rusya tarafından alınması önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmıştır. Diğer taraftan Türkiye’nin Mavi Akım-II boru hattını inşa etme ve Nabucco ile Güney Akım projelerinin birleştirme teklifleri Rusya tarafından çekince ile karşılanmıştır.³²⁴

Türkiye ile Rusya arasında doğalgazın fiyatına yönelik çeşitli anlaşmazlıklar iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin en önemli sorunlarından biridir. Türkiye’nin 1984 yılındaki 25 yıllığına imzalanan anlaşmaları sayesinde, o güne kadar nispeten bir fiyat avantajı sağlamıştır. Ancak 2010 yılında gaz fiyatlarının yüzde 39 arttığı bir dönemde Türkiye Rusya ile tekrar fiyat müzakeresi yapmış ve Balkanlar üzerinden gelen hat üzerinden yıllık toplam 6 milyar m³’lük bir anlaşma imzalamıştır.³²⁵

Diğer taraftan Mavi Akım üzerinden alınan gazın fiyatına ilişkin çok çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. 2011 yılında yapılan müzakereler sonunda hem gaz alım anlaşmasındaki pürüzler giderilmiş, hem de Güney Akım Projesi Türkiye tarafından onaylanmıştır.³²⁶ Mevcut durum itibariyle özellikle Rus gaz şirketi ile Türk şirketleri arasında artan bir iş birliği söz konusudur. Gazprom 23 ile 30 yıllık Akfel, Barbaros, Kibar şirketleri ile anlaşmalar imzalamıştır. Aksa ve Barbaros şirketleri bu ithalat ve dağıtım projelerine katılmıştır. Türk şirketleri artan şekilde Rusya ile enerji ilişkilerine

---

³²³ Talukdar, s.4.

³²⁴ Kardaş, 90-95

³²⁵ Remi Bourgeot, “Russia-Turkey A Relationship Shaped by Energy” **Russie.NEI.Visions**, Paris: French Institute of International Relations, s.9.

³²⁶ Kardaş, s.90-95

müdahil olmaya başlamıştır.³²⁷ Benzer şekilde Türkiye ile Rusya arasında Irak'taki petrol arama ve üretim faaliyetlerinde iş birliği yapılmaktadır.³²⁸

Genel anlamda Türkiye'nin Rusya'ya yönelik önemli oranda bir doğal gaz bağımlılığı söz konusudur. Diğer taraftan enerjini kaynaklarının pazarlara aktarılması bağlamında bir rekabet söz konusudur. Rusya'nın Türkiye ile ilişkilerin bozulduğu dönemde Türkiye'ye karşı enerji bağımlılığını siyasi bir koz olarak kullanma yöntemini tercih etmemiştir. Özellikle Suriye Krizi kapsamında uçak düşürme hadisesi sonrası gerilen ilişkilerin Rusya'nın Türkiye'ye gaz ambargosu uygulamasına sebep olabileceği sıklıkla tartışılmış ancak Rusya tarafından böyle bir politika benimsenmemiştir. Rusya'nın bu tavrını enerji ihracatına olan bağımlılığının bir sonucu ve geçmiş dönemde enerjisi koz olarak kullandığına dair yapılan eleştirileri haksız çıkarma çabası olarak görmek mümkündür.

3.9. Türkiye ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültürün Açıklanması

Türkiye-Rusya Arasındaki kimliksel kültürü şekillendiren dost ya da düşman eksenli baskılayıcı birçok rekabet ve iş birliği alanları mevcuttur. Bu kapsamda söz konusu alanlar kimliksel kültürü nasıl etkilediğinin tespitine yönelik konusal sınıflandırma ve derecelendirme yapılacaktır.

Coğrafya ve Slav Halkları: Türk-Rus ilişkilerinde toprak elde etmeye ve Slav halklarının üzerinde hâkimiyet kurmaya yönelik yapılan savaşlar uzun yıllar boyunca Türkler ile Ruslar arasındaki kimliksel kültürü şekillendirmiştir. Söz konusu savaşlar aynı zamanda Rusların tarih sahnesine güçlü bir devlet olarak çıkışı ile Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminin kesişmesinin doğal bir sonucudur. 20. yüzyılın başına kadar yaşanan büyük ölçekli toplam 11 Türk-Rus savaşı (1568-1570, 1677-1678, 1695-1696, 1710-1711, 1735-1739, 1768-1774, 1787-1791, 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856, 1877-1878) ile diğer küçük ölçekli çatışmalar Türk-Rus ilişkilerinde güçlü bir düşmanlık kültürü oluşmasına sebep olmuştur.

---

³²⁷ Bourgaet, s.9

³²⁸ Baev, s.47.

Ortalama 40-60 yıl arasında yaşanan büyük ölçekli savaşlar yanında 1699 Karlofça sonrasında İstanbul Barış Anlaşması ile 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmaları gibi Türklerin önemli tavizler verdiği anlaşmalar iki ülke arasındaki düşmanlık kültürünü pekiştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin aşama aşama Karadeniz'deki ve Slav halkları üzerindeki hâkimiyetini yitirdiği bu süreçte, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilere tehditkâr bir ortam hâkim olmuştur.

Düşmanlık kültürü, yaşanan sıcak çatışmaların çatışmasızlığa ve yakınlaşmaya döndüğü kısa dönemlerde bile, taraflar birbirine karşı yüksek teyakkuz halinden ödün vermemiştir. Nitekim tarihsel olarak, 1798-1805 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Napolyon'a karşı bir ittifak tesis edilmesi ve Rus gemilerinin ilk defa boğazlardan geçerek Akdeniz'e açılma imkânı bulması, Çar I. Nikola'nın Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyanına karşı Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi yakınlaşma dönemlerini temsil etmektedir.

Birinci Dünya Savaşına kadar olan süreçte toprak kazanmaya ve Slav halkları üzerinde hâkimiyet kurmaya yönelik ortaya çıkan mücadeleler savaşa sebep olan rekabet alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır.

Dostluk ve Barış Anlaşmaları: Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşında Almanya ile savaşa girmesi ve müteakiben Rusya'ya savaş ilan etmesi ile oluşan çatışma ortamı, Bolşevik İhtilali ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile yerini yakınlaşmaya bırakmıştır. Türkiye, Kurtuluş Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'ne yakın politikalar izlemiş ve Ruslardan önemli miktarda yardım almıştır. Bu dönemde imzalanan Dostluk ve Barış Anlaşmaları iki ülke arasındaki kimliksel kültürü dost kültüre doğru olarak kaydırmıştır. Ancak Türkiye'de Bolşevik ideolojisi olan komünizmin yayılmasına yönelik oluşan direnç kültürünün tam anlamıyla dostluk seviyesine çıkmasına engel olmuştur. Birinci Dünya Savaşı esnasındaki Dostluk ve Barış Anlaşmaları ile yakınlaşma süreci dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

NATO İttifakı: Türkiye İkinci Dünya Savaşı sonrasında NATO'ya üye olarak Sovyetler Birliği'ni ortak düşman olarak gören blokta yerini almıştır. Bu durum kimliksel kültürün yeniden düşmanlığa doğru evrilmesine sebep olmuştur. NATO ittifakı savaşa sebep olan rekabet alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır.

Kıbrıs Sorununun Soğuk Savaş sürecinde Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki kimliksel kültürü dost eksenli kaydırıldığı görülmektedir. Bu anlamda Sovyetler Birliği Kıbrıs konusunda ABD karşıtı politikalar izleyen Türkiye'nin yanında yer alması önem arz etmiştir. Bu durum ilişkileri dost yönlü baskılamıştır. Kıbrıs konusu dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınırlandırılmıştır.

Soğuk Savaş süresince ekonomi ve enerji konularında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye kısmi bir desteği söz konusudur. Ekonomi/enerji ilişkileri dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınırlandırılmıştır.

Kafkasya bölgesi Soğuk Savaşın hemen sonrasında Türkiye'nin etkin olmak istediği ancak Rusya'nın Sovyet nüfuzunu tesis etmeye yönelik politikalarını direnç olarak algıladığı bölgedir. Türkiye, bu dönemde Azerbaycan üzerinden bölgede etkinliğini artırmaya çalışmış, Rusya ise Ermenistan ile yakın bağlar tesis etme gayretine girmiştir. Nihai olarak Azerbaycan-Ermenistan çatışmaları Türkiye-Rusya rekabetine dönüşmüştür. Diğer taraftan, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne büyük önem attığı Gürcistan, enerji yollarının güvenliğini sağlama konusunda Türkiye ve Rusya arasında bir rekabet alanı olmuştur. Kafkasya konusu yüksek yoğunluklu rekabet alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Orta Asya bölgesi Türk-Rus ilişkilerinde rekabeti körükleyici bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bir taraftan kimlik üzerinden bölgeye yönelik etnik temelli politikalara yönelmiş, diğer taraftan bölgedeki ekonomik çıkarlarının peşine düşmüştür. Orta Asya'daki Sovyetler Birliği'nden devraldığı nüfuzunu devam ettirmeye çalışmaktadır. Orta Asya konusu yüksek yoğunluklu rekabet alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

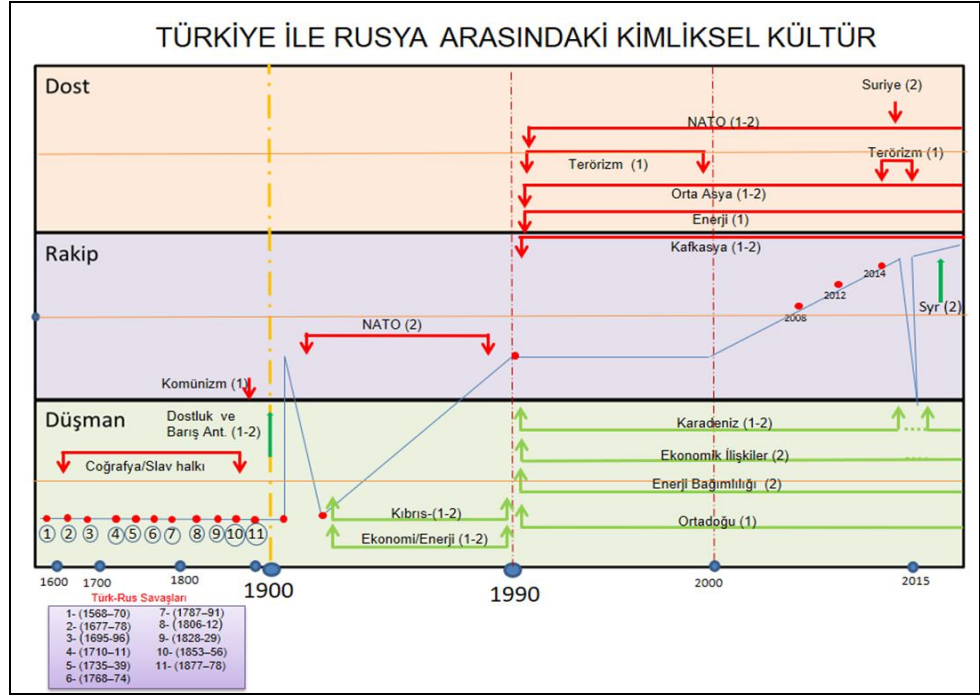
Terörizm konusu Türkiye-Rusya ilişkilerinde gizli kart niteliğindedir. Bununla beraber ilişkileri rekabetten iş birliğine kadar geniş ölçekte etkileyecek mahiyet arz etmektedir. Soğuk Savaşın hemen sonrasında rekabet unsuru olarak ortaya çıkan terörizm, 2000'li yıllardan sonra iş birliği alanına doğru evrilmiş, Suriye Krizi esnasında kısa dönem düşmanlık yönünde baskılayıcı unsur olmuştur. Terörizm konusu düşük yoğunluklu rekabet alanı (1) olarak sınıflandırılmıştır.

Ortadoğu konusu Batı karşıtı politikalarda ortak iş birliği alanı olarak görülürken aynı zamanda iki ülkenin tarihsel ilişkileri ve bölgesel çıkarları bağlamında rekabet alanına dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Ortadoğu konusu kısa vadeli iş birliği alanından Suriye Krizi ile çatışma/savaş potansiyeline sahip alan arasında dönemsel farklılıklar arz etmektedir.

Türkiye ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler Soğuk Savaş süresince kimliksel kültürü belirli ölçüde dost eksenli etkilemiştir. Soğuk Savaş sonrasında güçlü bir ivme kazanmış ve ekonomik ortaklık seviyesine kadar çıkmıştır. Rus turistler Türkiye için önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Çok boyutlu ekonomik ilişkiler iki ülke arasında uzun vadeli ve bağımlılık oluşturan iş birliği alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır.

Enerji ilişkileri Soğuk Savaş süresince düşük seviyeli ticari bir ilişki iken Soğuk Savaş sonrasında inşa edilen altyapılar ile, bağımlılık oluşturan iş birliği alanı haline gelmiştir. Dolayısıyla enerji konusu iki ülke arasında uzun vadeli ve bağımlılık oluşturan iş birliği alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynaklarının Avrupa pazarlarına ulaştırılmasında Rusya ile rekabet alanıdır. Bu anlamda enerji konusu iki ülke arasında düşük yoğunluklu rekabet alanı (1) olarak sınıflandırılmıştır.

Karadeniz konusu Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin Batı ile Rusya arasında dengeli politikalar izlediği en temel alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Deniz kuvvetleri alanındaki ortak faaliyetleri iki ülkeyi güvenlik alanında birbirine yakınlaştırmıştır. Ancak uçak düşürme krizi Karadeniz'de yaşanan iş birliği faaliyetlerinde dönemsel değişikliğe sebep olmuştur. Devam eden süreçte ise, ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir. Karadeniz konusu dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak Şekil 10'daki kimliksel kültür diyagramına ulaşılmıştır.

Şekil 10: Türkiye ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültür

Bu kapsamda iki ülke arasında toprak elde etme ve Slav halkları üzerinde hâkimiyet kurma hedefleri doğrultusunda 20. yüzyıla kadar toplam 11 savaş çıkmış ve kimliksel kültür düşman seviyesinde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan tarihi yakınlaşma ve imzalanan Barış ve Dostluk Anlaşmaları ile kimliksel kültür dost eksenli kaymaya başlamış, ancak Sovyet ideolojinin Türkiye’de etkin taraftar toplamaması ilişkileri rekabet boyutunda tutmuştur. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla Türkiye’nin karşıt blok olan NATO içinde yer alması kimliksel kültürü düşmanlık yönünde baskılamak, Türkiye ile Rusya arasındaki artan ticaret ve enerji ilişkilerinin NATO’nun dayattığı düşmanlığın etkisini azalttığı ve kimliksel kültürü dost eksenli baskıladığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında ise, NATO, Kafkasya, Orta Asya ve Terörizm (dönemsel), enerjinin aktarılması, Suriye odaklı Ortadoğu konular düşmanlık yönünde baskılayıcı unsurlar olmuş, ekonomi, enerji bağımlılığı ve Karadeniz ve Batı karşıtlığı bağlamında Ortadoğu konuları ise dostluk eksenli baskılayıcı faktörler olarak tezahür etmiştir.

Nihai olarak Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizleri esnasında Türkiye-Rusya ilişkilerindeki kimliksel kültürün rakip kültür olduğu tespit edilmiş ve tezin önerdiği modele göre, Türkiye’nin söz konusu krizlerdeki stratejisinin idare etme ya da temkin stratejisi olarak tezahür edeceği öngörülmüştür.

BÖLÜM 4: TÜRKİYE’NİN KRİZLER ESNASINDAKİ RUSYA’YA YÖNELİK POLİTİKASI

Bu bölümde Türkiye’nin Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerindeki Rusya’nın politikalarına ve faaliyetlerine olan tepkisi incelenmiştir. Krizlerin başlama anından itibaren Türk dış politikasının karar alıcılar tarafından nasıl şekillendirildiği tespit edilerek, özellikle söylemler üzerinden krizlere yönelik tepkisellik analiz edilmiş ve araştırma yönteminin çerçevesine uygun olarak Türkiye’nin kriz esnasındaki politikasının davranış stratejilerinden hangisi ile uyumluluk arz ettiği ortaya çıkarılmıştır.

4.1. Gürcistan Krizi

Türkiye, Gürcistan Krizi esnasında Batı ile Rusya arasında hassas bir politika izlemek durumunda kalmıştır. Kriz aynı zamanda Rusya-Türkiye ilişkilerinde çeşitli sorunlar üretebilecek bir nitelik arz etmiştir. Rusya’nın Gürcistan’a yönelik saldırganlığı Türkiye’yi gerek bölgede kurduğu stratejik komşulukları etkileme riski, gerekse Kafkasya’daki statükonun çökmesi durumunda ortaya çıkabilecek olası güvenlik riskleri nedeniyle endişeye sevk etmiştir. Kriz aynı zamanda Türkiye ile Rusya arasındaki ticari ilişkileri ve enerji konusundaki iş birliğini akamete uğratma potansiyeli taşımıştır.³²⁹

Rusya’nın Gürcistan’a askeri müdahalesi Türkiye’nin Batı ile Rusya arasındaki konumunun sorgulanmasına sebep olan önemli krizlerden biridir. Türkiye gerek 7 Ağustos 2008 tarihinde başlayan Gürcistan ile Güney Osetyalılar arasındaki çatışmalara, gerekse 8 Ağustos 2008 tarihinde Rusya’nın Gürcistan’a askeri müdahalesine hazırlıksız yakalanmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı’nın ilk açıklaması tarafların çatışmaları derhal durdurması yönünde olmuştur. Müteakiben, dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından yapılan açıklamada; taraflara çatışmaların sonlandırılması çağrısı yinelenmiş, Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu dönemde Türk basınına yansıyan haberlerde Erdoğan’ın

---

³²⁹ Igor Torbakov, *The Georgian Crisis and Russia–Turkey Relations*, Washington: Jamestown Foundation Publication, 2008, s.7.

Gürcistan lideri Saakaşvili ile görüşme gerçekleştirdiği, ancak Rusya Başbakanı Putin'in Erdoğan ile görüşmeyi reddettiği ifade edilmiştir.³³⁰

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Rus Silahlı Kuvvetlerinin Güney Osetya ve Abhazya bölgeleri üzerinden Tiflis'e kadar uzanan bir çizgide askeri güç kullanmasına, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması vurgusu yapılarak tepki gösterilmiştir. Devam eden süreçte Gürcistan'daki insani durumun iyileştirilmesine yönelik, Kızılay devreye sokulmuş ve kriz bölgelerine insani yardım gönderilmiştir. Eşzamanlı olarak dönemin Başbakanı Tayyip Erdoğan tarafından yapılan açıklamalarda, iki taraf arasındaki düşmanlıkların sonlandırılması ve Kafkasya'da Rusya'nın da dâhil olduğu bir pakt kurulması çağrısında bulunulmuştur.³³¹

10 Ağustos 2008 tarihinde Rus Dışişleri Bakanı Lavrov ile Türk Dışişleri Bakanı Ali Babacan arasında bir görüşme gerçekleşmiş, Lavrov'un görüşmede Rusya'nın Gürcistan'ın saldırganlığını önlemek üzere müdahale ettiğini ifade ettiği basına yansımıştır. Devam eden süreçte, Türkiye'nin Gürcistan'a olan yardımının Rusları kızdırdığı ancak enerji bağımlılığının Türkiye'nin Rusya'yı protesto etmesine engel olduğu yorumları sıklıkla ifade edilmiştir. Diğer taraftan kriz esnasında bölgeye ulaşan ilk gazetecilerin Türk olduğu ve krizle ilgili yaptıkları haberlerde; Rus saldırılarında ölen ve yaralanan sivillere odaklanıldığı, olaylardan Saakaşvili'yi sorumlu tutan haberler yapıldığı, özellikle İslamcı basında Saakaşvili'nin açıkça eleştirildiği tespit edilmiştir.³³²

Kriz esnasında Türkiye'yi Rusya ile ABD arasında hassas tavır almaya iten önemli olaylardan biri, ABD'nin Gürcistan'a yönelik insani yardım faaliyeti kapsamında Karadeniz'e askeri gemi gönderme girişimi olmuştur. Türkiye bu süreçte, ABD'ye ait iki adet büyük tonajlı hastane gemisinin Türk Boğazlarından Karadeniz'e geçişine Montrö Sözleşmesinin kısıtlayıcı maddeleri nedeniyle*³³³ izin vermemiştir. Bu anlamda

---

³³⁰ Gareth Jenkins, "Turkey Caught in a Dilemma Over South Ossetia" **Eurasia Daily Monitor**, Cilt.5, No.153, (2008), s.1.

³³¹ Turkish Daily News, "Erdogan on a Surprise Trip to Russia" 14 Ağustos 2008; Today's Zaman, "Turkey Steps Into Georgia Conflict," 14 Ağustos 2008.

³³² Jenkins, s.1.

*³³³ Türkiye Montrö Sözleşmesinin, denize sınırı olmayan ülkelerin ancak Karadeniz'de 21 gün süre ile

Türkiye Montrö Sözleşmesini kararlı bir şekilde uygulama iradesi göstermiştir.³³⁴ Nitekim bu süreçte Rusya'nın Türkiye'ye çeşitli diplomatik kanallardan Montrö Sözleşmesine sıkı sıkıya bağlı kalması yönünde baskı yaptığı bilinmektedir.

Diğer taraftan kriz ile eş zamanlı olarak Türkiye'den gelen binlerce nakliye kamyonunun Türk-Rus sınırında bekletildiği ortaya çıkmış ve bu gelişme Rusya'nın Türkiye'ye şantaj yaptığı yorumlarına sebep olmuştur.³³⁵ Türkiye'nin Montrö Sözleşmesine bağlı kalması özellikle Gürcistan halkı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim bu dönemde Türkiye'nin gündeme getirdiği Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu oluşturma fikrine Gürcistan ilgi göstermemiştir.³³⁶

Genel anlamda Türkiye'nin Gürcistan krizine yönelik ilk tepkilerine iki temel söylem hâkim olmuştur. Bunlardan biri, Rusya'nın müdahalesine keskin bir eleştirel tavır almaktan kaçınılmasıdır. Özellikle Türkiye bu şekilde ABD'nin söylemlerinden farklılaşmıştır. Diğer söylem ise, Kafkasya Birliği önerisidir. Bu söylem ile problemlerin çözümünde daha bölgesel bir uzlaşma zemini aranmıştır. Nitekim krizin başlamasından kısa bir süre sonra Başbakanı Erdoğan'ın Rusya ziyareti ve bu ziyaret esnasında tekrar gündeme getirdiği Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformuna Rus makamları olumlu kanaat bildirmiştir. Ziyaret esnasında Türkiye heyetinin Rus mevkidaşları tarafından çeşitli jestler ile ağırlanması ve krizin ilerleyen aşamalarında Putin'in Türkiye'yi güvenilir bir ortak ifadeleri ile övmesi, kriz esnasındaki Türkiye stratejisinin Rusya tarafından da memnuniyetle karşılandığı anlamına gelmektedir.

Bu süreçte yapılan açıklamalar genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Rusya'nın müdahalesini kabullenici ancak ürettiği sıkıntıları çözümleyici bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Gül'e göre, Türkiye'nin siyasi girişimleri ve insani yardım operasyonları çok memnuniyet vericidir. Gül aynı zamanda Türkiye'nin nerede sıkıntı olursa, nerede insanlar bir desteğe ihtiyaç

---

kalabileceği ve maksimum 45.000 ton ağırlığında en fazla dokuz askeri gemi bulundurabileceği hükümlerinin uygulamasıdır. Bu maddeler üzerinden, kriz süresince ABD askeri gemilerinin Karadeniz'e girişini sınırlamıştır.

³³⁴ Özdal, Özertem ve Diğerleri, s.22.

³³⁵ Torbakov, s.14.

³³⁶ SETA, Türkiye Gürcistan İlişkileri,

duyarsa barışçıl amaçlar doğrultusunda bu desteği her zaman gösterdiğini ifade etmiştir.³³⁷ Türkiye'nin krize yönelik insani problemleri çözücü bir aktör olarak ortaya çıkması ve Rusya ile müdahalenin gerekliliği konusunda doğrudan bir tartışmaya girmemesi bu aşamada dikkat çekici bir nitelik arz etmiştir.³³⁸

29 Ağustos 2008 tarihinde dönemin Dış Ticaret Bakanı Tüzmen tarafından yapılan açıklamada, Türkiye'nin bu dönemde çeşitli ekonomik sıkıntılar yaşamasına rağmen Rusya'nın Türkiye'nin bir numaralı ticari ortağı olduğu ve Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini çok daha iyi seviyelere çıkarmak istediği ifade edilmiştir.³³⁹ Gürcistan Krizi boyunca Türkiye ile Rusya arasında yaşanan Gümrük Krizi Türkiye tarafından hassasiyetle yönetilmiştir. Bu süreçte Rusya tarafından Türk kamyonları Avrupa'dan gelseler bile, Rus sınırında gümrük tarifesi prosedürlerinden farklı olarak kırmızı hatta yönlendirilmiş ve bütün ürünler tek tek kontrol edilerek sayılmış, bu durum ise ürünlerin tesliminde birtakım gecikmelere neden olmuştur.³⁴⁰ Türkiye ise bu gelişmeler karşısında Rusya nezdinde çeşitli girişimlerde bulunarak sorunu sessizce çözmeye çalışmıştır. İlk etapta Ticaret Bakanı tarafından gümrüklerde benzer şekilde Rus mallarına 'kırmızı hat protokolü' uygulanacağı açıklanmış olsa da³⁴¹ müteakiben Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek tarafından Tüzmen'in teklifinin Bakanlar Kurulu toplantısında kabul görmediği ve sorunların diyalog yoluyla çözümünden yana oldukları açıklanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin Rusya ile açık bir restleşme içine girmeyeceği net olarak ifade edilmiştir.³⁴²

Dönemin Adalet Bakanı Çiçek tarafından 1 Eylül 2008 tarihinde yapılan açıklamalarda; Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini en iyi şekilde ilerletmeyi arzuladığı, Gürcistan Krizi gibi bölgede yaşanan gelişmelerin Türk-Rus ilişkilerine ve Türkiye'nin Rusya'ya yönelik ihracatına olumsuz yansımalarının olduğu, ancak Rusya'nın Türkiye için çok

---

³³⁷ Sabah, "Gül'den Kafkasya değerlendirmesi" 12 Ağustos 2008.

³³⁸ Sabah, "Erdoğan: Kafkas Birliği Kuralım", 11 Ağustos 2008

³³⁹ Sabah, "Türkiye'den Rusya'ya Karşı Tedbir Paketi", 29 Ağustos 2008.

³⁴⁰ Torbakov, s.14.

³⁴¹ Robert Tait, "Trade War Looms Between Moscow and Ankara" Guardian. 1 Eylül 2008.

³⁴² Zeliha Alagöz, "Restleşmek Neye Mal Olur?" **Sabah**, 2 Eylül 2008,

önemli bir ülke olduğu ifade edilmiştir.³⁴³ 02 Eylül 2008 tarihinde ise, Başbakan Erdoğan tarafından yapılan açıklamada; Türkiye'nin Batı ile Rusya arasında bir seçim yapmak zorunda olduğu savlarına tepki gösterilmiş, Erdoğan, Türkiye'yi herhangi bir tarafa itmenin doğru olmadığını ifade etmiştir.³⁴⁴

Dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 2008 yılı Ekim ayında yaptığı açıklamada; Gürcistan krizini Kafkas bölgesindeki istikrarsızlıklar bağlamında ele almış ve Kafkasya'nın enerji kaynaklarının doğudan Batıya aktarılmasında çok önemli bir konuma sahip olduğunu, Kafkasya'daki istikrarsızlıkların hem Doğu hem de Batı ülkeleri açısından çok çeşitli sorunlara neden olacağını ifade etmiştir.³⁴⁵

Dönemin Başbakan Başdanışmanı Ahmet Davutoğlu tarafından 08 Eylül 2008 yılında yapılan bir açıklamada; ABD'nin Irak örneğinde ve Rusya'nın Gürcistan savaşında görüldüğü gibi ülkelerin tek başlarına bir düzen kurma kabiliyetlerinin olmadığını ve Türkiye'nin ise Ortadoğu'da, Balkan ve Kafkaslarda düzen kurulurken aktif bir çaba içinde olacağını altını çizmiştir.³⁴⁶ 19 Eylül 2008 tarihinde Davutoğlu tarafından yapılan diğer açıklamada ise; herhangi bir Avrupa ülkesinin Rusya'ya karşı izolasyonist politikalar izleyebileceği, ancak Türkiye'nin coğrafi şartları itibariyle böyle bir tutum takınamayacağı, özellikle Türkiye'nin Rusya'ya yüzde 70-80 oranında bir enerji bağımlılığının söz konusu olduğu, ABD-Rusya çekişmesine ortak olmak istemedikleri ve yapılan stratejik hataların bedelini ödemeyecekleri ifade edilmiştir.³⁴⁷

4.2. Ukrayna Krizi

Türkiye'nin Ukrayna Krizine yönelik politikası gerek Rusya ile gerekse Türkiye'nin diğer NATO üyesi ülkeler ile ilişkilerinde önemli sonuçlar doğuracak nitelikte bir seyir arz etmiştir. Kriz öncesinde Türkiye-Ukrayna ilişkilerinin genel seyrine bakıldığında,

---

³⁴³ Sabah, "Rusya'ya Kırmızı Hat Uygulaması Yok" 01 Eylül 2008.

³⁴⁴ Torbakov, s.14

³⁴⁵ Rana Foroohar, "Pulled From Two Directions" **Newsweek**, 13 Ekim 2008

³⁴⁶ Semih İdiz, "Türkiye'den bu kez 'Abhazya Hamlesi'", **Milliyet**, 08 Eylül 2008

³⁴⁷ Council On Foreign Relations, "Turkey's Top Foreign Policy Aide Worries about False Optimism in Iraq", 2008 <http://www.cfr.org/turkey/turkeys-top-foreign-policy-aide-worries-false-optimism-iraq/p17291> (10 Ağustos 2015).

ilk diplomatik ilişkilerin 1992 yılında imzalanan protokol ile tesis edildiği ve bahse konu protokolün iki ülke arasında siyasi askeri ekonomik ve kültürel konular başta olmak üzere birçok alandaki ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığı bilinmektedir. 2003 yılında dönemin Türk Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından Ukrayna'ya resmi ziyaret gerçekleştirilmiş ve siyasi diyalog ve iş birliği geliştirilmesi yönünde ortak bir bildiri imzalanmıştır.³⁴⁸

2004 yılında Türkiye ile Ukrayna arasında imzalanan Ortak Eylem Planı kapsamında; bölgedeki istikrarın sağlanması, terör ve organize suçlarla ortak mücadele edilmesi, ikili ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi, ülkelerin ulaştırma potansiyelinin iyileştirilmesi, Avrupa ve Euro-Atlantik bütünleşmesinin sağlanması gibi pek çok konuda ortak hareket etme kararı alınmıştır. 2007 yılında Ukrayna Başbakanı Yuşçenko'nun Türkiye ziyareti sonrasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması ile Ukrayna'nın KUH'a katılımına yönelik protokoller imzalanmıştır. 2010 yılında ise iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey kurulmasına karar verilmiştir.³⁴⁹ Kırım Tatarlarına ilişkin sorunlar ise Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin önemli konularından biridir. Türkiye Kırım Tatarlarının Ukrayna'nın sadık vatandaşları olarak diğer Ukrayna vatandaşları ile aynı statüde yaşamalarına yönelik çaba sarf etmiştir.³⁵⁰

Ukrayna Krizine yönelik Türkiye'nin politikası, genel olarak Rusya ile bu dönemdeki olumlu seyir izleyen ilişkiler ile Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik politikaları bağlamında şekillenmiştir. Türkiye'de toplumun çeşitli kesimleri tarafından Kiev'de başlayan gösterilere birbirinden farklı yaklaşımlar sergilenmiş, dönemin hükümeti ise olaylara kuşkulu bir şekilde yaklaşmıştır. Özellikle İstanbul'da aynı dönemde ortaya çıkan Hükümet karşıtı Gezi Olayları ile Ukrayna'daki gösteriler arasında bir paralellik kurulmuş ve çıkan olayların arkasında Batı ülkeleri olduğu ima edilmiştir.

Türkiye'nin Ukrayna Krizine müdahil olma konusundaki isteksizliği Türkiye'deki iç sorunları ile de alakalı bir durumdur. Özellikle 2013 yılı Mayıs ayında başlayan Gezi

---

³⁴⁸ Habibe Özdal ve Viktoriia Demydova "Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj" **USAK Analiz No: 16**, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2011, s. 27.

³⁴⁹ Age, s.35

³⁵⁰ Age, s.33

Parkı eylemleri ve bu eylemlerin Hükümetin sert müdahalesi ile bastırılması, 2013 Aralık ayındaki Bakanlara ve Hükümete yakın iş adamlarına yönelik yapılan yolsuzluk operasyonları ve bu operasyonların Hükümet tarafından kendine darbe yapıldığı gerekçesi ile bastırılması gibi sorunlar, Ukrayna Krizinin Türkiye gündemine yeterince girmesini engellemiştir.³⁵¹

Diğer taraftan Ukrayna'da yaşanan olaylar Türk medyasında yeterince yer almamış ve muhalefet partileri ise Rusya'nın Ukrayna'daki gösterilere doğrudan müdahil olmasına yeterli tepki vermemiştir. İlerleyen süreçte ortaya çıkan tepkilerde Ukrayna Krizinin daha çok ideolojik olarak algılandığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki laik kesimlerin Ukrayna'daki gösterilere karşı destekleyici bir tavır alırken,³⁵² bu ülkede faşizan bir yönetim olduğu, Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'daki faaliyetlerinin kendini savunma çabası olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.³⁵³

Türkiye bu süreçte ABD'nin proaktif ve saldırgan tutum takınmasına ve AB'nin Rusya'ya yönelik ağır yaptırımlar uygulanmasına sıcak bakmamıştır.³⁵⁴ ABD'nin Rusya'yı özellikle Kırım'ın ilhaki sonrasında sert bir dille eleştirmesi ve müteakiben Karadeniz'e askeri gemi göndererek tepkisini somutlaştırması karşısında, Türkiye çekinceli bir duruş sergilemiştir. Bu süreçte Montrö Sözleşmesi'nin maddelerinin doğru uygulanması konusunda tıpkı Gürcistan Krizi esnasında olduğu gibi Türkiye'nin kararlı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu kapsamda ABD askeri gemileri USS Taylor ve USS Truxtun'ın Montrö Sözleşmesi'nin öngördüğü şekilde Karadeniz'de 21 gün kalması sağlanmıştır.³⁵⁵

Diğer taraftan Türkiye diplomatik seviyede Rusya'yı doğrudan karşısına alacak politikalardan özenle kaçınmış ancak NATO'nun bir üyesi olarak ittifak dayanışmasına

---

³⁵¹ Balkan Devlen, "Don't poke the Russian Bear: Turkish policy in the Ukrainian Crisis", **Noref Policy Brief**, Oslo, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2014, s.2

³⁵² Berk Esen, "The Portrayal of the Ukrainian Crisis in the Turkish Media", **The Ukrainian Crisis in the European Media and the Public Sphere**, Turkey. Cultures of History Forum, 2014, s.3-5.

³⁵³ Devlen, s.1-2

³⁵⁴ Age, s.1-2.

³⁵⁵ Selçuk Çolakoğlu, "Turkey's Attitude Toward the Crisis Between Russia and Ukraine" **Turkish Weekly**, 24 Nisan 2014

zarar vermemek adına Polonya ve Romanya üzerinde NATO'nun AWACS uçakları ile gerçekleştirdiği keşif gözetleme faaliyetlerine destek vermiştir. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) resmi olarak tanımamasına rağmen NATO ile AB arasında yapılan ve GKRY'nin masada olduğu gayri resmi Kırım toplantısının gerçekleşmesine izin vermiştir.³⁵⁶

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi Türkiye'nin kimliksel hassasiyetleri açısından krize bakış açısını etkileme potansiyeli olan bir konudur ve bu süreçte Türkiye'nin tepkiselliği önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu anlamda Türkiye'nin diplomatik olarak zor bir duruma düştüğü söylenebilir. Bir taraftan Batı ittifakına yönelik taahhütleri ve Kırım Tatarlarına etnik ve kültürel yakınlığı, diğer taraftan ise Rusya ile son dönemde gelişen ekonomik ve siyasi ilişkiler Türkiye'yi zor tercihler ile karşı karşıya bırakmıştır. Kırım'ın ilhakı sonrasında Kırım Tatar lideri Mustafa Cemil Kırımoglu sınır dışı edilmiş ve bu durum Tatarların yoğun protestosuna neden olmuştur. Bu süreçte Kırımoglu Türk yetkililerinden doğrudan yardım istemiştir.

İlhak sonrasında Rus ve Ukrayna basınında çıkan haberlerde; Türkiye'nin Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşmasından doğan hakları gereği Kırım'a müdahale edebileceği tartışılmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre; Kırım yarımadasında bağımsızlık ilan edilemeyeceği ve üçüncü tarafa teslim edilemeyeceği buna aykırı bir durum olursa, Kırım'ın otomatik olarak Türklerin kontrolüne geçeceği ifade edilmektedir. Ancak bu anlaşma Türk kamuoyunda hiç yer almamış ve Türk Hükümeti tarafından böyle bir argümana olumsuz yaklaşım gösterilmiştir.³⁵⁷

Benzer şekilde Kırım'ın ilhakı sonrasında Kırım Tatar Meclisi tarafından Küçük Kaynarca Anlaşmasının Türkiye'ye sağladığı haklar hatırlatılarak, Türkiye'nin Rus gemilere Boğazlarını kapatabileceği ve Kırım'a yardım maksatlı Türk savaş gemilerini gönderilebileceği hususları iletilmiş ancak Türkiye, uluslararası deniz hukukunu örnek

---

³⁵⁶ Pinar Elman, "Split Three Ways on Ukraine: Turkey in a Changing Regional Order" **PISM Strategic File No:10 (46)**, Poland: Polski Instytut Spraw Miğdzynarodowych, 2014, s.1.

³⁵⁷ Salih Yılmaz, "Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi", **SD Strateji Düşünce Dergisi**, Sayı.70, (Eylül 2015), s.2.

göstererek ve Kırım'a askeri gemi gönderilmesinin NATO'nun alacağı özel bir karara bağlı olduğunu ifade ederek bu talebi reddetmiştir.³⁵⁸

Türkiye'nin Kırım'ın İlhakına en görünür tepkisi BM'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunan ve Kırım'ın işgalinin kabul edilemez olduğunu teyit eden kararına olan desteğidir. Diğer bir tepkisi ise Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından 05 Mayıs 2014 tarihinde yapılan Kırım'ın meşru bir halkı olarak Tatarlara saygı gösterilmesi gerektiğine dair açıklamasıdır. Türkiye'nin Kırım'a yönelik hassasiyetini gösteren diğer girişimi de Türk Hükümetinin Rusya'nın Kırım Tatarlarına yönelik yapılan insan hakları konusunda bir rapor hazırlama çabasıdır. Zafer Üskül başkanlığındaki heyet Kırım'ı ziyaret ederek bir rapor hazırlamış ve söz konusu rapor 2015 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Rusya Devlet Başkanı Putin'e verilmiştir.

Diğer taraftan bu süreçte Türkiye'de faaliyet gösteren yaklaşık 50 Kırım Tatar Derneği tarafından çeşitli mitingler, protesto gösterileri ve konferanslar tertip edilmiştir. 4-5 Nisan 2015 tarihinde Ankara'da yapılan Dünya Kırım Tatar Kongresi'nde Türk Hükümeti Başbakanı ve Cumhurbaşkanı tarafından gönderilen mesajlar okunmuş ve Türkiye'nin Kırım Tatarlarını desteklediği, Kırım'ın ilhak edilmesini tanımadığı ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklediği açıklanmıştır. Söz konusu Kongre muhalif partiler tarafından desteklenerek temsilciler gönderilmiştir.³⁵⁹

Müteakiben Türk Cumhurbaşkanı'nın Kırım Tatarlarına karşı sorumlulukları olduğu ve Rusya'nın onların haklarına saygı göstermesi gerektiği yönündeki açıklamaları Rusya'nın "Kırım Tatarları sorununun tamamıyla Rusya'nın içişleri konusu olduğu herhangi bir ülke ile bu konuda görüşmesinin mümkün olmadığı" açıklamaları ile karşılık bulmuştur.³⁶⁰ Türkiye'nin Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ve özellikle Kırım'ı ilhak etmesi karşısındaki politikası genel hatları ile değerlendirildiğinde; Türkiye Ukrayna Krizine doğrudan müdahale etmemiş ve bu süreçte düşük profilli ve

---

³⁵⁸ Age, s.6.

³⁵⁹ Age, s.7.

³⁶⁰ Adam Balcer, "Dances with the Bear: Turkey and Russia After Crimea" **Working Paper-08**, University of Warsaw: Center for East European Studies, 2014, http://www.iai.it/sites/default/files/gte_wp_08.pdf (02 Ağustos 2016)

karışmazlık politikası izlemiştir. Kırım Tatarlarına yönelik hassasiyeti ortaya konulmuş ancak bu, yüksek tonda bir eleştirel söyleme dönüşmemiştir. Nitekim, Kırım Tatar lideri Mustafa Cemil Kırimoğlu'nun Türk Hükümetinin Kırım Tatarlarına yeterince destek olmadığını ima eden konuşmalarına rastlamak mümkündür.

Türkiye'deki Tatarların sayısı göz önüne alındığında, Türk Hükümeti üzerinde baskı kurabilecek çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin resmi politika olarak Kırım'ı ilhakını tanınması kısa zamanda mümkün değildir. Bu durum Türkiye'nin Kırım Tatarları ile tarihsel ve etnik yakınlığı yanında Türkiye'deki Tatar diasporasının baskılarının bir sonucudur. Diğer taraftan, Rusya'nın Kırım Tatarlarına yönelik baskıları Türk Hükümeti tarafından belirli ölçüde takip edilmekte, buna mukabil Rusya'nın Türkiye'nin kaygılarını giderici mahiyette çeşitli politikaları izlediği görülmektedir. Özellikle Rusya Tatar dilinin Kırım'ın resmi dillerinden biri olarak kabul edilmesine yönelik girişim başlatmış, bunun yanında Tataristan Başkanı Rustam Minnikhanov'un 2014 yılında gerçekleşen ve Putin ile Erdoğan'ın Başkanlık ettiği Türkiye-Rusya Yüksek Seviyeli Konsey Toplantısına katılması sağlanmıştır.³⁶¹

Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik ihtiyatlı dili ve dönemin iktidar mensuplarının o dönemdeki kimliğe dayalı dış politika söylemleri dikkate alındığında; mevcut Türk dış politikasının kimliğe vurgu yapan dili ile uyuşmadığı söylenebilir. Rusya ise; Türkiye'nin konuyu tırmandırmayan tarzda yapıcı politika izlemesine genelde çeşitli jestler yaparak karşılık vermiştir. Özellikle Kırım'a Türkiye'den uçak seferlerinin tekrar başlaması, Putin'in Tatarların kültürlerinin korunmasına yönelik aldığı kararlar bu kapsamdadır.³⁶² Bu anlamda Karadeniz'deki iş birliği ve Rusya ile derin ekonomik ve enerji ilişkileri Rusya'ya karşı sert bir tutum takınılmasını önlediği söylenebilir.³⁶³

Ukrayna Krizinin en şiddetli yaşandığı bir dönemde Türk Enerji Bakanı'nın Rusya'dan daha ucuz gaz alınacağına ve enerji ilişkilerin geliştirilerek ticaret hacminin 100 milyar

---

³⁶¹ Habibe Özdal, "The Influence of the Ukraine Crisis on Turkish-Russian Relations" Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2015, http://www.europeanleadershipnetwork.org/the-influence-of-the-ukraine-crisis-on-turkish-russian-relations_2523.html (10 Eylül 2016), s.1.

³⁶² Dorian Jones, "Ukraine Crisis Puts Strain On Turkey-Russia Ties", **EurasiaNet's Weekly Digest**, 07 Mayıs 2014

³⁶³ Elman, s.1

Dolara çıkarılacağına dair açıklamalar yapması oldukça dikkat çekicidir ve söz konusu açıklamalar, Ukrayna Krizinin Türk-Rus ilişkilerine büyük bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde Türkiye'nin dış yardımlar konusunda tüm ülkeler arasında dördüncü ülke olmasına rağmen bu dönemde Ukrayna'ya mali yardım yapmamasını da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.³⁶⁴

Ancak Türkiye Yanukoviç'in protestolara yönelik sert önlemlerini kınayan açıklamalar yapmış ve Yanukoviç sonrası göreve başlayan hükümetini ilk tanıyan ülke olmuştur. Bunun yanında Kırım'daki Rusya'ya katılım referandumunu tanınmamış, referandumun tehlikeli ve yasadışı olduğu ilan edilmiştir. Benzer şekilde Ukrayna'nın Rusya tarafından federasyonlaştırmasına karşı çıkmış ve Rus yanlısı ayrılıkçıların eylemleri kınanmıştır.³⁶⁵

Genel olarak Rusya ile Türkiye arasında Ukrayna Krizi esnasında çeşitli görüş ayrılıkları olsa da bunlar iki ülkenin karşı karşıya gelmesine sebep olmamış ve Türkiye gerilimi tırmandırmaktan özenle kaçınmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaların hiçbirinde Rusya kelimesi direk kullanılmamış, Türk Dışişleri Bakanlığı resmi internet adresinde Rusya stratejik ortak olarak ifade edilmeye devam edilmiştir.³⁶⁶

Dolayısıyla Ukrayna krizi Türk-Rus ilişkilerinde yıkıcı sonuçlar doğurmamıştır. Buna mukabil Türkiye ve Rusya'nın bölgeye ve uluslararası sisteme yönelik benzer bakış açıları kriz esnasında teyit edilmiştir. Türkiye'nin Ukrayna'ya yönelik AB ve ABD yaptırımlarının içinde yer almayı reddetmesi Rusya ile iş birliğinin önemli bir göstergesi olmuştur.³⁶⁷ Aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa enerji güvenliği bağlamındaki stratejik önemi, Rusya'nın devre dışı bırakıldığı edildiği Güney Gaz Koridorunun değerinin anlaşılması ile tekrar ortaya çıkmıştır.³⁶⁸

---

³⁶⁴ Age, s.2

³⁶⁵ Balcer, s.3.

³⁶⁶ Age, s.3.

³⁶⁷ Özdal, "The Influence of the Ukraine Crisis on Turkish-Russian Relations", s.1.

³⁶⁸ Diba Nigâr Göksel, "Turkey's Russia Conundrum: To court or to curb? No:185, **FRIDE Policy Brief**, Madrid: A European Think Tank For Global Action, 2014, s.3.

Sami Kohen, Türkiye'nin Ukrayna Krizinin başından itibaren ilkesel bir tutum sergilediğini ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin korunmasını söylemlerinin merkezine oturttuğunu ifade etmektedir. Kohen'e göre; Türkiye Batılı ülkeler ile beraber gözükürken, onlar gibi sert tutum takınmaktan kaçınmıştır. Genel tavrı ise soruna mesafeli yaklaştığı, uyuşmazlığa taraf olmamayı ve Rusya'yı karşısına almamayı tercih ettiği yönündedir. Bu durum ise Türkiye'nin Rusya'ya enerji, ekonomik çıkarlar bağlamında verdiği önemi göstermektedir.³⁶⁹

Ukrayna'nın doğusundaki çatışmaların devam etmesiyle kriz, Türk-Rus ilişkilerini etkilemeye devam etmiştir. Özellikle Suriye'deki uçak düşürme krizi sonrasında Türkiye ile Ukrayna'nın Rusya ortak tehdidi karşısında yakınlaştığı görülmektedir. 2016 yılında iki ülke arasında siyasi, ekonomik ve askeri konuları kapsayan çeşitli adımlar atılmış, Şubat ayında Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna ziyaretini Mart ayında Ukrayna Devlet Başkanı'nın Türkiye ziyareti takip etmiştir. Yapılan görüşmelerde serbest ticaretin tekrar başlatılması, Türkiye'nin Ukrayna'ya düşük faizli 50 milyon Dolar değerinde kredi sağlaması ve iki ülke Deniz Kuvvetlerinin Karadeniz'de ortak eğitimler yapması gibi alanlarda fikir alışverişinde bulunulmuş ve anlaşmalar yapılmıştır.³⁷⁰

Bu dönemdeki Türkiye ile Ukrayna arasında gelişen diğer ilişkiler kapsamında; Genelkurmay Başkanlarının karşılıklı ziyareti, Yüksek Düzeyli İş Konseyi Toplantısının düzenlenmesi ve sonrasında yayımlanan bildiriye Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırganlıklarının kınanması, Karadeniz'de güvenlik mekanizmalarının güçlendirilmesine yönelik adımlar atılması ve Türkiye'nin Ukrayna'ya askeri yardımda bulunması konuları ön plana çıkmıştır.³⁷¹

Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko'nun Türkiye ziyareti esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yaptığı ortak basın toplantısında; Rusya'nın Kırım'da uluslararası hukuku ihlal ettiğine, Kırım Tatarlarına kötü muameleler yaptığına dikkat çekilmiştir. Nitekim

---

³⁶⁹ Sami Kohen, "Ukrayna Krizi Türkiye'yi Zorluyor", **Milliyet**, 18 Nisan 2014.

³⁷⁰ Oleg Varfolomeyev, "Ukraine, Turkey May Forge Anti-Russian Alliance in Black Sea", **Eurasia Daily Monitor**, Vol.13. Issue.50. (2016) s.1.

³⁷¹ Age, s.2

Poroşenko'nun ziyaretine Kırım'dan Rusya tarafından sınır dışı edilen Refat Cubarov ve Mustafa Cemilov Kırimoğlu da katılmıştır. Aynı toplantıda dikkat çekilen diğer husus, iki ¼lke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanacağı ve ticaret hedefinin 2020 yılına kadar 20 milyar dolar olarak belirlendiğine ilişkin yapılan açıklamalar olmuştur.³⁷² 2016 yılının ilk yarısından itibaren Türk-Rus ilişkilerinde yaşanan normalleşme Türkiye'nin Ukrayna Krizine yönelik politikalarını tekrar uçak düşürme olayı öncesine döndürmüştür.

4.3. Suriye Krizi

Rusya, Esad rejiminin desteklenmesi kapsamında Eylül 2015 tarihinden itibaren Suriye'ye askeri olarak müdahale etmiştir. Rusya'nın Suriye politikasına ve askeri müdahalesine yönelik Türkiye'nin tepkisini üç temel süreçte incelemek mümkündür. İlk süreç Rusya'nın Esad rejimini karşıt Türkiye politikasına rağmen sahiplendiği süreç, ikincisi Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi ile başlayan süreç, üçüncüsü ise Türkiye tarafından Rus savaş uçağının düşürülmesi sonrasındaki süreç olarak ifade edilebilir.

Türkiye'nin Suriye Krizinin başlaması ile birlikte genel politikası Suriye rejimine reformlar yapması yönünde baskı yapmak olmuştur. Ancak, rejim gereken reformları yapmamış ve protesto gösterilerine ve muhalif unsurlara sert bir şekilde müdahale etmiştir. Müteakiben Türkiye, Suriye politikasında değişime gitmiş ve rejim ile olan diplomatik ilişkilerini keserek siyasi ve askeri tüm muhalif kesimleri desteklemeye başlamıştır. Müteakiben uluslararası kamuoyuna Suriye'ye doğrudan askeri bir operasyon yapılması yönünde çağrıda bulunulmuştur.³⁷³

Suriye'den gelen mülteci akını ile karşı karşıya kalan Türkiye, müteakiben Suriye'ye askeri, siyasi, ticari ve ekonomik olarak yaptırımlar uygulamaya başlamış ve ÖSO ile yakın temas halinde olduğu için, bu gruba silah yardımı yapmakla suçlanmıştır.³⁷⁴

---

³⁷² Age, s.2-3

³⁷³ Chatham House, "Syria, Turkey and Iran: Regional Dynamics of the Syrian Conflict" **Middle East and North Africa Programme Meeting Summary**, London: The Royal Institute of International Affairs, 2012.

³⁷⁴ Michael Weiss, "Syrian Rebels Say Turkey is Arming and Training Them", Daily Telegraph Blog, 22 Mayıs 2012.

Benzer şekilde Türkiye'nin Suriye krizine mezhepsel bir perspektifte yaklaştığı iddia edilmiş, Alevi bir zümreye ait olan Esad'ın devrilmesi arzusu ile Sünni gruplara olan desteği bu bağlamda yorumlanmıştır.³⁷⁵

Türkiye'nin Suriye Krizine yönelik temel endişeleri; Suriye'nin kitle imha silahları, Suriye'de otonom bir Kürt bölgesinin kurulma olasılığı ve mülteci akını gibi hususlardır. Türkiye bu süreçte bir yandan NATO'yu uçuşa yasak bölge ilan etmesi yönünde ikna etmeye çalışmış, diğer taraftan, NATO'dan Suriye sınırında Patriot füze savunma sistemini konuşlandırmasını talep etmiştir.³⁷⁶

Türkiye, Suriye politikasını Esad'ın devrilmesi bağlamında değiştirmesi sonrasında Esad'a üç ay ömür biçmiş, müteakiben bu öngörüsünü 1,5-2 yıl şeklinde revize etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu öngörülerinin gerçekleşmemesi arkasında rejimin beklenmeyen bir direnç göstermesi, muhaliflerin yapısı ve bölgesel aktörlerin süreci doğru okuyamaması gibi nedenleri saymak mümkündür.³⁷⁷

Suriye Krizinin 2012-2015 yılları arasında Türkiye-Rusya ilişkilerini, keskin görüş ayrılıkları olmasına rağmen önemli ölçüde etkilemediği görülmektedir. Bu süreçte iki ülke arasındaki üst düzey toplantılarda; Suriye Krizinin çözümüne yönelik bir mutabakat sağlanmasa da Suriye'nin toprak bütünlüğü ile laik ve ayrımcı olmayan bir yönetimin Suriye'ye gelmesi hususlarında ortak bir anlayış ortaya çıkmıştır. İki ülke arasındaki bir takım ortak görüşlere rağmen Türkiye, Arap ülkeleri ile beraber muhalif güçlere olan desteğini sürdürmüş, Rusya ise İran ile beraber Esad'a olan desteğinden hiç vazgeçmemiştir. Ancak bu durum, Türkiye-Rusya arasında diğer iş birliği alanlarını etkilememiştir.³⁷⁸

Esad rejiminin 2015 yılından sonra direnci azalmaya başlamış ve muhalif unsurlar karşısında önemli bölgeleri kaybetmiştir. Esad için zorlu bir dönemin başladığı bu süreçte, Rusya askeri olarak müdahale etmek suretiyle Esad rejimine olan desteğinde

---

³⁷⁵ Aydıntaşbas, s.7.

³⁷⁶ Chatham House, "Syria, Turkey and Iran: Regional Dynamics of the Syrian Conflict", s.3.

³⁷⁷ Ertuğrul Doğan, "Türkiye Dış Politikası için bir Test: Suriye Krizi", **TESEV Dış Politika Program**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2015, s.2.

³⁷⁸ Aydıntaşbas, s.7.

yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu kapsamda Rusya Silahlı Kuvvetleri hava unsurları 2015 yılı Eylül ayı sonunda, Suriye rejiminin isteği üzerine Suriye hava sahasına girerek rejim muhalifi hedeflere yoğun bir hava saldırısı başlatmıştır.³⁷⁹ Rusya'nın "terörle mücadele" olarak tüm dünyaya lanse ettiği bu müdahalede, IŞİD hedefleri yanında Ahrar Al-Şam, El Nursa gibi şiddet yoluyla İslami düzen kurmayı amaç edinen gruplar da hedef alınmıştır. Rus saldırılarının özellikle Ekim ayından itibaren ana hedefi ise petrol kaçakçılığı yapılan tesisler olmuştur.³⁸⁰

Rusya'nın müdahalesi sonrasında tekrar güç kazanan Esad, Hizbullah ve İranlı unsurlar ile beraber ve Rusya'nın havadan desteğini alarak Hama, Idlib, Lazkiye gibi bölgelere kara harekâtı düzenlemiştir. Aynı dönemde İran, Irak, Rusya ve Suriye tarafından Bağdat'ta oluşturulan müşterek istihbarat merkezi ile çok yönlü bir iş birliğinin önu açılmıştır.³⁸¹

Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi Türkiye ve Rusya ilişkilerinde çok çeşitli komplikasyonlara sebep olmuştur. Hâlihazırda 2000 yılından itibaren iki ülke arasında şekillenen stratejik ortaklık ilişkisi, Suriye konusunda çözüm üretmemiştir. Bu kapsamda Rusya'nın askeri müdahalesi Türkiye'nin Esad rejiminin devrilmesi üzerine kurgulanan Suriye politikasını revize etmeye zorlamıştır.³⁸² Nitekim müdahaleye temkinli bir yaklaşım sergileyen Türkiye, Esad rejiminin devrilmesini önceliklendiren politikasını ikinci plana koyarak bölgedeki Kürt oluşumlara yönelik kaygıları daha fazla dillendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda 30 Ekim 2015 tarihinde Viyana Konferansı hazırlıkları kapsamında Esad rejiminin altı aya kadar daha iktidarda kalmasına yeşil ışık yakılmıştır.³⁸³ Bu durum Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Esad'lı bir geçiş sürecinin olabileceği yönünde açıklamaları ile açıkça deklare edilmiştir. Türkiye'nin Rusya'nın

---

³⁷⁹ Marwan Kabalan, Putin's Unexpected Move in Syria: Perspectives on the Russian Intrevention in Syria, Payam Mohseni (Ed.), **Disrupting the Chessboard Perspectives on the Russian Intervention in Syria**, Cambridge: The Belfer Center for Science and International Affairs, 2015. s.1.

³⁸⁰ Stepanova, s.2.

³⁸¹ Kabalan, s.2.

³⁸² Özertem, s.7.

³⁸³ Scott lucas, "The effects of Russian İntervention in the Syria Crisis" **Conflict Analysis**, Birmingham: University of Birmingham, GSDRC Publications, 2015.

müdahalesi ile avantaj kazanan ve güçlenen rejim karşısında kısmi politika değişikliği Türk ve uluslararası kamuoyunda geniş yankı bulmuştur.³⁸⁴

Genel olarak, Türkiye, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesini olumlu karşılamamıştır. Türkiye'ye göre, Rusya Batı ile devam eden çatışmasında sorunlu bir ülke olan Suriye'den faydalanmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Rusya terörle mücadele kapsamında IŞİD ile mücadele ediyor görüntüsü altında tüm muhalif unsurlara karşı saldırılar düzenlemektedir. Ancak, aynı dönemde Rus hava taarruzlarının önemli bir kesiminin IŞİD'e yönelik olmadığı, saldırılarının Türkiye-Suriye sınırındaki Türkmen dağına yoğunlaştığı Türkiye'nin Rusya'ya yönelik başlıca eleştirileri olarak basına yansımıştır. Türkiye bu dönemde Rusya'nın IŞİD'in varlık göstermediği bölgelere yönelik hava saldırılarını ve Türk hava sahası ihlallerini protesto etmiştir.³⁸⁵

Diğer taraftan Rusya'nın askeri müdahalesine ilişkin, Türkiye'nin temel kaygısı Suriye'deki Kürtlerin sınırda özerk bir yapıya kavuşma ihtimalidir. Bu bağlamda Rusya'nın Kürtlere yaklaşmak suretiyle Türkiye'yi dengeleyebileceği ve özellikle Tartus ve Lazkiye'ye askeri konuşlanma sağlayarak daha geniş bir harekât kabiliyetine sahip olacağı hususları sıklıkla kamuoyunca tartışılmıştır.³⁸⁶

Rusya'nın Suriye'de operasyonlara başlaması sonrasında Rus uçaklarının Türk hava sahasını sürekli ihlal etmesi iki ülke arasında gerilime neden olurken, Türkiye bu ihlallerin önlenmesine yönelik çeşitli diplomatik çabalar göstermiştir. Özellikle Rusya bu anlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan ve dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından sıklıkla eleştiriye tabi tutulmuştur. Öyle ki, Türkiye tarafından Mersin Akkuyu Nükleer Santralinin ihalesini alan Rus firmanın bile değiştirilebileceği mesajı verilmiştir. Bu durum karşısında Rusya'nın tavrı ise Türkiye'nin en önemli ortaklarından biri olduğuna dair açıklamalar ile sınırlı kalmıştır.³⁸⁷ Bu süreçte Türkiye iki temel siyasi tercih ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlar Türkiye'nin Suriye'de çatışmacı yaklaşımdan vazgeçerek tamamıyla Rusya'ya yaklaşması, diğeri ise NATO'nun bölgeye

---

³⁸⁴ Özertem, s.9.

³⁸⁵ Al Jazeera Center, "Implications of Downed Russian Jet on Turkey-Russia Relations", 2 Aralık 2015

³⁸⁶ Akın Ünver, "Turkey-Russia Tensions: It is Different This Time", Wikistrat, 01 Ekim 2015.

³⁸⁷ Özertem, s.8.

müdahale etmesini sağlamak maksadıyla NATO üyelerine daha fazla baskı yapmasıdır.³⁸⁸ Bu kapsamda Türkiye'nin tercihlerinin daha çok ikinci tercihe evrildiğini söylemek mümkündür.

Rusya'nın yaklaşımlarına bakıldığında; "Türkiye'nin en öncelikli ortaklarından biri olduğu ve her iki tarafın terörle mücadele konusunda iş birliği geliştirmeleri gerektiği, hava ihlalleri konusunda her iki tarafın askeri yetkilileri arasında da iş birliği ve temas hattı tesis edilmesi gerektiği, ABD ile yapılan anlaşmanın bir benzerinin Türkiye ile olması gerektiği gibi hususlar ifade edilmiş, uzlaşma ve ilişkilerin korunması politikası sürdürülmüştür.³⁸⁹ Nitekim Rusya Ekim 2015 tarihinde bir generali Ankara'ya göndermek suretiyle hava sahası ihlallerine yönelik çözüm arayışı içine girmiştir. Konu Türkiye tarafından NATO nezdine taşınmış ve Türkiye'nin hava savunmasının güçlendirilmesi konusu gündeme gelmiştir.³⁹⁰

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi sonrasında yaşanan hava sahası ihlalleri kapsamında 03 Ekim 2015 tarihinde Rusya'ya ait bir adet Su-30 uçağı Türkiye hava sahasını ihlal etmiş ve Türk F-16 uçakları tarafından önleme yapılarak karşılık verilmiştir. Türk yetkilileri Rus uçaklarının ihlali kasıtlı olarak gerçekleştirdiğini değerlendirmiş ve Rus Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığına çağrılarak uyarılmıştır. 04 Ekim 2015 tarihinde benzer şekilde kimliği bilinmeyen MiG-29 uçağı Türk jetlerini traklamak suretiyle taciz etmiştir.³⁹¹

Bu süreçte Başbakan Ahmet Davutoğlu Rusya'nın Türk hava sahası ihlallerini şu sözler ile eleştirmiştir.

"Siz başka bir ülkeye gireceksiniz, o ülkeden bizi taciz edeceksiniz; bunu kabul etmemiz, ona müsamaha göstermemiz söz konusu değil. Bunu Rusya tarafına çok açık bir dille, dostça ve şimdiye kadar ki karşılıklı saygı kuralları dâhilinde ifade ettik. Bizim angajman kurallarımızın sınırlarını

---

³⁸⁸ Ünver, s.3

³⁸⁹ Tass, "Vladimir Putin, Russia Calling! Investment Forum", 12 Ekim 2016.

³⁹⁰ Özertem, s.7-8.

³⁹¹ Ünver, s.1.

herkes biliyor. Bundan sonra ümit ederiz tekrarı olmaz. Ümit ederiz bu tırmanmaz. Ama böyle bir durumda Türkiye, kendi sınırlarını ve hava sahasını korur; kimden, nereden gelirse gelsin kendi sınırlarını ve hava sahasını korur. Biz iyi niyetimizi gösterdik, yani soğukkanlı bir tavır sergiledik; fakat bunların tekerrürü artık bu meselenin sehven yapılan bir mesele olmadığı konusundaki kanaatimizi pekiştirir. Rusya'nın Suriye'de bir yabancı güç olarak Suriye savaşına taraf olmamasını beklerdik.”³⁹²

Benzer şekilde Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Rusya'nın askeri müdahalesine şu sözler ile eleştirmiştir;

“Rusya'nın hava operasyonlarıyla müdahil olduğu Suriye kriziyle ilgili gerilim sürüyor. NATO, Türkiye'ye destek için gerekirse ‘Çekiç Güç’ gönderilebileceğini açıkladı. Hazar'dan füzelerin de atıldığı gelişmeler sonrasında, gerekirse 48 saatte Türkiye'ye NATO güçlerinin konuşlandırılabilmesi açıklandı. Türkiye'nin yanında olduklarını vurguladılar. Rusya, adeta bölgeyi sınıyor. Rusya bu şekilde davranarak dost kazanamaz, tam tersine dostlarını kaybedebilir.”³⁹³

2015 yılı Kasım ayından itibaren Rusya'nın hava operasyonları Suudi destekli grupların olduğu İdlip ile Lazkiye'nin kuzeyine ve Türkmen Dağına odaklanmıştır. Bu süreçte Başbakan Davutoğlu ile Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkmenlerin durumuna ve sivil ölümlere dikkat çeken açıklamalar yapmıştır. Rusya'ya yapılan çağrıda saldırıların durdurulması talep edilmiştir. 19 Kasım 2015 tarihinde Rus büyükelçisi Andrei Karlov Dışişleri Bakanlığına çağrılarak uyarılmıştır.³⁹⁴

Müteakiben, Türkiye'nin güneyinde yaşanan hava sahası ihlalleri 24 Kasım 2015 tarihinde Türk F-16 uçakları tarafından Türk hava sahasını ihlal eden Rus Su-24 uçağı düşürülmesiyle sonuçlanmıştır. Rusya tarafından uçağının herhangi bir hava sahası ihlali gerçekleştirmediği ifade edilirken, bu olay bölgede ve iki ülke arasında gerilimin tekrar

---

³⁹² Ece Göksedef, “Putin Dönemi Türk-Rus ilişkileri”, Al Jazeera, 04 Ağustos 2016.

³⁹³ Göksedef, s.2

³⁹⁴ Aydintasbas, s.8

tırmanmasına sebep olmuştur. ABD'nin ilk tepkisi ise Türkiye'nin kendi hava ve kara sahasını koruma hakkına sahip olduğu şeklinde olmuş, NATO da benzer şekilde Türkiye'ye olan desteğini açıklamıştır.³⁹⁵

Rus Su-24 savaş uçağının vurulması sonrasında uçaktan atlayan Rus pilotun muhalif unsurlar tarafından öldürülmesi Rusya'nın tepkisini daha da artırmıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin bu duruma "Sırtımızdan vurulduk" ifadeleri ile tepki göstermiş ve iki ülke ilişkilerinin bozulacağına işaretini vermiştir.³⁹⁶ Rusya'nın uçağın düşürülmesine askeri anlamda ilk tepkisi Suriye'ye malzeme taşıyan Türk tırlarını vurmaktır.³⁹⁷ Diğer taraftan Rusya, Türkiye ile tüm askeri iş birliği mekanizmalarını askıya almış ve Suriye konuşlandığı S-400 hava savunma sistemi ile Türkiye'nin hava hareketliliğini kontrol etmeye başlamıştır.³⁹⁸

O güne kadar Türkiye ile Rusya ilişkilerinin hava sahası ihlalleri nedeniyle bozulmaması gerektiğini söyleyen Putin, uçak düşürme olayı sonrasında turizm alanında çeşitli kısıtlamalara gitmiş ve Ruslara Türkiye'ye gitmeme uyarısında bulunmuştur. Başbakan Medvedev ise, Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulanması için Bakanlıklara emir vermiş ve 15 Aralık 2015 tarihinde yapılması planlanan ÜDİK toplantısını iptal etmiştir.³⁹⁹ Rus yetkililer uçak düşürme olayı sonrasında yaptıkları açıklamalarda; askeri bir misilleme yapılmayacağını deklare etmiş ve Rusya'nın tepkisinin daha çok enerji, turizm ve tarım sektörüne yönelik yaptırımlar ve askeri ilişkilerin sınırlandırılması gibi seçenekler ile sınırlı kalacağını ifade etmişlerdir.⁴⁰⁰ Ancak devam eden süreçte Rus yaptırımlarının Türk ekonomisi üzerindeki menfi tesirleri net olarak görülmüştür.⁴⁰¹ Özellikle turizm kapsamında uygulanan yaptırımlar

---

³⁹⁵ Siddiqui, s.21.

³⁹⁶ Wickett Xenia and Parakilas Jacob, "Transatlantic Rifts Averting a Turkey/Russia Conflict Research Paper for US and the Americas Programme, London: The Royal Institute of International Affairs, 2016, s.2.

³⁹⁷ Lucas, s.5-6

³⁹⁸ Oktay F. Tanrısever, "Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkili İlişkilere Etkileri", **Bilge Strateji**, Cilt.8, Sayı. 14, (Bahar 2016) s.13.

³⁹⁹ Göksedef, s.1-2

⁴⁰⁰ Michael A Reynolds. "Turkey, Russia, and NATO Enter the Danger Zone" **E-Note**, Philadelphia Foreign Policy Research Institute, 2015.

sonucunda Mayıs 2016 ayında Türkiye'ye gelen turist sayısı bir önceki döneme göre yüzde 92 düşmüştür.⁴⁰²

Türk F-16 uçaklarının, Rus savaş uçağını düşürmesi Türkiye-Rusya ilişkilerinde yakın dönemde yaşanan kötü krizlerden biridir ve uzun bir süre konunun nedenleri ile sonuçları her ki ülkenin iç kamuoyunda ve uluslararası kamuoyunda sıkça tartışılmıştır. Nitekim uçak Türkiye'nin Rusya'yı Türkmenlere yönelik hava saldırıları ile hava sahası ihlalleri konusunda ağır bir şekilde eleştirdiği dönemde düşürülmüştür. Olayın ilk anında Türk Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılan açıklamada; Rus uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürüldüğü deklare edilmiş, müteakiben, daha savunmacı bir yaklaşım sergilenerek NATO ve BMGK'ne bir mektup göndermek suretiyle uçağın 17 saniye süreyle hava sahası ihlali yaptığı bildirilmiştir. Aynı zamanda Türkiye, Rusya'nın olası misilleme yapma ihtimaline karşı NATO'dan koruma talep etmiş ve bu kapsamda, NATO Türkiye'nin toprak bütünlüğünü savunan açıklamalar yapmıştır.⁴⁰³

Diğer taraftan Türkiye, Rus uçağının düşürülmesinin Rusya'nın Ekim 2015'den bu yana gerçekleştirdiği sistematik hava sahası ihlallerinin bir sonucu olduğunu ifade etmiş, konu bu kapsamda NATO'nun gündemine de taşınmıştır. Genel anlamda Türkiye, uçağın düşürülmesini egemenlik haklarını koruma güdüsü olarak savunmuş ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde hareket etmekle birlikte, bunun düşmanca bir tutum olmadığını karşı tarafa iletmiştir.⁴⁰⁴

Rusya ise uçağın sınır ihlali yapmadığını, uçağın enkazının Suriye'ye düşmesinin uçağın vurulma anında Türk hava sahasında olmadığını gösterdiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan uçağın pilotunun Suriye tarafında sağ kurtulması mümkünken Türkiye'nin desteklediği muhalifler tarafından öldürüldüğü, bu olayın düşmanca bir tutum anlamına geldiği belirtilmiştir. Nitekim Rusya olayın tüm sorumluluğunu

---

⁴⁰¹ Oğuz Demir, "24 Kasım Sonrası Türkiye-Rusya Ekonomik" **Güncel Gelişmeler Bilgi Notları**, İstanbul Ekonomistler Platformu, 2015.

⁴⁰² Zvi ve Lindenstrauss, s.2.

⁴⁰³ Aydintasbas, s.9.

⁴⁰⁴ Tanrısever, "Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkili İlişkilere Etkileri", s.10.

Türkiye'ye yıkarken ilişkilerin tekrar normalleşmesi şartının Türkiye'nin tazminat ödemesi ve özür dilemesi olarak duyurmuştur.

Bu süreçte Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gerilimi düşürme çabası kapsamında Putin ile telefon irtibatı kurmaya çalıştığı, ancak Putin'in bunu reddettiği, aynı şekilde Türk Dışişleri Bakanı'nın Rus mevkidaşı ile toplantı yapma talebinin reddedildiği kamuoyuna yansımıştır. Türkiye'de farklı yetkililer tarafından yapılan açıklamalar arasında çeşitli çelişkiler olduğunu iddia etmek mümkündür. Özellikle sonradan Rusya'nın doğrudan hedef alınmadığı ve Rus uçağı olduğunun bilinmediği gibi açıklamalar ilk etapta yapılan açıklamalar ile önemli çelişkiler barındırmıştır. Ancak Türkiye'nin Rusya'dan özür dilemeyeceği, Rusya'nın iyi bir dost ve komşu olduğu ve gerilimi tırmandırmak istemediği, Rusya'nın sivilleri hedef almasından hoşnut olmadığı yapılan açıklamaların genel tonunu yansıtmıştır.⁴⁰⁵

Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı bir açıklamada; “Zaten biz iş birliği halindeyiz. Biz bunu bir gerilim sebebi olarak görmüyoruz. Tabi ki tokalaşmamız lazım. Tabi ki yolumuza yine beraber devam etmemiz lazım. Yani birilerini şöyle tatmin etmenin gayreti içerisinde olmaya gerek yok” ifadeleri ile normalleşme sürecinin başlatılması talebinde bulunmuş, “uçanın Rus uçağı olduğu belli olsaydı uyarı farklı olabilirdi” ifadeleri ile ise geri adım atma sinyali vermiştir.⁴⁰⁶

Erdoğan'ın olaydan büyük üzüntü duyduğu açıklamalarına rağmen Rusya Türkiye'nin teröristlere yardım ettiğini ve IŞİD ile petrol ticareti yaptığını işleyen bir propaganda süreci başlatmıştır.⁴⁰⁷ Özellikle Rus medyasında Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ailesini hedef alan iddialar gündeme gelmiş, Erdoğan ve oğlu Bilal Erdoğan, IŞİD petrolünden yasadışı gelir elde etmekle itham edilmiştir. Müteakiben Putin'in yaptığı açıklamalarda sertlik tonu düşmüş ve Türkiye ile Erdoğan'ı ayıran bir dil hâkim olmaya başlamıştır. Putin yaptığı açıklamada; Türklerin iyi ve çalışkan bir halk olduğunun ve birçok Türk

---

⁴⁰⁵ Al Jazeera Center, Implications of Downed Russian Jet on Turkey-Russia Relations,

⁴⁰⁶ Hürriyet, “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Rus Uçağı Olduğu Belli Olmuş Olsaydı” 28 Kasım 2016.

⁴⁰⁷ Lucas, s.5-6.

dostunun bulunduğunun ve onlar ile terör destekçilerini aynı kefeye koyamayacağını altını çizmiştir.⁴⁰⁸

Rusya 2016 Ocak ayından itibaren Türkiye'deki Kürt kökenli nüfusa yönelik söylem geliştirmeye başlamıştır. İlk olarak Rus Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından PKK ile mücadeledeki insan hakları ihlallerine dikkat çeken akademisyenler bildirisine destek mesajları verilmiş ve Kürt yanlısı Halkın Demokrasi Partisi lideri Selahaddin Demirtaş Rusya'ya davet edilmiştir. Müteakiben Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, Suriye'deki ve Türkiye'deki Kürtlerin IŞİD ile mücadelesi övülmüştür.

Türkiye'nin Rus askeri uçağını düşürmesi iki ülke ilişkilerinde dramatik değişimlere sebep olmuştur. Bu süreçte Türkiye bir taraftan ABD ve Rusya'nın Suriyeli Kürtlere olan desteğine engel olamazken, diğer taraftan Suriye sahasında uçak uçuramamaya başlamıştır.⁴⁰⁹ Uçağın düşürülmesi ile Türkiye'nin bölgede Kürtlerin otonom bir yapı kurmasının engellenmesi yönelik stratejisi de önemli bir yara almıştır. Özellikle Rusya'nın Kürtlere olan yardımları artmış ve Suriye'nin Basil El Esad Havaalanına S-400 füzeleri konuşlandırarak Kürtlere güvenli bir bölge oluşması sağlanmıştır. Müteakiben PYD lideri Salih Müslim ve Türkiye'deki HDP Eş Başkanı Rusya ziyaretleri Rusya ile Kürtler arasında yakınlaşmayı sağlamıştır.⁴¹⁰

Rusya'nın Kürtlere yönelik politikası arkasındaki temel neden Kürtler ile radikal gruplara karşı ortak mücadele vermek ve bu durum üzerinden Türkiye'yi cezalandırmaktır. Diğer taraftan, Rusya Suriye'deki Türkiye yanlısı gruplar üzerine daha fazla harekât icra ederek, bu grupları etkisiz hale getirmiştir. Özellikle bu süreçte Ruslar İdlip, Humus ve Hama gibi yerlerin tekrar rejim güçlerinin eline geçmesini sağlamıştır.⁴¹¹

Türkiye ise Rusya ile ilişkilerdeki gerilimi azaltmaya çalışmış, Rusya'nın “çok ciddi sonuçları olacak” şeklinde sert söylemi ve suçlamaları, 2016 Haziran ayından itibaren

---

⁴⁰⁸ Aydintasbas, s.2.

⁴⁰⁹ Aydintasbas, s.9.

⁴¹⁰ Gökhan Bacık, “Turkey and Russia's Proxy War and the Kurds”, **GMF P-105**, Washington, The German Marshall Fund of the United States, 2016. s.1-2.

⁴¹¹ Age, s.3.

iki ülkenin dışişleri ve ekonomi bakanlıkları arasında kurulan temas ile yumuşamaya başlamıştır. Müteakiben, 27 Haziran 2016 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından yazılan mektup ile Rusya'dan resmi olarak özür dilenmiş ve Rusya bu özürün kabul edildiğini açıklamıştır. Bu süreçte iki ülke Devlet Başkanı arasında telefon görüşmesi gerçekleştirilmiş ve ilerleyen dönemde bir araya gelme konusunda mutabakat sağlanmıştır.⁴¹² Normalleşmenin ilk işareti ise Rusya'nın Türkiye'ye charter uçuşlarını tekrar başlatması olmuştur.

İki ülke ilişkilerindeki düzelme süreci Türkiye'deki 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrasında ivme kazanmış ve Rusya olay sonrasında Türk Hükümetine desteğini açıklayan ilk ülke olmuştur. Müteakiben 9 Ağustos 2016 tarihinde Türk Cumhurbaşkanı tarafından Rusya'ya resmi bir ziyaret düzenlenmiş ve ziyaret uluslararası kamuoyu tarafından yakından takip edilmiştir. Türkiye-Rusya ilişkilerinin düzelmesi Türkiye'nin Suriye politikasında belirgin değişimlere neden olmuştur. Rusya bu süreçte Türkiye'den Suriye'de muhaliflere yönelik desteğini sonlandırması ve IŞİD ile daha etkin mücadele etme talebinde bulunmuştur. Diğer taraftan, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki normalleşme ile özellikle kriz sürecinde durağanlaşan enerji ilişkileri tekrar canlanmaya başlamıştır. Müteakiben iki ülke arasında Türk Akımı projesi konusunda bir mutabakat sağlanmıştır.⁴¹³

2016 yılının son aylarına doğru Türkiye ve Rusya tarafından Suriye Krizinde çözüme yönelik yoğun diplomatik çaba sarf edildiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin ABD yerine daha çok Rusya ile yakın temas halinde hareket ettiği, Rusya'nın aynı şekilde İran ve Türkiye ile ortak platformlarda Suriye Krizinin çözüm arayışına önem verdiği gözlemlenmektedir.

4.4. Sonuç: Türkiye'nin Krizler Esnasında Rusya'ya Yönelik Stratejisi

Türkiye'nin Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerindeki Rusya'ya yönelik stratejileri Tablo 2'deki sorular bağlamında değerlendirilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

---

⁴¹² Göksedef, s.3.

⁴¹³ Lindenstrauss ve Magen, s.3.

Gürcistan Krizi: Türkiye, Gürcistan Krizi süresince Rusya'ya karşı eleştirel bir tavır takılmaktan kaçınmıştır. Montrö Sözleşmesi'nin uygulamasından taviz verilmemiştir. Türkiye'nin ABD gemilerine ilişkin Montrö Sözleşmesi'ni uygulamada hassasiyet göstermesi, iki ülke arasındaki Karadeniz konusundaki ortak anlayışı temsil ettiği gibi, bu durum Rusya tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Türkiye tarafından Gürcistan'a yapılan insani yardımlar Rusya'nın faaliyetlerinin yanlışlığı eleştirilerek değil, Türkiye'nin dünyanın tüm bölgelerine yardım ettiği ifadeleri ile açıklanmıştır. Kafkasya Birliği oluşturulmasına yönelik teklif ile bölgede daha etkin rol alma çabası sergilenmiştir. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasının önemi vurgulanmıştır. Bu vurgu Kafkaslardaki rekabetin bir yansıması olarak ortaya çıkmış, Rusya Türkiye'nin bu çağrısına net bir cevap vermemiştir. Krizin iki ülke arasındaki ticari ilişkileri etkileme potansiyeli, gümrüklerde ortaya çıkan sıkıntılarla kendini net olarak göstermiştir. Rusya ekonomik alanda çeşitli sorunlar çıkartmıştır. Ancak Türkiye sessiz diplomasi ile sorunu çözmüştür. Enerji konusunda ise bir sıkıntı yaşanmamıştır.

Genel olarak Türkiye tarafından iş birliği alanlarını önceliklendiren ve güvenlik risklerini ikinci plana atan bir yaklaşım sergilenmiştir. Rusya ile güçlü askeri veya siyasi ittifak söz konusu değildir, benzer şekilde karşıt güç grubu ile dönemsel bir ittifak ya da iş birliği geliştirilmemiştir.

Sonuç olarak; Türkiye Gürcistan Krizinde Rusya'ya karşı eleştirel bir dil takılmaktan kaçınarak ve iş birliği alanlarını önceliklendirerek idare etme stratejisi izlemiştir.

Ukrayna Krizi: Türkiye'nin Ukrayna krizindeki Rusya'ya yönelik stratejisi değerlendirildiğinde; Ukrayna'da ortaya çıkan protestoların konjonktürel olarak Türkiye'de benzer gösterilerin yaşandığı bir dönem ile çakışması, Türkiye'deki Ukrayna Krizine bakış açısının ideolojik öğeler içermesi, Türkiye'nin krize olan tepkiselliğini sınırlamıştır. Nitekim Ukrayna'daki AB yanlısı gösterilerin Batı tarafından güdüldüğü yönündeki görüşler Türkiye'de de destek bulmuştur.

Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik hassasiyeti olmasına rağmen Kırım'ın ilhakı Türk-Rus ilişkilerini etkileyecek nitelik arz etmemiştir. Türkiye konunun Rusların iç sorunu olduğunu ifade ederek dengeli bir tavır sergilemiştir. Rusya tarafından

Türkiye'nin Kırım Tatarlarına yönelik hassasiyeti dikkate alınmış ve Tatarlara ilişkin alınan bir takım olumlu kararlar ile Türkiye teskin edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin uygulanmasında Gürcistan Krizinde olduğu gibi hassasiyet göstermiştir. Bu politika ise Karadeniz'in güvenliğinin bölge ülkelerince sağlanmasının gerekliliği konusunda Türkiye ile Rusya arasındaki uyumu göstermektedir. Türkiye'nin NATO çapında alınacak tedbirlere kısmi destek vermiştir. Ancak, AB ve ABD'nin Rusya'ya yönelik aldığı yaptırım kararlarını uygulamamıştır. Kriz iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinde hiçbir olumsuz sonuç doğurmamıştır. Bu dönemde enerji bakanları düzeyinde toplantılar gerçekleşmiş ve enerji ticaretine ilişkin hedefler açıklanmıştır.

2015 yılı Kasım ayında Suriye'deki uçak düşürme krizi sonrası Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde hızlı bir yakınlaşma gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkiye Kırım'a yönelik hassasiyetlerini daha net ifade etmeye başlamıştır. Aynı zamanda Ukrayna'ya askeri yardım kararı almıştır.

Genel olarak Türkiye'nin Ukrayna Krizinde Rusya'ya karşı benimsediği stratejinin Gürcistan Krizinde olduğu gibi idare etme stratejisi olduğu tespit edilmiştir. Ancak, söz konusu stratejinin Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi ile tırmanan ve uçak düşürme hadisesi ile uç noktaya ulaşan kriz ortamında temkine ve sonrasında dengelemeye doğru kaydığı görülmektedir. Diğer taraftan Rusya ile güçlü askeri veya siyasi ittifak söz konusu değildir, benzer şekilde karşıt güç grubu ile dönemsel bir ittifak ya da iş birliği geliştirilmemiştir.

Sonuç olarak; Türkiye, Ukrayna Krizinde Rusya'ya karşı eleştirel bir tavır takınmaktan kaçınarak ve iş birliği alanlarını önceliklendirerek idare etme stratejisi izlemiştir. Dönemsel olarak strateji Suriye Krizinin etkisi ile riskleri önceliklendiren bir hal almış ve temkin stratejisine dönüşmüş, müteakiben idare etme stratejisine tekrar dönmüştür.

Suriye Krizi: Esad karşıtı bir politika izleyen ve muhalif gruplara güçlü destek sağlayan Türkiye, krizin ilk yıllarında Rusya'nın Esad'ı destekleyen politikasına ağır eleştiriler yöneltse de Rusya'yı açık bir şekilde karşısına almaktan kaçınmıştır. İki ülke arasında diğer iş birliği alanları bu durumdan etkilenmemiştir. Ancak, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi Türkiye'nin Rusya'ya Suriye bağlamında tepkisinin sertleşmesine sebep

olmuştur. Bu süreçte Türklerin Türkmenlere yönelik hassasiyeti artmış ve olası Kürt bölgesi kurulması yönündeki endişesi daha net ifade edilmeye başlanmıştır. Özellikle Türkiye rejiminin gitmesini önceliklendiren bir söylemden Kürt bölgesi oluşumuna yönelik hassasiyeti ifade eden bir söyleme geçiş yapmıştır. Bölgede IŞİD unsurları ile çatışan PYD/YPG unsurları söylemsel olarak terör örgütü PKK ile daha fazla ilişkilendirilmeye başlanmıştır.

Türkiye devam eden süreçte, gerek Rusya'nın muhalif güçlerin ve Türkmenlerin olduğu bölgelere yönelik hava operasyonlarına, gerekse Rus uçaklarının Türk hava sahasını sürekli ihlal etmesine üst perdeden tepkisini sürdürmüştür. Söz konusu saha ihlallerinin NATO platformlarında tartışılması sağlanmış ve Rusya'ya nükleer enerji santralleri yapım anlaşmasından geri adım atabileceği sinyali verilmiştir. Müteakiben iki ülke arasındaki mevcut gerginlik daha da artmış ve Türk uçakları hava sahası ihlali yapan bir Rus uçağını düşürmüştür. Akabinde de Türkiye'ye konuyu hemen NATO nezdine taşımış, Rusya ise Türkiye'ye yönelik bir dizi yaptırım kararı almıştır.

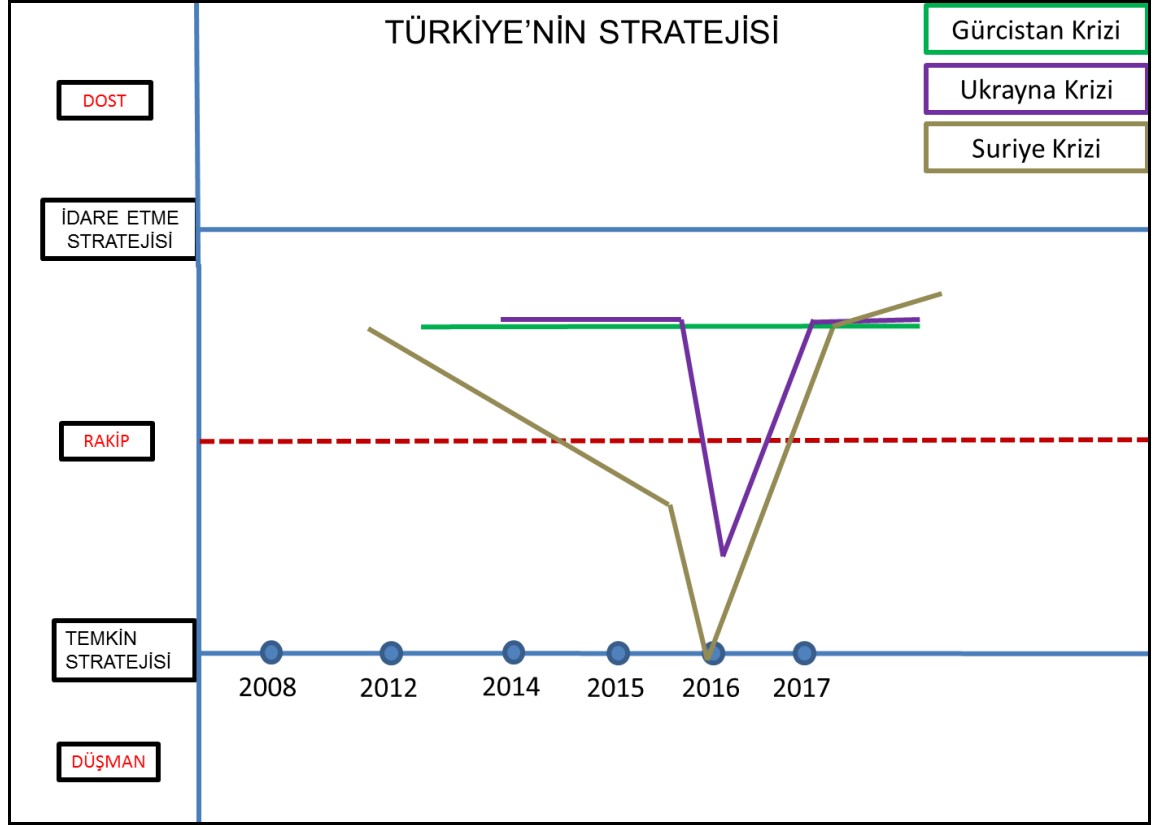
Türkiye'nin uçak düşürme hadisesinin hemen sonrasındaki sert söylemleri, müteakiben yumuşatılmış, yine de kısa vadede geri adım atılmayacağı sinyali verilmiştir. Ancak Rusya'nın yaptırım kararları karşısında Türkiye altı ay gibi kısa bir sürede ilişkileri normalleştirmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır.

Genel olarak Türkiye'nin Suriye Krizindeki Rusya'ya yönelik stratejisi diğer krizlerden daha farklı bir görünüm arz etmiştir. Krizin başından itibaren Rusya'nın kendi politikasına tamamiyle zıt bir politika yürütmesi ve Esad'ı desteklemesi, Türkiye'yi idare etme stratejisinden temkin stratejisine kayan bir politika izlemesine sebep olmuştur. Rusya'nın askeri müdahalesi sonrasında ise stratejisi tamamiyle temkin stratejisine dönüşmüştür. Devam eden süreçte Türk-Rus ilişkilerindeki normalleşme paralelinde önce idare etme sonra salt tabi olmaya giden bir görünüm arz etmiştir.

Sonuç olarak: Türkiye Suriye Krizinde ilk etapta Rusya'ya karşı sert bir tavır almaktan kaçınan ve iş birliği alanlarını önceliklendiren bir yaklaşım ile idare etme stratejisi izlemiştir. Ancak bu strateji temkine kayan bir nitelik arz etmiştir. Müteakiben riskleri önceliklendiren yaklaşım ile strateji tamamiyle temkine kaymıştır. Nihai olarak da tekrar idare etme stratejisine dönmüştür.

4.5. Modelin İşlevselliğinin Değerlendirilmesi

Türkiye'nin krizler esnasındaki Rusya'ya yönelik stratejileri kimliksel kültür modeline uygulandığında Şekil 11'de gösterilen sonuca ulaşılmıştır.

Şekil 10: Türkiye'nin Krizler Esnasında Rusya'ya Yönelik Stratejisi

Bu kapsamda Türkiye'nin krizler esnasındaki stratejileri ile iki ülke arasındaki kimliksel kültür bağlamında öngörülen stratejiler uyumluluk arz etmiştir. Türkiye'nin krizlerde Rusya'ya yönelik stratejisinin idare etme stratejisi ile temkin stratejisi arasında değişkenlik arz etmesi Rusya ile rakip kültürde olmasının bir sonucudur. Bu sonuç ise tezde önerilen modelin işlevselliğini göstermektedir.

BÖLÜM 5: İRAN İLE RUSYA ARASINDAKİ KİMLİKSEL KÜLTÜR: REKABET VE İŞ BİRLİĞİ ALANLARI

Bu bölümde İran ile Rusya arasındaki kimliksel kültürün tarihsel olarak nasıl inşa edildiği incelenmiştir. Bu kapsamda İran-Rusya ilişkilerinin başladığı tarihten itibaren yaşanan gelişmeler genel hatları ile ortaya konulmuştur. İlk olarak tarihsel süreç analiz edilerek ilişkilerin genel seyri anlatılmış, müteakiben ise tarihsel süreçte ortaya çıkan rekabet ve iş birliği alanları üzerine odaklanılarak bu alanların kimliksel kültür üzerinde etkileri değerlendirilmiştir. Bu bölümün nihai kısmında ise, İran-Rusya ilişkilerini şekillendiren konular araştırma metodu çerçevesine uygun olarak kimliksel kültür analiz diyagramına işlenerek iki ülke ilişkilerinin gelişim paternine dair birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

5.1. İran-Rusya Tarihsel İlişkileri

İran-Rusya ilişkilerinin tarihsel süreci incelendiğinde savaşlar ile barış anlaşmaları ve bu ikisi arasındaki çok farklı rekabet ve iş birliği alanları söz konusudur. 16. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan İran-Rusya ilişkileri Rusya'nın bölgesel bir hegemonya kurma çabaları karşısında özellikle 19. ve 20. yüzyılda çatışmacı bir hal almıştır. Rusya'nın içişlerine karışması İran'ın savunmacı bir refleks ile hareket etmesine ve onu tehdit olarak görmesine neden olmuştur.⁴¹⁴ İki ülke ilişkilerinde düşmanlığa dair bir takım köklü tarihsel algılamalar görülse de dönemsel koşullar ve siyasi yönelimlerin ilişkiler üzerindeki etkisi yadsınamaz. Genel anlamda Rusya'nın yayılmacı siyaseti her daim İran tarafından olumsuz algılanmış ve Safevi Hanedanlığı zamanından beri İranlıların Rusya'nın tehditkâr bir komşu olduğu fikri değişmemiştir. Nitekim İran'da “meşum (uğursuz) Rusya” ifadesi bu bağlamda kullanılmıştır.⁴¹⁵

Son iki yüzyılda İran'ın Rus politikalarına temkinli yaklaşmasına neden olan belli başlı olaylardan bahsetmek mümkündür. Bu olaylar; Rusya'nın 19. yüzyılın başlarında İran'dan toprak elde etmesi, Sovyetler Birliği'nin hem Birinci Dünya Savaşı'nda hem de

---

⁴¹⁴ Stephen Flanagan, “The Turkey/Russia /Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics” *The Washington Quarterly*, Vol.36, No.1, (Winter 2013), s.165.

⁴¹⁵ Pınar ARIKAN, “İran–Rusya Mutabakat Anlaşması: Stratejik Ortaklık mı?”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt.6, No.64, (Eylül Ekim 2014), s.59.

İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ın kuzeybatısındaki ayrılıkçı hareketleri desteklemesi, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ile birlikte İran'ı işgal etmesi, İran Komünist Partisi Tudeh'i desteklemesi, Afganistan'ı işgal etmesi, Irak-İran Savaşında Irak'ı desteklemesi olarak sıralanabilir.⁴¹⁶ Rusya jeopolitik hedefleri itibariyle İran'ın tehdit algılamasında önemli bir yere sahiptir. Bu durum ise İran'ın hem zengin petrol rezervlerine sahip olmasının hem de Basra Körfezi'ndeki "Trans-İran Demiryolu" hattı sayesinde Rusya'nın "güneye doğru genişleme coğrafyasında bulunmasının bir sonucudur."⁴¹⁷

İran ile Rusya arasındaki tarihsel ilişkileri 1000 yıl öncesine kadar götürmek mümkündür. Ancak, en sıcak ilişkilerin yaklaşık 500 yıl önce başladığı ifade edilmektedir. 17. yüzyılın sonuna kadar ticari ilişkilerin yoğun olduğu çatışmasız bir dönem yaşanmıştır. Rusya'nın I. Petro (1682-1725) döneminde başlayan İran'a yönelik yayılmacı politikası, 19. yüzyılda bir takım İran topraklarının Rusya'ya katılması ile doruk noktaya ulaşmıştır.⁴¹⁸

İran ile Rusya arasında ana ticaret rotası olan Volga nehri ile Hazar üzerinde ticari hareketlilik, 13. ve 14. yüzyılda Moğol istilalarının bir sonucu olarak ancak 15. yüzyılda canlanmıştır. Nitekim iki ülke ilişkileri de bu tarihten itibaren gelişmeye başlamıştır. Aynı şekilde ilk diplomatik ilişkilerin de bu dönemde gerçekleştiği bilinmektedir. Genel anlamda 17. yüzyılın sonlarına doğru, Rusya Çarı I. Petro (1682-1725) İran'a karşı saldırgan politikalara yönelinceye kadar olan süreç, eşit askeri ve diplomatik ilişkilerin tesis edildiği bir dönemdir.⁴¹⁹

Rusya ile İran arasındaki 17. yüzyılın sonlarına kadar devam eden eşit askeri ve diplomatik ilişkilerin tek istisnası 1651-1653 yıllarında ortaya çıkan çatışmalardır. Söz konusu çatışmalar İran'ın Kafkasya'da hâkimiyetini artırmaya yönelik olarak Rusya'nın kontrolündeki bölgelere yaptığı istilanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde

---

⁴¹⁶ Mark Katz. "Russia and Iran". **Middle East Policy**, Vol. XIX, No.3, (Spring 2012) s.54.

⁴¹⁷ Nilüfer Akkoyunlu, "Değişen-Dünya-Düzeninde-İran-Jeopolitiği", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, s.66.

⁴¹⁸ Andreeva Elena, **Russia and Iran in the Great Game: Travelogues and Orientalism**, New York: Routledge, Routledge Studies in Middle Eastern History, 2010. s.13.

⁴¹⁹ Age, s.9-10.

İran'ın Dağıstan bölgesinde bulunan güçleri tarafından Terek Irmağı'ndaki Kossack kalesi imha edilmiş, buna mukabil Rus Çarı I. Aleksî'nin (1645-1676) barışçıl çözüm çabası sonuç vermiş ve İran Şahı II. Abbas ile yapılan anlaşma ile çatışmalar sonlandırılmıştır.⁴²⁰

Rus Çarı I. Petro 1715 yılından itibaren Osman Devleti'ne karşı güçlü bir askeri birlik kurmaya çalışmıştır. Buna mukabil İran'a karşı ticaret barışçıl bir şekilde geliştirme politikası izlemiştir. 1722 yılından itibaren de İran politikasını revize ettiği ve İran'ın güçsüzlüğünden istifade ile Hazar'ın Kafkas kıyılarını istila ettiği görülmektedir.⁴²¹

1722-1723 İran-Rusya Savaşı olarak bilinen söz konusu mücadele İran Şahı Sultan Hüseyin'in Afganlılar tarafından tahtan indirilmesi sonucu sona ermiş ve İran anlaşmak zorunda kalarak Darband, Bakü, Gilan, Mazanderan ve Astrabad bölgelerini Rusya'ya bırakmıştır. Müteakiben söz konusu anlaşma İran Şahı tarafından reddedilince Rusya Darband, Bakü ve Gilan'a asker göndermek suretiyle bu bölgeleri tamamiyle kontrol altına almıştır. Devam eden süreçte Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan bir anlaşma ile Osmanlı ordusu Kafkasya ve Batı İran'a kaydırılmış ve bu bölgelerin kontrolünü almış, Rusya ise Hazar şehirleri üzerinde hâkimiyet sergilemeye başlamıştır.⁴²²

1722 yılında Afgan isyancılarının Safavi Hanedanlığına son vermesi sonrasında, 1736 yılında Nadir Şah tarafından Afgan isyancıların İsfahan'dan çıkarılarak Afşar Hanedanlığının kurulduğu süreç, İran'da siyasi bir boşluk dönemidir. Bu süreçte Rusya 1728 yılında iktidarı devralan Rus Çarı Anna Ivanova'nın (1730-1740) revize ettiği politikalarının sonucu olarak, İran ile Rasht ve Ganjeh Anlaşmaları imzalayarak askerlerini İran topraklarından geri çekmiştir.

1750 yılına kadar Afşar Hanedanı yönetiminde olan İran sonrasında Zend Hanedanının yönetimine geçmiş ve Rusya ile ilişkiler, Büyük Katerina'nın tahta geçerek I. Petro

---

⁴²⁰ Rudi Matthee, **Persia in Crisis: Safavid Decline and the Fall of Isfahan**, London: I.B. Tauris, 2012, s.121-140

⁴²¹ Elena, **Russia and Iran in the Great Game: Travelogues and Orientalism**, s.13

⁴²² Age, s.13-14

benzeri yayılcı politikaları benimseyeceği 1762 yılına kadar alt seviyede kalmıştır.⁴²³ Büyük Katerina tahta geçtikten sonra ilk etapta İran'a yönelik sınırlı politikalar benimsemiş olsa da, 1781 yılında itibaren Amiral Marko Voinoviç yönetimindeki Rus ordusunu İran'a göndermek suretiyle, Hindistan'a giden güzergâha hâkim olmaya çalışmıştır.

1796 yılında Ağa Muhammed Han'ın İran'ı birleştirerek Kaçar Hanedanlığını kuruncaya kadar geçen süreç, İran'da Hanlıklar arasında çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte Ağa Muhammed Han Rus ordusu karşısında çeşitli başarılar kazanmıştır. Sonrasında Rusya'yı daha fazla düşmanlaştırmamak için Rus Çarı Katerina'ya elçi göndererek barış sağlamaya çalışmıştır. Katerina gönderilen elçiyi reddederek Muhammed Han'ın Gilan ve Mezaristan bölgesinin meşru yöneticisi olmadığını ilan etmiştir. 1785-1786 yıllarında İran'da Hidayetullah Han ile Muhammed Han arasında Gilan'ı kontrol etme mücadelesi yaşanmış ve Muhammed Han'ın Rusya'dan yardım istemesi ile Rusya tekrar İran'ın içişlerine karışmaya başlamıştır. Bu süreçte Rusya'nın genel politikası taraflar arasındaki anlaşmazlıklardan istifade ile birtakım kazanımlar elde etmeye yönelik olmuştur.

1783 yılında Gürcülerin Muhammed Han'ın kendilerini tehdit etmesi nedeniyle Rusya'dan yardım istemiş ve Rusya Gürcistan Krallığı ile Georgievsk Anlaşması yaparak bu bölgeyi Rus koruması altına almıştır. Bu süreçte Ağa Muhammed Han harekete geçerek Gürcistan topraklarına bir saldırı gerçekleştirmiştir. **1795** yılında Büyük Katerina tarafından 10.000 ile 30.000 asker Ağa Muhammed Han ordusuna karşı gönderilmiş, ancak Valerian Zubov yönetiminde Rus ordusu yetersiz ikmal sistemi, planlama eksikleri gibi nedenlerden dolayı başarısız olmuştur. Büyük Katerina'nın ölümü sonrasında Rus ordusu geri çekilmiştir. 1796 yılında ise İran'da Kaçar Hanedanlığı kurularak Ağa Muhammed Han İran Şahı olarak tahta oturmuştur.

19. yüzyıldan itibaren emperyalizm ve sömürgecilik gibi faktörler Rusya-İran ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmasını sağlamıştır. Rusya bu yüzyıla güçlü bir Avrasya İmparatorluğu olarak girmiştir.⁴²⁴ 19. yüzyıldan itibaren Rusya ile İran'ın Kafkaslardaki

---

⁴²³ Age, s.14.

⁴²⁴ Andreeva Elena, Russia: Russo-Iranian Relations up to the Bolshevik Revolution, **Encyclopædia Iranica**, Online

mücadelesi yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu kapsamda İran, 1804 yılında Rusya tarafından Azerbaycan coğrafyasına hâkim olma amacı doğrultusunda işgal edilmiş ve 1806 yılında Revan, Nahcivan, Gence, Karabağ, Şeki, Şirvan, Bakü, Kuba Hanlıklarına ait topraklar Rusya'nın eline geçmiştir. 1804-1813 yılları arasında iki ülke arasında kesintisiz süren savaşlarda İran büyük kayıplara uğramış ve 1813 yılında Gülistan Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma ile İran bugün Azerbaycan ve Doğu Gürcistan olarak bilinen toprakları kaybetmiştir.⁴²⁵

1826 yılında İran, İngiltere ve Fransa ile iş birliği yaparak, Rusya'ya karşı saldırıya geçmiş, ilk etapta başarılı bir mücadele sergileyen İran Ordusu, ilerleyen süreçte Rus orduları karşısında güç kaybederek yenilgiye uğramıştır. Sonuç olarak Rus ordusu Ekim 1827 tarihinde Revan'ı ve ardından Nahcivan'ı ele geçirmiştir. Müteakiben imzalanan Türkmençayı Anlaşması ile Azerbaycan topraklarında Türklerin yaşadığı bölgeler ikiye bölünmüş ve Rusya daha önceden işgal ettiği Revan ve Nahcivan Hanlıklarını ilhak etmiştir.⁴²⁶

Genel olarak; 19. yüzyıl boyunca İran coğrafyasının Rusya ile İngiltere arasında rekabet alanı olduğu görülmektedir. İran coğrafyası Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasları kontrol etmeye yönelik çabası kapsamında önemli bir coğrafi konuma sahip olduğu gibi, Rusya'nın sıcak denizlere inebileceği en iyi güzergah konumunda olmuştur. Nitekim tarihsel olarak Balkanlar, Anadolu toprakları ve Kafkaslar Ruslar için sıcak denizlere inmede üç alternatif yol olsa da Balkanlarda ve Anadolu'daki çatışmalar İran'ın en güvenli güzergâh olarak görülmesine neden olmuştur. İngiltere sömürgesi Hindistan'a giden yolu güvende tutma adına İran coğrafyasına büyük önem atfetmiştir.⁴²⁷

20. yüzyıla gelindiğinde İran'da Kaçar Hanedanlığı (1925) Rıza Pehlevi tarafından İngiliz destekli bir darbe ile devrilmiş ve Rıza Pehlevi İran Şahı olarak Pehlevi Hanedanlığını kurmuştur. Bu dönemden itibaren İran-Rusya ilişkileri oldukça karmaşık

---

edition, 2014.

⁴²⁵ Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt.14, Sayı.36, (2008) s.188.

⁴²⁶ Age, s.189-190.

⁴²⁷ Akkoyunlu, s.65.

bir nitelik arz etmiştir. İran, Rusya ve Sovyetleri Birliği tarafından bu dönemde bazen sömürge, bazen müttefik, bazen sürekli kontrol edilmesi gereken bir ülke, bazen de düşman olarak algılanmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Rusya ile mücadelesinde genelde kaybeden taraf olan ve bu süreçte İngiltere'ye yaklaşan İran, Rusya'nın (Çarlık Rusyası) son dönemleri ve Sovyetler Birliği'nin kurulması sürecinde Ruslar ile ilişkilerini önemli oranda geliştirmiştir. Nitekim, 1921 yılında Sovyetler Birliği ile yabancı bir müdahale olması durumunda askeri gönderme garantisi sağlayan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.

1927 yılında imzalanan Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı Anlaşması ile İran Sovyetler Birliği ilişkilerinin üst seviyeye çıkarılması hedeflenmiş, ancak arzu edilen yakınlaşma tam olarak sağlanamamıştır. Bu durumun temel sebepleri arasında Sovyetler Birliği'nin İran solcularına vermiş olduğu destek, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Nazi Almanyasına sempati duyması gibi nedenler yer almaktadır.⁴²⁸ Diğer taraftan İran'ın Birinci Dünya Savaşı sonrası ABD'den silah tedarik etmesi, Sovyetler Birliği tarafından olumsuz algılanmış, ABD'nin İran coğrafyası üzerinden Sovyetler Birliği'ni çevrelemeye çalıştığı iddia edilmiştir.⁴²⁹

İkinci Dünya Savaşı sırasında ise, İran toprakları ABD ve İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne göndereceği yardımlar için geçiş güzergâhı olarak görülmüş ve İran'dan bu anlamda yardım istenmiş, ancak bu durum İran Şahı Rıza Pehlevi tarafından kabul görmeyince müttefik devletler İran'ı işgal etmiştir. 1941 yılında Rıza Şah Pehlevi ülkeden kaçmış, 1942 yılında ise İran ile yapılan anlaşma ve sonrasında (1943 yılında) Tahran Konferansı ile alınan kararlar gereği müttefik devletler İran'dan asker çekmişlerdir. İran'da ise Rıza Şah Pehlevi'nin oğlu Muhammed Rıza Pehlevi dönemi başlamıştır.

1946 yılına gelindiğinde İran-Sovyetler Birliği ilişkilerini etkileyen en önemli gelişme İran Parlamentosu tarafından iki ülke arasında imzalanan ve İran petrolünün yüzde 51'inin Sovyetler Birliği'ne verilmesini öngören anlaşmanın reddedilmesi olmuştur. Bunun yanında İran'ın Komünist Partisi Tudeh'e çeşitli operasyonlar düzenlemesi iki

---

⁴²⁸ Süleyman Erkan, "Sovyet-İran İlişkileri (1979-1989)" **Akademik Orta Doğu**, Cilt.8, Sayı.2, (2014) s.162.

⁴²⁹ Akkoyunlu, s.67.

ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Milli Cephe Lideri Musaddık, Muhammed Rıza Pehlevi'yi tahtan çekilmeye zorlamış, 1953 yılında ise iktidarı ele geçirmiştir. Ancak Musaddık iktidarı ABD destekli askeri bir darbe sonucu tekrar devrilerek Rıza Pehlevi'nin tekrar işbaşına gelmesi sağlanmış ve bu gelişme İran'ı ABD'ye daha da yaklaştırmıştır. Nitekim, İran ABD'nin organize ettiği ve Ortadoğu ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturduğu bir bloku temsil eden Bağdat Paktı'na*⁴³⁰katılma kararı almıştır.⁴³¹ İran'ın Batı bloku içinde yer almasını sağlayan bu karar İran Sovyetler Birliği ilişkilerini derinden etkilemiştir.

İran'ın Soğuk Savaşın ilk on yılındaki Sovyetler Birliği ile olan gergin ilişkileri devam eden süreçte yumuşama emareleri göstermeye başlamıştır. 1965 yılında iki ülke arasında imzalanan anlaşma ile Sovyetler Birliği'nin İran'a çelik endüstrisi kurması karşılığında İran doğalgazını alması karara bağlanmıştır. 1970'li yıllarından sonra ABD Sovyetler Birliği arasındaki yumuşama süreci Sovyetleri Birliği-İran ilişkilerine de olumlu yansımış ve bu süreçte Sovyetleri Birliği'nin İran'a teknoloji desteğini artırdığı görülmüştür.⁴³²

1979 yılındaki İran İslam Devrimi sonrasında İran-Rusya (Sovyetler Birliği) ilişkileri dönemsel olarak keskin farklılıklar arz etmiştir. Bu kapsamda 1979-89 yılları arası düşmanlık dönemi, 1989-99 yılları arası kısmi dostluk dönemi, 1999-2009 yılları arası muhalif dostluk dönemi ifade edilebilir.⁴³³ 1979-89 yılları İran'da İslam Devrimi ile yönetime Humeyni'nin geldiği dönemde ideolojik fikirlerin yaygınlığı görülmektedir. Devrimin önde gelenleri tarafından ifade edilen “ne Doğu ne Batı” sloganı ve ABD büyük şeytan, Rusya'nın ise küçük şeytan olarak tanımlanması döneme damgasını vurmuştur.⁴³⁴ Yine bu dönemde Sovyetler Birliği'nin İran'daki komünist ideolojiye sahip Tudeh Partisi üzerinden İran siyasetine karışma çabaları ve Sovyetler Birliği'nin

---

* 1958 yılında sonra Merkezi Anlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization-CENTO) olarak isimlendirilmiştir. 1979 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. İngiltere, Türkiye, İran, Irak, Pakistan üye ülkelerdir.

⁴³¹ Erkan, s.163.

⁴³² Age, s.164.

⁴³³ Katz, s.55.

⁴³⁴ Arıkan, s.58.

Afganistan'ı işgali İran'ın Rus politikalarına yönelik kaygılarını artırmıştır.⁴³⁵ Buna rağmen 1980'lerin ortalarından itibaren iki devlet arasında giderek artan ekonomik ve siyasi iş birliği faaliyetlerinden bahsetmek mümkündür.⁴³⁶

1990'lı yıllarda başlayan ve kısmi dostluk dönemi olarak adlandırılan süreçte Sovyetler Birliği dağılmış ve komünizm etkisini kaybetmiştir. Bu durum İran'a Avrasya üzerindeki etkisini artırması için önemli fırsatlar sunmuştur.⁴³⁷ Müteakiben Irak-İran savaşının bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi ile birlikte; iki ülke ilişkileri daha sağlıklı bir zemine oturmaya başlamıştır. Rusya'nın İran'a ait Buşehr nükleer reaktörünün yapımını tamamlamasına yönelik vaadi, İran'ın ise Birinci Çeçen Savaşında Müslüman Çeçenleri desteklememesi ve Rusya'nın toprak bütünlüğüne olan desteğini yinelemesi bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini olumlu olarak etkileyen hadiselerdir. Özellikle iki ülke Tacikistan iç savaşının (1992-1997) sonlandırılması ve Afgan güçlerinin Taliban'a yönelik desteklenmesi konularında orta noktada buluşmuşlardır.

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki İran-Rusya ilişkilerinin diğer sorunları arasında Hazar petrolünün nasıl paylaşılacağına ilişkin anlaşmazlık ile 1995 yılındaki Gore-Chernomyrdin görüşmesi olarak bilinen ve Rusya ile ABD arasında Rus nükleer teknolojisinin İran ile paylaşılmasının sınırlandırılması konusundaki gizli anlaşma yer almaktadır.⁴³⁸ Nitekim Rusya bu dönemde İran ile sağlıklı zeminde yürüyen ilişkilerini sekteye uğratabilecek hamleler yapmış ve İran'ı, yakın ilişkiler geliştirilmesi gereken bir aktör yerine jeopolitik oyun alanını etkileme aracı olarak gördüğü için eleştirilmiştir.⁴³⁹

1999 yılında iktidara gelen Putin, İran-Rusya ilişkilerinin gelişmesine yönelik olumlu bir vizyon çizmiştir. Bu anlamda ABD ile yapılan Gore-Chernomyrdin Anlaşmasının iptal edilmesi, İran'a silah satışlarının başlatılacağına açıklanması, nükleer enerji

---

⁴³⁵ Katz, s.55.

⁴³⁶ Arıkan, s.58.

⁴³⁷ Akkoyunlu, s.70.

⁴³⁸ Katz, s.55-56.

⁴³⁹ Nikolay Kozhanov, **Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations**, Moscow: Carnegie Moscow Center, 2015, s.4-5.

santrali konusundaki taahhütlerini yerine getirileceğinin ifade edilmesi, bu vizyonun ilk yansımalarıdır.⁴⁴⁰ İran'ın 2000'li yıllardan sonra Rusya ile birçok ortak çıkarı olduğunu ifade etmesi ve Rusya ile stratejik anlamda iş birliği yapmayı tercih etmesi Rusya'ya tam bir güven beslediği anlamına gelmemektedir. Bu dönemde özellikle halk ve entelektüeller düzeyinde, Rusya'nın potansiyel bir tehdit ve yayılmacı hedeflere sahip bir ülke olarak görüldüğü sıklıkla ifade edilen bir konu olmuştur.⁴⁴¹

2005 yılında İran'da Ahmedinecad'ın iktidara gelmesi Rusya tarafından ilk etapta olumlu karşılanırsa da sonradan Ahmedinecad'ın Amerikan karşıtlığı söylemlerinin Rus yanlısı anlamlar taşımadığı anlaşılmıştır.⁴⁴² Nitekim 2008 yılında İran'ın "Doğal Gaz İhraç Eden Ülkeler Forumu" (Gas Exporting Countries Forum) ofisinin Saint Petersburg yerinde Doha'da açılmasının tercih edilmesi Rusya'nın bu görüşündeki haklılığının ispatı olarak sunulmuştur.⁴⁴³ Benzer şekilde Ahmedinecad 2009 yılında yaptığı bir konuşmada; Rusların İkinci Dünya Savaşı'nda İran'ı işgal ettikleri için tazminat ödemeleri gerektiğini iddia etmiştir. Yine bu dönemde Rus Novositiy haber ajansı tarafından yapılan ankette, İranlıların yüzde 93.5'nin Rusya hakkında olumsuz düşündüğü ortaya çıkmıştır.⁴⁴⁴

2012 yılında başlayan ikinci Putin dönemi iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Nitekim Putin, bu dönemdeki bir açıklamasında; "İran'ı Rusya'nın eski geleneksel ortağı" olarak gördüğünü ifade etmiş ve Rusya'nın yakınlaşma politikası izleyeceği mesajı vermiştir. Aynı şekilde göreve başlamasından sadece iki ay sonra İran'ı ziyaret etmiş ve İran'ın nükleer programı, nükleer iş birliği, ekonomik bağların güçlendirilmesi, Hazar'ın statüsü gibi temel sorun alanlarına yönelik çözüm iradesi ortaya koymuştur.

---

⁴⁴⁰ Katz, s.56.

⁴⁴¹ Brenda Shaffer, **Partners in Need: The Strategic Relationship of Russia and Iran**, Washington, Institute for Near East Policy, 2001, s.16.

⁴⁴² Katz, s.56.

⁴⁴³ Kozhanov, "Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations", s.7.

⁴⁴⁴ Katz, s.60.

Putin'in İran ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik yaptığı hamleler, 2013 yılındaki Ruhani'nin BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında Batı ile ilişkilerin geliştirilmesinin İran'ın önceliği olduğu açıklamaları ile ters yönde karşılık bulmuştur. Bu bağlamda Rusya tarafından 2013 yılında İran'a gerçekleştirilmek istenen ziyaret İran tarafından iptal edilmiştir. İptalin gerekçesinin ise, İran'ın bu gezinin sadece İran'a yönelik bir ziyaret olmasını istemesi, buna rağmen Rusya'nın geziyi Hazar'a kıyıdaş tüm ülkeleri kapsayacak şekilde planlaması olduğu anlaşılmıştır. 2014 yılında Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov tarafından yapılan bir açıklamada; İran'ın doğal müttefik olarak nitelenmesi ve komşunun ötesinde bir statüye sahip olduğunun belirtilmesi dikkat çekicidir. Ancak Ahmedinecad döneminden Ruhani dönemine geçiş İran-Rusya ilişkilerinde radikal değişimlere sebep olmamıştır.⁴⁴⁵

Genel olarak Ruhani dönemi ile birlikte İran-Rusya ilişkilerinin gelişmesini sınırlandıran altı maddeyi saymak mümkündür. (1) Gerek Rusya'nın gerekse İran'ın tam bir ittifak tesis etmek konusunda mutlak bir kararları yoktur. (2) Rusya'nın genel anlamda Sünni bir koalisyon ile çatışan Şii bir koalisyonunun parçası olmak istememektedir. (3) İran AB'nin teknolojisi ve sermayesini çekmeye çalışırken, Rusya'nın Batı ile karşı karşıya geldiği konulara müdahil olmaktan çekinmektedir. (4) Rusya İsrail'e Suriye'deki faaliyetlerinin İsrail için bir tehdit oluşturmayacağı yönünde garanti vermektedir. (5) İran Suriye'deki varlığını Hizbullah'a daha rahat erişim sağlamak için artırmaya çalışmaktadır. (6) İran Rusya'nın Suriye'deki hava saldırılarını desteklemesine rağmen bölgedeki başarısını Rusların sahiplenebileceği endişesini taşımaktadır.⁴⁴⁶

5.2. Komünizm

Komünizm ideolojisi ve bu ideolojinin İran'da yayılmasına yönelik Rus çabası İran'ın Ruslara yönelik algılamalarında önemli bir yere sahiptir. Komünizm İran-Sovyetler Birliği ilişkilerinin temel açmazlarından birini teşkil etmiştir. İran'daki komünist ideolojiyi benimseyen Tudeh Partisi ve bu partinin Sovyetler Birliği ile sıkı ilişkileri

---

⁴⁴⁵ Kozhanov, "Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations", s.9.

⁴⁴⁶ Nikolay Kozhanov, "The Limits of Russian-Iranian Cooperation" London: The Royal Institute of International Affairs. 2015. s.1.

İranlı muhafazakârlar için bir tehdit unsuru olmuştur. İran'ın 1953 yılındaki ABD destekli darbe sonrasında Tudeh Partisi'ne yönelik sert önlemler aldığı gözlemlenmiştir.

447

Soğuk Savaş döneminde Sovyetleri Birliği Tudeh Partisi'ni İran siyasi alanını doğrudan etkileme aracı olarak görmüş ve komünist hareketi doğrudan desteklemiştir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin bu desteğini dönemselsel olarak İran ile ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında azalttığı bilinmektedir. Özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda İran ile ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde Sovyetler Birliği'nin Tudeh Partisi'ne sınırlı seviyede yardım yapmıştır.⁴⁴⁸

1979 İslam Devrimi sonrasında İran, Sovyetler Birliği'nin içişlerine karışmasına ve 1980-1982 yıllarındaki Irak-İran savaşında Irak lehine pozisyon almasına Tudeh Partisi üyelerini gözaltına alarak ve Sovyet diplomatlarını sınır dışı ederek karşılık vermiştir. Diğer taraftan İslam Devrimi komünizme yönelik güçlü bir tepkisellik de barındırmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin son lideri Gorbaçov'un İran ile yakın iş birliği kurmaya yönelik girişimlerine Humeyni tarafından gerekli karşılık verilmemiş ve Humeyni Sovyetlerin problemlerinin ancak İslam dini ile çözebileceğini iddia ederek Sovyetler Birliği'ni İslam dinine davet etmiştir.⁴⁴⁹ Soğuk Savaşın sona ermesi ile komünizm konusu İran-Rusya ilişkilerinde sorun alanı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bunun en temel sebebi ise artık İran'ın sınırında bir komünizm tehlikesi olmadığı ve dolayısıyla böyle bir ideolojik tehdidin ortadan kalktığı savıdır.⁴⁵⁰ Ancak İran'da İslam Devrimi geleneksel kodlarını İran'daki siyasi alana hâkim olduğu sürece, İran'ın Rusya'ya yönelik ideolojik çekinceleri devam edeceği değerlendirilebilir.

5.3. Kafkasya–Orta Asya

İran köklü devlet geleneği, ideolojik devlet özellikleri, coğrafi avantajları ve doğal kaynakları itibariyle Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde en önemli aktörlerden biri

---

⁴⁴⁷ Shaffer, s.8.

⁴⁴⁸ Shaffer, s.9.

⁴⁴⁹ Age, s.11.

⁴⁵⁰ Murat Tekin "İran-Rusya İlişkilerinin Tarihi Seyri", İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, 2015.

konumundadır.⁴⁵¹ Nitekim İran'ın bu bölgelere yönelik politikaları önemli sonuçlar doğuracak niteliktedir. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'nin 1979 yılındaki Afganistan'ı işgali, Azerbaycan-Ermenistan sorunu, Tacikistan iç savaşı gibi konular belli başlı sorun alanları olarak İran-Rusya ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Genel anlamda; İran Sovyetler Birliği'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki Müslümanlara yönelik olumsuz uygulamalarından rahatsız olmuştur, buna rağmen Sovyetler Birliği'nin dağılmasını bölge ve kendi çıkarları adına avantajlı bir gelişme olarak görmemiştir. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni devletleri tanımadaki yavaş davranması bu yaklaşımın bir sonucudur. İran'a göre; Sovyetler Birliği'nin dağılması bölgede istikrarsızlıklar ile özellikle aşırı milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasına sebep olabilecektir.

Soğuk Savaş sonrasında İran'ın Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikaları Rusya'da herhangi bir tedirginliğe neden olmamıştır. Özellikle İran'dan ziyade Türkiye'nin Rusya'nın çıkarlarını tehdit edebilecek potansiyele sahip olduğu, İran'ın ise sadece ideolojisi itibariyle belirli sıkıntılara sebep olabileceği belirtilmiş, dolayısıyla İran ile iş birliği yapmanın Rus çıkarlarına uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın Kafkasya ve Orta Asya'ya egemen konumda olduğuna dair İran perspektifi bu ülkenin Rusya'ya bakış açısını şekillendiren bir unsur olmuştur. İran'a göre; Rusya'nın varlığı ve etkisi bölgesel istikrarın devamı açısından önemlidir ve bu aynı zamanda Batı'nın bölgedeki varlığını engelleyici ve kısıtlayıcı bir unsurdur. Diğer taraftan İran'ın Orta Asya'ya yönelik politikasında jeopolitik devlet çıkarları, İslam dini gibi ideolojik çıkarlara göre daha birinci plandadır. Özellikle bu iki konuda çıkarlar çatışırsa İran önceliği jeopolitik çıkarlara vermektedir. Tabi ki bölgede İslami unsurlara destek verildiği dönemler vardır, ancak dini ideolojisi üzerinden bölge ülkeleri ile ilişkilerinin bozulması istenmemiştir. Sonuç olarak İran ve Rusya arasında Orta Asya ve Kafkaslara yönelik en belirgin ortak çıkar, ABD ve Türk etkisinin sınırlandırılması olmuştur.⁴⁵²

---

⁴⁵¹ Halit Mammadov, "Bölgesel Politikalar Açısından Azerbaycan-İran İlişkileri" **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt.8, Sayı.15, (2013), s.46.

⁴⁵² Shaffer, s.1-2

Tacikistan Soğuk Savaşın hemen sonrasında Orta Asya’da sorunlu bir bölge olarak ilk gündeme gelen ülke olmuştur. Ülkede 1993 yılında baş gösteren isyan hareketi bölge ülkelerinin istikrarını tehdit edici bir unsur haline gelmiştir. Aynı zamanda sorun İran-Rusya ilişkilerini etkileyecek nitelik arz etmiş ve iki ülke arasında çeşitli anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. İsyân esnasında iki ülke de farklı tarafı desteklerken İran, Rusya tarafından Tacik isyancılara yardım etmekle suçlanmıştır. Ancak krizin ilerleyen aşamasında Rusya ile İran arasından bir uzlaşma zemini oluşmuş ve İran, İslam tabanlı Tacik muhalefetine (İslamcı Rönesans Partisi) yardım etmekten vazgeçmiştir. 1994 yılından sonra taraflar arasında konuya ilişkin mutabakat sağlanmıştır.

Çeçenistan konusu İran-Rusya ilişkilerini etkileyebilecek nitelikteki ikinci konudur. İran’ın Müslüman Çeçenlere destek vermesi çok olası bir durum olmasına karşın genel olarak İran Çeçenistan savaşlarında Rusya’yı karşısına almaktan ve şiddetli bir eleştiriye tabi tutmaktan kaçınmıştır. Özellikle Rusya’nın Çeçenistan politikalarına yönelik açıklamalarında ideolojik bir söylem kullanmamış, Çeçen olaylarının Rusya’nın iç meselesi olduğu ifade ederek iki ülke ilişkilerinin bu konudan olumsuz etkilenmesinin önüne geçmiştir. Sadece 1999 yılında İran’da sertlik yanlısı politikacılar Müslümanlara soykırım uygulandığı dair iddialarda bulunmuş, ancak rejimi tarafından söz konusu iddialar göz ardı edilerek Rusya’nın toprak bütünlüğü ve istikrarının korunması konusunda açık bir tavır alınmıştır. Nitekim bu dönemde Rusya ile İran arasındaki 38 milyon dolarlık Buşehr Nükleer Fabrikasının türbünü ile ilgili bir anlaşma yapılması, Çeçenistan sorununun İran-Rusya ilişkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir.⁴⁵³

Azerbaycan konusu İran-Rusya ilişkilerinin etkileyecek nitelikteki diğer bir sorun alanıdır. Kafkasya’nın zengin enerji rezervleri itibariyle en önemli ülkesi olan Azerbaycan, aynı zamanda İran sınırına en yakın ülke konumundadır. İran’ın Azerbaycan’a yönelik tehdit algısı Soğuk Savaş sonrası başlayan, hala devam eden ve

---

⁴⁵³ Age, s.44.

İran'daki Azeri sayısının oldukça çok olmasından kaynaklanan bir durumdur.⁴⁵⁴ Bu anlamda Azerbaycan İran'ın üniter yapısı üzerinde çeşitli risklerin ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir ülke konumundadır. Özellikle İran vatandaşı Azerilerin desteklenerek Azerbaycan benzeri bir rejimin İran'da hâkim kılmaya yönelik olası Azeri hamlelerine dair endişeler İran-Azerbaycan ilişkilerinin en önemli açmazıdır. İran, Azerbaycan Ermenistan Savaşında Ermenilere sınırını açık tutarak ve güneye geçiş imkânı sağlayarak destek vermiştir. Bu politika ise Azerbaycan'ın İsrail ile yakın iş birliği tesis etmesine neden olmuştur.⁴⁵⁵

Azerbaycan coğrafyası, İran ile Rusya arasında yaşanan birtakım savaşlar sonrasında imzalanan 1828 Türkmençay Anlaşması ile ikiye bölünmüştür. Bu anlaşma ile Aras nehrinin kuzeyi (Çarlık) Rusya'ya, güneyi ise İran'a bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak Azerbaycan kuzey ve güney olarak ikiye bölünürken, iki bölge arasında zamanla artan sosyo-kültürel farklılıklar güneyde yaşayan Azerilerin İranlı kimliği kazanmasına sebep olmuştur. Günümüzde Azerbaycan nüfusunun büyük bir bölümü Şii inancına sahip olmasına rağmen Azerbaycan'da daha çok etnik milliyetçilik hâkimdir. İran'da ise bölgesel politikaların merkezinde daima Şiilik yer almıştır.⁴⁵⁶

İran Rusya ilişkilerine etki eden diğer bir sorunlu alan Gürcistan'dır. İran'ın Gürcistan ile ilişkileri derin tarihsel arka plana sahiptir, ancak iki ülke arasında modern diplomatik ilişkiler ancak Gürcistan 1992 yılında bağımsızlığını kazanması sonrasında gelişmeye başlamıştır. Tarihsel açıdan Gürcistan'ın Büyük İran'ın bir parçası olduğuna dair çok çeşitli görüşler ifade edilmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler Safavi döneminde karmaşık ve olumsuz bir hal almış ve bu çizgide 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.⁴⁵⁷ Özellikle 18. yüzyılın sonunda İranlıların Gürcistan işgali sonrası Gürcülerin Ruslara

---

⁴⁵⁴ Age, s.47.

⁴⁵⁵ Flanagan, s.175.

⁴⁵⁶ Mammadov, s.47

⁴⁵⁷ Kornely Kakachia, "The Lost Empire: Iran's Cautious Return To Georgia", Kornely Kakachia and Michael Cecire (Ed.), **Georgian Foreign Policy The Quest For Sustainable Security** içinde" Tbilisi: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013. s.125-126.

ortodoksluk temelinde yakınlaşması ve bu süreç Rusya'nın Gürcistan'ı kendi sınırlarına katması ile sonuçlanması iki ülke arasında tarihsel kopuşu temsil etmektedir.⁴⁵⁸

Genel olarak İran'ın Gürcistan ile doğrudan bir sınırı olmadığı için ilişkileri ise önemli oranda gelişmemiştir. İran özenle Gürcistan'ın içişlerine karışmaktan kaçınmaktadır. Buna rağmen İran'ın Güney Kafkasya'ya yönelik dış güçlerin bölgedeki faaliyetlerine karşı kendi etki alanını artırması ve güvenliğinin garanti altına alınması bağlamında Gürcistan ön plana çıkan bir ülkedir. Özellikle Rusya ve Türkiye gibi bölgesel aktörler arasında güç dengesinin sağlanması ve bölge ülkeleri ile ekonomik ve kültürel anlamda ilişkilerin geliştirilmesi adına İran Gürcistan'a büyük önem atfetmektedir.

Nitekim Güney Kafkasya'yı hem tehditler hem de fırsatlar kaynağı olarak gören İran çok bölgeci dış politika oluşturma hedefi kapsamında Gürcistan'a özel bir önem vermektedir. Dolayısıyla İran'ın başta Gürcistan olmak üzere bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek üzere aktif bir politika izlemesi beklenen bir durumdur. İran Gürcistan'ın 2002 sonrasındaki Batı'ya yaklaşma eğilimini ABD'nin bölgede çıkarlarının ana unsuru olarak görmüş ve Gürcistan'ın kendisine yönelik olası bir Batı saldırısında başlangıç noktası olacağını değerlendirmiştir.

İran'ın Gürcistan politikasını şekillendiren faktörler arasında; Gürcistan ile toprak sıkıntısının olmaması ve toprak bütünlüğünü tanınması, Gürcistan'ın artan ABD ve İsrail ile ilişkileri karşısındaki İran'da uç seviyedeki ABD karşıtlığı, İran-Rusya ilişkileri ve İran'ın Karadeniz ve Avrupa'ya yönelik Gürcistan transit yollarına olan ilgisi gibi hususlar yer almaktadır.⁴⁵⁹ Bu bağlamda İran Gürcistan'ı Karadeniz üzerinden Batı pazarlarına ulaşabileceği önemli bir güzergâh olarak görmektedir.⁴⁶⁰

Genel olarak Kafkasya bağlamında İran-Rusya ilişkilerini değerlendirildiğinde; İran'ın Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında itibaren Rusya'nın Orta Asya ve Kafkasya'daki çıkarlarına

---

⁴⁵⁸ Tornike Sharashenidze, "The role of Iran in the South Caucasus Tbilisi" **Caucasus Analytical Digest**, 28 Ekim, 2011, s. 3

⁴⁵⁹ Kakachia, s.128-129

⁴⁶⁰ Paul Amanda, "Iran's Policy in the South Caucasus—Between Pragmatism and Realpolitik /he South Caucasus: Between Integration and Fragmentation. Baku: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015 s.58.

aykırı politikalar üretmemeye özen göstermesi Azerbaycan konusunu net olarak ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda İran, Azerbaycan bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmesine rağmen, bu ülkeyi ancak Sovyetler Birliği'nin dağıldığının resmen ilan edilmesi sonrasında tanımıştır. İran bu dönemde Azerbaycan'ın Türkiye ve ABD ile yakınlaşma çabalarına karşılık olarak Dağlık-Karabağ sorununda Ermenistan ve Rusya politikalarına yakın bir politika izlemiştir.⁴⁶¹ Diğer taraftan İran, Azerbaycan-Ermenistan sorununda arabuluculuk misyonu üstlenmiştir. Ancak bu misyon Rusya tarafından tam olarak desteklenmemiştir. Nitekim İran'ın 1992 yılında Azeri ve Ermeni liderler arasında barışın tesisine yönelik arabuluculuk yaptığı sırada Ermeni güçleri Shusha şehrini işgal etmiş ve bu işgalin İran tarafından Rusya'nın planlı bir eylemi olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶² Gürcistan konusunu ise İran Rusya ilişkilerinde daha çok ikinci planda kalan bir konu olarak değerlendirmek mümkündür.

5.4. İran'ın Nükleer Programı

İran'ın Nükleer Programı İran-Rusya ilişkilerinde hem bölgesel hem de küresel düzeyde dikkat çeken bir alandır. İran'ın nükleer enerji macerası ilk olarak ABD'den 1967 yılında araştırma reaktörü satın alması ile başlamıştır. İran aynı yıl Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını imzalamıştır. İran İslam devrimi sonrası ABD ile nükleer konulardaki ilişkilerine son vermiş ancak nükleer enerji elde etme çabasından vazgeçmemiştir.⁴⁶³

İran ile Rusya arasındaki Soğuk Savaşın hemen ardından başlayan nükleer iş birliği görüşmeleri diğer alanlarda artan ilişkiler paralelinde, 1995 yılında Rusya'nın Buşehr santralının yapımını üstlenmesiyle önemli bir aşama kaydetmiştir. Ancak varılan mutabakat devam eden süreçte çok anlamlı sonuçlar üretmemiştir. Bu durumun temel sebebi ise; 2000 yıllarda ortaya çıkacak⁴⁶⁴ olan ve bu dönemde ABD-Rusya arasındaki

---

⁴⁶¹ Arıkan, s.58.

⁴⁶² Shaffer, s.47.

⁴⁶³ Bekir Ünal, "İran Nükleer Anlaşması ve Türkiye'ye Etkileri" **Bilgesam Analiz/Ortadoğu No:12**, İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015, s.1.

*⁴⁶⁴ Rusya'nın askeri malzeme satışını durdurmasının Rus ekonomisi yaklaşık 3 milyar dolarlık bir yük getirdiği anlaşılmış ve anlaşmanın detayları 2000 yılında ABD Başkanlık yarışında ortaya çıkmıştır.

imzalanan gizli Gore-Chernomyrdin Anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre; Rusya İran'a 1999 yılına kadar askeri malzeme satış sözleşmelerini sonlandıracak ve İran'a araştırma reaktörü vermekten vazgeçecektir. Bunun karşılığında ise ABD'den ekonomik ve mali destek alacaktır. 2000'li yıllarda ortaya çıkan söz konusu gizli anlaşma, İran'ın Rusya'ya olan güvenini önemli oranda sarsmıştır.⁴⁶⁵

Putin'in 1999 yılında iktidara gelmesiyle İran-Rusya ilişkileri yeni bir sürece girmiş ve Putin yönetimi tarafından Rusya-ABD arasındaki 1995 yılında imzalanan gizli anlaşmaya rağmen İran'ın Buşehr nükleer reaktörüne olan taahhütlerini karşılanacağı ve İran'a yeni silah satışı yapılacağı açıklanmıştır.⁴⁶⁶ 2000 yılında ise Rusya İran'a silah satışını öngören bir anlaşma ile İran'a askeri malzeme satışını engelleyen Gore-Chernomyrdin Anlaşmasını resmen ortadan kaldırmıştır.⁴⁶⁷

Rusya bir taraftan İran'ın nükleer enerji üretme çabasına teknolojik destek sağlarken diğer taraftan ise ironik bir şekilde İran'ın nükleer çabalarına kuşkuyla yaklaşan açıklamalar yapmıştır. Nitekim bu kuşuklar 2005 yılındaki Ahmedinecad'ın İran'ın nükleer santralleri besleyecek zenginleştirilmiş uranyum üretecek kapasiteye sahip olduğunu açıklaması ile daha da artmıştır. Söz konusu açıklama o güne kadar ABD ve Batı'nın İran'ın yer altında nükleer tesis inşa ettiğine dair iddialarını doğrular niteliktedir.⁴⁶⁸ 2006 yılından itibaren Rusya'nın İran ile Batı arasında nükleer konularda arabuluculuk rolüne soyunduğu, ancak Ahmedinecad tarafından Rusya'nın bu çabasının reddedildiği bilinmektedir. Bu tavır ise Rusya'nın Buşehr Nükleer Santralini inşaatını tamamlamayı zamana yaymasına sebep olmuştur.

2007 yılında Putin, İran'a gerçekleştirdiği ziyaret sonrasında, İran'a nükleer tesisler için gerekli zenginleştirilmiş uranyumun verilerek, Buşehr Reaktörünün devreye girmesinin sağlanacağını açıklamıştır. Buna mukabil İranlı yetkililer ise, Rusya'nın söz konusu desteği vermesi durumunda bile reaktörün ancak 2011 yılında kullanılmaya başlayabileceği ifade etmiştir. Bu açıklamalar ise iki ülke arasındaki hala çözülemeyen

---

⁴⁶⁵ Kozhanov, "Understanding The Revitalization Of Russian-Iranian Relations", s.5

⁴⁶⁶ Katz, s.56.

⁴⁶⁷ Arıkan, s.58.

⁴⁶⁸ Ünal, s.1-2.

çeşitli anlaşmazlıklar olduğunu göstermiştir. Özellikle İran'ın uranyumunu kendisinin zenginleştirmek istediği, Rusya'nın ise buna olumlu yaklaşmadığı bilinmektedir.⁴⁶⁹

2009 yılı; ABD ile Rusya ilişkilerinin sıfırlandığı, Rusya'nın İran'a karşı BM tarafından alınan 1929 No'lu Yaptırım Kararını desteklediği ve İran'a S-300 satışını iptal ettiği bir dönemdir. Bu dönemde İran ise ikinci uranyum zenginleştirme istasyonunu inşa edeceğini açıklamıştır. Rusya, İran'a elindeki düşük seviyede zenginleştirilmiş uranyum yakıtını yükseği ile değiştirmeyi teklif etmiştir.⁴⁷⁰

2011 yılından itibaren Rusya'nın İran konusunda geri adım atma sinyali vermeye başladığı görülmektedir. Özellikle Rusya Devlet Başkanı Medvedev İran'ın nükleer silah edindiğine yönelik bir kanıt olmadığını ifade ederken, Rus Dışişleri Bakanı Lavrov ise, İran'a yönelik yaptırımlara karşı olduklarını açıklamıştır.⁴⁷¹ 2013 yılındaki Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun İran'ın nükleer araştırmalarda ilerleme kaydettiği ancak kırmızı çizgiyi aşacak düzeyde olmadığına dair açıklaması, ABD Başkanı Obama'nın İran Cumhurbaşkanı'na mektup göndermesi,⁴⁷² İran ve Rusya arasındaki yakınlaşma, bu dönemde İran'a yönelik bir olumlu atmosferin oluşmasını sağlamış ve bu süreç 2014 yılında da devam etmiştir. Aynı yıl İran ve Rusya arasında sağlanan mutabakat ile İran'ın toplam sekiz nükleer güç ünitesi inşa etme projesine Rusya'nın iştirak etmesine karar verilmiştir.⁴⁷³

Diğer taraftan İran-Rusya artan yakınlaşma sonrası BM tarafından başlatılan ve P5+1 (BM Güvenlik Konseyi üyeleri ve Almanya) ülkeleri tarafından yürütülen İran'ın nükleer programına ilişkin müzakerelerde Rusya'nın aktif bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Sergey Ryabkov bütün

---

⁴⁶⁹ Katz, s.56.

⁴⁷⁰ Kozhanov, "Understanding The Revitalization of Russian-Iranian Relations" s.5-6.

⁴⁷¹ Katz, s.61.

⁴⁷² Ünal, s.2.

⁴⁷³ Kozhanov, "Understanding The revitalization Of Russian-Iranian Relations", s.12.

tarafilar ile ikili müzakereler gerçekleştirmek suretiyle süreçte bir uzlaşma çıkması adına çaba sarf etmiştir.⁴⁷⁴

Yaklaşık iki yıl süren ve zaman zaman kesilen P5+1 görüşmeleri 14 Temmuz 2015 tarihinde nihai bir anlaşma ile sonuçlandırılmıştır. Sağlanan anlaşma P5+1 lkeleri tarafından Ortadoğu'da nükleer silahların azaltılması kapsamında önemli bir gelişme olarak görülmüştür. İran için ise, siyasi ve ekonomik iş birliği artırmaya yönelik maddeleri nedeniyle önem arz etmiştir. Anlaşma ile İran'ın 10 yıl süre ile nükleer programını durdurması hedeflenmiştir. İran'a uygulanan yaptırım ve ambargolarda bir esnetme söz konusu olmuş, ancak silah ambargosunun 5 yıl, füze yaptırımlarının ise 8 yıl daha devam etmesi kararlaştırılmıştır. İran uranyum zenginleştirmede kullanılacak santrifüj sayısını üçte iki oranında azaltmayı kabul ettiği gibi, Uluslararası Atom Enerji Kurumu'nun (UAEK) nükleer üslere kontrollü girmesine izin vermiştir. Anlaşma şartlarının ihlali durumunda 65 gün içinde yaptırımların tekrar devreye girmesi söz konudur.⁴⁷⁵

Genel anlamda nükleer anlaşmaya kadar olan süreçte Rusya'nın İran'a desteği inişli çıkışlı bir nitelik arz etmiştir. Ancak Rusya'nın, İran'ın nükleer enerji elde etme çabalarına olan desteği anlaşma ile farklı bir boyuta çıkmıştır. Rusya BM bünyesinde sağlanan bir anlaşmada aktif bir rol oynamıştır.

5.5. Ekonomik İlişkiler

Ekonomik ilişkiler İran-Rusya arasında diğer konu başlıklarına göre arka planda kalan bir konudur. Bu bağlamdaki en belirgin mekanizma Rusya-İran Müşterek Ticaret ve Ekonomi Komisyonudur.⁴⁷⁶ İki lke arasındaki ticari ilişkilerde 1967 yılında İran'ın Sovyetler Birliği'nden sınırlı askeri malzeme satın almaya başlaması önemli bir milat olarak kabul edilebilir.⁴⁷⁷ 1970'lerdeki doğal gaz boru hattı inşa etmeye yönelik bir

---

⁴⁷⁴ Age, s.13

⁴⁷⁵ nal, s.4.

⁴⁷⁶ Kozhanov, Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations, s.10.

⁴⁷⁷ Shaffer, s.9.

anlaşma imzalanmıştır.⁴⁷⁸ İran'ın Ruslar için jeopolitik ve jeo-stratejik önemi Soğuk Savaş esnasında devam etmiş, ancak Ruslar bu dönemde askeri araçlar yerine siyasi ve ekonomik araçlar ile İran üzerinde etki kurmaya çalışmıştır.⁴⁷⁹

İslam Devrimi ile birlikte Rusya ile İran arasında ticari ilişkilerde artan bir ivme gözlemlenmektedir. Nitekim bahse konu ticari ilişkiler 1986 yılında Sovyetler Birliği ile İran arasında imzalanan ekonomik protokol ile somut hale gelmiştir. İran bu süreçte Sovyetler Birliği'nin Irak'a savaşta yardım yapmasını engellemeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği ise İran'ın Afganistan işgaline göz yummasını sağlamak için çaba sarfetmiştir.⁴⁸⁰

1989 yılında enerji ve silah tedariki konularını kapsayan çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin İran'a, savunma kabiliyetlerinin güçlendirilmesine yönelik destek taahhütünde bulunduğu ifade edilmiştir.⁴⁸¹ Nitekim Soğuk Savaş sonrası iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin merkezinde silah satışı vardır. Rusya, İran'ı silah satabileceği, büyüyen bir market olarak görmüş ve bu ülke üzerinden ABD ve Türkiye'nin Kafkaslarda ve Orta Asya'da artan etkisini dengelemeye çalışmıştır.⁴⁸²

2000'li yıllardan itibaren, özellikle Ahmedinecad döneminde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin İran'a uygulanan yaptırımların etkisi ile yeterli ölçüde gelişmediği görülmektedir. İran bu dönemde Rusya'ya Hazar'da kullanmak üzere üç gemi sipariş etmiş, ancak müteakiben bu siparişi iptal etmiştir.⁴⁸³ Genel anlamda İran'ın Rus teknolojisini ABD ürünleri kadar kaliteli olmadığını kabul ettiği ancak yine de Rusya ile ekonomik iş birliğine ağırlık verdiği ifade edilmektedir.

İran'da 2013 yılında Ruhani'nin iktidara gelmesi ile birlikte iki ülke arasında ekonomik ilişkilerde somut bir artış gözlemlenmektedir. Rus Enerji Bakanı Alexander Novak ile

---

⁴⁷⁸ Age, s.10.

⁴⁷⁹ Akkoyunlu, s.64.

⁴⁸⁰ Arıkan, s.58.

⁴⁸¹ Shaffer, s.11-12.

⁴⁸² Flanagan, s.165.

⁴⁸³ Katz, s.30.

İran Petrol Bakanı Bijan Namdar Zanganeh arasında sağlanan samimi diyalog sayesinde iki ülke arasında ekonomik ve ticari konularda prensipler içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Bu kapsamda 2017 yılına kadar ticaretin on kat artırılarak 1.5 milyar dolara çıkarılması hedeflenmiştir.⁴⁸⁴ Anlaşmada iki ülkenin ayda yaklaşık 1.5 milyar dolarlık petrol karşılığında gıda ticareti yapması öngörülmüştür. Bu anlaşmanın her iki ülkenin Batı tarafından çeşitli yaptırımlara maruz kaldığı bir dönemde yapılması dikkat çekicidir.⁴⁸⁵

2014 yılındaki Ukrayna Krizi iki ülke arasında ilişkileri gelişmesine uygun ortam sağlamıştır. Bu dönemde İran, Rus şirketlerine önemli ticaret ve yatırım fırsatları sunmuştur. Özellikle Rus iş adamları İran’da petrol, gaz, petrokimya, nükleer enerji, elektrik ve demir yolları inşaatı konusunda iş birliği yolları aranmıştır.⁴⁸⁶ Genel olarak her iki tarafın da birbirinden yüksek ekonomik çıkarlar beklediği söylenemez. İki taraf arasındaki ticaret hacmi son dönemde her ne kadar iki katına çıksa da bu rakam Rusya’nın toplam ticaretinin yüzde birinden daha azdır. Yıllık ticaret hedefi olarak 10 milyar Dolar ifade edilmesine karşın her iki taraf için de bu hedef öncelikli değildir.⁴⁸⁷

5.6. Hazar Sorunu

Hazar’ın statüsü sorunu Soğuk Savaş sonrasında İran-Rusya ilişkilerini etkileyen önemli konulardan biridir. Tarihsel olarak bakıldığında; 1828 Türkmençay Anlaşmasına göre Hazar’da donanma bulundurma hakkı olmayan İran, 1921 yılında Sovyetler Birliği ile yaptığı Dostluk Anlaşmasıyla bu hakka sahip olmuştur. Hazar’ın hukuki statüsünün belirlenmesinde 26 Şubat 1921 tarihli ve 25 Mart 1940 tarihli Sovyet–İran Anlaşmaları önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak Hazar’ın statüsü konusundaki tartışmalar tarafların farklı argümanları nedeniyle devam etmiştir.⁴⁸⁸ Soğuk Savaş sonrası ise

---

⁴⁸⁴ Kozhanov, “Understanding The Revitalization of Russian-Iranian Relations” s.10.

⁴⁸⁵ Arıkan, s.56.

⁴⁸⁶ Kozhanov, “Understanding The Revitalization of Russian-Iranian Relations” s.12.

⁴⁸⁷ Flanagan, s.173.

⁴⁸⁸ Mammadov, s.57-58.

kıyıdaş diğer ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte, Hazar'ın statüsü konusundaki tartışmalara yeni aktörler eklenmiştir.

İran'ın konuya yönelik görüşlerine bakıldığında; 1921 anlaşmasına dayanarak Hazar'ın yarısının kendine ait olduğunu savunduğu görülmektedir. Diğer kısmın ise eski Sovyet ülkelerinin kendi aralarında paylaşmasının gerektiği iddia etmiştir. Ancak İran'ın nihai gerçekleştirmek istediği hedef ise, Hazar'ın beşe bölünmesi her kıyıdaş ülkeye %20 pay verilmesi yönünde olmuştur. Bu bağlamda İran Hazar'ı deniz kabul ederek diğer ülkelere göre daha büyük bir ulusal alan elde etmeyi amaçlamıştır. Rusya ise Hazar'a özel statü verilmesini talep etmiştir. Bu kapsamda kurulacak uluslararası bir örgütün kıyıdaş ülkelerin eylemlerinin kontrolünü sağlayabileceğini savunmaktadır. Azerbaycan ve Kazakistan buna karşı çıkmaktadır.⁴⁸⁹

Rusya ile İran arasında Hazar bölgesindeki ABD ve Türkiye'nin etkisinin sınırlandırılması konusunda bir mutabakat söz konusudur. Her iki ülke de BTC petrol boru hattına şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim Hazar üzerindeki enerji kaynakları üzerinde tam kontrol sağlanması iki tarafın da ortak arzusudur. Rusya Putin'in göreve gelmesiyle birlikte, Hazar'ın yasal statüsünün belirlenmesi ve mevcut problemlerin çözümü konusunda aktif bir çaba içine girmiştir. 2002 yılında bir enerji şirketinin Hazar'ın Azerbaycan açıklarında aynı zamanda İran'ın da hak iddia ettiği bölgede arama yapması karşısında, Azerbaycan'ın Türkiye ve ABD'den yardım istemesi bölgede gerginliğe sebep olmuştur. Müteakiben Rusya Hazar'da büyük askeri tatbikat yaparak güç gösterisinde bulunmuştur.⁴⁹⁰

2008 yılında Rusya ile İran arasındaki Hazar'daki gaz rezervlerinin ortak işletilmesine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Ancak henüz ticari bir ürün ortaya çıkmış değildir. Nitekim iki tarafın da birbirlerini enerjinin Avrupa piyasasına aktarılması kapsamında rakip olarak gördüğü bilinmektedir.⁴⁹¹

---

⁴⁸⁹ Age, s.59.

⁴⁹⁰ Katz, s.56.

⁴⁹¹ Flanagan, s.173.

Genel olarak; Hazar'ın statüsüne yönelik sorunların çözümü kapsamında çeşitli toplantılar icra edilmektedir. İlk toplantı 2002 yılında Aşkabat'ta, ikincisi 5 yıl sonra 2007'de Tahran'da, üçüncüsü ise 2010'da Bakü'de gerçekleştirilmiş ve çok önemli kararların alındığı son zirve de 2015'de Astrahan'da düzenlenmiştir. Söz konusu zirvede Hazar ülkeleri devlet başkanları arasında sağlanan mutabakat ile Hazar'da dengeli bir askeri güç bulundurulmasına ve beş ülkenin dışında hiçbir ülkenin askeri güç konuşlandırmamasına karar verilmiştir.⁴⁹² Nihai anlaşmaya ilişkin olarak taraflar arasındaki görüşmeler devam etmektedir.

5.7. Ortadoğu

Ortadoğu'yu İran ve Rusya arasında hem çıkarların örtüştüğü hem de çatıştığı bir alan olarak görmek mümkündür. 1996 yılında İran tarafından Rusya'ya gerçekleştirilen üst seviye ilk ziyarette, İran-Rusya ilişkileri stratejik olarak tanımlanırken, Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya gibi bölgelerin yanında ortak çıkarların bulunduğu alan olarak belirtilmiştir. Ancak İsrail-Filistin sorunu iki ülke arasında farklılaşan politikaların en önemli örneği oluşturmuştur. Sovyetler Birliği 1948 yılında İsrail'i resmi olarak tanıyan ve diplomatik ilişkiler geliştiren ilk ülkelerden biridir. 1948-1949 yıllarında Arap ülkeleri ve İsrail arasındaki savaşta İsrail'e silah sağlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin İsrail-Filistin sorununa yönelik çözüm çabası sergilemiştir. Günümüzde ise Rusya iki bağımsız devletin kurulmasını arzu etmekte ve bu anlamda barış sürecine bölgesel güçlerin de katılması gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁹³

İran ise İsrail'in varlığına karşı çıkmakta ve İran'ı en önemli tehdit olarak görmektedir. Bu anlamda İsrail ile çatışma halinde bulunan Hizbullah'ı güçlü bir şekilde desteklemektedir. Ancak bu politika farklılığı hiçbir zamanda Rusya'nın İsrail ile sıcak ilişkiler geliştirmesine engel teşkil etmemiştir.⁴⁹⁴ Nitekim İsrail konusunda her iki tarafında birbirlerini eleştirmekten imtina ettiği sıklıkla gözlemlenen bir durumdur.

---

⁴⁹² Habertürk, "Hazar-Denizi-İcin-Tarihi-Anlasma" 30 Eylül 2014.

⁴⁹³ Abzal Dosbolov, "Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt.2, No.1, (2014), s.2.

⁴⁹⁴ Shaffer, s.57-58.

İran'ın Ortadoğu politikalarının merkezinde mezhepsel bir yaklaşım olduğunu iddia etmek mümkündür. Bu yaklaşım özellikle Arap Baharı sonrasında daha görünür hale gelmiştir. İran'ın Sünniler tarafından yönetilen Bahreyn'e, Şii'lere yönelik reform çağrısı yapması, Suudi Arabistan'da Şii azınlığa kötü muamele yapıldığını iddia etmesi, Yemen'deki Husilere güçlü desteği, Şii'lerin çoğunluk olduğu Irak Hükümeti'ne IŞİD ve aşırı Sünni gruplarla mücadelesinde önemli ölçüde yardım sağlaması bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır.⁴⁹⁵ Benzer şekilde İran, gerek Lübnan'daki Şii'lerin örgütlenmesine destek vererek, gerekse Suriye rejiminin askeri anlamda arkasında durarak mezhepsel bir dış politika anlayışına sahip olduğunu net olarak göstermiştir.⁴⁹⁶ Bu anlamda Suriye Krizi'nde mezhepsel vurgulardan özenle kaçınan bir görüntü vermesine rağmen rejimin mücadele ettiği grupları "Selefi ve Tekfirci" olarak nitelendirilmesi ve Sünni karşıtı ifadeler kullanması dikkat çekicidir.⁴⁹⁷

Rusya ise, İran'ın Ortadoğu'daki Şii eksenli politikalarına pragmatik bir şekilde yaklaşmaktadır. Bu kapsamda Müslüman kardeşler ya da IŞİD gibi Sünni grupları terör örgütü olarak görürken, Şii eksenli Hizbullah'ı bu kategoride değerlendirmemektedir. Buna mukabil bölgede Türkiye ve İsrail gibi ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek suretiyle bu tarz politikalarını dengelemeye çalışmaktadır. Genel olarak Rusya'nın Sünni blok karşıtı olmaktan ziyade bölgede Batı karşıtı olmayı ön planda tuttuğunu iddia etmek mümkündür.⁴⁹⁸

Batı karşıtlığı bağlamında İran ve Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik en önemli ortak politikalarından biri ABD'nin bölgedeki faaliyetlerine olan muhalefetleridir. Her ikisi de ABD hegemonyasını farklı yorumlasa da bu ülkeyi Ortadoğu'da görmek istememektedir. Rusya'nın perspektifine göre; Ortadoğu'da daha çok ABD ile yakın ilişkiler geliştiren ancak ABD'ye tamamiyle bağımlı olmayı istemeyen ülkeler ile ilişkiler geliştirilmelidir. Rusya, bu anlamda ABD'nin Ortadoğu ülkelerine yaptığı silah

---

⁴⁹⁵ NATO Review, "İran'ın Bölgesel Güç Olarak Yükselişi: Şii'lerin Güçlendirilmesi ve Buna Bağlı Kısıtlamalar" 24 Şubat 2016.

⁴⁹⁶ Bayram Sinkaya, "Suriye Krizi Karşısında İran'ın Tutumu Ve Şam- Tahran İttifakının Temelleri", **Akademik Orta Doğu**, Cilt.10, Sayı.1, (2015). s.151.

⁴⁹⁷ Sinkaya, s.153.

⁴⁹⁸ Anna Borshchevskaya, "Vladimir Putin and The Shiite Axis Russia Iran Syria" Foreign Policy, 30 Ağustos 2016

satışlarına alternatif tedarikçi olmaya çalışmaktadır. ⁴⁹⁹ Arap Baharı esnasında Rusya'nın İran'a yönelik angajmanlarında bir artış olmuştur. Bu durum Rusya'nın bölgedeki ekonomik ve siyasi ağırlığının azalma endişesi ile ilgilidir. Nitekim Rus iş adamlarının bu dönemde İran'da iş yapmaları konusunda açıkça desteklendiği ve BM'nin İran'a yönelik yaptırımlarının delinmesine göz yumulduğu bilinmektedir.⁵⁰⁰

İran ile Rusya arasında Suriye Krizine yönelik ortak anlayıştan bahsedilse de müdahalenin boyutları konusunda tam bir mutabakat yoktur. Bu bağlamda iki ülke arasında hala karşılıklı tarihsel bir güvensizliğin olduğu ifade edilebilir. Özellikle ılımlı ve muhafazakâr İranlılara göre; Rusya İran'ı daima ABD ile yaptığı görüşmelerde pazarlık unsuru olarak kullanmaktadır. Rusya'nın Buşehr Nükleer Santralinin tamamlanmasını geciktirmesi ve geçmişte S-300 füzelerinin tesliminin iptali gibi konular, bu bakış açısına göre bir ihanettir. Bu bağlamda İran'ın küçük şeytan olarak gördüğü Rusya ile ortak hareket etmemesi gerekmektedir.⁵⁰¹ Sonuç olarak; İran ile Suriye arasındaki güçlü ilişkiler, İran-Rusya ilişkilerine olumlu yansımıştır. Genel anlamda Ortadoğu konusu İran-Rusya ilişkilerinde Batı karşıtlığı ve Suriye gibi konularda bir iş birliği ancak İsrail ve Filistin sorunu gibi alanlarda ise rekabet unsuru olarak ifade etmek mümkündür.

5.8. İran ile Rusya Arasındaki Kimliksel Kültürün Açıklanması

İran ile Rusya arasındaki kimliksel kültürü şekillendiren birçok iş birliği ve rekabet alanı olduğu ortaya çıkmıştır.

Kafkasya: İran-Rusya ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasındaki seyrini etkileyen ve günümüzde İran'ın Rusya'ya yönelik tarihsel algısını şekillendiren en önemli unsur Rusya'nın yayılmacı politikalarıdır. 15. yüzyılda başlayan ilişkiler 17. yüzyılın sonlarından itibaren kıyasıya rekabete dönüşmüştür. 1900'lü yıllara kadar Ruslar ile İranlılar arasında yaşanan toplam beş savaşın (1651-53, 1722-23, 1796, 1804-1813, 1826-28) çerçevesini, Kafkasya'daki güç mücadelesi olarak çizmek mümkündür.

---

⁴⁹⁹ Flanagan, s.174-175.

⁵⁰⁰ Kozhanov, Understanding The Revitalization Of Russian-Iranian Relations, s.10.

⁵⁰¹ Flanagan, s.172-173.

Özellikle İran coğrafyasını Rusya için sıcak denizlere inme hedefi doğrultusundaki büyük öneme haizdir. Diğer bir faktör ise coğrafyanın 19. yüzyıl sonrasında Rusya-İngiltere arasındaki rekabet alanına dönüşmesidir.

19. yüzyılda İran ile Rusya arasında uzun soluklu savaşlar yaşanmıştır. Söz konusu savaşlar sonrasında imzalanan Gülistan Anlaşması ile İran Azerbaycan ve Doğu Gürcistan üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmiştir. Devam eden süreçte İran'ın Rusya karşısında dönemin İngiltere ve Fransa gibi büyük güçlerinden yardım alarak giriştiği mücadele tekrar sonuçsuz kalmış ve 1827 yılındaki savaşta İran büyük yenilgiye uğramıştır. Bu savaş sonrasında imzalanan Türkmençayı Anlaşması, İran'ın Azeri bölgesini ikiye ayırarak, İran için bugün bile halen sorun üreten bölgeyi miras bırakmıştır. İran, Rusya'nın tarihsel olarak sıcak denizlere inme hedefi doğrultusunda belirlediği Balkanlar ve Osmanlı Devleti topraklarından sonra üçüncü güzergâhtır, ancak Rusya'ya göre bu bölge diğer bölgelerdeki çatışmalar göz önüne alındığında en iyi alternatiftir. Nihai olarak Kafkasya üzerinde yaşanan rekabet iki devlet arasında düşmanlık kültürü oluşmasına neden olmuştur. 20. yüzyıla kadar süreçte Kafkasya konusu iki ülke ilişkilerinde savaşa sebep olan rekabet alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır.

Dostluk ve Barış Anlaşmaları: 20. yüzyıldaki İran-Rusya ilişkileri karmaşık bir nitelik arz etmektedir. Bu dönemde İran bazen kontrol altında tutulması gereken bir düşman bazen de Rusya sömürgesi olarak görülmüştür. 1921 ve 1927 yıllarında iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar kimliksel kültürü dostluk yönünde hareket ettiren en önemli gelişmelerdir. Dostluk ve Barış Anlaşmaları iki ülke ilişkilerinde dönemsel iş birliği alanı olarak (1-2) sınıflandırılmıştır.

Rusya'nın İran'ı İşgali: İran'ın Rusya'ya yönelik güvensizliklerinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında İran-ABD ilişkilerine olumlu katkılar sağladığı bilinmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı esnasında İran'ın Rusya ile Batı ülkeleri arasında dengeli politikalar izlemesi Rusya'nın İran'a müdahalesini engelleyememiştir. Rusya'nın İran'ı işgali iki ülke arasında savaşa sebep olan rekabet alanı (2) olarak sınıflandırılmıştır.

Pehlevi Dönemi: Soğuk Savaşın ilk yıllarında İran iç siyaseti Muhammed Rıza Pehlevi ile Musaddık arasındaki iktidar çekişmesine sahne olmuştur. Çekişme aynı zamanda ABD-Rusya çekişmesi niteliğindedir. Nitekim Rıza Pehlevi'nin ikinci kez tahta geçmesi

ile Musaddık döneminde gerilen İran-Rusya ilişkileri 1960'lı yıllardan itibaren yumuşama eğilimi göstermeye başlamıştır. Pehlevi dönemi yüksek yoğunluklu rekabet alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Ekonomik İlişkiler: Soğuk Savaş süreci ve sonrasında iki ülke ilişkilerine ivme kazandıran en önemli konular ekonomiye ilişkindir. 1965 yılında imzalanan anlaşma ile, Sovyetler Birliği'nin İran'a çelik endüstrisi kurması karşılığında İran doğalgazını alması kararlaştırılmıştır. Bu gelişme ve sonrasındaki ekonomi odaklı faaliyetler iki ülkenin birbirine yakınlaşmasını sağlamıştır. Ekonomik ilişkiler dönemsel iş birliği alanları (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Komünizm: Komünizm konusu İran'ın tarihsel olarak Rusya'ya olan bakış açısını şekillendiren bir unsurdur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde komünist ideolojiye sahip bir parti olan Tudeh'in Sovyetler Birliği ile yakın bağları İran'daki muhafazakâr kesimlerde Rus düşmanlığını tetikleyici bir unsur olmuştur. 1979 İslam Devrimi ile birlikte iki ülke ilişkilerindeki ideolojik zıtlık daha da güçlenmiştir. İran'daki Humeyni'nin komünizm üzerinden oluşturduğu Rusya düşmanlığı aynı dönemdeki Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ile katlanarak artmıştır. İslam Devrimi sonrasında İran yöneticilerinin benimsediği anti-komünist söylem özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılış sürecinde İran-Rusya (Sovyetler Birliği) ilişkilerini düşmanlık yönünde baskılayan ana unsurlardan biridir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ideolojinin etkisi azalmış, ancak komünizm karşıtlığı İslam Devrimi karşıt ideolojisi olarak kalmaya devam etmiştir. Komünizm konusu iki ülke ilişkilerinde 1979'a kadar olan süreçte düşük yoğunluklu (1), 1980-90 arası yüksek yoğunluklu (1-2), 1990'dan sonra ise düşük yoğunluklu (1) rekabet alanı olarak sınıflandırılmıştır.

Orta Asya (Afganistan ve Tacikistan Sorunu): Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte Kafkasya ve Orta Asya konusu dönemsel olarak ilişkilerde rekabeti tetikleyici bir faktör olmuştur. Ancak, İran'ın Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelik yaklaşımlarında Türkiye'den ayrıldığı nokta, Sovyetler Birliği'ni Soğuk Savaş döneminde bölgede istikrar sağlayıcı bir unsur olarak görmesidir. Nitekim İran'ın bu yaklaşımı Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın bu bölgelere yönelik politikalarına sert bir tutum almaktan kaçınmasına sebep olmuştur. İran'ın mezhepsel bağlarının olduğu Tacikistan'da ortaya çıkan sorunların iki ülke arasında kısa süreli sorun olmaktan çıkması bu sürecin

devamıdır. Orta Asya konusu Tacikistan sorunları bağlamında kısa süreli düşük yoğunluklu rekabet alanı (1) olarak, genel anlamda ise İran, Rus politikalarını desteklediği için dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Terörizm konusu: Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın temel sıkıntılarında biri olan Çeçen sorunu İran'ın Çeçenlere karşı dinsel bir yakınlık ile hareket edebileceği gerekçesiyle ilişkileri etkileme potansiyeline sahip olmuştur. Ancak İran bu konuda katı İslamcı bir tutum takınmamış ve Rusya'yı sert bir tonda eleştirmekten kaçınmıştır. Sonuç olarak Terörizm konusu düşük yoğunluklu iş birliği alanı (1) olarak sınıflandırılmıştır.

Kafkasya konusu İran'ın Rusya'ya karşı tarihsel düşmanlığını ortaya çıkaracak nitelikte bir konu olmasına karşın, İran'ın kendi toprakları üzerindeki yaşayan Azerileri kontrol altında tutma çabası İran'ın önce Ermenistan'a ve genel anlamda Rusya'ya yaklaştırmak İran'ın Rusya'ya yönelik tarihsel düşmanlığını ikinci plana iten bir unsur olmuştur. Kafkasya konusu dönemsel iş birliği (1-2) alanı olarak sınıflandırılmıştır.

Nükleer Faaliyetleri: İran'ın nükleer enerji politikaları İran-Rusya ilişkilerindeki en önemli ortaklık alanlarından biridir. İran'ın Rusya ile 1995 yılında Buşehr santralının yapımına ilişkin mutabakatı kısa vadede sonuç üretmese de uzun yıllar İran-Rusya iş birliğinin bir sembolü olmuştur. 1996 yılında ABD ile Rusya arasında İran'a yönelik gizli bir anlaşma olan Gore-Chernomadin Anlaşması, İran'ın Rusya'ya güvenini zedeleyen ve tarihsel düşmanlığı hatırlatıcı önemli olaylardandır. Ancak Rusya'da Putin'in Devlet Başkanı olmasıyla gizli anlaşmayı iptal etmesi konunun ilişkilere sınırlı bir etki yapmasını sağlamıştır. Nükleer iş birliği faaliyetlerinin tarafların birbirleri hakkında kuşkular üreten bir tarafı da sıklıkla ifade edilmektedir. Rusya için İran'ın nükleer silah üretmeye yönelik bir çabası olduğu, İran'ın ise Rusya'nın nükleer iş birliği faaliyetlerini Batı ile yaptığı müzakerelerde bir koz olarak kullandığı kuşkuları söz konusudur.

Rusya'nın BM'nin İran'a yönelik yaptırımları desteklemesi İran'ın Rusya'ya bakış açısını düşmanlığa baskılayan diğer bir önemli unsurdur. Ancak genel anlamda 2010 yılından sonraki süreçte İran-Rusya arasında nükleer iş birliği İran'ın Batı ile yaptığı müzakereler paralelinde önemli sonuçlar üretmiştir. Nükleer konular genel anlamda dönemsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınıflandırılmasına karşın, gerek İran-ABD

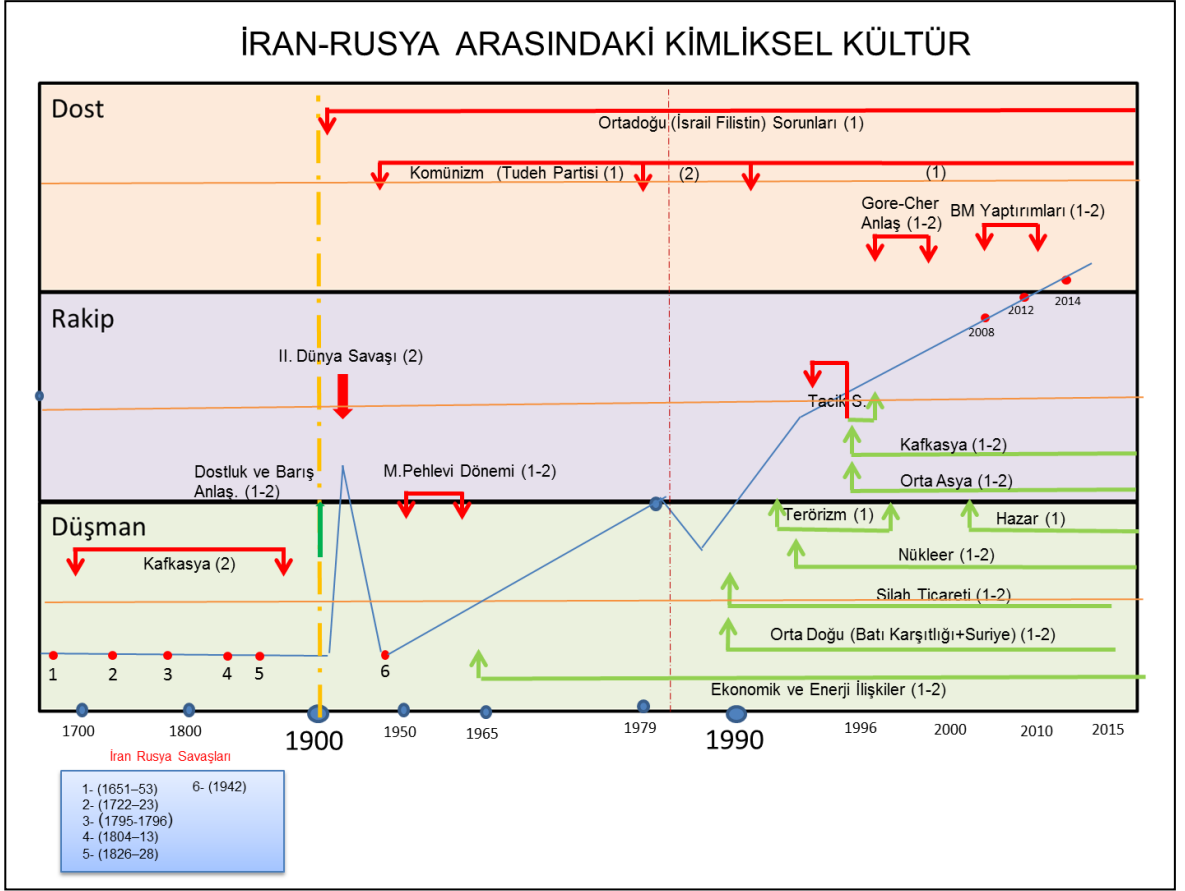
arasında imzalanan gizli anlaşma sebebiyle, gerekse Rusya'nın BM yaptırımlarını onaylaması nedeniyle belirli dönemlerde yüksek yoğunluklu rekabet alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Silah Ticareti: İran'ın Rusya'dan silah tedariki İran-Rusya ilişkilerinin en önemli iş birliği alanlarıdır. Ancak bu konu Rusya'nın S-300 hava savunma sistemi satışında olduğu gibi zaman zaman karşılıklı güvensizliği doğuran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Silah satışı dönemselsel iş birliği alanı (1-2) olarak sınıflandırılmıştır.

Hazar Sorunu: Hazar'ın statüsü konusunda Rusya ve İran arasında çeşitli görüş ayrılıkları olmasına karşın iki ülke arasında Türkiye ve Batı'nın bu bölgedeki etkisinin sınırlandırılması ve enerji kaynaklarının paylaşılması konusunda bir mutabakat vardır. Özellikle Putin'in göreve gelmesi ile birlikte Hazar konusu İran-Rusya ilişkilerinde çeşitli iş birliği alanlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Hazar konusu dönemselsel iş birliği alanı (1) olarak sınıflandırılmıştır.

Ortadoğu, İran ile Rusya arasında Batı karşıtlığı ve Suriye politikaları bağlamında iş birliği alanı ancak Filistin sorunu/İsrail ile ilişkiler bağlamında bir rekabet alanıdır. İran ile Rusya arasında ABD'nin Ortadoğu'daki varlığının sınırlandırılması konusunda bir mutabakat vardır. Suriye özelinde ise karşılıklı anlayış ve çıkarlar net olarak izlenmektedir. Diğer taraftan, Rusya'nın İsrail ile ilişkileri ve Filistin sorununa olan bakış açısı İran ile bir ayrışma konusudur ve İran'ın Rusya'ya yönelik güvensizliğini tetikleyici bir unsurdur. Ortadoğu konusu Batı karşıtlığı ve Suriye bağlamında dönemselsel iş birliği alanı (1-2) alanı ancak Filistin sorunu ve İsrail ile ilişkiler bağlamında düşük yoğunluklu rekabet alanı (1) olarak sınıflandırılmıştır.

Sonuç olarak Şekil 12’deki kimliksel kültür diyagramına ulaşılmıştır.

Şekil 12: İran-Rusya Arasındaki Kimliksel Kültürü

Bu kapsamda tarihsel akış genel olarak incelendiğinde, 20. yüzyıla kadar olan süreçte Kafkasya üzerinde yaşanan savaşlar kimliksel kültürü düşman eksenli baskılamıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki dostluk anlaşmaları kimliksel kültürü dost eksenli baskılasa da İkinci Dünya Savaşı sırasında İran’ın Ruslar tarafından işgal edilmesi kimliksel kültürü tekrar düşmanlık eksenine çevirmiştir. Soğuk Savaş sonrasındaki Rusya’nın Pehlevi karşıtlığı, ilişkileri düşmanlık yönünde baskılarken, 1960’lı yıllardan itibaren gelişen ekonomik ve enerji ilişkileri 1979 İslam Devrimine kadar ilişkileri dost eksenli kaydirmiştir. Bu süreçte komünizm ve İsrail-Filistin bağlamında Ortadoğu konusu kimliksel kültür üzerinde düşük yoğunluklu ve düşmanlık eksenli bir etki yapmıştır.

İslam Devrimi ile birlikte komünizmin kimliksel kültür üzerinde güçlü bir etkisi görülmektedir. Bu etki Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar devam etmiştir. Müteakiben ekonomik ve enerji ilişkileri, Batı karşıtlığı ve Suriye konusundaki ortak fikirler, İran’ın

Rusya'dan silah satın alması, nükleer konularda iş birliği, Kafkasya, Hazar, Orta Asya ve terörizm konusunda ortak bakış açıları ilişkileri dost eksenli baskılamıştır. Diğer taraftan ise, komünizm ideolojisi, ABD ile Rusya arasındaki gizli anlaşma, Tacikistan sorunu ve Rusya'nın BM yaptırımlarına olan desteği, ilişkileri dönemsel olarak düşmanlık eksenli baskılayan unsurlardır.

Genel anlamda Gürcistan, Suriye ve Ukrayna Krizlerindeki kimliksel kültürü dostluğa yakın bir rakip kültürde olduğu belirlenmiş ve İran'ın stratejilerinin ise idare etme ile sınırlı tabi olma stratejisi arasında olacağı öngörülmüştür.

BÖLÜM 6: İRAN'IN KRİZLER ESNASINDAKİ RUSYA'YA YÖNELİK POLİTİKASI

Bu bölümde İran'ın Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerindeki Rusya'nın politikalarına ve faaliyetlerine olan tepkisi incelenmiştir. Krizlerin başlama anından itibaren İran dış politikasının karar alıcılar tarafından nasıl şekillendirildiği tespit edilmiştir. Özellikle söylemler üzerinden krizlere yönelik tepkisellik analiz edilmiş ve araştırma yönteminin çerçevesine uygun olarak İran'ın kriz esnasındaki politikasının davranış stratejilerinden hangisi ile uyumluluk arz ettiği ortaya çıkarılmıştır.

6.1. Gürcistan Krizi

İran'ın Gürcistan Krizindeki konumu ve politikası Kafkasya'ya yönelik tarihsel algılamaları ve Rusya ile ilişkileri bağlamında yakından takip edilmiştir. Gürcistan Krizi 2008 yılı Ağustos ayında başlaması ile birlikte İran'ın siyasi tepkisinin çok farklı faktörlere bağlı olarak geliştiği gözlemlenmektedir. Krize yönelik ilk görüşler 9 Ağustos 2008 tarihinde İran Dışişleri Bakanlığı sözcüsü tarafından dile getirilmiş ve Güney Osetya'daki çatışmalara yönelik endişeler ifade edilmiştir. Bu kapsamda çatışmaların birçok masum insanın ölmesine sebep olduğu, acilen ateşkesin sağlanması gerektiği, İran'ın bölgenin barış ve istikrarının katkı sağlamaya hazır olduğu ve krizin tüm bölgeyi etkileme ve olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeli olduğu vurgulanmıştır.⁵⁰²

Müteakiben yapılan çeşitli açıklamalar ile İran'ın krize yönelik politikası net hale gelmeye başlamıştır. 25 Ağustos 2008 tarihinde İran Dışişleri Bakanı Manouchehr Mottaki tarafından askeri müdahaleyi Rusya yapmasına karşın ABD'nin Kafkasya Krizine müdahil olmaması yönündeki İran görüşü açıkça ifade edilmiştir. Mottaki'ye göre; ABD gibi Kafkasya bölgesi dışında yer alan güçler gerilim ve istikrarı artırıcı faaliyetler içine girmemelidir. Nitekim Irak ve Afganistan Krizlerini örnek göstermiş ve Kafkasya'nın kaderinin diğer kriz bölgelerinden çok farklı olmayacağı önemle vurgulanmıştır. Diğer yandan İran Dışişleri Bakanı tarafından Güney Osetya Krizinin

---

⁵⁰² Agence France Presse, "Iran Offers 'Any Help' in South Ossetia Crisis", 09 Ağustos 2008.

yeni bir Soğuk Savaşa neden olabileceği kaygısı da dile getirilmiş ve büyük güçler arasında tekrar bir çatışma ortamının oluşabileceği ifade edilmiştir.⁵⁰³

Gürcistan Krizi İran için gerek coğrafi yakınlık, gerekse siyasi ve jeo-stratejik mülahazalar nedeniyle kayıtsız kalamayacağı bir konudur. İran'ın bu süreçte kendini bölgedeki zayıf devletlerin koruyucusu ve anti-hegemonik politikaların karşıtı olarak göstermeye çalıştığı iddia edilmiştir. Nitekim kriz sonrasında İranlı yetkililer Gürcistan'ın ABD'den yeterli yardımı almadığını, dolayısıyla ABD'nin Gürcistan için güvenilir ve stratejik bir ortak olmadığını iddia etmişlerdir.⁵⁰⁴

Diğer taraftan kriz süresince İran'ın taraflar arasında arabuluculuk yapabileceği İranlı yetkililerce sıklıkla dile getirilmiştir. Gürcistan Krizi İran için tam bir test niteliğindedir. İran bir yandan Gürcistan'ı yabancılaştıracak ve onu NATO'ya daha da yakınlaştıracak şekilde Rusya'yı açık bir şekilde desteklemek istememiş, diğer yandan Rusya ile son dönemdeki yakın ilişkilerine uygun hareket etmek durumunda kalmıştır. İran, Gürcistan'ın NATO'ya katılma riskini dikkate alarak çatışmanın askeri boyutunun derhal hafifletilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Kriz sonrasında Ahmedinecad tarafından Şengay İşbirliği Zirvesi'nde yapılan konuşmada; Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin adil olduğu, Batı'nın ve İsrail'in çatışmayı provoke ettiği iddia edilmiştir.⁵⁰⁵

İran'ın Gürcistan Krizi karşısındaki tutumu iç siyasi çevrelerin de sıklıkla tartıştığı bir konu olmuştur. Özellikle sertlik yanlısı siyasetçiler ile pragmatik olanlar arasında hararetli tartışmalar yaşanmıştır. İran'ın Hazar kıta sahanlığı hakları ve Rusya'nın yayılmacı politikaları karşısında nasıl bir tavır alınması gerektiği tartışmaların ana eksenini oluşturmuştur. Ruhani Lider Hamaney tarafından iki grup arasında uyum sağlanması yönünde çaba sarf ederken, Ahmedinecad grubu tarafından ABD tehlikesinin bertaraf edilmesi kapsamında Rusya ile yakın iş birliği içinde bulunulması gerektiği ifade edilmiştir. Buna mukabil Parlamento sözcüsü Ali Larjani ise daha

---

⁵⁰³ Trend News Agency, "Iran Warns US over Interfering in Caucasus Crisis" 25 Ağustos 2008.

⁵⁰⁴ Kakachia, s.126.

⁵⁰⁵ Nikolay Kozhanov, "Russia's Relations with Iran Dialogue without Commitments" **Policy Focus No:120**, Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2012, s.10.

temkinli bir duruş sergilemenin İran'ın çıkarına olduğu, bekle-gör politikasını benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim İran'ın Gürcistan krizinde düşük profilli bir yaklaşım sergilemesi İran dış politikasına Ali Larjani gibi pragmatik muhafazakârların hâkim olduğunu göstermiştir.⁵⁰⁶

Genel kanaat İran'ın kriz esnasında dengeli bir politika izlediği yönündedir. Rusya'nın saldırgan politikaları açıkça kınanmamış, ancak Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiş, uluslararası norm ve anlaşmaların önemi hatırlatılmıştır. İran'ın kısa vadede Rus destekli ayrılıkçıları tanımayı reddetmesi İran'ın Gürcistan'daki itibarını artıran bir politika olmuştur.⁵⁰⁷ Diğer taraftan İran'ın kriz karşısında belirsiz bir tavır takındığı ve Rusya ile ABD arasında oluşan gerginliği fırsata çevirmenin yollarını aradığı ifade edilmiştir.⁵⁰⁸

2009 yılında İran'ın Rusya Büyükelçisi tarafından dikkat çekici açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalarda; Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarının İran tarafından tanınacağı, Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığına yönelik Rusya tarafından alınan önlemlerin haklı olduğu, İran ve Rusya'nın iki bölgenin ekonomisinin geliştirilmesi yönünde iş birliği içinde olacağı ifade edilmiştir.⁵⁰⁹ Rusya İran'ın bu politikasını memnuniyetle karşılamış ve Medvedev tarafından beş gün sonra yapılan açıklamada; İran'ın Orta Asya'daki varlığının ve faaliyetlerinin Rusya ile uyumlu olduğu ifade edilmiştir. Rus yetkililere göre, İran'ın Gürcistan Krizdeki benimsediği strateji Rusya'ya destek niteliğindedir.⁵¹⁰

İran'ın Gürcistan Krizine genel anlamda ihtiyatlı bir duruş sergilerken aynı zamanda Batı tarafından maruz kaldığı siyasi ve ekonomik yaptırımların etkisini azaltmayı hedeflemiştir.⁵¹¹ Ancak 2009 yılında ABD Başkanlığına Obama'nın gelmesiyle Rusya

---

⁵⁰⁶ Rahimi Babak, "Russo-Georgian War Creates Security Dilemma For Iran" **Eurasia Daily Monitor**, Vol.5, No. 178, (2008), s.1.

⁵⁰⁷ Kozhanov, "Russia's Relations with Iran Dialogue without Commitments", s.10.

⁵⁰⁸ Rahimi, s.1

⁵⁰⁹ Fars News Agency, "Iran Not to Recognize Abkhazia, S. Ossetia's Independence Soon" 08 Şubat 2009,

⁵¹⁰ Kozhanov, "Russia's Relations with Iran Dialogue without Commitments", s.10.

⁵¹¹ Ahmad Majidyar, "Russo-Iranian Relations from Iran's Perspective" **Critical Threats**, 20 Mayıs 2009.

ile ABD arasındaki ilişkilerinde yaşanan normalleşme süreci İran'ın bu hesaplarını olumsuz etkilemiştir. Nitekim İran'ın Gürcistan'a yönelik 2009 yılında başlayan söylem değişikliği aynı zamanda ABD-Rusya yakınlaşmasının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. İran bu süreçte ABD'nin Avrupa ve Arap ülkelerinden İran karşıtı bir blok oluşturma çabasında olduğunu ifade ederek Rusya'yı yanına çekmeye çalışmıştır.

Sonuç olarak İran Gürcistan Krizinde dengeli bir politika izlemiş, Batı karşıtlığını ön plana çıkarmış ve Rusya ile karşı karşıya gelmekten kaçınmıştır. Kriz, İran'ın Rusya'ya yönelik dış politikasında önemli bir değişikliğe sebep olmamıştır. Diğer taraftan İran, krizi BM nükleer programına yönelik yaptırım uygulama kararlarının sekteye uğratacak bir fırsat olarak görmüştür. Bu anlamda Rusya, ABD'nin Gürcistan'a yaptığı yardımlara karşılık İran'a nükleer teknoloji desteğini artırmıştır.⁵¹²

6.2. Ukrayna Krizi

Ukrayna Krizi, İran-Rusya ilişkilerinin ekonomik ve askeri alanda gelişmekte olduğu ve Rusya'nın P5+1 nükleer görüşmelerindeki İran'a yoğun bir destek sağladığı sırada ortaya çıkmıştır. Ancak İran'ın Ukrayna ile doğrudan bir sınırının olmaması, İran açısından bölgesel bir sorun olarak tezahür etmemesi gibi nedenlerden dolayı İran dış politikasının öncelikli konusu olmamıştır. Buna rağmen İran'ın Ukrayna Krizindeki duruşu, konjonktürel olarak devam eden nükleer görüşmeler ve Suriye Krizi gibi hem Rusya'yı hem İran'ı ilgilendiren konular ile bağlantılı olarak önem arz etmiştir.

İran'ın Ukrayna Krizi süresince Rusya'yı desteklemesi gerektiği ancak bunun Kırım'a asker göndermesi anlamında gelmeyeceği, İran'ın Rusya ile bölgedeki Batı unsurlarının çevrenmesi konusunda ortak çıkarlarının bulunduğu, genel kanaat olarak dile getirilmiştir. Özellikle Rusya ile ilişkilerin stratejik mantık ve ülkenin güvenlik çıkarlarına uygun olarak belirlenmesi gerektiği, İran'ın Batı'ya yöneldiğine dair en küçük işaretinin Rusya'nın P5+1 nükleer görüşmelerde farklı bir pozisyon almasına neden olacağı, İran'ın Ukrayna Krizi nedeniyle Batı'nın yanında olmasının Rusya'nın kaybedilmesine neden olacağı sıklıkla ifade edilen siyasi görüşlerdir.

---

⁵¹² Rahimi.

İran'da Ukrayna Krizindeki Rusya'ya yönelik tavrının nasıl olması gerektiğine dair görüşler kapsamında; Batı ile yumuşama dönemi yaşayan İran'ın yanlış bir mesaj vermemesi gerektiği, Ukrayna'nın siyasi, sosyal ve ekonomik gerçeklikleri dikkate alınarak Rusya'nın Kırım'daki askeri müdahalesine karşı çıkması gerektiği gibi görüşler ön plana çıkmıştır. Nitekim İran'ın AB ile enerji nakli, bölgesel siyasi ve güvenlik iş birliği konularında ilişkilerini artırılabilmesi ve yaptırımların kaldırılabilmesi vurgulanmıştır.

Diğer bir görüş ise, Doğu-Batı bloklaşmasına girilmeden İran'ın güç kaynakları, jeopolitik, ideolojik, kültürel medeniyet durumu ve zengin enerji kaynakları dikkate alınarak bağımsız bir politika izlenmesi gerektiği yönünde olmuştur. Bu kapsamda İran'ın bölgesel krizlerin çözülmesinde yapıcı bir rol oynaması gerektiği, bölgede istikrarın ABD gibi ülkelerin bölgedeki etkisinin azaltılmasına bağlı olduğu, bu açıdan İran'ın aktif tarafsızlık politikası izleyerek hem Rusya'ya hem de Batı'ya bağımsız bir aktör olduğu mesajı vermesi gerektiği vurgulanmıştır.⁵¹³

İran'ın kriz sürecindeki tavrı genel olarak değerlendirildiğinde; temel bakış açısı Hükümet sözcüsü tarafından “krize yabancı müdahalesi olmaksızın barışçıl bir barış sürecinin gerçekleşmesi” olarak ifade edilmiştir. İran'a göre konunun Rusya ile Ukrayna arasında bir sorun olduğu ve çözümün ise ancak bu iki tarafın onaylanması ile gerçekleşebileceği belirtilmiştir.

Diğer taraftan İran Dışişleri Bakanı Mahammed Zarif ile Ukraynalı mevkidaşı arasında 2014 yılı Münih Güvenlik Konferansında gerçekleşen görüşmede kriz yüzeysel olarak ele alınmış ve daha çok ikili ilişkilerin geliştirilmesi konusu masaya yatırılmıştır. Benzer şekilde kriz esnasında İran Cumhurbaşkanı Ruhani ile Rusya Devlet Başkanı Putin arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde krizden ziyade ikili ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, nükleer sorunların çözümü ve İran'ın nükleer enerji konusunda kapsamlı bir çözüm geliştirilmesi konuları görüşülmüştür.⁵¹⁴

---

⁵¹³ Kayhan Barzegar, “Iran Weighs 'Active Neutrality' in Ukraine” **Almonitor**, 14 Mart 2014.

⁵¹⁴ Ali Matinfar, “Consequences of Iran's Position on Ukraine Crisis Expert on International Issues”. **Iran Review**, 22 Nisan 2014.

İran'ın Ukrayna Krizine diplomatik olarak yüzeysel tepkiler verdiği bir süreçte Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edilmesi, Rusya ile Batı arasındaki gerilimi artırmıştır. Bu gerilim ise P5+1 ülkeleri ile devam eden nükleer görüşmelerde İran'ın elini güçlendirmiştir. Nitekim bu dönemde Rusya ile İran arasında ortak çıkarlar ve jeopolitik hedefler konusunda tam bir uzlaşma zemini oluşmuştur.⁵¹⁵

Diğer taraftan, Ukrayna'nın İran Büyükelçisinin İran'ın Ukrayna Krizinde Rusya'ya olan desteğini eleştirmesi ve İranlı bir yetkili tarafından İran'ın sessiz kalmasının Rusya tarafından talep edildiğine dair açıklamaları⁵¹⁶ İran'ın bu süreçte Rusya yanlısı bir tavır takındığını göstermektedir. Nitekim İran devam eden nükleer görüşmelerde; Rus desteğini almasının ve Suriye Krizinde Rusya ile benzer politikaları izlemesinin İran'ın Ukrayna Krizindeki ana rekabet eden güçleri olan Rusya ve ABD arasında doğru yerde konumlandığını göstermiştir.⁵¹⁷

6.3. Suriye Krizi

İran'ın Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi karşısında tepkisi, gerek Suriye'ye yönelik son elli yıldaki politikalarının, gerekse Suriye'de krizin başladığı andan itibaren siyasi ve askeri çabasını tamamlayıcı nitelik arz etmiştir.

İran Suriye Krizi başladığı andan itibaren rejime güçlü destek sağlamış ve ortaya çıkan olayları dış güçlerin desteklediği isyanlar olarak tanımlamıştır.⁵¹⁸ Eşzamanlı olarak krize çözüm bulma çabası başlatan İran, özellikle 2012 yılında Tahran'da Suriyeli muhalif unsurlar ile Suriye rejimi arasında ve yaklaşık 200'den fazla dini siyasi lider ile aşiret liderlerinin katıldığı siyasi diyalog toplantıları düzenlemiştir.⁵¹⁹ İran krize siyasi çözüm bulma çabalarında başarısız olmuş ve sonrasında Suriye'de çatışmaların artarak rejim

---

⁵¹⁵ Majid Rafizadeh, "A Friend in Need: Ukraine Crisis bolsters Iran-Russia ties Matthew" **Alarabiya**, 21 Mart 2014.

⁵¹⁶ Matinfar.

⁵¹⁷ Barzegar, Iran Weighs 'Active Neutrality' in Ukraine.

⁵¹⁸ Ali Ansari and Aniseh Bassiri Tabrizi, "The View From Tehran" Aniseh Bassiri Tabrizi and Raffaello Pantucci (ed.). **Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict**, London: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016 s.3.

⁵¹⁹ Matthew D Crosston, "Cold War and Ayatollah Residues", **Strategic Studies Quarterly**, (Winter 2014), s.102-103.

için önemli bir tehdit oluşturmaya başladığından itibaren krize askeri olarak müdahil olmuştur. Bu kapsamda ilk defa İran'ın Devrim Muhafızları Ordusu bir dış politika aracı olarak sahada kullanılmaya başlamıştır.⁵²⁰ İlerleyen süreçte Suriye rejimine askeri malzeme desteği sağlanmış hem paramiliter unsurlara hem de resmi güçlere eğitim desteği verilmiştir.⁵²¹

İran'ın Suriye'ye askeri müdahalesi iç politikada sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında Ruhani'ye yakın kesimler Suriye'ye müdahalenin İran ekonomisine zarar vereceğine dair görüşlerini daha yüksek sesle ifade etmişlerdir. Ancak bu fikre İran Devrim Muhafızlarınca ve Hamaney tarafından sert bir şekilde karşı çıkmıştır. İran'da Suriye sorunu geniş bir ideolojik mücadele ve Suudi Arabistan ile yapılan jeopolitik bir rekabete indirgenmesi ile İran'ın tüm kesimlerin desteklediği bir politikaya dönüştürülmüştür.⁵²²

İran Devrim Muhafızları ordusunda görevli General Hüseyin Hamedani'ye göre; rejim Suriye'de İran'ın vekili olarak bir savaş vermektedir. İran'ın Suriye'deki rolü ise İran'ın kutsal savaşıdır. Suriye İran'ın bölgede Türkiye ve diğer Arap ülkeleri karşısında bölgesel etkisini ve gücünü göstereceği bir sahne olarak görmektedir. Bu kapsamda daha küresel seviyede ve özellikle ABD ve İsrail'e karşı kullanılan antiemperyalist dil bu aşamada daha geri planda kalmıştır.⁵²³

İran, Suriye'deki çatışmalara ilk etapta sadece mali ve teknik araçlar ile sınırlı bir şekilde müdahale ederken, müteakiben, paramiliter bir örgüt olarak ortaya çıkan Suriye milli savunma güçlerinin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Bu oluşuma çeşitli dini gruplardan asker sağladığı gibi mali destek de vermiştir. İran 2013 yılından itibaren sahada varlık göstermeye başlamıştır. 2016 yılının Nisan ayında ise Suriye'deki İran

---

⁵²⁰ Ansari ve Tabrizi, s.3.

⁵²¹ Crosston, s.103.

⁵²² Ansari ve Tabrizi, s.4.

⁵²³ Crosston, s.104-105.

milis güçleri ile devrim muhafızları askerinin sayısı 6500-9200 arasındaki bir sayıya ulaşmıştır.⁵²⁴

İran ve Rusya, Suriye Krizine yönelik ortak bir yaklaşıma sahiptir. Çeşitli çıkar farklılıkları olan alanlar olsa da Esad rejiminin devamının sağlanması en önemli ortak hedef olmuştur. İran Adalet Bakanı Mustafa Purmohammadi'ye göre "İran ve Rusya ilişkilerinde gelişmenin ve uyumunun Suriye'nin kaderini etkileyecek niteliktedir"⁵²⁵ Rusya ve İran Ortadoğu'da başlayan Arap Baharına yönelik en başından itibaren benzer yaklaşımlara sahip olmuştur. Mısır, Libya ve Tunus'ta baş gösteren halk hareketlerine destek verilmemiş ve olayların düşman dış güçler tarafından organize edildiği iddia edilmiştir.⁵²⁶

İranlı yetkililere göre; Batı'nın uzun vadeli hedefleri Rusya'nın Ortadoğu'dan tamamen uzaklaştırılması, İran'ın ise siyasi olarak dönüşüm sürecinde iken zayıflatılması ve Fas'tan Pakistan'a kadar tüm İslam coğrafyasında egemenlik tesis edilmesidir. Bu kapsamda İran ile Rusya arasındaki askeri iş birliği yaşanan gerilimlere, zayıf ekonomik ilişkilere, Rusya'nın İran'a uyguladığı bazı ambargolara rağmen önem arz etmektedir. Bu bağlamda iki ülke de BM kapsamında düzenlenecek ve Esad rejimini devirmeye yönelik bir askerî harekâtın engellenmesini stratejik ortak hedef olarak görmüştür.⁵²⁷

Esad rejimi ise İran ve Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının garantörü durumundadır. Nitekim Suriye Krizindeki muhalif cephenin Rusya ile İran arasında Suriye Krizine yönelik bir görüş ayrılığı beklentisi söz konusu olmasına rağmen, henüz böyle bir durumun açık emaresi ortaya çıkmamıştır.⁵²⁸ Bu bağlamda Suriye'ye Batı müdahalesinin söz konusu olduğu ve özellikle ABD'nin muhalefeti silahlı olarak

---

⁵²⁴ Ansari ve Tabrizi, s.4.

⁵²⁵ Rod Thornton "Russia and Iran in Syria: Alliance or Competition?" **Case Analysis**, Doha: Arab Center for Research and Policy Studies. 2015, s.1.

⁵²⁶ Volodin Belobrov ve Diğerleri, "Modern Russian–Iranian Relations: Challenges and Opportunities" **Working Paper**, Moscow: Spetskniga, 2014, s.33.

⁵²⁷ Belobrov ve Diğerleri, s.34.

⁵²⁸ Geranmayeh Ellie ve Kadri Liik, "The New Power Couple: Russia And Iran In The Middle East" **ECFR/186**, Berlin: European Council on Foreign Relations, 2016.

desteklenmesinin tartışıldığı bir dönemde, İran Parlamentosu Savunma ve Güvenlik Komisyonu Başkan yardımcısı Hüseyin Ebrahimi tarafından, Suriye’deki İran ve Rusya varlığının ABD’nin Suriye’ye yönelik gireceği olası bir maceraya mesaj niteliği taşıdığını ifade etmesi dikkat çekicidir. Benzer şekilde Ebrahimi ABD’nin Suriye’deki stratejik bir hata yapması durumunda İran ve Rusya’nın buna tepki vermesinin çok olası olduğunu altını çizmiştir.⁵²⁹ İran Rusya’nın Suriye’deki varlığına kendi milli güvenlik kaygılarının bertaraf edilmesi noktasında büyük önem atfetmektedir. Ancak İran-Rusya ortaklığının stratejik bir ortaklıktan ziyade güvenliğin artırılmasına yönelik siyasi bir koalisyon olduğunu vurgulamıştır.⁵³⁰

İran 2015 yılı Eylül ayından itibaren Suriye’ye yönelik gerçekleşen Rus askeri müdahalesini memnuniyetle karşılamıştır. Bu desteğin temel nedenlerinden biri Esad rejiminin ayakta tutulma mücadelesinde İran’ın elinin rahatlamasıdır. Aynı zamanda Rus askeri müdahalesinin ABD’yi Suriye politikalarında değiştirmeye zorlama potansiyeline sahip olduğu görülmüştür.⁵³¹ Diğer taraftan müdahale sonrasında İran, Türkiye ve Suudi Arabistan karşısında Suriye’ye yönelik çıkarlarının korunması bağlamında avantajlı hale gelmiştir. Bu anlamda bu ülkeler karşısında taktiksel üstünlüğü ele geçirmiştir.⁵³² Aynı zamanda askeri müdahale Türkiye ve Suudi Arabistan’ı Suriye politikalarında revizyona zorlamıştır.⁵³³

Rusya’nın askeri müdahalesine giden süreç incelendiğinde; Rusya’nın Eylül 2015 tarihinde başlayan Suriye’deki hava operasyonları, İran ile iki ay öncesinde koordine edilmiştir. Bu kapsamda İran’ın P5+1 ülkeleri ile imzaladığı Nükleer Anlaşmanın hemen sonrasında, İran Devrim Muhafızları Komutanı Kasım Süleymani 24 Temmuz 2015 tarihinde Rusya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve yaptığı görüşmelerde Esad’ı

---

⁵²⁹ Crosston, s.103-104.

⁵³⁰ Kayhan Barzegar, Russia’s Intervention an Opportunity for Iran, Payam Mohseni (Ed.), Disrupting the Chessboard Perspectives on the Russian Intervention in Syria, Cambridge: The Belfer Center for Science and International Affairs, 2015, s.15.

⁵³¹ Barzegar, Russia’s Intervention an Opportunity for Iran. s.13.

⁵³² Thornton, s.3.

⁵³³ Barzegar, Russia’s Intervention an Opportunity for Iran, s.13.

kurtarma planı üzerinde çalıştıkları medyaya yansımıştır. İranlı generalin Suriye rejiminin kayıplarına yönelik yaptığı sunum Rusya'yı tedirgin etmiş ve Rus yetkililer rejimin geleceği konusunda ciddi endişelere kapılmıştır. İranlı yetkililerin Suriye rejiminin kurtulma şansına ilişkin yaptıkları değerlendirmeler Rusya'nın askeri müdahalesini hızlandırmıştır.⁵³⁴

2015 yılının Ekim ayından itibaren, İran ile Rusya tarafından icra edilen ortak harekâta Suriye'nin kuzeybatısı ve güneyindeki Sünni isyancıların elindeki toprakların geri alınması hedeflenmiştir. Bu süreçte Rus hava saldırıları ile eşzamanlı olarak İran Suriye'ye önemli miktarda askeri malzeme nakledilmiştir. Aynı zamanda Irak'ta ve Şam'da kurulan ortak harekât merkezlerinde Irak, İran, Rusya askerleri Hizbullah'ın temsilcileri ile birlikte harekâtları yönetmeye başlamıştır.⁵³⁵

İran ve Rusya'nın Halep'e yönelik düzenlediği ortak taarruzlar yakın tarihteki Rusya ile İran arasındaki ilk askeri iş birliğidir. Rus jetlerin sağladığı hava desteği ile Hizbullah ve İranlı askerlerin karadan Halep'e ilerleyişi desteklenmiştir.⁵³⁶ Diğer taraftan Rusya'nın İran hava sahası üzerinden Tu-22 M3 stratejik bombardıman uçakları ile Suriye'ye taarruzlar gerçekleştirmesi uluslararası kamuoyunun dikkatini çeken önemli olaylar arasında yer almıştır. İran, Rus uçağının düşürülmesi sonrasında Türkiye'ye ağır eleştiriler yöneltmiş ve eylemin çok tehlikeli ve provokatif bir eylem olduğunu iddia etmiştir. Devam eden süreçte Rusya'nın İran'ın Hamedan Üssü'nü kullanmaya başlayacağı yönündeki açıklaması iki ülke arasında gerilime neden olmuştur. İran müteakiben Rusya ile arasında bir koordinasyon eksikliği olduğunu, gelecek operasyonlarda gerçekleşebileceğine dair bir düzeltme yapmıştır.⁵³⁷ Devam eden süreçte Rusya İran üslerini kullanmaya başlamıştır.

---

⁵³⁴ Max Peck, **Iran's Military Surge to Save the Assad Regime Doubling Down on Damascus**, Washington: FDD Press, 2016. s.6.

⁵³⁵ Peck, s.4-6

⁵³⁶ Antoun Issa, "Russia-Iran Ties Warm Over Syria: Marriage Of Convenience or Lasting Alliance?" **The National**, 20 Ekim 2015.

⁵³⁷ Liik ve Geranmayeh, s.4.

Genel anlamda İran'ın, Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığının artırmasına olan desteğinin temel gerekçesi, İran'ın ulusal güvenlik ihtiyaçları ve krizin bir an önce çözüme ulaşmasına yönelik arzusu olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan, Suriye üzerinden iki ülke arasında yaşanan iş birliğinin stratejik bir ittifak olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Özellikle İran'ın büyük güçler ile dengeli bir ilişki tercih ettiği ve bölgesel sorunlara çok taraflı bir yaklaşım sergilediği bilinmektedir. Nitekim İran'ın Suriye'nin geçiş sürecinde rol oynamak istediği, ancak Rusya ve ABD arasında nasıl bir uzlaşma zemininin oluşacağı ve bu durumun İran'ın çıkarlarına ne kadar hizmet edeceği ise İran'ın sıklıkla tartıştığı konular arasındadır.⁵³⁸

6.4. İran'ın Krizlerde Rusya'ya Yönelik Stratejilerinin Açıklanması

Gürcistan Krizi: İran, Gürcistan Krizinde Rusya'ya yönelik sert bir tavır almamış ve daha çok ABD karşıtlığı içeren açıklamalar yapmıştır. Nitekim üstü örtülü olarak Rusya'nın politikasına getirilen eleştiriler, Rusların yayılmacı anlayışına karşı bir tavırdan ziyade, ABD'nin bölgedeki etkisinin artabileceği endişesi barındırmıştır. Ancak Kafkasya'ya yönelik rekabet alanlarının ve Gürcistan-İran ilişkilerinde gelişme potansiyelinin İran'ın Rusya'ya yönelik stratejisinde sınırlandırıcı bir etki yaptığını söylemek mümkündür. Genel anlamda İran, Rusya'yı söylemsel olarak desteklemiş, ancak bu destek askeri bir iş birliği olarak tezahür etmemiştir. İki ülke arasındaki iş birliği alanları üzerinde de doğrudan bir etki yapmamıştır.

Sonuç olarak; İran'ın mevcut iş birliği alanlarını gözetken bir yaklaşım ile Gürcistan Krizinde Rusya'ya sert bir tavır almaktan kaçınarak idare etme stratejisi izlemiş ancak bu strateji askeri iş birliği boyutuna çıkmamıştır.

Ukrayna Krizi: İran'ın Ukrayna Krizindeki Rusya'ya yönelik stratejisi ile Gürcistan Krizindeki tepkisi benzer niteliktedir. İran'ın stratejisi aynı anda devam eden batı ile askeri müzakereler etkisinde gelişmiştir. Nitekim Rusya nükleer müzakerelerde aktif bir rol almış ve İran'a güçlü destek sağlamıştır. İranlı yetkililer Ukrayna'ya ilişkin sorunları Ukrayna ile Rusya arasındaki bir sorun olarak tarif ederken, batı karşıtlığı üzerinden bir tutum sergileyerek Gürcistan Krizine benzer bir strateji belirlemiştir. İran'ın genel tavrı

---

⁵³⁸ Barzegar, "Russia's Intervention, an Opportunity for Iran", s.13-15.

ise Rusya'nın askeri müdahalesini destekler bir nitelik arz etmiştir. Ancak krize yönelik askeri bir iş birliği gerçekleşmemiştir.

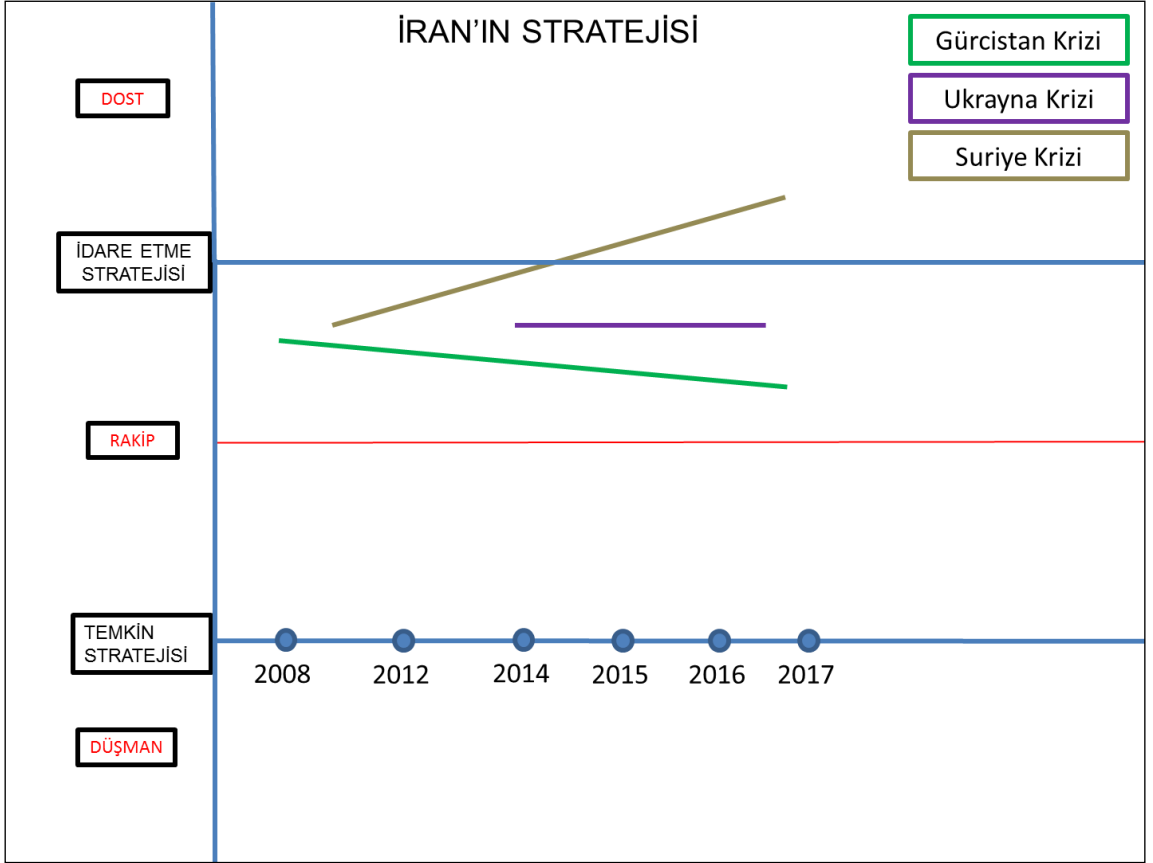
Sonuç olarak; İran'ın mevcut iş birliği alanlarını gözetken bir yaklaşım ile Ukrayna Krizinde Rusya'ya sert bir tavır almaktan kaçınarak idare etme stratejisi izlemiş, ancak bu strateji askeri iş birliği boyutuna çıkmamıştır.

Suriye Krizi: İran, Suriye Krizinde Rusya'nın politikalarını ve askeri müdahalesini desteklemenin ötesinde bir tavır takınmış ve konu iki ülke arasında geniş bir iş birliği alanına dönüşmüştür. Ortadoğu konusunda ABD karşıtlığı bağlamında oluşan iş birliği iki ülkenin Suriye politikalarına da yansımıştır. İran Rusya'nın askeri müdahalesini sadece memnuniyetle karşılamamış, öncesinde müdahalenin bizatihi planlayıcısı ve yönlendiricisi olmuştur. Nitekim İran, Rusya'nın müdahalesine, Suriye'deki hedeflerinin gerçekleşmesi ve Batı ülkeleri ile Türkiye'nin etkisinin sınırlandırılması anlamında büyük önem atfetmiştir. İran askeri iş birliği faaliyetleri ile sınırlı tabi olma stratejisi izlemiştir. Ancak İran'ın dini ideolojisi, Rusya'ya yönelik güvensizliği iki ülke ilişkilerinin kısa vadede salt tabi olma seviyesine çıkmayacak kadar güçlü olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak: İran'ın Suriye Krizinde ortak askeri faaliyetlerine açık bir iş birliği sergileyerek sınırlı tabi olma stratejisi izlemiştir.

6.5. Modelin İşlevselliğinin Değerlendirilmesi

İran'ın krizler esnasındaki Rusya'ya yönelik stratejisi kimliksel kültür modeline uygulandığında Şekil 13'deki gösterilen sonuca ulaşılmıştır.

Şekil 13: İran'ın Krizler Esnasında Rusya'ya Yönelik Stratejisi

İran'ın krizler esnasındaki stratejileri Rusya ile mevcut kimliksel kültürü uyumluluk arz etmiştir. İran'ın Rusya'ya yönelik krizlerde stratejisi idare etme stratejisi ile sınırlı tabi olma stratejisi arasında değişkenlik arz etmiştir. Bu değişkenlik ise İran-Rusya ilişkilerinin rakipten dostluğa doğru ilerleyen bir kültürde olduğunu argümanı ile uyuşmuştur. Bu sonuç ise tezde önerilen modelin işlevselliğini göstermiştir.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler disiplininin araştırma alanları arasında, iki ülke ilişkilerinin geleceğine ilişkin öngörülerde bulunmak ve ortaya çıkan olgu ya da olayların ülkelerin dış politikalarını nasıl etkileyeceğini analiz etmek yer almaktadır. Şüphesiz ki ülkeler arasındaki ilişkiler, mevcut güç birikimleri, coğrafi avantaj ya da dezavantajları, birbirlerine yakınlıkları veya uzaklıkları, sosyo-kültürel yapıları gibi birçok etmenin etkisi altında gelişmektedir. Ancak tüm bu faktörlerin genelleyici kurallar bağlamında ele alınması, kuramsal bir çerçeveye oturtulması ve bu şekilde ülkelerin birbirlerine karşı benimsediği politikaların yorumlanması akademik çevrelerin üzerinde en çok çalıştığı konu alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tezin amacı, teorisyenler tarafından öne sürülen çeşitli hiyerarşik sıralamalarda büyük, orta ya da küçük güçler olarak kategorize edilen devletlerin birbirlerine karşı olası politikalarının öngörülebileceği kuramsal bir modele ulaşmaktadır. Bu kapsamda uluslararası sistemin yapısına yönelik tartışmalardan yola çıkılarak, ülkeler arasında olduğu öne sürülen hiyerarşi kavramı irdelenmiştir. Aynı zamanda hiyerarşik sıralamalardaki ülkelerin büyük, orta ve küçük olarak sınıflandırılması ile ortaya çıkan anlam karmaşasına ve hiyerarşinin alt basamaklarındaki ülkeler arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceğinin yeterince kuramsallaştırılmamasına eleştiriler getirilmiştir. Nihai olarak ise, ikincil güçlerin kendinden ekonomik, askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara ya da deniz sınırı olarak güçlere karşı stratejilerini nasıl belirlediği sorunsallaştırılmıştır.

Tezde araştırma probleminin çözülmesi hedefi doğrultusunda, literatürdeki çeşitli strateji tanımlamaları ve teorik yaklaşımlar kullanılarak bir strateji modeli önerilmiştir. Model temel olarak, kimliksel kültürün stratejiyi belirleyen ana unsur olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia bir ülkenin kendinden daha büyük bir ülkeye karşı krizler esnasındaki stratejisinin, o iki ülke arasında var olan yapısal faktörlerden bağımsız düşünülemeyeceği argümanı üzerine inşa edilmiştir. Bu noktada yapısal faktörlerin genelleyici ismi olarak iş birliği ve rekabet alanları ile oluşan kimliksel kültür kavramı kullanılmıştır. Bu kavram ise rekabet ve iş birliği alanlarının seviyelerine göre dost, düşman ve rakip olarak üç farklı şekilde tezahür etmektedir. Nihai olarak ise, dost düşman ve rakip kimliksel kültürlerinin dengeleme ve tabi olma iki uç stratejisi ile bu

ikisi arasındaki yumuşak dengeleme, temkin, idare etme, sınırlı tabi olma gibi stratejileri belirlediği ifade edilmiştir.

Söz konusu model araştırma sorusuna uygun olarak Türkiye-Rusya ve İran-Rusya ilişkileri üzerine uygulanarak test edilmiştir. Öncelikle ikincil güç ile büyük güç arasındaki kimliksel kültür tespit edilmiş, müteakiben ikincil güçlerin büyük gücün müdahil olduğu krizlerdeki stratejileri belirlenmiş ve son olarak ise kimliksel kültür ile benimsenen stratejiler arasındaki uyum üzerinden modelin işlevselliği test edilmiştir.

Yapılan araştırma neticesinde; modeldeki kimliksel kültür kavramının ikincil güçlerin büyük güçlere karşı stratejilerinin temel belirleyicisi olduğu ortaya çıkmış, İran ve Türkiye'nin Gürcistan, Suriye ve Ukrayna krizlerindeki Rusya'ya yönelik stratejilerinin bu iki ülke ile Rusya arasındaki kimliksel kültür ile doğrudan bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Konu Türk ile Rus ilişkileri bağlamında ele alındığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. İki ülke arasında toprak elde etme ve Slav halkları üzerinde hâkimiyet kurma hedefleri doğrultusunda 20. yüzyıla kadar toplam 11 savaş çıkmış ve kimliksel kültür düşman seviyesinde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan tarihi yakınlaşma ve imzalanan barış ve dostluk anlaşmaları ile kimliksel kültür dost eksenli kaymaya başlamış, ancak Sovyet ideolojinin Türkiye'de etkin taraftar toplamaması ilişkileri rekabet boyutunda tutmuştur. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla Türkiye'nin karşıt bir blok olan NATO içinde yer alması kimliksel kültürü düşmanlık yönünde baskılayan, Türkiye ile Rusya arasındaki artan ticaret ve enerji ilişkilerinin NATO'nun dayattığı düşmanlığın etkisini azalttığı ve kimliksel kültürü dost eksenli baskıladığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında ise NATO, Kafkasya, Orta Asya, terörizm (dönemsel), enerjinin nakledilmesi, Suriye odaklı Ortadoğu konuları kimliksel kültürü düşmanlık yönünde baskılayan alanlar olarak, ekonomi, enerji bağımlılığı, Karadeniz ve Batı karşıtlığı bağlamında Ortadoğu konuları ise dostluk eksenli baskılayıcı alanlar olarak tespit edilmiştir.

Nihai olarak; Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizleri esnasındaki Türkiye ile Rusya arasındaki kimliksel kültürün rakip kültür olduğu tespit edilmiştir. Tezin önerdiği modele göre, söz konusu krizlerde Türkiye'nin stratejisinin idare etme ya da temkin stratejisi olarak tezahür edeceği öngörülmüştür.

Müteakiben Türkiye'nin, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye Krizlerindeki stratejisi belirli kriterler bağlamında incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye Gürcistan Krizinde Rusya'ya karşı eleştirel bir dil takınmaktan kaçınarak ve iş birliği alanlarını önceliklendirerek idare etme stratejisi, Ukrayna Krizinde Gürcistan'a benzer şekilde Rusya'ya karşı eleştirel bir tavır takınmaktan kaçınarak ve iş birliği alanlarını önceliklendirerek idare etme stratejisi izlemiştir. Ancak Ukrayna Krizindeki stratejisinin Suriye Krizinin etkisi ile riskleri önceliklendiren bir hal aldığı ve temkin stratejisine kaydığı, müteakiben tekrar idare etme stratejisine döndüğü gözlemlenmiştir.

Türkiye Suriye Krizinde ise, ilk etapta Rusya'ya karşı sert bir tavır almaktan kaçınmış ve iş birliği alanlarını önceliklendiren bir yaklaşım ile idare etme stratejisi izlemiştir. Ancak bu strateji temkine kayan bir nitelik arz etmiştir. Müteakiben riskleri önceliklendiren yaklaşım ile strateji tamamıyla temkine kaymıştır. Krizin ilerleyen aşamasında ise stratejinin tekrar idare etme stratejisine döndüğü görülmüştür.

Bu kapsamda Türkiye'nin krizler esnasındaki stratejileri ile modelin kimliksel kültür bağlamında öngördüğü stratejiler uyumluluk arz etmiştir. Türkiye'nin krizlerde Rusya'ya yönelik stratejisinin idare etme stratejisi ile temkin stratejileri arasında değişkenlik arz etmesi Rusya ile rakip kültürde olmasının bir sonucudur. Bu sonuç ise tezde önerilen modelin işlevselliğini göstermiştir.

Modelin işlevselliği Türk-Rus ilişkilerinin doğasına ilişkin çok çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Öncelikle iki ülke arasındaki karşıt/ortak çıkarları ve politikaları değerlendirmek, konjonktürel şartların ötesine bakan bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda sadece bir konuda sağlanan iş birliği üzerinden ilişkilerin geneline dair olumlu vizyon çizmek ya da karşıt çıkarların kıyasıyla rekabet içinde olduğu dönemi mutlak manada düşmanlık faktörleri üzerinden okumak Türk-Rus ilişkilerinin geleceğini sağlıklı bir şekilde değerlendirmemizi engellemektedir. Bu argümanı çok çeşitli örnekler ile desteklemek mümkündür.

Örneğin Türk-Rus ilişkilerinde 2000 yılı sonrası yaşanan geniş ölçekli iş birliği ve oluşan karşılıklı bağımlılıklar göz önüne alarak olası bir kriz anında Türkiye'nin Rusya'ya karşı salt tabi olma stratejisi benimsemesini öngörmek çok makul görünmektedir. Ancak böyle bir öngörü aynı zamanda Türkiye'nin güçlü Rus karşıtlığı barındıran NATO güvenlik ittifakında yer aldığı gerçeğini gözarda etmek anlamına

gelmektedir. Nitekim Türkiye'nin NATO üyesi olduğu sürece Rusya'ya salt tabi olma stratejisi benimsemesi olası değildir.

Diğer bir örnek, Türkiye'nin Ukrayna Krizi'nde gerek NATO'ya üye olması gerekse Kırım'da yaşayan Tatarlara etnik yakınlığı itibariyle Rusya'ya karşı sert bir tutum takınacağı ve bu anlamda NATO çapında Karadeniz'de etkin bir güç gösterisi ile sert dengeleme yapacağı öne sürülebilecek makul bir değerlendirmedir. Ancak daha geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, bu değerlendirmeyi gerek Türkiye'nin Karadeniz'deki Rusya ile geliştirdiği askeri iş birliği, gerekse iki ülke arasındaki enerji ve ticarete ilişkin iş birliği alanları görmezden gelindiği için sağlıklı bulmak mümkün değildir.

Başka bir örneği Türkiye'nin Suriye Krizi'ndeki Rusya'ya yönelik tepkiselliği bağlamında açıklamak mümkündür. Türkiye ile Rusya'nın kriz başladığı andan itibaren Esad rejimine olan yaklaşımları tamamıyla zıttır. Bu bağlamda Türkiye'nin askeri müdahaleye kadar Rusya'nın politikalarını sert bir şekilde eleştirmesi beklenen bir durumdur. Ancak Türkiye böyle bir yolu tercih etmemiş ve bu anlamda Rusya ile karşı karşıya gelmekten kaçınmıştır. Bu nokta da Rusya'nın askeri müdahalesi sonrası değişen risk faktörleri nedeniyle Türkiye'nin Rusya'ya askeri seçenekler dâhil sert bir şekilde karşılık vermesi, kısa bir süre sonra ise önceki pozisyonuna dönmesi oldukça dikkat çekicidir. Bu durum ise, iki ülke arasındaki Suriye'ye dair gelişen ilişkilerin aslında birçok farklı faktörün etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin Rusya ile normalleşme süreci başlatması sonrasında bile Rusya'nın Esad rejimine yönelik pozisyonu değişmemiştir. Fakat Türkiye hızlı bir şekilde askeri müdahale öncesine geri dönmüş ve Suriye'de Rusya ile ortak iş birliği imkanları aramaya başlamıştır. Bu süreç ise kısa vadeli siyasi kararların stratejiler üzerindeki yapısal faktörlerin etkisini yok etmediğini göstermektedir. Bu tercihin arkasında Türkiye'nin Rusya ile Ortadoğu'daki batı karşıtlığı üzerinde tarihsel ortak düşünceleri olduğu gibi enerji ve ticaret alanındaki iki ülke arasındaki iş birliği faaliyetleri vardır.

Genel olarak Türkiye'nin Rusya'ya yönelik krizler esnasındaki tepkileri sadece konjonktürel nedenlere bağlı değil iki ülke ilişkilerinin yapısal tüm faktörlerine bağlı olarak şekillendiği görülmektedir. Bu nokta da müteakip döneme ilişkin yapılacak analizlerde yapısal faktörlerin ön planda tutulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Diğer

bir ifadeyle, Türk-Rus ilişkilerine hâkim olan konu başlıkları oldukça karmaşıktır ve birçok rekabet ve iş birliği alanı barındırmaktadır. Türkiye'nin Rusya'ya karşı nasıl bir duruş sergileyeceğini tahmin etmek için çok fazla değişkenin etkisini gözlemlemek gerekmektedir.

Tezde öne sürülen model İran-Rusya ilişkilerine tatbik edildiğinde Türk-Rus ilişkilerindeki tespitlere benzer bulgulara ulaşılmıştır. İki ülke arasında 20. yüzyıla kadar olan süreçte Kafkasya üzerinde yaşanan savaşlar kimliksel kültürü düşman eksenli baskılamıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasındaki dostluk anlaşmaları kimliksel kültürü dost eksenli kaydırca da İkinci Dünya Savaşı sırasında İran'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi kimliksel kültürü tekrar düşmanlık eksenine çevirmiştir. Soğuk Savaş sonrasındaki Rusya'nın Pehlevi karşıtlığı, ilişkileri düşmanlık yönünde baskıarken, 1960'lı yıllardan itibaren gelişen ekonomik ve enerji ilişkileri 1979 İslam Devrimine kadar olan süreçte ilişkileri, dost eksenli kaydırmıştır. Bu süreçte Komünizm ile İsrail ve Filistin konusu bağlamında Ortadoğu konusu kimliksel kültür üzerinde düşük yoğunluklu ve düşmanlık eksenli bir etki yapmıştır.

İslam devrimi ile birlikte komünizmin kimliksel kültür üzerinde güçlü bir etkisi görülmektedir. Bu etki Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar olan süreçte devam etmiştir. Müteakiben ekonomi ve enerji ilişkileri, Batı karşıtlığı ve Suriye konusundaki ortak fikirler, İran'ın Rusya'dan silah satın alması, nükleer konularda iş birliği, Kafkasya, Hazar, Orta Asya ve terörizm konusundaki ortak bakış açıları ilişkileri dost eksenli baskılayan unsurlardır. Diğer taraftan komünizm ideolojisi, ABD ile Rusya arasında gizli anlaşma, Tacikistan sorunu ve Rusya'nın BM yaptırımlarına olan desteği, ilişkileri dönemsel olarak düşmanlık eksenli baskılayan unsurlardır.

Sonuçta Gürcistan, Suriye ve Ukrayna Krizlerindeki kimliksel kültürün rakipten dostluğa giden bir kültürde olduğu belirlenmiş ve İran'ın stratejilerinin ise idare etme ile sınırlı tabi olma stratejisi arasında olacağı öngörülmüştür.

İran'ın Gürcistan, Suriye ve Ukrayna Krizlerindeki Rusya'ya yönelik stratejilerine bakıldığında; Gürcistan Krizinde mevcut iş birliği alanlarını gözetken bir yaklaşım ile Rusya'ya sert bir tavır almaktan kaçınarak idare etme stratejisi izlediği ancak bu stratejinin askeri iş birliği boyutuna çıkmadığı görülmüştür. Ukrayna Krizinde Gürcistan krizinde olduğu gibi mevcut iş birliği alanlarını gözetken bir yaklaşım ile Rusya'ya sert

bir tavır almaktan kaçınılmış ve idare etme stratejisi izlemiştir. Bu strateji de Gürcistan Krizi benzeri, askeri iş birliği boyutuna çıkmamıştır. Suriye Krizinde ise, İran askeri iş birliği faaliyetlerine açık bir iş birliği sergileyerek sınırlı tabi olma stratejisi izlemiştir.

Nihai anlamda İran'ın krizler esnasındaki stratejileri ile modelin kimliksel kültür bağlamında öngördüğü stratejiler uyumluluk arz etmiştir. İran'ın krizlerde Rusya'ya yönelik stratejisi idare etme ile sınırlı tabi olma arasında değişkenlik arz etmiştir. Bu durum ise İran'ın Rusya ile rakipten dostluğa doğru ilerleyen bir kimliksel kültürde olmasının bir sonucudur. Bu sonuç ise tezde önerilen modelin işlevselliğini göstermiştir.

Modelin işlevselliği İran-Rusya ilişkilerinin doğasına ilişkin olarak tıpkı Türkiye örneğinde olduğu gibi, çok çeşitli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. İran-Rusya arasında, özellikle Soğuk Savaş sonrasında iş birliği tetikleyici birçok alan vardır. Sadece bu alanlar düşünüldüğünde İran'ın Gürcistan ve Ukrayna krizlerinde Rusya'ya askeri olarak tam ittifak halinde olması gerekmektedir. Ancak İran'ın Kafkasya'ya ve Rusya'nın yayılmacı emellerine karşı kimliksel kültüründeki kuşkular böyle bir stratejiyi benimsemesini olanaksız hale getirmiştir. Diğer taraftan İran'ın Gürcistan krizinde Rus politikalarına tamamiyle muhalif bir tutum da takınmamıştır. Tepkisi daha çok ABD karşıtlığı üzerine odaklanmıştır.

İran'ın Ukrayna Krizi'nde Rusya'ya salt askeri bir ittifak tesisiyle destek vermesi aslında aradaki iş birliği alanlarının güçlü etkisi bağlamında düşünüldüğünde olası bir ihtimaldir. Ancak İran'ın böyle bir politikayı benimseyeceğini söylemek, İran'ın Rusya'ya karşı gerek nükleer konulardaki gerekse ABD ile pazarlıklarına olan güvensizliğini görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Oysaki İran'da gerek siyasi çevrelerde gerekse entelektüel camia da Rusya'ya yönelik güçlü bir güvensizlik söz konusudur.

İran'ın Rusya ile Suriye Krizi'nde askeri iş birliği anlaşmalarını da içeren güçlü bir ilişki tesis etmesi dikkat çekicidir. Bu durum aynı zamanda iki ülke arasındaki Ortadoğu'ya dair Batı'nın faaliyetlerinin sınırlandırılması gibi ortak çıkar alanının bir sonucudur. Ancak İran'ın benimsediği ve sınırlı tabi olmanın unsurlarının içeren bu stratejinin salt hale gelmesinin güçlü direnç noktaları vardır. Bu direnç noktalarını ise iki ülke arasındaki katı ideolojik farklılık ve İran'ın farklı alanlarda Rusya'ya karşı

beslediği güvensizlikler yanında temelde Ortadoğu'ya dair tarihsel süreçte oluşmuş ve Filistin sorununda belirgin hale gelmiş fikir ayrılıkları oluşturmaktadır.

Genel olarak, Türkiye-Rusya ve İnan-Rusya ilişkileri üzerinden yapılan araştırma neticesinde; ikincil güçlerin büyük güçler karşısında politikalarının konjonktürel nedenlere bağlı olarak kısa sürede büyük değişimlere maruz kalmasının beklenmemesi gerektiği ortaya çıkmıştır. İncil güçler ile yakın coğrafyasındaki büyük güçler arasında ilişkilerin başladığı tarihten itibaren dinamik bir kimliksel kültür inşa süreci vardır. Bu süreç mevcut ya da sonradan ortaya çıkan rekabet ve iş birliği alanları ile bütüncül olarak sürekli yeniden inşa edilmektedir. Sadece bir konuda oluşan iş birliği/rekabet alanının ikincil g büyük g ilişkisini kısa sürede farklı bir kimliksel kültüre taşımayacağı anlaşılmıştır.

Başka bir anlatımla, her ülkeyi inşacı bir perspektiften çeşitli kimliksel özellikleri ile tarif etmek mümkündür. Benzer şekilde iki ülke ilişkilerinin de bir kimliği vardır. Kimliksel kültür olarak tarif edilen bu kavram, yıllara sri süreçler içinde çeşitli faktörler ile sürekli inşa edilir. Diğer taraftan ülkelerin bir başka ülkeye yönelik benimsediği strateji, daha çok savaş, çatışma ya da potansiyel çatışma süreçlerinde, yani krizlerde net olarak belirlenebilmektedir. Krizler aynı zamanda anlık alınan kararların istenmeyen etkilerine de açıktır ve ilişkileri bir anda kimliksel kültür ile uyumsuz hale getirebilmektedir. Böyle bir durumda bile ilişkinin kısa sürede kimliksel kültüre uyum sağlayacağı beklenmelidir. Nitekim düşman kültüre sahip ilişki bir anda ittifak üretmeyecek, benzer şekilde dost kültüre sahip bir ilişki de bir anda savaş üretmeyecektir. Rakip kültürdeki ilişki ise ittifak ya da savaş üretmeye daha açık olsa da her iki duruma yönelik güçlü direnç noktalarının olduğu bilinmelidir.

Araştırmanın sonuçları aynı zamanda ülkenin dış politika yapıcılarına büyük ülkelere karşı stratejilerin nasıl en doğru şekilde belirleyebileceklerini de açıklamaktadır. Bu kapsamda, kendinden daha büyük ülkeye yönelik belirlenecek strateji ve uygulanacak politikalar tarihsel akıştan kopuk olmamalıdır. İlişkiye ait kimliksel kültürü inşa eden tüm iş birliği ve rekabet alanları ortaya çıkarılma ve stratejiler bütüncül bir nazarla belirlenmelidir. Bu sayede dış politikadaki keskin sapmaların önüne geçilecek ve stratejilere bir süreklilik kazandırılacaktır. Diğer taraftan karar alıcıları tarafından bilinmesi gereken nokta, krizler anında kimliksel kültür göz önüne alınmadan belirlenen

stratejisi kimliksel kültürün direttiği şartlar nedeniyle er geç doğru formata yönelecektir ancak verilen yanlış karar çok farklı komplikasyonlara sebep olacaktır.

Son söz olarak, tezde öne sürülen modelin işlevsel olduğu sonucuna varılmış ve ikincil güçlerin kendinden ekonomik askeri ve coğrafi olarak daha büyük ve kara ya da deniz sınırı olan güce yönelik stratejisinin, iki ülke arasındaki kimliksel kültüre bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Öne sürülen modelin araştırma sorusuna uygun olarak seçilecek farklı ülkeler üzerinde test edilebileceği, aynı zamanda bilgisayar programı vasıtasıyla sayısallaştırılarak proje konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Andican, Ahat. **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya**. 1. Baskı, İstanbul, Doğan Egmony Yayınları, 2009.
- Ansari, Ali ve Tabrizi, Aniseh Bassiri, "The View From Tehran" Aniseh Bassiri Tabrizi and Raffaello Pantucci (ed.). **Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict**. London: Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, 2016, ss.3-10.
- Barzegar Kayhan, "Russia's Intervention an Opportunity for Iran" Payam Mohseni (Ed.), **Disrupting the Chessboard Perspectives on the Russian Intervention in Syria**, Cambridge: The Belfer Center for Science and International Affairs, 2015.
- Buzan, Barry ve Waever, Ole. **Regions and Powers. The Structure of International Security**, Cambridge: Cambridge University Press. 2003.
- Elena Andreeva, Russia: Russo-Iranian Relations up to the Bolshevik Revolution, **Encyclopædia Iranica**, Online edition, 2014.
- Elena, Andreeva. **Russia and Iran in the Great Game: Travelogues and Orientalism**. New York: Routledge Studies in Middle Eastern History, 2010.
- Er Lam Peng ve Ganesan Narayanan, "China and East Asia: Mutual Accommodation". Lam Peng Er, Narayanan Ganesan ve Colin Dürkop (Ed.). **East Asia's Relations with a Rising China** içinde. Konrad Adenauer Stiftung, 2010, ss.8-43.
- Hirschman Albert O., **National Power and the Structure of Foreign Trade**, Berkeley: University of California Press, 1980.
- Hurd Ian, 'Constructivism', Christian Reus-Smit and Duncan Snidal (Ed.). **The Oxford Handbook of International Relations** içinde. Oxford University Press, 2008, ss.288-316.
- İnalçık, Halil. **Osmanlı-Rus ilişkileri: 1492-1700**. 5. Basım, Ankara, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi. 2003.
- Kabalan, Marwan. Putin's Unexpected Move in Syria: Perspectives on the Russian Intrevention in Syria, Payam Mohseni (Ed) **Disrupting the Chessboard Perspectives on the Russian Intervention in Syria**, Cambridge: The Belfer Center for Science and International Affairs, 2015

- Kakachia, Kornely. "The Lost Empire: Iran's Cautious Return To Georgia", Kornely Kakachia and Michael Cecire (Ed.), **Georgian Foreign Policy The Quest For Sustainable Security** içinde, Tbilisi: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013. s.125-136
- Kang, David C, **China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia**. New York: Columbia University Press, 2007.
- Kasım, Kamer. **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara: USAK Yayınları, 2009.
- Kozhanov, Nikolay. **Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations**. Moscow: Carnegie Moscow Center, 2015.
- Kugler, Jacek ve Ronald Tammen. "Regional Challenges: China's Rise to Power" Jim Rolfe (Ed.). **The Asia-Pacific: A Region in Transition** içinde. Honolulu: Asia-Pacific Center for Security Studies Press, 2004, ss.33-53
- Matthee Rudi, **Persia in Crisis: Safavid Decline and the Fall of Isfahan**, London: I.B. Tauris, 2012.
- Meram, Ali Kemal. **Türk-Rus İlişkileri**. İstanbul: Kitaş Yayınları, 1969
- Nogayeva, Ainur. **Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları**. Ankara: USAK. 2011.
- Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.
- Organski J. F. ve Kugler, Jacek. **The War Ledger**. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Özdal Habibe, Özertem Hasan Selim ve Diğerleri "Türkiye-Rusya İlişkileri Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine" **USAK Rapor No: XIII/6**, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2013.
- Paul T.V. "The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance", Paul T.V., Paul James J. Wirtz and Michel Fortmann, (Ed.). **Balance of Power: Theory and Practice in the Twentieth Century** içinde. Stanford Calif: Stanford University Press, 2004, ss.1-29
- Peck, Max. "Iran's Military Surge to Save the Assad Regime Doubling Down on Damascus", Washington: FDD Press, 2016.
- Sakkas John ve Nataliya Zhukova. "The Soviet Union, Turkey and the Cyprus Problem, 1967-1974", **Eastern Europe and the Mediterranean Relations and Alternating Viewpoints 1967-1989** içinde, Paris, Les cahiers Irice Publishing, 2013, ss. 123-135
- Shaffer, Brenda. **Partners in Need: The Strategic Relationship of Russia and Iran**. Washington: Institute for Near East Policy, 2001.

- Tellal, Eren. **SSCB Türkiye İlişkileri (1953-1964)**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000.
- Torbakov, Igor. **The Georgian Crisis and Russia–Turkey Relations**. Washington, Jamestown Foundation Publication. 2008.
- Uçarol, Rifat. **Siyasi Tarih (1789-1994)**. Genişletilmiş Dördüncü Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.
- Ulutaş, Ufuk, Kanat, Kılıç Buğra ve Acun, Can. **Sınırları Aşan Kriz Suriye**. İstanbul: Turkuaz Yayıncılık, 2015.
- Walt, Stephen M. “Alliance Formation in Southwest Asia: Balancing and Bandwagoning in Cold War Competition”. Robert Jervis and Jack Snyder (Ed.). **Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in The Eurasian Rimland** içinde. New York: Oxford University Press, 1991.
- Waltz, Kenneth N. **Theory of International Politics: War and State**, London: Addison Wesley, 1979.
- Wendt Alexander. **Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi**. (Cev.) Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfer Ihlamur Öner, İstanbul: Küre Yayınları, 2012.
- Wight, Martin. **Power Politics**. Hedley Bull ve Carsten Holbraad (Ed.), 2. Baskı. Londra: Penguin, 1986.
- Wood, Bernard. **Middle Powers in the International System: A Preliminary Assessment of Potential**. Ottawa: The North-South Institute. 1987.

Makaleler ve Tezler

- Aktürk, Şener. “Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002)”. **Turkish Studies**. Vol.7, No.3, September 2006, ss.337–364.
- Altundeğer, Nurettin ve Yılmaz, Ertuğrul. “İç Savaşın Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası”. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.21, Sayı.1, 2016, ss.289-301.
- Arafat, Mohamad ve Alnuaimy, Luqman, O. Mahmood. “The Turkish-Russian Relations in the Era of AKP”. **İİBF Dergisi**, Cilt.XIII, Sayı.II, 2011, ss.103-133.
- Arıkan, Pınar. “İran–Rusya mutabakat anlaşması: stratejik ortaklık mı?”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt.6, No.64, Eylül-Ekim 2014, ss.56-59.
- Aydin, Filiz Tutku, "Crimean Tatars and Russian Annexation of Crimea". **Turkish Policy Quarterly**. Vol.13, No.3, Fall 2014, ss.81-92.

- Baev, Pavel. "Russia and Turkey Find A Common Cause In Confronting the Specter of Revolution" **Turkish Policy Quarterly**, Vol.12, No.4, 2014, ss.45-53.
- Baogang He, "Politics of Accommodation of the rise of China: The Case of Australia". **Journal of Contemporary China**. Vol. 21, No. 73, January 2012, ss. 53-70.
- Bayır, Özgür Erler. "Cyprus Issue in Turkish- Russian Relations". **International Journal of Turcologia**. Vol. 9, Issue.17, Spring 2014, ss.89-101.
- Bingöl, Oktay. "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı.41, Bahar 2014, ss.15-38.
- Bozkurt, Fatih ve Arslantürk H. Ahmet. "İlginç Bir Kadı Sicili: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ne Dair Kayıtlar". **International Journal of History**, Cilt.4, Sayı.1, (2012), ss.47-88.
- Bozkurt, Giray Saynur. "Gürcistan'daki Etnik Çatmalar Karsında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu". **Karadeniz Araştırmaları** Sayı.19, Güz 2008, ss.1-30.
- Crosston Matthew D., "Cold War and Ayatollah Residues", **Strategic Studies Quarterly**, Winter 2014, ss.95-112.
- Demir, İsmail. "Tarihsel Perspektif Işığında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkiler". **Yönetim ve Ekonomi**. Cilt.21, Sayı.2, 2014. ss.187-197.
- Demir, Sertif ve Rijnoveanu, Carmen. "The Impact of The Syria Crisis On the Global and Regional Political Dynamics". **Journal of Turkish World Studies**. Cilt.XIII/1, Yaz 2013, ss.55-77.
- Demir, Süheyla ve Balta, Evren. "Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı". **Bilig**. Sayı.76, Kış 2016, ss.1-31.
- Deniz, Taşkın. "Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya Ve Türkiye'nin Tutumu". **Marmara Coğrafya Dergisi**. Sayı.27, Ocak 2013, ss.314-332
- Dosbolov, Abzal. "Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü", **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**. Cilt.2 No.1, 2014, ss.1-8.
- Erkan, Süleyman. "Sovyet-İran İlişkileri (1979-1989)". **Akademik Ortadoğu**. Cilt.8, Sayı.2, 2014, ss.161-182.
- Erol, Mehmet Seyfettin. "Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu Ve Federasyonu Ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış". **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt. XII No.1, Yaz 2012, ss.1-20.
- Fiori Antonio ve Passeri Andrea. "Hedging in Search of a New Age of Non-alignment: Myanmar Between China and the USA". **The Pasific Review**. Vol: 28, January 2015, ss.679-702.

- Flanagan, Stephen. "The Turkey/Russia /Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics" **The Washington Quarterly**, Vol.36, No.1, Winter 2013, ss.163-178.
- Gasimov, Musa. "Rusya'nın Azerbaycan Politikası, **Avrasya Dosyası**, Cilt.7, Sayı.4, 2001-2002, ss.253-269.
- Hill, Fiona ve Taspinar, Ömer. "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?". **Survival**, Vol. 48, No.1, Spring 2006, ss.81-92
- Holbraad, Carsten. "The Role of Middle Powers". **Cooperation and Conflict**. Vol.6, No.1, 1971, ss.77-99.
- İnat, Kemal. "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2012", **Ortadoğu Yıllığı**, Cilt.8, Aralık 2013, ss. 9-30,
- Kang, David. "Between Balancing and Bandwagoning: South Korea's response to China". **Journal of East Asian Studies**. Vol.9, No.1, January 2009, ss.1-28.
- Karabulut, Bilal. "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika, Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkiler". **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı.15, Güz 2007, ss.67-88.
- Kardaş, Şaban. "Turkey-Russia Energy Relations: The Limits of Forging Cooperation through Economic Interdependence". **International journal**. Vol. 67(1), Winter-2011-2012, ss.81-100.
- Katz, Mark. "Russia and Iran". **Middle East Policy**, Vol.XIX, No.3, Spring 2012, ss. 54-64.
- Kiniklioğlu, Suat ve Morkva, Valeriy. "An Anatomy of Turkish-Russian Relations". **Southeast European and Black Sea Studies**. Vol.7, No.4, 2007, ss.533-553.
- Kreps, Sarah ve Macias, Flores Gustavo. "The Foreign Policy Consequences of Trade: China's Commercial Relations with Africa and Latin America, 1992—2006". **Journal of Politics**. Vol.75, No.2, April 2013, ss.357-371.
- Kuik, Cheng-Chwee. 'Smaller States' Alignment Choices: A Comparative Study Of Malaysia and Singapore's Hedging Behavior in The Face of A Rising China", Johns **Doktora Tezi**. Hopkins University, 2010.
- Kuik, Cheng-Chwee. 'The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China', **Contemporary Southeast Asia**, Vol.30, No.2. 2008 ss.159-185.
- Kurtbağ, Ömer. "EU's Response to the Georgia Crisis: an Active Peace Broker or a Confused and Divided Actor?". **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**. Vol.3, No.6, 2008, ss.58-74.

- Kuzucu, Serhat. “Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri”. **Tarih Araştırmaları Dergisi**. Cilt.35, Sayı.59, 2016, ss.63-83.
- Mammadov, Halit. “Bölgesel Politikalar Açısından Azerbaycan-İran İlişkileri”. **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**, Cilt.8, Sayı.15, 2013, ss.45-71.
- Mearsheimer, John. ‘Why the Ukraine Crisis is the West’s Fault. The Liberal Delusions that Provoked Putin’. **Foreign Affairs**. September/ October, 2014, ss.1-12
- Oytun, Orhan. “Suriye İç Savaşı ve Ortadoğu’da Güvenlik”. **Ortadoğu Analiz**. Cilt:6, Sayı: 63, Temmuz-Ağustos 2014, ss.36-39.
- Özbay, Fatih. “The Relations between Turkey and Russia in the 2000s”. **Perceptions: Journal of International Affairs**. Vol.XVI, No. 3, Autumn 2011, ss.69-92.
- Özcan, Gencer. “Turkey's Changing Neighbourhood Policy”. **The Turkish Yearbook**. Vol.XXXV, 2004, ss.1-15.
- Özen, Çınar. “Neogramşiyen Hegemonya Yaklaşımı Çerçevesinde Güç ve Global Finans: Pax Britannica’daki Büyük Dönüşüm”. **Uluslararası İlişkiler**. Cilt.2, No.8, Kış 2005-2006, ss.3-31.
- Özkan, Gökhan. “Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri Ve Türk Dış Politikası’na Yansımaları”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.12, No.1, 2010, ss.109-132.
- Öztürk, Ahmet. “Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar”. **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi**. Cilt.4, Sayı.7, Ocak 2009. ss.1-27
- Ross Robert S. “Balance of Power Politics and the Rise of China: Accommodation and Balancing in East Asia”. **Security Studies**. Vol.15, Nu.3, July–September 2006, ss.355–395.
- Sadri Houman A. ve Burns Nathan L. “The Georgia Crisis: A New Cold War On The Horizon?”. **Caucasian Review Of International Affairs**. Vol.4, No.2, Spring 2010, ss. 126-144.
- Schweller, Randall L. “Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In.” **International Security**. Vol.19, No.1, Summer, 1994, ss. 72-107.
- Sezer, Duygu Bazoglu. “Turkish-Russian Relations: The Challenges of Reconciling Geopolitical Competition with Economic Partnership”, **Turkish Studies**, Vol.1, No.1 Spring 2000, ss.59-82
- Sinkaya, Bayram. “Suriye Krizi Karşısında İran’ın Tutumu Ve Şam- Tahran İttifakının Temelleri”, **Akademik Orta Doğu**. Cilt.10, Sayı.1, 2015. ss.131-160.

- Şahin, Mehmet. “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”. **Akademik Ortadoğu**. Cilt.4, Sayı.2, 2010, ss.9-22.
- Şen, Yağmur. “Suriye’de Arap Baharı”. **Yasama Dergisi**. Sayı.23, Ekim 2013, ss.55-79.
- Tanrısever, Oktay. “Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkili İlişkilere Etkileri”, **Bilge Strateji**, Cilt.8, Sayı.14, Bahar 2016, ss.7-17.
- Ünal, Serhan. “Potential Effects of An Energy Transition on Turkish-Russian Relations” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt.9, Sayı.36, 2013, ss.73-94.
- Valenta, Jiri ve Leni, Friedman “Why Putin Wants Syria” **Middle East Quarterly**, Spring 2016, ss.1-17
- Wendt, Alexander. “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”. **International Organization**. Vol.46, No.2, Spring 199, ss.391–425.
- Yalçın, Hasan Basri. “The Concept of Middle Power and the Recent Turkish Foreign Policy Activism”. **Afro Eurasian Studies**. Vol.1, Nu.1, Spring 2012, ss.195-213.
- Yalçın, Hasan Basri. “Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme”. **Akademik İncelemeler Dergisi**. Cilt:10, No:1, Nisan 2015, ss.209-229.
- Yalçınkaya, Fatih. “Türkiye ve Orta Asya Devletleri Arasında Siyasi ve Diplomatik İlişkiler ve Hükümetlerüstü Kuruluşlar”. **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**. Cilt.1, Sayı.1, Haziran 2013, ss.1-18.
- Yeşilot Okan, “Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt.34, Sayı.36, 2008, ss.187-199.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri”. **Balıkesir Üniversitesi İİBF Akademik Fener Dergisi**. No.14, 2010. ss.27-41.
- Yılmaz, Salih. “Kırım Krizi ve Dünya Kırım Tatar Kongresi (Ukrayna-TürkiyeRusya)”, **SD Strateji Düşünce Dergisi**, Sayı.70, Eylül 2015, ss.1-16.
- Yüce, Samet. “Rusya’nın Suriye’deki Varlığının Nedenleri”. **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Sayı.11, Ocak 2016, ss.269-289
- Zengin, Eyüp. “Türkiye Ve Rusya Federasyonu Ticari İlişkileri”. **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt.IV/1, 2015, ss.61-103.

Resmi Yayınlar, Bildiriler, Raporlar ve Diğer İnternet Kaynakları

- Agence France Presse. “Iran offers Any Help in South Ossetia Crisis”. 09 Ağustos 2008.
- Akkoyunlu, Nilüfer. “Değişen-Dünya-Düzeninde-İran-Jeopolitiği”. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, ss.63-76.
- Aktürk, Şener. “A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations-2002-2012”. **Report**, İstanbul: Caspian Strategy Institute. 2013.
- Al Jazeera, “Implications of Downed Russian Jet on Turkey-Russia Relations” 02 Aralık 2015
- Alagöz, Zeliha, Restleşmek Neye Mal olur? **Sabah**, 2 Eylül 2008.
- Alaranta, Toni. “Turkey’s New Russian Policy Towards A Strategic Alliance” **FIIA Briefing Paper**, Finland:The Finnish Institute of International Affairs, 2015
- Aliriza, Bülent. “Turkey and the Crisis in the Caucasus” **Commentary**. Washington: Center for Strategic and International Studies, 2008.
- Amanda, Paul. “The South Caucasus Between Integration and Fragmentation Iran's Policy in the South Caucasus Between Pragmatism and Realpolitik”. Bakü: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015, ss.53-60
- Aras, Bülent “Türkiye ve Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık”. **SETA Analiz**, Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. **2009**, ss. 4-14.
- Ateşkes anlaşması ne içeriyor? İşte Minsk'te imzalanan protokolün tüm maddeler*, 2014, <http://www.turkrus.com/66463-ateskes-anlasmasi-ne-iceriyor-iste-minsk%E2%80%99te-imzalanan-protokolun-tum-maddeleri-xh.aspx> (01 Ocak 2015)
- Aydintasbas, Asli. “With Friends Like These: Turkey, Russia, and the end of an Unlikely Alliance. **ECFR/178**, Berlin: European Council on Foreign Relations, 2016.
- Babak, Rahimi. “Russo-Georgian War Creates Security Dilemma For Iran”. **Eurasia Daily Monitor**. Vol.5, Sayı.178, 2008.
- Bacık, Gökhan. “Turkey and Russia’s Proxy War and the Kurds”. **GMF P-105**, Washington: The German Marshall Fund of the United States, 2016.
- Balcer, Adam. “Dances with the Bear: Turkey and Russia After Crimea”. **Working Paper-08**, University of Warsaw: Center for East European Studies. 2014, http://www.iai.it/sites/default/files/gte_wp_08.pdf (02 Ağustos 2016)

- Başbuğ, Fatih. "Türk-Rus İlişkilerinin Tarihi Süreçte Avrasya'Daki Sosyal Ve Kültürel Yansımaları". **Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38)**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, ss.325-345.
- Barzegar, Kayhan. "Iran Weighs 'Active Neutrality' in Ukraine". **Almonitor**. 14 Mart 2014.
- Belobrov, Volodin ve Diğerleri. "Modern Russian–Iranian Relations: Challenges and Opportunities" **Working Paper**, Moscow: Spetskniga, 2014.
- Birgün. "Rusya: Türkiye ile Tüm Askeri İlişkileri Askıya Aldık". 26 Kasım 2015.
- Bourgeot, Remi. "Russia-Turkey A Relationship Shaped by Energy". **Russie.NEI.Visions**. Paris: French Institute of International Relations, 2013.
- Budak, Türkan. "Orta Asya'da Küresel Jeoekonomik Rekabet ve Türkiye, Bilgesam". İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2013.
- Borshchevskaya, Anna. "Vladimir Putin and The Shiite Axis Russia Iran Syria" **Foreign Policy**, 30 Ağustos 2016
- Chatham House. "Syria, Turkey and Iran: Regional Dynamics of the Syrian Conflict". **Middle East and North Africa Programme Meeting Summary**, London: The Royal Institute of International Affairs. 2012.
- Chatham House. "The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interests". 2009 <http://www.titulescu.eu/wp-content/uploads/2009/01/Russia-and-Eurasia-Programme-Seminar-Summary.pdf>. (10 Ocak 2016)
- Council on Foreign Relations. "Turkey's Top Foreign Policy Aide Worries about False Optimism in Iraq". 2008, <http://www.cfr.org/turkey/turkeys-top-foreign-policy-aide-worries-false-optimism-iraq/p17291> (10 Ağustos 2015)
- Çolakoğlu, Selçuk. "Turkey's Attitude Toward The Crisis Between Russia and Ukraine" **Turkish Weekly**, 24 Nisan 2014.
- Demir, Oğuz. "Güncel Gelişmeler Bilgi Notları 24 Kasım Sonrası Türkiye–Rusya Ekonomik", **Güncel Gelişmeler Bilgi Notları**. İstanbul Ekonomistler Platformu, 2015.
- Devlen, Balkan. "Don't poke the Russian Bear: Turkishpolicy in the Ukrainian Crisis". **Noref Policy Brief**. Oslo, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2014.
- Doğan, Ertuğrul. "Türkiye Dış Politikası için bir Test: Suriye Krizi". **TESEV Dış Politika Program**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2015.
- Ekinci, Burhan. "Ahıska Türklerinin 70 yıllık sürgünü". Aljazeera. 14 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ahiska-turklerinin-70-yillik-surgunu> (10 Ocak 2015)

- Ellie, Geranmayeh ve Liik, Kadri. "The New Power Couple: Russia And Iran In The Middle East" **ECFR/186**, Berlin: European Council On Foreign Relations, 2016.
- Elman, Pinar. "Split Three Ways on Ukraine: Turkey in a Changing Regional Order". **PISM Strategic File No:10 (46)**. Poland: Polski Instytut Spraw Miğdzynarodowych, 2014.
- Eltut, Nükhet. "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçlar". Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri (ICANAS 38), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 10-15 Eylül 2007, ss 119-129,
- Esen, Berk. "The Portrayal of the Ukrainian Crisis in the Turkish Media". **The Ukrainian Crisis in the European Media and the Public Sphere**. Turkey: Cultures of History Forum, 2014.
- Fars News Agency, "Iran Not to Recognize Abkhazia, S. Ossetia's Independence Soon" 08 Şubat 2009.
- Foroohar, Rana. "Pulled From Two Directions," **Newsweek**, 13 Ekim 2008.
- Gafarlı, Orhan. "Kırım Krizi ve Türkiye". İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014
- Gencer, Ali İhsan. "Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması". <http://www.bilimtarihi.org/pdfs/KIRIM.pdf> (12 Aralık 2015)
- Giragosian, Richard. "Changing Armenia-Turkish Relations". Tiflis, Friedrich Ebert Stiftung, 2009.
- Göksedef, Ece. "Putin dönemi Türk-Rus ilişkileri". **Aljazeera**, 04 Ağustos 2016.
- Göksel, Diba Nigâr. "Turkey's Russia Conundrum: To court or to curb?". **FRIDE Policy Brief**, Madrid: A European Think Tank For Global Action, 2014.
- Guadian. "Russians Military actions in Syria Timeline", 14 Mart 2016.
- Habertürk, "Hazar-Denizi-İcin-Tarihi-Anlasma" 30 Eylül 2014.
- Haran, V.P. "Roots of the Syrian crisis" **IPCS Special Report:181**, India, Institute of Peace and Conflict Studies, 2016
- Hill, Fiona ve Taspinar Ömer. "Russia and Turkey in the Caucasus: Moving Together to Preserve the Status Quo?". **Russie.Nei.Visions**. France: French Institute of International Relations, 2006.
- <http://bsec.mfa.gov.tr/bilgi.tr.mfa>
- <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp.php>

<https://www.globalfirepower.com/countries-comparison.asp>

<https://www.wikipedia.org/>

Hülagü, Metin. "Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Türk- Rus İlişkilerindeki Yeri 1441-1783". Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, Simferepol, Kırım/Ukrayna, TİKA, (31 Mayıs–4 Haziran 2004).

Hürriyet, "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Rus Uçağı Olduğı Belli Olmuş Olsaydı" 28 Kasım 2015.

Issa, antoun. "Russia-Iran Ties Warm Over Syria: Marriage of Convenience or Lasting Alliance?". **The national**, 20 Ekim 2015.

İdiz, Semih. "Türkiye'den bu kez 'Abhazya hamlesi', **Milliyet**, 08 Eylül 2009.

İkinci Sinan ve Schwarz Peter, "2008 Gürcistan Çatışması Türkiye'yi İkilemde Bıraktı", World Socialist Web Site 2008, <https://www.wsws.org/tr/2008/sep2008/geor-s16.shtml>, (15 Haziran 2016)

İsmayilov, Elnur. "Rusya'nın Suriye Stratejisi ve Ortadoğı'da Değişen Güç Dengeleri". **Bilgesam Analiz/Rusya No: 1255**, İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015.

Jenkins, Gareth. "Turkey Caught in a Dilemma Over South Ossetia". **Eurasia Daily Monitor**. Cilt.5, No153, 2008.

Jones, Dorian. "Turkey: Is Russia Ready to Play the Kurdish Card?". Euraisanet, (21 Aralık 2015) <http://www.eurasianet.org/node/76621> (10 Ocak 2016)

Jones, Dorian. "Ukraine Crisis Puts Strain On Turkey-Russia Ties". EurasiaNet's Weekly Digest. 07 Mayıs 2014.

Kohen, Sami. "Ukrayna krizi Türkiye'yi Zorluyor", **Milliyet**. 18 Nisan 2014.

Kostanyan, Hrant ve Meister Stefan. "Ukraine, Russia and the EU. Breaking the Deadlock in the Minsk Process". **No.423**. Brussel: Centre for European Policy Studies, June 2016.

Kozhanov, Nikolay. "Russia's Relations with Iran Dialogue without Commitments". **Policy Focus No:120**. Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2012.

Kozhanov, Nikolay. "The Limits of Russian-Iranian Cooperation". London: The Royal Institute of International Affairs. 2015.

Larrabee, F. Stephen, Peter A. Wilson and JOHN Gordon. **The Ukrainian Crisis and European Security: Implications for the United States and US Army**. Santa Monica, RAND Corporation, 2015.

- Lauren Van Metre, Viola G. Gienger ve Kathleen Kuehnast. "The Ukraine-Russia Conflict: Signals and Scenarios for the Broader Region". **Special Report: 366**, Washington, United States Institute of Peace, 2015.
- Lucas, Scott. "The effects of Russian Intervention in the Syria Crisis". **Conflict Analysis**, Birmingham: University of Birmingham, GSDRC Publications, 2015.
- Magen, Zvi ve Gallia, lindenstrauss. "The Russian-Turkish Reset", **E-Notes**, Philadelphia Foreign Policy Research Institute, 2016.
- Majidyar, Ahmad. "Russo-Iranian Relations from Iran's Perspective" Critical Threats, 20 Mayıs 2009.
- Malashenko, Alexey. "Russia and the Arab Spring". **Carnegie Center Report**. Moscow: Carnegie Moscow Center, 2013.
- Markedonov, Sergey. "Russia-Turkey Relations And Security Issues In The Caucasus" **Valdai Papers**, 20 Nisan 2016,
- Matinfar, Ali. "Consequences of Iran's Position on Ukraine" **Iran Review**, 22 Nisan 2014.
- NATO Review. "İran'ın Bölgesel Güç Olarak Yükselişi: Şiilerin Güçlendirilmesi ve Buna Bağlı Kısıtlamalar". 24 Şubat 2016.
- Nichol, Jim. "Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for U.S. Interests". **CRS Report for Congress**. Washington, Congressional Research Service, 2008.
- ORSAM. "Rusya-Ortadoğu İlişkileri". 2009.
<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/501?c=orsam%7Cturkish>,
(15 Ağustos 2015)
- Osipova Yelena ve Bilgin Fevzi. "Revisiting The Armenian-Turkish Reconciliation" **Rethink Paper 08**, Washington: Rethink Institute. 2013.
- Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları (1736-1739)*, <http://www.tarihin.com/osmanli-devletinin-yaptigi-savaslar/osmanli-rus-ve-avusturya-savaslari-1736-1739.html>
(15 Ağustos 2016)
- Özdal, Habibe ve Demydova, Viktoriia. "Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj". **USAK Analiz No: 16**. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2011.
- Özdal, Habibe. "The Influence of the Ukraine Crisis on Turkish-Russian Relations". Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. 2015.
http://www.europeanleadershipnetwork.org/the-influence-of-the-ukraine-crisis-on-turkish-russian-relations_2523.html (10 Eylül 2016)

- Özdaşlı, Esmâ. “Sınırsız-Kardeşlikten Stratejik Ortaklığa Türkiye Azerbaycan İlişkilerinde Son Durum”. Ankara: 21.yy. Türkiye Enstitüsü, 2016.
- Özertem, Hasan Selim. “Russia’s Shifting Strategy in Syria: Implications for Turkish Foreign Policy Series” **Case Analysis**, İstanbul: Arab Center for Research and Policy Studies, 2015.
- Özdamar, Özgür. “The Black Sea Region in the New Turkish Foreign Policy”. **Black Sea Discussion Paper Series 2011/2**. İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2011.
- Parstoday. “Türkiye ve Rusya Terörizmle Mücadelede İş birliği Yapacak”. 1 Temmuz 2016.
- Rafızadeh, Majid. “A Friend in Need: Ukraine Crisis bolsters Iran-Russia ties Matthew”, **Alarabiya**, 21 Mart 2014.
- Ramicone, Anthony. “The Ukrainian Crisis. A Disputed Past and Present”. Harvard University The Institute of Politics, <http://iop.harvard.edu/sites/default/files/rpp/NatsecUkraine2014.pdf> (12 Ağustos 2015)
- Reynolds, Michael A. “Turkey, Russia, and NATO Enter the Danger Zone” **E-Note**. Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2015.
- Sabah, “Gül'den Kafkasya Değerlendirmesi” 12 Ağustos 2015.
- Sabah, “Türkiye'den Rusya'ya Karşı Tedbir Paketi” 29 Ağustos 2008.
- Sabah. “Erdoğan: Kafkas Birliği Kuralım”. 11 Ağustos 2008.
- Sabah. “Rusya'ya Kırmızı Hat Uygulaması Yok”, 01 Eylül 2008.
- Selvi, Haluk. “Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan İlişkilerinde Ermenistan Faktörü”. 2016. Sakarya Üniversitesi, Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi, <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/azerbaycan.pdf> (10 Ocak 2015)
- SETA. Türkiye Gürcistan İlişkileri. 2009. <http://www.setav.org/en/turkiye-gurcistan-iliskileri-calistayi/>, (12 Aralık 2014)
- Sharashenidze, Tornike. “The role of Iran in the South Caucasus Tbilisi”. **Caucasus Analytical Digest**. 28 Ekim 2011.
- Siddiqui, Fazzur Rahman. “Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer”. **ICWA Issue Brief**, Indian Council of World Affairs. 2016.
- Stepanova, Ekaterina. “Russia’s Policy on Syria after the Start of Military Engagement”. **PONARS Eurasia Policy Memo No: 421**. Moskova. Institute of World Economy and International Relations, 2016.

- Tait, Robert. "Trade War Looms Between Moscow and Ankara" **Guardian**. 1 Eylül 2008.
- Talukdar Indrani, "Relationship between Turkey and Russia: Political Dualism" **ICWA Issue Brief**, Indian Council of World Affairs, 2014.
- Tanrisever, Oktay. "Turkey and Russia in the Black Sea Region: Dynamics of Cooperation and Conflict". **EDAM Black Sea Discussion Paper Series No.1**. İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, 2012.
- Tass, "Vladimir Putin, Russia Calling! Investment Forum", 12 Ekim 2016.
- Tekin, Murat. "İran-Rusya İlişkilerinin Tarihi Seyri", İstanbul: Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği. 2015.
- Thornton, Rod. "Russia and Iran in Syria: Alliance or Competition?" **Case Analysis**, Doha: Arab Center for Research and Policy Studies. 2015.
- Today's Zaman, "Turkey Steps Into Georgia Conflict," 14 Ağustos 2008.
- Trend News Agency, "Iran Warns US over Interfering in Caucasus Crisis" 25 Ağustos 2008.
- Turkish Daily News. "Erdogan on a Surprise Trip to Russia". 14 Ağustos 2008.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (10 Ocak 2016)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü" http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, (10 Ocak 2016)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye–Azerbaycan Siyasi İlişkileri". 2016. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2016).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Turkey's Relations with central Asian Republics. 2016. http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-relations-with-central-asian-republics.en.mfa (10 Ocak 2015)
- Türkmen İltar, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası" Bilgesam, İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014.
- Ünal, Bekir. "İran Nükleer Anlaşması ve Türkiye'ye Etkileri" **Bilgesam Analiz/Orta Doğu No:12**, İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2015.
- Ünver, Akin. "Turkey-Russia Tensions: It is Different This Time". **Wikistrat**, 01 Ekim 2015.

- Varfolomeyev, Oleg. "Ukraine, Turkey May Forge Anti-Russian Alliance in Black Sea". **Eurasia Daily Monitor**, Vol.13, Issue.50, 2016.
- Vasiliev, Alexander "The Black Sea Region in Turkish Foreign Policy Strategy: Russia and Turkey on the Black Sea". **Report No. 2010/2**. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2010.
- Vincent L. Morelli. "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy". **CRS Report for Congress**. Washington: Congressional Research Service, 2016.
- Weiss, Michael. "Syrian Rebels Say Turkey is Arming and Training Them". **Daily Telegraph Blog**, 22 Mayıs 2012.
- Xenia, Wickett and Jacob, Parakilas. Transatlantic Rifts Averting a Turkey/Russia Conflict. **Research Paper for US and the Americas Programme**. London: The Royal Institute of International Affairs. 2016.
- Yağcı, Alper. "Gürcistan-Rusya İlişkilerinde Gerginlik", 2013 Boğaziçi Üniversitesi-Tüsiad Dış Politika Forumu, <http://dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2013/05/GurcistanRusyaGerginlik.pdf> (15 Nisan 2015)
- Zvyagelskaya, İrina. "Russia in a Changing Middle East". **RIAC Meeting Briefing Document**. Moskova, Russian International Affairs Council, 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Atalay 1982 yılında Kütahya'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kütahya'da, lise öğrenimini ise İstanbul'da tamamladıktan sonra, 2000 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri'nde çalışmaya başlamıştır. 2005 yılında Anadolu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünden mezun olmuştur. 2009 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programını, 2011 yılında ise Belçika VUB Üniversitesi Avrupa Entegrasyonu ve Kalkınması (European Integration and Development) Yüksek Lisans Programını başarıyla tamamlamıştır. İleri seviyede İngilizce, orta seviyede Rusça ve Fransızca bilmektedir. Evlidir ve iki çocuk babasıdır.